

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ «ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА – ВИЩИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
18 квітня 2018 року

КИЇВ 2019

УДК 378.01/.09(082)
А437

Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад : зб. наук. праць матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18 квітня 2018 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2019. – 218 с.

До наукового збірника увійшли наукові статті доповідей учасників IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад» (18 квітня 2018 року, м. Київ), що проводилася в Навчально-науковому інституті інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, аспірантам, викладачам ЗЗСО і ЗВО та працівникам у галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н. П., доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету (голова);

Бруяка О. О., кандидат технічних наук, доцент, завідувач підготовчого відділення громадян України Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету;

Бугайов О. Є., кандидат технічних наук, доцент, кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету.

Рекомендовано до друку

Науково-методично-редакційною радою Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 19.04.2019 р.).

За достовірність наведених даних і посилань несе відповідальність автор публікації.

ЗМІСТ

Абрамян Олександр, Дубінченко Юрій. Гуманістичні аспекти військової освіти.....	5
Анненков Віктор. Формування компетентнісного підходу у студентів в навчальному закладі як важлива компонента якості підготовки фахівців	8
Апрілонова Тетяна. Gamification as the active method of teaching.....	14
Ануфрієва Надія. Формування етнокультурної компетентності студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації (на матеріалі реконструкції календарно-обрядових свят під час проведення виховних заходів).....	17
Безносок Олександр. Василь Сухомлинський про розвиток науки про школу.....	21
Білан Максим, Гальчус Андрій. Компоненти лінгвістичного забезпечення в інтелектуальних системах автоматизації навчання у вищій школі	25
Біляковська Ольга. Ресурсний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.....	28
Бобро Тетяна. Елементи STEM освіти при вивченні фізики.....	31
Бордюг Юлія. Критерії, показники та рівні сформованості готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп дошкільних навчальних закладів.....	36
Боровик Людмила, Рудик Олександр, Боднарівський Віктор. Методичне впровадження CAD/CAE-систем у професійну підготовку інженера.....	44
Вруїака Ольга. Femtosecond laser machining of cutting tool of «VolKar».....	48
Бугайов Олександр. Деякі особливості застосування англійських артиклів із окремими іменниками ..	51
Власюк Оксана, Дараган Тетяна, Тимошенко Наталія. Особливості демократизації освітнього процесу в системі вищої освіти України.....	54
Восковцова Ірина. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках англійської мови.....	58
Грищук Юлія. Особливості розвитку системи неперервної освіти в республіці польща.....	61
Грущинська Наталія. Управління та економіка освіти в сучасних умовах розвитку суспільства.....	65
Гулько Любов. Порівняння змісту терміна «прикладна лінгвістика» у працях українських та китайських вчених	68
Дем'янюк Олексій, Коваль Юрій. Особистісно орієнтований підхід до виховання особистості у навчально-виховному процесі ВНЗ	72
Єфремова Галина. Розвиток професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти	77
Іванова Ірина. Тенденції ринку освітніх послуг та інвестування у відтворення людського капіталу	80
Ковальчук Наталія. Активізація навчально- дослідницької діяльності в умовах особистісно орієнтованого навчання	86
Кондратюк Людмила. Використання інформаційно-комунікаційних технологій і електронних засобів навчання в процесі вивчення дисципліни «основи екології».....	90
Костенко Галина, Ковтун Наталія. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні економічних дисциплін.....	93
Кресан Тетяна. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів художніх Спеціальностей	95
Лугова Тетяна. Методична компетентність учителя-філолога: структура і зміст.....	98
Максимчук Віра, Ямковий Олександр. Інтегровані бінарні заняття як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів	102
Максютенко Ірина. Обґрунтування необхідності відкриття спеціалізації «соціальна орієнтація бізнесу».....	105
Мержвинська Анна. Аналіз ролі й функцій викладача дистанційної форми навчання в сучасній системі вищої освіти	109
Moiseeva Natalia. Development of professionally-oriented tasks for students-geographers	112
Нежива Ольга. Футурологічний проект освітньої політики в Україні	114
Одарченко Роман, Андрусак Наталія. Удосконалення системи професійної орієнтації, як складника забезпечення едукаційних очікувань стейкхолдерів вищої освіти України.....	116

Островська Людмила. Проблеми та перспективи використання інноваційних технологій у сучасній школі.....	121
Полющенко Ірина. Огляд і аналіз досліджень у галузі інформаційної культури	126
Попов Петро. Самостійна робота студентів з вищої математики у коледжах: особливості, форми організації, проблеми	130
Примакова Віталія. Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх Трансформацій.....	135
Приходько Оксана. Стратегії літературознавчого аналізу художнього твору у процесі підготовки старшокласників до складання ЗНО.....	138
Samoilenko Nataliya. Global englishes: teaching and learning challenges.....	141
Свентицька Валентина. Взаємозв'язок фізичних констант як один із факторів узагальнення знань із фізики	144
Сидорович Марина. Наукова студентська група «цитоеколог» як формат відкритої освіти в класичному університеті.....	147
Сіткар Віктор, Сіткар Степан. Центр довузівської підготовки як важлива складова профорієнтації, контролю та моніторингу знань майбутніх абітурієнтів.....	152
Скоробагатько Катерина. Інноваційні технології на уроках української мови та літератури в умовах ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою.....	155
Степанюк Наталія. Питання реформування системи державного управління в Україні	159
Супрун Дар'я. Впровадження інноваційних технологій в контексті новітніх тенденцій професійної підготовки психологів	161
Тандир Лариса. Особливості мотивації навчальної діяльності студентів технічних спеціальностей.....	166
Трегубова Галина. Тестовий контроль як ефективний засіб перевірки рівня якості знань студентів.....	171
Триколенко Софія. Мистецтво, що окрилює	175
Федірко Наталія. Продуктивне застосування освітніх інновацій у викладанні іноземної мови.....	178
Федулова Любов. Формування інноваційно-креативного мислення при викладанні управлінських дисциплін.....	180
Хребет Валерій. Про деякі особливості контролю знань на заняттях із математики.....	187
Чібісова Ірина, Муранова Наталія. Щодо критеріїв ефективності освіти.....	190
Шевченко Вікторія. Сутність та принципи службової етики.....	194
Шевченко Віта. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів під час викладання української літератури та мови.....	196
Шевченко Олександр. Методологія проведення лекційного заняття «державна реєстрація земельних ділянок» у фаховій підготовці майбутніх землевпорядників	201
Ямкова Тетяна. Тестовий контроль в системі оцінювання навчальних досягнень студентів.....	204
Ямковий Олександр. Практична підготовка фахівців у вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації: стан та проблеми	207
Янчук Наталія. Формування мовнокомунікативної компетенції майбутніх учителів-словесників засобами лінгвістичних дисциплін	210
Яригіна Єлизавета. Оцінювання – найважливіший компонент гарантії якості в закладі вищої освіти	213
Відомості про авторів	216

УДК 355

Абрамян Олександр, Дубінченко Юрій, м.Київ
ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті наведені основні напрямки впровадження гуманістичних аспектів військової освіти у процес підготовки майбутніх військових фахівців у вищих навчальних закладах. Визначені найоптимальніші підходи до нього – моделювання процесу їхньої підготовки.

Ключові слова: військова освіта, вищі навчальні заклади, військові фахівці, педагогічна діяльність, моделювання.

The article presents major implementations of the humanitarian aspects of military education into the training process for future military specialists in higher education institutions. One of the most optimal approaches to it – modeling of their training process – is defined.

Keywords: military education, higher education institutions, military specialists, pedagogical activities, modeling.

За умов переходу національної системи освіти на гуманістичне – особистісно-орієнтоване спрямування, реалізації Державної програми розвитку Збройних Сил України на та відмови від догматичних підходів до підготовки майбутніх фахівців у тому числі і військових, актуальними виявляються проблеми підвищення якості підготовки військових фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Така необхідність зумовлена, по-перше, тією ситуацією, яка склалася у вищій школі. Бурхливий розвиток інформаційних технологій, з одного боку, і можливість їх застосування, з іншого, ставлять перед освітянами завдання щодо знаходження нових підходів до організації навчально-виховного процесу та моделювання його наслідків, формування особистості військового фахівця – толерантної, відкритої до демократичного спілкування і здатної до вдосконалення в національному і світовому вимірі, справжнього професіонала.

По-друге, застосування принципово нових форм, методів і засобів воєнної боротьби для досягнення політичних цілей на геополітичному просторі. Це і інформаційне протистояння, і надання професіоналізму вирішальної ролі у досягненні перемоги.

По-третє, з одного боку, зростання ролі людського фактору в сучасних збройних силах та, з іншого – специфічним професійним вимогам до військового фахівця (магістра військово-соціального управління).

По-четверте, безпосередньою участю військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ) у підготовці та проведенні миротворчих операцій в різних регіонах світу, участю у програмі «Партнерство заради миру» тощо.

Метою статті є впровадження гуманістичної системи освіти до процесу підготовки майбутніх військових фахівців у ВНЗ та визначення найоптимальніших підходів до нього – моделювання процесу їхньої підготовки.

Пошук сучасних теоретичних засад підготовки офіцерів дозволяє зробити висновок, що педагогічна наука як галузь професійної освіти розвивається відносно успішно. Останнім часом здійснювалися дослідження, що певним чином стосуються професійної підготовки та діяльності офіцерів. Вони присвячені визначенню педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів (О. Аксьонова); проектуванню процесу виховання військовослужбовців (Є. Литвиновський); педагогічній оцінці управлінської діяльності офіцерів та готовності до неї (М. Руденко); процесу вдосконалення організаційних форм і методів навчання майбутніх офіцерів і його оцінювання (Ю. Юрчук); адаптації курсантів до навчальної та професійної діяльності (С. Казьмірчук); дослідженню компонентів педагогічної культури майбутніх офіцерів (В. Маслов); системи підготовки організаторів виховної роботи (О. Автушенко); модульно-рейтингової системи навчання (О. Безносок); особистісно-орієнтованій підготовці військових фахівців (В. Ягупов); розвитку військової освіти в Україні (М. Нецадим).

Запропонована система представляє собою модель, яка використовується для вирішення не лише дослідницьких, але й практичних завдань у певній галузі діяльності. Необхідність обґрунтування нової системи виникає тоді, коли є потреба переходу до нового типу мислення і сучасних методів і методик, технологій професійної діяльності. Отже на сучасному етапі, пов'язаному з гуманізацією та демократизацією в Збройних Силах України вимагається принципово нова система освіти з певних причин.

По-перше, в зв'язку з інтеграцією військової освіти до національної системи освіти.

По-друге, інтеграцією національної системи освіти до світового та європейського освітянського

простору.

По-третє, істотними змінами у духовній сфері українського суспільства та гуманізацією і демократизацією військової служби.

По-четверте, гуманізацією і демократизацією системи освіти.

Всі ці процеси, насамперед, повинні впливати на змістовний і процесуальний компоненти освітнього процесу у ВНЗ. Щоб врахувати попередні помилки і вийти до світових стандартів військової освіти доцільно критично переосмислити теоретично-методологічні основи підготовки військових фахівців для ЗСУ та визначати нові орієнтири розвитку.

Стосовно вищої школи новий гуманістичний підхід передбачає, насамперед, гуманізацію освітнього середовища та гуманітаризацію (збільшення соціально-гуманітарних дисциплін у навчальних планах підготовки фахівців) освіти [1, с. 22-23]. Це означає, що в освітньому процесі доцільно створити оптимальні умови для цілеспрямованого розвитку особистості курсанта (студента), передусім, його пізнавальних і духовних якостей, гармонізувати вплив різних видів службової та навчально-виховної діяльності на його військово-професійну соціалізацію, на професійне самовизначення та само актуалізацію [2; 3, с. 23-25]. Одним із ефективних напрямків покращення їхньої підготовки є моделювання цього процесу, основною метою якого є забезпечення творчої пізнавальної діяльності курсантів (студентів) та формування їхньої різнобічної компетентності.

Як відомо, у науковців є різні підходи до підготовки фахівців. Перший напрям (Я. Коменський, І. Гербарг, А. Дістерверг, Д. Дьюї, К. Ушинський, С. Рубінштейн) спрямований на набуття тими, хто навчається, знань з різних наукових галузей, напрацювання вмій і навичок у вирішенні практичних завдань. Другий напрям (Д. Уотсон, Е. Торндайк, Е. Толман, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін) узагальнює професійне навчання як процес набуття знань і досвіду тими, хто навчається, що пов'язує навчання із змінами, що відбуваються у суспільстві. Третій напрям висвітлює таке навчання, як процес оволодіння культурою, напрацьованою людством (А. Вербицький, Л. Виготський, Г. Щедровицький). До третього напрямку належить особистісно-орієнтований підхід до освіти.

Основною вимогою особистісно-орієнтованої освіти повинне бути оптимістичне мислення щодо особистісних спрямувань і життєвих орієнтирів курсантів (студентів), які спроможні діяти ефективно не лише «під спостереженням», але й самостійно, за власним бажанням. Провідною постаттю, на яку здійснюється вплив під час освітнього процесу у ВНЗ є курсант (студент). Тому основні зусилля, наприклад, керівництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ імені Т. Шевченка) доцільно спрямувати, передусім, на роботу з ним. Ця робота, на сьогодні, суттєво змінилася. Це пов'язано, як з престижністю вищої освіти взагалі, так і ставленням до військових у суспільстві – зокрема, що суттєво впливає на життєдіяльність курсанта (студента). До об'єктивних показників якої цілком можна віднести результати діяльності особистості, її відповідальність, старанність, розумну ініціативність, сумлінність, взаємодопомогу.

У наш час на перший план виходить проблема оптимальної, особистісно-орієнтованої організації та управління освітньою діяльністю курсантів (студентів). Такий підхід вимагає також застосування таких педагогічних методик, які враховують мету їхньої підготовки, особистісні відмінності, досвід, потреби кожного курсанта (студента) [4, с. 72–74].

Педагогічна методика – це суто наукове проектування і відтворення (наскільки це можливо за допомогою технічних засобів навчання) у навчальній аудиторії певних явищ, що вивчаються, які гарантують успіх. Її предметом є проектування (моделювання) систем навчання та професійної підготовки майбутніх фахівців, а специфіка полягає в конструюванні та здійсненні такого навчального процесу, який повинен гарантувати досягнення визначеної мети. Мета формується у вигляді завдань, які організують і спрямовують діяльність науково-педагогічних працівників на вдосконалення курсанта (студента).

Досягнення мети передбачає наукове обґрунтування цих аспектів, методів і методик. Одним із ефективних методів є моделювання, яке сьогодні набуває надзвичайної актуальності тому, що система освіти орієнтується на загальні вимоги Болонського процесу. Моделювання щільно пов'язане з такими основними компонентами: змістом навчання, системою методів, системою засобів та формами навчання [6, с. 24–26]. Адже доцільне їх компонування у підготовці сучасних фахівців обов'язково сприятиме оновленню, особистісному, професійному та технологічному збагаченню військово-професійної освіти, її виходу на рівень європейських освітніх стандартів.

Система навчального процесу, яка утворює сучасну модель підготовки фахівців для Збройних Сил та

інших військових формувань України – це цілісна множина сукупності її основних складових. «Модель... в логіці і методології науки – аналог (система, структура, знакова система) певного фрагменту природної або соціальної діяльності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення тощо – оригіналу моделі» [7, с. 374].

Основні вимоги до процесу моделювання підготовки військових фахівців в КНУ імені Тараса Шевченка визначимо таким чином.

По-перше, він повинен здійснюватися відповідно до характеру та змісту майбутньої професійної діяльності курсанта (студента). Йдеться про контекстний підхід, в якому здобуття освіти виступає засобом прямого формування необхідних предметно-професійних і соціальних якостей військового фахівця на ґрунті фундаментальної професійної підготовки.

По-друге, він повинен бути особистісним. Бажане докорінне поліпшення діагностування та врахування індивідуально-психологічних якостей особистості як науково-педагогічного працівника (НПП), так і курсанта (студента); надання можливості до творчої діяльності під час викладання та учіння; стимулювання та різнобічне забезпечення самостійної розумової діяльності курсантів (студентів); поглиблення індивідуалізації у методиці проведення навчальних занять.

По-третє, характерною його рисою повинна бути творча пошукова діяльність курсантів (студентів). Навчальний процес необхідно орієнтувати не стільки на інформаційне насичення, скільки на формування продуктивного мислення, розвиток інтелектуального потенціалу особистості майбутнього фахівця, інтуїції, способів логічного аналізу та всебічного опрацювання інформації, творче її використання.

По-четверте, він повинен запобігати негативним соціальним наслідкам однобічного технократичного розвитку особистості. Йдеться про гуманітаризацію та гуманізацію освіти.

По-п'яте, він повинен ґрунтуватися на комплексному, системному та діяльнісному підходах, на використанні доцільних традицій науки.

Відповідно, виникає проблема добору дидактичних систем. Розглянемо їх.

Педагогіка співробітництва – спільна діяльність НПП та курсанта (студента), яка має гуманний та демократичний характер і ґрунтується на взаєморозумінні, на єдності їхніх інтересів і прагнень, основною метою якої є професійний і особистісний розвиток курсанта (студента) в процесі його підготовки;

Гуманістична педагогіка – це система наукових теорій, що затверджує курсанта (студента) у ролі активного, свідомого, рівноправного учасника освітнього процесу, який вдосконалюється відповідно до власних можливостей, особливої уваги приділяє розвитку психічних, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сфер своєї особистості, а не прагне опанувати певною обмеженою сукупністю військово-професійних знань, вмій та навичок; зосереджує увагу на формуванні вільної, самостійно мислячої та дієвої особистості офіцера; це перехід до особистісно-орієнтованої освіти.

Особистісно-орієнтована освіта ґрунтується на образі суб'єктивності курсанта (студента), визнання за ним права на самовизначення та самореалізацію в пізнанні через опанування способів навчальної роботи та майбутньої професійної діяльності [8, с. 45–49].

З метою комплексного втілення провідних ідей цих систем до практики підготовки фахівців – магістрів військово-соціального управління – доцільно творчо змоделювати цей процес. Охарактеризуємо його провідні компоненти.

Цільовий – по-перше, забезпечує усвідомлення НПП мети професійної підготовки курсантів (студентів) та її доведення до них; по-друге, формує у них позитивне ставлення до самовдосконалення, майбутньої військово-професійної діяльності; по-третє, визначає основні обов'язки їхньої діяльності; по-четверте, формує у них мотиви і мотивацію до освіти та майбутньої діяльності.

Загальну мету підготовки курсантів (студентів) у КНУ імені Т. Шевченка визначимо таким чином:

Вдосконалювати культуру та методику загальної навчальної діяльності; формувати культуру управлінської діяльності на відповідному рівні (тактичному); формувати та вдосконалювати систему військово-професійних знань, напрацьовувати вміння та навички, розвивати лідерські якості, настанови, які необхідні для успішної професійної діяльності.

Стимулюючо-мотиваційний компонент, який має значний вплив як на ефективність навчальної діяльності курсанта (студента), так і на його майбутню професійну діяльність. Формування мотивації навчальної діяльності – це відповідальний етап діяльності НПП. Ґрунтовні, стійкі, емоційно забарвлені та змістовні мотиви забезпечують ефективність навчальної діяльності курсантів (студентів) і надають їм конкретну спрямованість і позитивне забарвлення.

Мотивація навчальної діяльності курсантів (студентів) складається із сукупності певних мотивів досягнення успіху.

Змістовний компонент містить усе те, що становить поняття «зміст освіти», під яким розуміється сукупність професійних знань, вмінь та навичок, яка входить до освітньо-професійної підготовки фахівця.

Змістом операційно-діяльнісного компонента є організація практичної навчальної діяльності курсантів (слухачів). Він має декілька етапів:

Перший етап – сприйняття, усвідомлення, розуміння, узагальнення, закріплення навчального матеріалу.

Другий етап – використання знань на практиці, формування професійних вмінь і навичок. Основні методи формування: вправи, практичні заняття, командно-штабні навчання, стажування.

Третій етап – поглиблення знань, удосконалення вмінь і навичок.

Контрольно-регулятивний компонент – спрямований на визначення ефективності функціонування моделі, результативності окремих компонентів.

Оціночно-результативний компонент є підсумковим. Він дозволяє оцінити рівень опанування навчальною програмою, засвоєння певної сукупності професійних знань, напрацювання вмінь та навичок, сформованості мотивації до професійної діяльності.

Отже перспективи впровадження гуманістичних аспектів військової освіти сприятимуть поступовому її переходу до нових методик навчання, провідною метою якого є якісна професійна підготовка та різнобічний розвиток особистості майбутнього військового фахівця.

Література

1. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. С. Журавський. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
2. Наказ МО України № 164 від 25.09.99 «Про підвищення якості та вдосконалення підготовки офіцерських кадрів у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України».
3. Нецадим М. І. Теоретико-концептуальні основи змісту військової освіти // Наука і оборона. – 1999. – № 3. – С. 23–29.
4. Хорєв І. О. Сучасні аспекти формування особистості викладача вищої школи // Проблеми та перспективи формування національної еліти : зб. наук. праць. – Харків : НТУ «ХПІ», 2002. – Вип. 3. – С. 299–302.
5. Біжан І. В. Проблеми та шляхи удосконалення професіоналізації військових фахівців // Наука і оборона. – 2000. – № 4. – С. 24–28.
6. Указ Президента України «Про заходи щодо подальшого зміцнення обороноздатності держави» // Народна армія. 2001. – 11 грудня.
7. Философский энциклопедический словарь / [редкол. : С. С. Аверинцев и др.]. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 374 с.
8. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 45–49.
9. Ягупов В. В. Військова дидактика : підручник / В. В. Ягупов. – К. : ВПЦ Київський університет, 2004. – 656 с.

УДК 378.147-057.87:378.4(045)

Анненков Віктор, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У СТУДЕНТІВ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ВАЖЛИВА КОМПОНЕНТА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті визначені історичні періоди виникнення розуміння компетенції, шляхи формування у студентів компетенцій, компетентностей та компетентнісного підходу в навчальному закладі, показники опитування студентів I-IV курсів з приводу розглянутої проблеми. Запропановані шляхи та методи формування компетентностей в навчально – виховному процесі, та в умовах виробництва.

Ключові слова: компетенції, компетентності, компетентнісний підхід, національна рамка кваліфікацій.

The article identifies the historical periods of competence understanding, ways of forming students' competences, skills and skills approach in the education institution, and the results of 1-4-year students survey on the considered problem. Ways of skills formation both in the educational process and in productive activities are suggested.

Keywords: competences, skills, skills approach, national qualification framework.

Початок XXI століття позначився бурхливим розвитком глобалізаційних перетворень які впливають на погляди та формування загальних процесів науки, освіти, інноваційних технологій, соціальних програм і, в цілому, на шляхи розвитку державної економіки.

Щоб забезпечити розвиток цих процесів потрібні фахівці, що озброєні сучасною освітою високою компетентністю, здатні діяти та приймати рішення в екстремальних глобалізаційних умовах.

З цього приводу у доповіді ЮНЕСКО говориться: «все частіше підприємцям потрібна не кваліфікація, яка з їх точки зору занадто часто асоціюється з уміннями здійснювати ті чи інші операції матеріального характеру, а компетентність, яка розглядається як свого роду коктейль навичок, приймальний кожному індивіду, в якому поєднується кваліфікація в прямому значенні цього слова, соціальна поведінка, здатність працювати в групі, ініціативність і любов до ризику [с. 94, п. 7].

Освітнє суспільство Європи разом з роботодавцями, з приводу інформації ЮНЕСКО дійшло висновку про необхідність термінових реформ якості вищої освіти.

Вирішенню цих проблем слугувала нарада міністрів освіти держав Європи в червні 1999 р. у місті Болонья.

Болонська конвенція поклала початок однією з наймасштабніших реформ вищої освіти: була сформована концепція міжнародного визнання результатів освіти і висунута вимога до академічної спільноти – виробити взаємовідповідальні загально розумілі критерії такого визнання.

«У ході Болонського процесу стали активно розробляти різні версії подібних критеріїв і, ця нова методологія дістала назву компетентнісного підходу» [1, с. 5–14].

«В Україні утвердилися наміри адаптувати систему вищої освіти до Європейських стандартів і рекомендацій. Це є вагомим аргументом що до важливості запозичення вітчизняною вищою школою Європейського досвіду застосування компетентнісного підходу в підготовці фахівців» [1, с.17].

Ідею компетентнісного підходу запровадив американський вчений Н. Холмекій у 60-х роках ХХ століття « Він дослідив зміст компетентності ідеального користувача трансформаційної граматики». [с. 21].

Французький вчений Ф. Лерренод визначив компетентність як «загальну здатність, що базується на знаннях та досвіді, яку набула особа через освітню практику» [1, с. 22].

Німецький вчений Ф. Вайперт визначив компетентність як «систему здатностей, умінь та навичок які потрібні для досягнення визначальної цілі» [1, с. 23].

Всі дослідники компетентностей дійшли до висновку, що:

«Компетентність – це властивість випускника задовольняти вимоги роботодавця, в тій мірі яка визначається останнім, у визначеній галузі знань відповідно до професії випускника.

Компетенції – це окремі знання, вміння навички випускника які він отримав під час навчання у закладі освіти з метою задовольнити вимоги роботодавця в певній галузі знань.

Компетентності характеризуються також розумінням сучасного етапу розвитку галузі, шляхи та перспективи подальшого розвитку її виробничого та соціального завдання, роль в суспільстві. Оскільки йдеться про процес навчання і розвитку особистості, що відбувається в системі освіти, то одним з результатів освіти й буде набуття студентом набору компетентностей, що є необхідними для діяльності в різних сферах суспільного життя. Разом з поняттям «компетенцій» і «компетентність» стало вживатися поняття «компетентнісного підходу».

Одна з дослідників «компетентнісного підходу» О. Пометун пропонує це поняття розуміти як, спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості, результатом якого буде формування загальної компетентності людини інтегрованою характеристикою особистості». [1, с. 37]. Така характеристика має сформуватися у процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Тому реформування освіти України вимагає принципово нових освітніх стандартів, що будуть спонукати формуванню сучасних компетенцій у студентів в навчальному процесі.

Компетентнісний підхід в освіті спонукає змінення зі змісту навчання на результати. Роботодавців цікавить не як себе поводить випускник в навчальному процесі, а на що він здатний після закінчення курсу навчання, а також володіння людиною компетентностями. До уваги беруть не факт володіння тією чи іншою компетентністю, а рівень володіння нею.

Розуміння студентами компетентнісного підходу, також сприяла розроблена в Україні у 2012 р. національна рамка кваліфікацій НРК, яка визначена на національному та міжнародному рівнях, як цілісна система, що дозволяє несуперечливо вимірювати, зіставляти та співвідносити один з одним усі досягнення в

галузі навчання та встановлює відношення між усіма дипломами освіти й навчання.

Роботодавці вважають, що запропонований конфедерацією роботодавців України проект НРК може стати «справжнім інтерфейсом між сферами праці та освіти за умови участі в її подальшому удосконаленні Національної Академії педагогічних наук України через проведення наукових досліджень у сфері НРК, підготовки і видання відповідних посібників літератури, інформативних матеріалів та наочностей» [1, с. 112–120].

З метою визначення інформованості студентів навчальних закладів I–II р.а.: що означає компетенція, компетентність та компетентнісний підхід, було проведено опитування студентів з питань обумовленої проблеми. Показники опитування показують, що не всі студенти I курсу розуміють, змісту позначених термінів. Студенти інформують, що за часи навчання в школі їм не пояснили зміст цих термінів та форми набуття таких якостей.

Підсумки опитування студентів першого курсу показують, що (рис. 1): тільки 10 % з них були ознайомлені в школі з змістом: що означає компетенція, 12 % показали, що вони знають, що таке компетенція, ці ж 12 % розуміють що означає компетентність, 87 % позначають, що компетенція і компетентність одне і теж, а 8 % знають як формується компетентність в навчальному процесі.

Студенти другого курсу показують що (рис. 2): вже 82 % з них знають що означає компетенція, 80 % пояснюють значення компетентності, 82 % розуміють що компетенція і компетентність не одне і теж, 84 % з них на прикладі вивчення професійних дисциплін знають як формується компетентність.

Викладачі коледжу в поширеній формі пояснюють студентам, що якісні теоретичні і практичні знання дисциплін формують професійні компетентнісні підходи. Але 12 % студентів вважають, що рівень викладання фахових дисциплін не вистачає їм до набуття фахових компетенцій, при тому, що свої знання фахових дисциплін вони оцінюють в чотири бали.

Відповіді студентів 78 % – так на питання: чи достатньо фахових знань для управлінської діяльності показують що на другому курсі вони ще недостатньо інформовані про принципи, форми і методи управлінської діяльності.

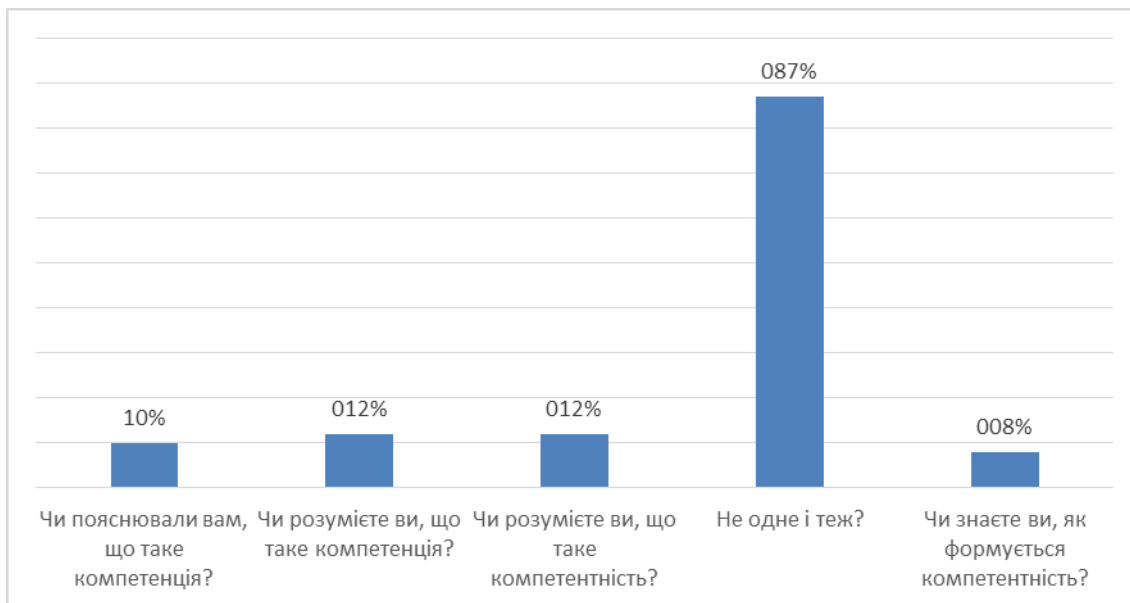

Рис. 1. Показники опитування студентів 1 курсу

Студенти 3 курсу показують, що: (рис. 3) вже 98% розуміють що таке компетенція і компетентність, 100 % знають, що це не одне і теж, 92 % з них знають як формується у фахівців компетентність, але 10 % вважають, що фахівцю управлінцю достатньо тільки фахових компетенцій, 90 % вважають, що рівень викладання фахових дисциплін достатній для набуття фахових компетенцій, а 83 % розраховують, що їх компетентність за період навчання в коледжі забезпечить їм успіх в співбесіді при вступі на роботу за фахом.

Випускники технічних спеціальностей 4 курсу (рис. 4) на 100% знають зміст компетентності, те як формується такі знання, на 100 % вони ознайомлені і переконалися на технологічній практиці на підприємстві, що менеджеру з управління крім фахових компетенцій потрібні знання питань соціально – психологічного блоку. за ради успішного управління персоналом. Період практичного навчання на 100 % сформував їх впевненість про компетентні підходи знання яких будуть потрібні на співбесіді при вступі на роботу.

Дискусії з проблеми компетентності формують звичайне питання: а коли, з якого віку, за якими напрямками можна, чи необхідно формувати компетенції у людини? Починати з професійного навчального закладу, а може зі школи, а може з дитячого садку. Так коли?

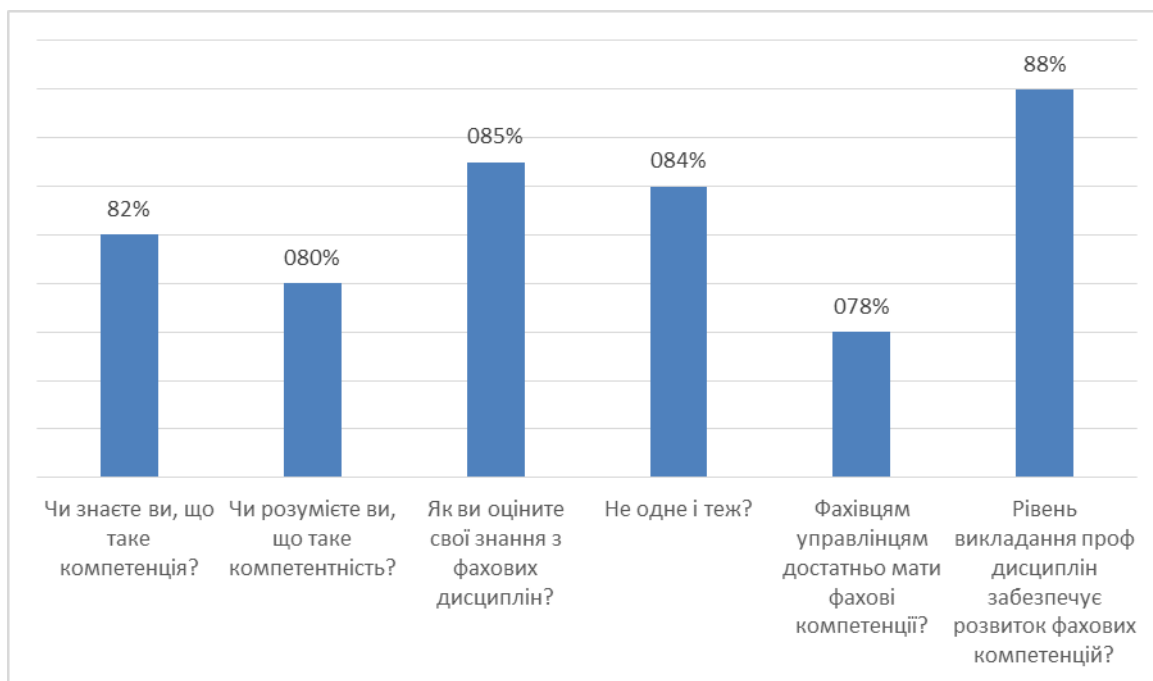

Рис. 2. Показники опитування студентів 2 курсу

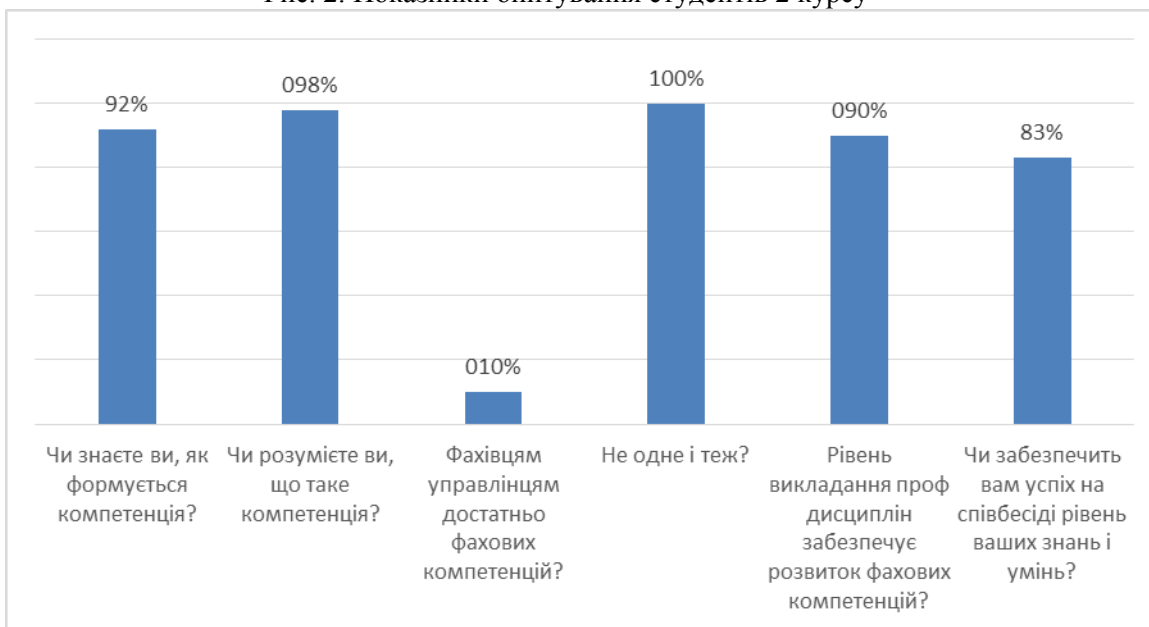

Рис. 3. Показники опитування студентів 3 курсу

Керівник Університету інтелектуального розвитку дитини (США) Дамен переконав освітянське суспільство Америки, що кожна дитина починаючи з 2-х р. – талановита і, що при навчанні їх за університетською системою формування компетентностей, дитина до 6 років може вивчити 4–6 мов, в 4 р. може за декілька хвилин проінформувати присутніх, що надруковано в газеті Ньюйорк – Таймс (а це біля 90 сторінок).

Український Київський телеканал, програма «Найкрутіший» показують, що дитина в 4 роки професійно володіє знаннями про дорогоцінні каміння – чітко розділяє дорогоцінний і «підставу», в 6 років професійно розповідає про минуле динозаврів, а саме про назви усіх істот цього класу, в 6 років професійно володіє астрологічними знаннями про планети та інше. Тому стверджувати з якого віку треба формувати у людині компетентності, майже неможливо.

На думку автора статті роз'яснювання термінів і формування компетенцій і компетентностей може відбуватися в навчальному закладі (школа, ліцей, коледж, університет) використовуючи форми і методи, що найбільш зрозумілі школяру, учню, студенту.

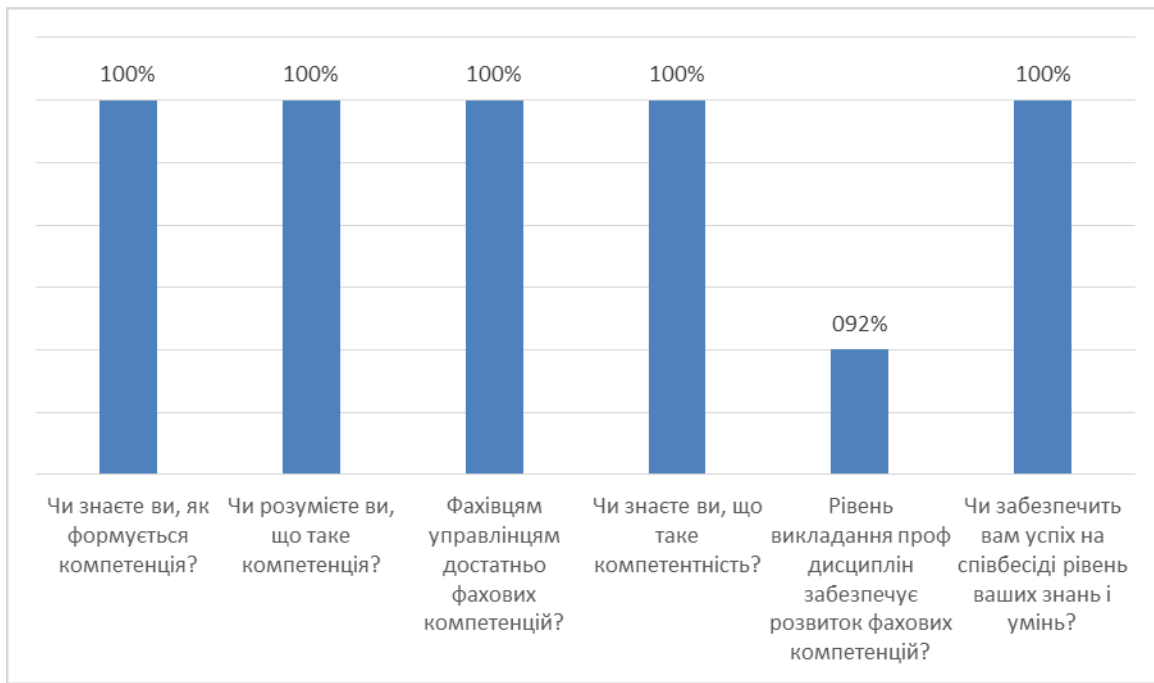

Рис. 4. Показники опитування студентів 4 курсу

Мої побажання для використання рекомендацій в організації навчально-виховного процесу в коледжі будуть сприяти формування компетенцій у студентів.

1. Деякі відомі організаційно – методичні рекомендації викладачу роботи в групі, використання яких вплине на якість навчально – виховного процесу.

Сподіваюся, що нижче перелічені рекомендації, які відомі всім викладачам будуть сприяти підвищенню якості навчання, а також формуванню компетенцій та компетентнісного підходу у студентів.

Зауважу, що використання перелічених чи інших методичних рекомендацій в навчальній діяльності, є особиста справа викладача.

Відомо, що від методики навчального процесу, залежить якість опанування студентами дисциплін. Але методика заняття ні є обов'язково «класичною» на кожному занятті. Навпаки, воно має бути різноманітною, викликати зацікавленість студента в пізнанні нової теми і всієї дисципліни взагалі. Тому викладач завжди повинен бути в пошуку такої технології навчання, яка буде найбільш сприятлива та результативна, від перевірки знань до підсумків проведеного заняття.

У навчальному процесі: перед вивченням кожної нової теми наголошувати мету вивчення нової теми, і також наголошувати, які компетенції можуть бути сформовані завдяки знанням цієї теми; перед перевіркою якості знань студентів, за попередні теми треба наголосити всі питання, поширивши зміст питання, щоб

було зрозумілим - що саме викладач запитує. Кожна відповідь студентів повинна бути проаналізована викладачем, оцінена і пояснена – чому саме така оцінка. Бажано в «наголос» перевіряти якість виконаної самостійної роботи студентів, запрошувати до доповнення відповіді «аудиторію». Виправляти, при необхідності, терміни відповідей студентів на терміни більш доцільними та науковими. Пояснювати таке виправлення. У завданні самостійної роботи студентів необхідно чітко пояснити – на що, саме, треба звернути увагу. Навчати студентів систематизувати свої відповіді, формувати послідовність відповідей – від простого до складного. Перед вивченням кожної нової теми наголошувати мету вивчення даної теми, а також наголосити які компетентності формують, (розвивають); знання нової теми; робити загальний, скорочений огляд інформації про нову тему. Така інформація забезпечує та спрощує розуміння нової теми.

Збагачувати нову інформацію з дисципліни життєвими, науковими прикладами, порівняльним аналізом - «було, є, буде» у «нас» у «них». При роз'яснюванні нової теми залучати (запрошувати) студентів до участі в пояснюванні «матеріалу», який їм вже відомий. Пояснити в якій темі даної дисципліни про «це» згадується, або може бути використано при вивченні іншої (якої) дисципліни. При вивченні дисципліни використовувати навчальну літературу. Обов'язково проводити підсумки заняття, повторивши в скороченій формі зміст нової теми, виділивши найважливіше. Нагадати, яку компетенцію вони мали «придбати» на цьому занятті. Подякувати студентам за якісні відповіді, наголосити оцінки. Похвалити студентів за відповіді та активну участь в вивченні нової теми.

У навчально-виховній роботі: проводити виховні заходи на теми, що поширюють інформованість молодого людини в патріотичному, економічному, соціальному, технічному, культурному та інших напрямках, які будуть впливовими на їх виконання і будуть поширювати їх інтелект; заходи, за участю студентів, організувати таким чином, щоб організаційний етап був навчальним для студентів; проводити бесіди з студентами про стан України на міжнародному рівні, про політичний, економічний, соціальний стан України в сьогоденні. Надати можливість висловлюватися студентам, коригуючи їх відповіді.

Для того, щоб навчити студентів аналізувати (події, навчальну інформацію, питання політики, економіки, тасоціальні) треба надати можливість більш висловлюватися їм ніж говорити самому. Організувати написання рефератів студентами на теми за межами дисципліни, а також на загальні теми. Організувати ділові ігри, Брей – Ринги, перемовини, на професійні та загальні теми. Запрошувати студентів до самостійної розробки сценаріїв та організації заходів групи (відпочинок, походи, екскурсії, тижні спеціальностей, змагання, випуск групової преси). Організувати міжколеджійні зустрічі студентів через ділові ігри, Брей – Ринги, перемовини, олімпіади, конкурси тощо. Необхідна організація клубу патріотичного виховання молоді. Запрошувати на засідання клубу учасників бойових дій, організувати зустрічі студентів з представниками підприємств в період тижня спеціальностей. Пропонувати студентам приймати участь в міських молодіжних конференціях, диспутах, клубах за інтересами, волонтерській діяльності тощо. Необхідна організація засідання студентської ради, де студенти можуть висловлюватися з питань навчання, загальної діяльності коледжу, соціальним, політичним, економічним, міжнародним та іншим темам. З метою ознайомлення студентів з сучасними конструкціями і технологіями виробництва, а також розвитку виробничих компетентностей у них, організувати екскурсії на сучасні виробництва. Організувати зустрічі студентів з вченими за фахом спеціальності, з вченими – педагогами, з вченими – психологами.

Методика викладання змісту дисциплін це – безпосередньо сфера діяльності кожного окремого викладача. Тому якість навчання, розвиток компетентностей у студентів є результатом сумісної якісної роботи викладач - студент.

З метою підготовки фахівців на рівні вимог Європейського освітянського суспільства, закон «Про освіту» зобов'язує навчальні заклади переглянути навчальні плани і навчальні робочі програми та надати потрібну увагу розвитку компетентностей випускників Вищої, як кадровому потенціалу України.

У вищому навчальному закладі формування компетентнісного підходу можливо наступними методами:

У процесі освоєння:

Освітянської компоненти:

- означати фундаментальні закони природничих наук: фізики, математики, хімії;
- розуміти прикладку значимість для своєї спеціальності фундаментальної підготовки;
- інформувати світоглядні активні позиції, щодо своєї ролі в державі, трудовому колективі.

Професійної компоненти:

- підвищення рівня та об'єму самостійної роботи;
- активізування практичних знань;
- виконання творчих робіт (курскових, дипломних);
- використання актуальних тематик, сучасних технологій, методологій, з обов'язковим урахуванням результатів робіт;
- участь у науково-технічних конференціях, написання науково-технічних статей;
- участь в оформленні науково-технічних патентів на корисну модель та винахід;
- участь у створенні лабораторної бази;
- участь у впровадженні колективних досліджень;
- проведення наукових досліджень;
- участь у виконанні власних «Стартапів»;
- реалізація програм мобільності студентів;
- активне виконання програм виробничих студентських практик.

Підприємству де працює випускник для використання ним своїх можливостей необхідно:

- використовувати випускника за фахом;
- брати участь в розробці навчальних робочих програм навчальних закладів;
- створювати умови для належного рівня проходження студентами навчальних практик;
- у розробці та виробництві використовувати сучасну систему стандартів своїх виборів;
- упроваджувати політику забезпечення якості своєї продукції;
- у своїй кадровій політиці використовувати положення закону України « про рамки кваліфікації в Україні».
- використовувати мотиваційні системи.

З метою забезпечення випускників навчальних закладів знаннями розбудови економіки України на сучасному рівні, законом про освіту передбачається оновлення змісту навчальних стандартів за умови підготовки фахівців збагачених компетенціями та компетентнісним підходом, які повинні відповідати вимогам сучасного цивілізованого світу, бути здатними мобілізувати всі свої ресурси необхідні для виконання певного завдання на високому професійному рівні у конкретній ситуації, щоб бути необхідним діяльному процесі держави.

Література

1. Реалізація Європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 360 с.

УДК 378.147=111/043

Anpilohova Tetiana, Kyiv

GAMIFICATION AS THE ACTIVE METHOD OF TEACHING

The article presents the results of the theoretical research of the problem of student engagement into learning activity. Summarizing the views of scientists on this issue, we come to conclusion that knowledge is impossible without practicing, playing games, analyzing specific situations and experience, critical thinking etc.

Game as a form of problem training is a powerful means of awakening interest in the content of professional activity and a necessary condition for students to continue the process of learning. The learning game can also be considered and described in terms of active teaching methods (ATM). Characteristics of active teaching methods are provided in this article. But our special attention was paid to gamification.

Recommendations are suggested on the implementation of active methods in the learning process.

Keywords: *gamification, active teaching methods, learning activity, problem training.*

У статті представлені результати теоретичного дослідження проблеми залучення студентів до навчальної діяльності. Узагальнюючи погляди учених на цю проблему, ми прийшли до висновку, що знання неможливе без практики, активної діяльності, гри, аналізу конкретної ситуації та досвіду, критичного мислення тощо.

Гра як форма проблемної підготовки є потужним засобом пробудження інтересу до змісту професійної діяльності та необхідною умовою для студентів продовжувати процес навчання. Навчальну гру можна також розглянути та описати як один з активних методів навчання (АМН). У статті охарактеризовано основні методи активного навчання, що забезпечать найбільш ефективно виконання освітніх завдань у виші. Проаналізовані основні дидактично виховні наслідки використання активних методів навчання. Особлива увага приділяється гейміфікації – підходу додавання ігрових елементів на уроці або лекції.

Запропоновано рекомендації щодо впровадження активних методів у навчальний процес.

Ключові слова: *гейміфікація, активні методи навчання, навчальна діяльність, проблемна підготовка.*

The goal of modern education is to develop a person, his/her personality, individual traits, critical thinking, because human development determines the development of society. Humanistic orientation requires the creation of new educational technologies that should contribute to the overall development of the individual, the formation of her/his ideological culture, individual experience, creativity. Modern psychological and pedagogical science and practice use the term «innovative activity», which means updating the technology of teaching and reconstructing the teacher's personal settings.

Cognitive activity of students is based on problem thinking, which, given the rapid growth in the volume of information and the need for its better processing and assimilation, is the most effective means of achieving strong, profound knowledge, skills and abilities.

Most scholars agree that today it is training based on problem thinking that should be the leading method of teaching in higher education institutions.

As you know, there are two main ways to find a solution to the problem: analytical and synthetic, and several types of such search: through errors and random or selective one.

Problem training is a process consisting of the following five steps.

1. Creation of a problem situation, the formulation of the problem by the teacher; reproduction of available knowledge and skills necessary to solve the problem; the definition of the range of missing knowledge and ways to find them; preliminary solution of the problem and verification of its correctness; establishment of the connection of the material studied with the previously accumulated knowledge of students.

2. Problem statement of knowledge with the subsequent organization of independent work of students directed to solve the problem put by the teacher.

3. Implementation of reconstructive-variant activities of students to analyze options for solving the problem with subsequent verification of these decisions.

4. Partially independent activity of students on the hypothesis of solution of the problem followed by verification of its correctness by the teacher.

5. Inclusion of students into an independent search and formulation of the problem and its solution.

The game as a form of problem training is a powerful means of awakening interest in the content of professional activity and a necessary condition for students to continue the process of learning independently, outside the university. [1]

The learning game can also be considered and described in terms of active teaching methods (ATM).

Active teaching methods are built according to the «teacher = student» interaction scheme. From the title it is clear that these are methods that involve the equal participation of teachers and students in the learning process. That is, students act as equal participants and creators of the lesson.

In pedagogy the idea of active teaching methods is not new. The founders of the method are considered to be such renowned teachers as J. Komensky, I. Pestalozzi, A. Disterweg, G. Hegel, J. Rousseau, D. Dewey. Although the idea that successful education is built, first of all, on self-knowledge, is still found in ancient philosophers.

Characteristics of active teaching methods are:

- activation of thinking, and the student has to be active;
- a long-term activity – the student does not work occasionally, but throughout the entire learning process;
- independence in research and finding solutions to the tasks;
- motivation to studying.

Case technology - used in pedagogy since the last century. It is built on the analysis of simulated or real situations and the search for a solution. And distinguish between two approaches to the creation of cases. The American school offers a search for a single correct solution to the problem. The European school, on the contrary, welcomes the diversity of decisions and their justification.

Problem lecture - unlike traditional, the transfer of knowledge during the problem lecture is not in a passive

form. That is, the teacher does not present ready statements, but only raises questions and indicates a problem. Rules are derived by the students themselves. This method is quite complex and requires the students to have a certain experience of logical reasoning.

Presentations are the simplest and most accessible method for using in class. This is a demonstration of slides/tables/pictures prepared by the students themselves on the topic studied.

Didactic games – unlike business games, didactic games are strictly regulated and do not assume the development of a logical chain for solving the problem. Game methods can be attributed to interactive teaching methods. It all depends on the choice of the game. So, popular games-tours, performances, quizzes are receptions from the arsenal of interactive methods, since they assume the interaction of students with each other.

In order for the game to be used in the learning process, it is sufficient to fulfill two conditions: • The goal of the game should be similar, and coincide with the tasks of instruction; • The game must adequately reflect reality. Moreover, additional elements should be provided that turn ordinary experience into learning: • a system of meaningful feedback; • Increased complexity of tasks should be provided as skills grow; • failure must have value. It should give the experience that is necessary to win the next time. Violation of the design order «top-down», when the details of the game go from the goal and the subject of training to specific situations and small game elements, can badly affect the effectiveness of the game. An example with ratings is especially indicative. The ratings themselves are a good tool. They are designed to bring additional motivation into the game, but the presence of a rating means that the achievement of the goal of the game involves rivalry between individual participants or teams. Rivalry is useful and motivates well, but it can cause envy and anger. That is why it is not recommended to use classical ratings in corporate training, especially in cases when students after training must work in a team - cooperation is much better than rivalry. But, if the rating is a prerequisite, then it's better to use its impersonal version or in the general rating, where the results are approximately the same [2].

Games have many elements that make them powerful vehicles for human learning. They are commonly structured for players to solve a problem; an essential skill needed for today and tomorrow. Many games promote communication, cooperation, and even competition amongst players. Some of the most immersive games have a rich narrative that spawns creativity and imagination in its players. Finally, depending on how they are designed, games can both teach and test their players. They are incredible packages of teaching, learning, and assessment. Commonly known as gamification (or gameful design according to Jane McGonigal), this approach of adding game elements such as storytelling, problem solving, aesthetics, rules, collaboration, competition, reward systems, feedback, and learning through trial and error into non-game situations has already experienced widespread implementation in such fields as marketing, training, and consumerism with rampant success.

Here are some of examples of gamification.

1. Do students need to be citing details from the text and evidence for conclusions in class discussions? Answers without evidence are now worth 1 point, a correct answer with 1 piece of evidence is worth 2 points, a correct answer + 2 pieces of evidence = 3 points.

2. Need to solve a classroom issue such as shortening the time it takes to check homework? All students who have their homework out ready to be checked before being prompted by the teacher now receive 2 points.

3. Teacher vs. Class: Students must follow a rule that the teacher sets. Anytime a student follows the rule, the Class gets a point. Anytime a student does not follow a rule, the teacher gets a point. This is particularly great for introducing procedures and behavioral expectations. If the Class wins, use a sustainable reward, such as a 1-minute dance party, extended recess time, or fewer homework problems.

4. Track points over multiple classes, when students reach an important milestone such as 100 points let them level up, as they progress further give out sustainable milestone rewards, such as 1 text less for retelling or so on.

5. Give learning badges instead of points or grades.

6. The basket method is based on a simulation of the situation. For example, a student should act as a guide and conduct a tour around the historical museum. At the same time, his task is to collect and convey information about each exhibit.

Educators are constantly required to mold their teaching methods to give students the best opportunity to succeed. It is not only imperative for students to learn the required material, but also critical that students gain a sense of confidence toward their work, and find motivation to expand their learning.

However, this can be difficult for some students, who may struggle in traditional, lecture-based class styles. For some students, finding the motivation to complete homework or prepare for class can be a constant struggle,

especially when every effort is met with a poor grade or something else. Therefore, teachers must become more and more creative when motivating students to learn. [3]

There are certain contradictions in the educational system of the traditional higher educational institutions, which considerably complicate the situation with the introduction of modern educational technologies. These contradictions are:

- between the orientation towards the knowledge system as the basis for the preparation of a high level specialist and his personal development;
- between a traditional approach to assessing the quality of specialist training and social environment of modern educational space;
- between the need for the implementation of effective educational technologies and insufficient scientific and methodological and psychological and organizational support of their development and distribution.

When we speak about training specialist at ESP classes, the main contradiction is lack of academic hours versus volume of material to be taught.

Thus, the world experience of training specialists in high school proves that the most important skills that a student acquires during his studies is the ability, from a professional point of view, to perceive any visual, verbal information, comprehend independently, make decisions, assess its possible consequences, determine the best ways to implement this solution.

The insufficient level of modern curricula, and a large number of students per teacher also create a learning environment in which passive teaching methods predominate.

The main purpose of any method of teaching is to meet the student's expectations. If you use an inappropriate method, it may impede the learning process. Therefore, teachers use methods that meet the expectations of a particular group of students.

Literature

1. Борякова Е. Е. Геймификация в образовательном процессе и ее использование при обучении английскому языку / Е. Е. Борякова, О. В. Штаюра // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук : [сб. науч. тр.]. – Нижний Новгород, 2015. – № 3. – С. 6–10. – Режим доступа : <http://publikacia.net/archive/2015/10/3/1>
2. Якорев Д. Почему мы получаем удовольствие от компьютерных игр / Д. Якорев // [комментарии блога «Наш блог»]. – 2014. – Режим доступа : <http://wiki.itorum.ru/2014/01/pochemu-my-poluchaem-udovolstvie-ot-kompyuternyx-igr>
3. Электронный ресурс. – Режим доступа : <https://www.teachthought.com/pedagogy/how-to-gamify-your-classroom/>

УДК 378.091.3

Ануфрієва Надія, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ І–ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РЕКОНСТРУКЦІЇ КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВИХ СВЯТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ)

Стаття присвячена теоретико-методологічному аналізу особливостей формування етнокультурної компетентності студентів. Наводяться визначення компетенції та компетентності, уточнюється структурний склад етнокультурної компетентності як результату етнокультурного виховання студентів коледжів. Названо оптимальні шляхи формування етнокультурної компетентності студентів, вказано форми і засоби роботи педагога ВНЗ І–ІІ р. а. із студентами у даному напрямку.

Ключові слова: етнокультурне виховання, етнокультурна компетентність, формування етнокультурної компетентності, студент, народні ігри та обряди, фольклорні засоби.

The article is devoted to a theoretical and methodological analysis of the features of developing students' ethno-cultural competence. The definitions of competence and skills are presented; the composition of the ethno-cultural competence as a result of ethno-cultural education of college students is clarified. The best ways of developing students' ethno-cultural competence are defined. Forms and techniques of a college teacher's work with students in this area are presented.

Keywords: *ethno-cultural education, ethno-cultural competence, ethno-cultural competence formation, student, folk games and rites, folk means.*

Актуальність проблеми дослідження. Україна перебуває у динамічному просторі, в якому відбувається постійне змішування культур, що породжує проблему етнокультурної ідентичності людей, які проживають на її території, адже українці сприймають національність не генетично, а через культуру, тобто мову, історію, традиції, фольклор, народну художню творчість. Етнічна самосвідомість українців формується у процесі ознайомлення з народними віруваннями, іграми, народними іграшками, звичаями, традиціями, обрядами та святами тощо.

Стратегічно важливим у даному аспекті проблеми виступає поширення та розуміння культурного досвіду, духовної спадщини як життєвої необхідності повернення до національних культурних цінностей та їх збереження для майбутнього.

Відповідно актуальною стає проблема етнокультурного виховання підростаючого покоління. Великого значення у формуванні етнокультурної компетентності студента надається народознавчим та етнографічним засобами виховного впливу. Разом з тим відроджується й потенціал календарних обрядових свят, використовуваних у процесі національного та етнокультурного виховання студентів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування етнокультурної компетентності учнів і молоді розглядається в різних аспектах: методологічні основи реалізації компетентнісного підходу до навчання розробляються Н. Бібік, О. Пометун, О. Савченко; особливості засвоєння учнями та молоддю елементів етнокультури в освітньому просторі навчального закладу знаходимо у працях В. Євтуха, О. Джуринського, Г. Дмитрієва, Т. Мацейків, Т. Поштарьової; різні аспекти формування етновиховного простору шкільної ланки освіти та вищої школи досліджують О. Будник, Г. Воробей, Е. Заредінова, Г. Кловак, Н. Кузьменко, Л. Ходанич, Н. Чернуха та ін.

Серед сучасних досліджень, присвячених вивченню проблеми відродження традиційних свят та обрядів у формуванні етнокультурної компетентності студентів за сучасних умов, виокремлюємо напрацювання Н. Аксьонової, С. Безклубенка, М. Бердути, Т. Гаєвської, О. Курочкіна, І. Лепши, В. Мицика, В. Осадчої, В. Сапіги, М. Ткача, І. Щербіни та інших.

Однак, незважаючи на наявність досить значного наукового доробку з проблеми, відзначається недостатність розробленості такого її аспекту, як використання потенціалу українських обрядових свят у процесі формування етнокультурної компетентності студентів ВНЗ I–II рівня акредитації. Відповідно до вказаного *метою даної статті є:* визначити теоретико-методологічні особливості формування етнокультурної компетентності студентів у вищих навчальних закладах освіти.

Головною метою, яку ставлять собі сучасні педагоги – це виховати гармонійну всебічно розвинену особистість.

Разом з тим, на сучасному етапі розвитку української держави постають нові завдання реформування вищої освіти. У Базовому компоненті вищої освіти (БКВО) визначено показники набутих студентом компетенцій, однією з яких є етнокультурна компетенція. Отже, актуальність формування етнокультурної компетентності як результату оволодіння даною компетенцією серед старших учнів та студентів зумовлена вимогами, що висуває сучасне соціокультурне суспільство.

Провідні вчені в галузі педагогіки і психології (Н. Андрусич, І. Бех, Г. Беленька, А. Богуш, К. Крутий, М. Машовець, Т. Піроженко та ін.) сходяться на думці про перспективність компетентнісного підходу до розвитку особистості і важливість формування компетенцій студента як критеріїв його громадянської зрілості.

Етнокультурна компетентність передбачає готовність людини до взаєморозуміння та взаємодії, засновану на знаннях і досвіді, отриманих в реальному житті і на навчальних заняттях, орієнтованих на участь студента у навчально-пізнавальному процесі, а також спрямованих на його успішну адаптацію в поліетнічному середовищі.

У якості механізмів формування етнокультурної компетентності у студентів виступають навчання, виховання, діяльність і спілкування. Цей процес відбувається у формі індивідуально-парної взаємодії (виховання і дорослого, вихованців між собою) і колективних взаємин. Взаємодії і відносини можуть бути спеціально організованими (знання й досвід, придбані студентом у процесі навчання, на семінарах, дискусіях, конференціях, різних об'єднаннях, спільних заходах і тощо.) і стихійними або частково організованими (знання і досвід набутий студентом в сім'ї, у взаєминах з однолітками і дорослими, в ігровій та трудовій діяльності, а також із засобів масової інформації та ін). Етнопсихологічний словник трактує

поняття «етнокультурна компетентність» як «... міру прояву людиною знань, умінь і навичок, які дозволяють їй адекватно оцінити специфіку і умови взаємодії з представниками інших етнічних спільнот, знайти єдино правильні форми співробітництва з ними з метою підтримання атмосфери згоди і взаємодовіри» [7, с. 72].

У своєму дослідженні ми опираємося на визначення, яке зустрічаємо в «Етнічному довіднику»: «Компетентність етнокультурна – це особистісна якість, що формується в результаті цілеспрямованого і спонтанного, організованого і стихійного засвоєння людиною (у процесі соціалізації) культури свого народу в усіх її виявах: традиційно-побутових, фольклорних, професійних, в наукових і емпіричних знаннях, на емоційному і раціональному рівнях» [6].

Опираючись на науково-педагогічні та науково-методичні пошуки останніх років (Н. Арзамасцева, О. Бабунова, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Н. Лисенко, Л. Мірошниченко, Т. Поштарьова, Г. Шевченко та інші.), дослідник І. Ціко виділив такі складові етнокультурних знань дітей, що можуть формуватися у процесі їх виховання в освітньому закладі:

– культурну (знання та уявлення щодо особливостей, характерних для окремої етнокультури, представлені у художньому творі через зображення етнічної картини світу, національного характеру героїв, їх імен, традицій та звичаїв, образів-архетипів, національну символіку, етнічний (місцевий) колорит, топонімічні назви тощо);

– мовну (повне або часткове володіння мовою, якою написаний автентичний текст, інформацією щодо його дослівної назви, знання та уявлення про знакову систему мови художнього твору-оригіналу, графічне відтворення на письмі, фразеологічні звороти, використані письменником, їх тлумачення, слова та словосполучення, що не мають відповідників у мові твору-перекладу або з певних причин передані неточно, власні назви, їх лексичне значення та ін.);

– комунікативну (знання та уявлення про особливості лінгвокультурного середовища нації (етносу), норми етикету вербального та невербального спілкування, виявлених під час спостереження за мовою та поведінкою персонажів літературного тексту тощо);

– соціальну (знання та уявлення про специфіку взаємин між героями, їх ставлення до життєвих цінностей та оточуючого світу, що обумовлене ментальною природою, характер взаємозв'язку з представниками іноетнічного середовища) [5].

В умовах навчально-виховного процесу у ВНЗ р. а. педагог має змогу цілеспрямовано і систематично передавати студентам знання про національну культуру та культуру інших народів, стимулювати відповідну поведінку, формувати позитивне ставлення до здобутків попередніх поколінь, народних звичаїв і традицій, розвивати бажання досліджувати і оберігати національні цінності. Відповідно до вказаного слід зазначити особливості формування етнокультурної компетентності та духовності молоді.

Отже, етнокультурна компетентність студента є якісно іншим поняттям ніж знання і професійні уміння чи здатність до виконання окремих професійних задач. Вона є інтегрованим результатом набуття особистістю знань, умінь, навичок, індивідуального досвіду, професійної діяльності, ґрунтується на ціннісно-мотиваційних орієнтирах, що виявляються у поведінці, рефлексії. Професійна компетентність характеризує рівень професійної готовності студента, що є значно ширшим поняттям, бо об'єднує його особистісний і професійних розвиток. Компетентність не лише синтезує результати його сумлінного й систематичного навчання в аудиторії у співпраці з викладачем, а й самоосвіту, життєвий досвід, ставлення до майбутньої професії. Національна система виховання постійно відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний та інтелектуальний потенціали рідного народу, створює умови для розвитку і розквіту природних задатків і талантів кожного громадянина України, формування духовного потенціалу – найвищої цінності нації, держави. Національне виховання реалізує глибоке і всебічне пізнання рідного народу, його історії, культури, духовності і на цій основі – пізнання кожним студентом самого себе як індивідуальності і як частки своєї нації, а через неї і всього людства, організацію самонавчання і самовиховання, найефективніших шляхів розвитку і самовдосконалення особистості. [4, с. 4].

Доцільним є проведення предметних тижнів, які дають великий простір для вчителя, щоб зацікавити учнів старшої школи, ознайомити їх з додатковою інформацією в оригінальній нестандартній формі. Це брейн-ринги та інтернет-семінари, дослідницькі проекти і створення презентацій, реконструкція обрядових свят та ін.

Студенти вчать під час позакласної роботи моделювати свою етнічну ідентичність в соціумі, активно

виявляти власну самосвідомість. У цьому віці пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Вони не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю; служити Вітчизні на шляху її національного демократичного відродження і слугують вагомим чинником етнічної ідентичності; захищати її; бережно ставитись до етнокультури народів України виявляючи при цьому толерантність; володіти рідною і державною мовою; визнавати пріоритети прав людини. Формування етнокультурної компетентності студента має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати громадянське, моральне, етнічне, сімейне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни. Національний одяг, вишиванка та жовто-блакитні кольори прапора в наш час стають вагомим індикатором національної свідомості молоді, формують чітку позицію усвідомлення національної ідентифікації. У контексті нових викликів, що постали перед нашою країною, педагогам необхідно переглянути практику виховної роботи в навчальному закладі [1, с. 4].

Основними принципами етнокультурної компетентності студента є: принцип національної спрямованості передбачає формування національної свідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантність до культури народів, які населяють Україну; розвиток здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави; принцип гуманізації виховного процесу означає, що вихователь зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості і можливості, спонукає до самостійності, виробляє індивідуальну програму її розвитку, стимулює свідоме ставлення до своєї поведінки; принцип самоактивності і саморегуляції сприяє розвитку у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності і самокритичності, до прийняття самостійних рішень; поступово виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках принцип культуровідповідності передбачає органічну єдність патріотичного виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які передбачають духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь; принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури у європейський та світовий простір, формування у дітей та молоді відкритості, толерантного ставлення до культури, мистецтва та вірувань інших народів, сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської [2, с. 15].

Сучасні форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології. Основне історичне покликання освітнього закладу виховувати народ, націю, продовжувати і розвивати національну освіту, культуру, мову. Пріоритетом нашої роботи сьогодні є концепція формування етнокультурної компетентності в позаурочний час, а також в процесі навчання. Народні традиції та звичаї несуть у собі духовні та моральні цінності, що мають велике значення для сучасної системи навчання і виховання [3, с. 2; 6].

У нашому коледжі спільними зусиллями студентів, викладачів-предметників та класних керівників проводяться заходи: свято родинних традицій, вечір народних звичаїв та обрядів, українські вечорниці (Свято Катерини та Андрія), свято Козацької Покрови, «Без калини нема України», свято Масниці (Колодія).

Ефективність формування етнокультурної компетентності у системі національного значно зростатиме за умови активного залучення процес навчального виховання основні принципи народної педагогіки з активним переосмисленням значення феномену народно-обрядової поезії українців на народну мораль, культуру українського народу, його традицій, звичаїв, обрядів. Народна мораль покликана забезпечити глибоке розуміння молоддю моральних та етичних проблем, принципів, поглядів. Кожен звичай, обряд – це цілий ритуал, який гуртує людей в єдину громаду, формує і актуалізує важливі архетипи національної свідомості українців (архетип поля, церкви, хати).

Особливе місце в народному календарі займають дати, пов'язані з релігійними святами: День Андрія, День Миколая, Щедрий Вечір (Свято Маланки та Василя), Великдень, Івана Купала, Покрови Матері Божої та інші. Велике значення для пізнання учнями традицій народу мають народні символи – домашні обереги. Вони виконують важливу функцію консолідації нації, об'єднання споконвічних українських земель в єдину суверенну державу і виховують в учнів високі почуття патріотизму, громадянськості, мужності, приналежності до свого родоvodu, народу, прагнення відстоювати, продовжувати і підтримувати його надбання. Народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле і майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують людей у високорозвинену сучасну націю. Це своєрідні індикатори розвитку народу,

нації, що втілюють у собі кращі досягнення в ідейному, моральному, трудовому й естетичному житті. Вся виховна робота в нашому коледжі підпорядкована зазначеним проблемам: виховання національно свідомих громадян-патріотів, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі; виховання національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу, мови, використання всіх її багатств; розвиток і формування особистості, опанування нею національної культури як процес, що передбачає набуття знань, вироблення ставлень і цінностей, які в кінцевому рахунку обумовлюють світогляд та ідеали людини.

Шляхи реалізації цієї ідеї втілюється в необхідності: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, культури та історії рідного краю; виховання високої мовленнєвої культури; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв і традицій українців; виховання духовної культури; вивчення різних народних ремесел та оволодіння кожного студента хоча б одним із них; виховання бажання знати традиції і звичаї свого народу; прищеплення студентам любові до оберегів пам'яті.

Педагогічний колектив нашого закладу здійснює вплив на розвиток інтелектуальної, емоційної, моральної та духовної сфери виховання особистості студента, сприяє його професійному самовизначенню, забезпечує потреби у творчій самореалізації.

Отже, етнокультурна компетентність студентів входить до структури загальнокультурної компетентності та передбачає наявність системи знань та переконань щодо культур народів світу, толерантного ставлення до них, визначення існування різних віросповідань та етнічних спільнот, а також вміння користуватися даними знаннями у спілкуванні з представниками інших культурних ментальностей. Формування даної компетентності є важливим для забезпечення повноцінного формування особистості студента та становлення його у полікультурному світі, що важливим викликом сьогодні в умовах глобалізації.

Література

1. Бех І. Д. Програма Українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К. : Національна академія педагогічних наук України, 2014. – 29 с.
2. Виховуємо громадян-патріотів України : науково-методичний посібник / авт. кол. за заг. кер. К. І. Чорної. – Черкаси : ЧОППОП, 2012. – 268 с.
3. Українське народознавство / Вудвуд Л. Ф., Вудвуд І. М. ; за заг. ред. проф. А. П. Загнітка. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 2000. – 256 с.
4. Основи національного виховання / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук та ін. ; за заг. ред. В. Г. Кузя та ін. – К. : Інформ.-вид. центр «Київ», 1993. – (Ч.1). – 152 с.
5. Ціко І. Г. Психолого-педагогічні підходи до формування етнокультурних знань підлітків у процесі вивчення світової літератури [Електронний ресурс] / І. Г. Ціко. – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN24/13tigvsl.pdf>.
6. Шульга М. Компетентність етнокультурна [Електронний ресурс] / М. Шульга // Етнічний довідник. Поняття та терміни. – Режим доступу : <http://www.soc.univ.kiev.ua/LIB/PUB/Y/YEVTUKH/index.htm>.
7. Этнопсихологический словарь / под ред. В. Г. Крысько. – М. : Московский психолого-социальный словарь, 1999. – 343 с.

УДК [37.012:0018] (07)

Безносьок Олександр, м. Кременець

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК НАУКИ ПРО ШКОЛУ

У статті проаналізовано значний внесок у розвиток науки про школу видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського. В усіх педагогічних і публіцистичних роботах та й у самій педагогічній діяльності вченого-педагога червоною ниткою проходить ідея творчого дослідження. У багатьох своїх працях він відзначає, що педагогічна діяльність неможлива без елементу дослідження, бо вже за своєю логікою та філософською основою вона має творчий характер. На думку відомого педагога, кожна людська індивідуальність, з якою має справу вчитель – це певною мірою, своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів.

Ключові слова: Сухомлинський, наука, науково-педагогічні дослідження, педагогічна діяльність, учитель.

The article analyzes the significant contribution to the development of the science of school made by the outstanding Ukrainian teacher Vasyl O. Sukhomlynsky. The idea of creative research is highlighted in all his

pedagogical and journalistic works as well as in the pedagogical activities of the scientist-teacher. In many of his works, he notes that pedagogical activity is impossible without an element of research as creation is logically and philosophically inherent in it. According to the famous teacher, every human personality that the teacher has to deal with is, to a certain extent, a peculiar, unique world of thoughts, feelings, and interests.

Keywords: *Sukhomlynsky, science, scientific and pedagogical research, pedagogical activities, teacher.*

Сьогодні триває перехід від практики авторитарної педагогіки до ідей гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань як самодостатнього процесу до виховання вміння оперувати здобутими знаннями, від фрагментарної до безперервної освіти, від фронтальної організації навчання до індивідуальної. Нова освітня парадигма потребує оновлення фахової освіти майбутнього вчителя. Цей процес є особливо актуальним ще й у зв'язку з кардинальними змінами в галузі освіти, що відбуваються в зарубіжній педагогіці.

Якісно нового теоретичного та методичного забезпечення студентської науково-дослідної діяльності в умовах вищого педагогічного навчального закладу вимагає зростання вимог до професійної підготовки вчителя. Успішне оволодіння навичками педагогічного дослідження бакалаврами, спеціалістами та магістрами допоможе їм органічно включитися в педагогічну діяльність і відразу розпочати практичне застосування наукових знань у школі. У зв'язку з цим до навчальних планів вищих педагогічних закладів освіти України включено спеціальні навчальні дисципліни з основ педагогічного дослідження, введено елементи наукової педагогічної творчості у фундаментальні, професійно-орієнтовані та спеціальні дисципліни.

Значний внесок у розвиток науки про школу зробив видатний український педагог Василь Олександрович Сухомлинський, 100-річчя якого будемо відмічати восени 2018 р. В усіх педагогічних і публіцистичних роботах та й у самій педагогічній діяльності Василя Олександровича червоною ниткою проходить ідея творчого дослідження.

У багатьох своїх працях він відзначає, що педагогічна діяльність неможлива без елемента дослідження, бо вже за своєю логікою та філософською основою вона має творчий характер. На думку відомого педагога, кожна людська індивідуальність, з якою має справу вчитель – це певною мірою, своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів. І бути в цьому світі не пасивним спостерігачем, а дослідником, покликаним вивчати та плекати його – важливе завдання вчителя. Однак Василь Олександрович застерігає, що йдеться не про науково-дослідну роботу у прямому розумінні цього слова. Можна працювати творчо, але не займатися дослідженнями в тому сенсі, що вивчення фактів веде до нових наукових узагальнень. Відомий педагог має на увазі дослідження проблем, які розв'язані педагогічною наукою, але щоразу відкриваються по-новому перед учителем, що працює творчо. Отже, мовиться про творче дослідження, яке потрібне вчителю вже через саму природу педагогічної діяльності [4, с. 471]. І дійсно, у Павлишській школі тепер, як і за часів, коли її директором був В. Сухомлинський, кожен учитель досліджує якусь одну з проблем навчально-виховного процесу. Це засвідчує рукописний журнал школи «Педагогічна думка», заснований В. Сухомлинським, який ведеться у Павлиші до сьогодні. Проаналізувавши матеріали дослідницьких робіт цього журналу, ми побачили, що найбільше тем, які досліджуються вчителями, присвячено найактуальнішим проблемам педагогічної науки та практики й усі вони відповідають духові часу, школи, особистості видатного педагога. Кожна досліджена проблема розглянута з урахуванням методології наукового пошуку, де обов'язковими є такі елементи: виклад актуальності проблеми та завдань щодо її вирішення; чітке визначення основних понять дослідження на основі аналізу педагогічної літератури; пошук оптимальних, на погляд учителя, способів розв'язання проблеми; аналіз результатів творчого пошуку та обґрунтованість конкретних висновків. Прикладами можуть бути такі дослідження: «Роль естетичних почуттів у вихованні дітей молодшого шкільного віку» (виконавець: учителька початкових класів В. Осьмак, 1961–1962 рр.), «Моральні відносини між учнями середнього шкільного віку» (виконавець: учителька математики Г. Вовченко, 1961–1962 рр.), «Слово як засіб творчості на уроках» (виконавець: учителька української мови та літератури А. Різник, 1966–1967 рр.), «Математичне мислення і розумове виховання» (виконавець: учитель математики Г. Арищенко, 1966–1967 рр.), «Втілення в практику роботи результатів досліджень В. Сухомлинського в розвивальному навчанні» (виконавець: учителька математики Г. Вовченко, 1982–1983 рр.), «Роль казки в житті дитини» (виконавець: учителька початкових класів Т. Свистун, 1982–1983 рр.) тощо [1, с. 10-15].

Дуже слухними є думки В. Сухомлинського про спорідненість творчої праці вчителя з науковим дослідженням. Ця подібність, спорідненість полягає передусім у тому, що і вчитель, і науковець на основі

аналізу фактів робить передбачення. «Вчитель, – відзначає Василь Олександрович, – який уміє проникати думкою в суть фактів, у причинно-наслідкові зв'язки між ними, запобігає багатьом труднощам і невдачам, уникає дуже серйозного недоліку, характерного для процесу виховання, гірких несподіванок... Таких несподіванок буває значно менше, якщо на основі аналізу фактів учитель знає, який буде його учень завтра, через рік і через три роки. А без уміння передбачати педагогічна праця перетворюється для вчителя в муку» [4, с. 472–473]. У зв'язку з цим він пропонує технологію оволодіння вчителем дослідницькими умінями. Насамперед, прилучення вчителя до творчого дослідження В. Сухомлинський радить починати з показу методики спостереження, вивчення й аналізу фактів. На його думку, факти – це реальний вияв об'єктивних закономірностей педагогічного процесу. Вони потрібні для того, щоб на основі всього того, з чим дитина прийшла до школи (її риси характеру, інші особливості), визначити дії вчителя для досягнення певної мети. «Якраз у тому, що вчитель, спостерігаючи, вивчаючи, аналізуючи факти, творить педагогічне явище, і полягає найважливіший елемент творчого дослідження – передбачення. Без вивчення фактів нема передбачення, нема творчості, нема багатого, повноцінного духовного життя, нема інтересу до педагогічної роботи» [4, с. 473]. Вміння побачити нове у звичному, нові риси, нові деталі у звичайному – важлива умова творчого ставлення вчителя до своєї роботи, це водночас і джерело натхнення у педагогічній діяльності.

Як учитель української мови і літератури та одночасно директор Павлишської школи, В. Сухомлинський сам проводив велику дослідницьку роботу, надихав своїм прикладом учителів [3; 4]. Він ділився з товаришами своїми роздумами й спостереженнями; вони відвідували його уроки серед природи. Таке живе безпосереднє спілкування надавало усвідомлення причетності до видатної особи та його школи і спонукало вчителів розпочинати свої власні дослідження. Звертаючись до молодих педагогів, Василь Олександрович наголошував, що тільки перебуваючи разом з дітьми, спостерігаючи за їх сприйняттям явищ природи та навколишнього світу, вчитель може захопитися вивченням і розв'язанням певної проблеми [3, с. 78].

Таке творче дослідження докорінно змінює ставлення вчителя до власної роботи. Відчуття себе як творця педагогічного явища, на погляд В. Сухомлинського, – це невичерпне джерело потреби в постійному оновленні та збагаченні знань [4, с. 476].

Великого значення Василь Олександрович надавав особистісним рисам педагога: «Починайте своє дослідження, виходячи з тієї основоположної істини, що духовно багата, морально яскрава, інтелектуально самобутня особистість здатна й у вихованцях своїх поважати і виховувати особистість; а безликість знеособлює і вихованців, сіє навколо себе убозтво» [4, с. 477]. На думку відомого педагога, особистість учителя творить особистість вихованця і тому врахування особистісних якостей – важлива умова не тільки успішної педагогічної діяльності, але й творчого дослідження.

У своїх працях В. Сухомлинський неодноразово наголошував на тому, що для вчителя найголовніше – знати дитину. Так, у роботі «Розмова з молодим директором» [4] сформульовано основні характеристики дитини, на які має звернути увагу вчитель. «Знати дитину – це знати її силу і слабкості, розуміти її думки, переживання, бережливо доторкатися до її серця. Знати дитину – це та найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться всі нитки педагогічного керівництва шкільним колективом», – читаємо у вказаній праці педагога [4, с. 441]. Зважаючи на те, що в сучасній освітній практиці на засіданнях педагогічних рад, на різноманітних методичних об'єднаннях найбільше мовиться про нові технології навчання, системи уроків, досвід учителів і його впровадження, особливо актуальним видається застереження Василя Олександровича про те, що на таких засіданнях суттєва увага має бути приділена саме особистості учня, бо «людська особистість – це найскладніший сплав фізичних і духовних сил, думок, почуттів, волі, характеру, настроїв. Без знання всього цього неможливо ані вчити, ані виховувати» [4, с. 442]. У Павлишській школі за часів, коли її педагогічний колектив очолював В. Сухомлинський, постійно діяв психологічний семінар, який присвячувався дитині. Хтось із класних керівників готував для цього семінару ґрунтовну доповідь на тему «Педагогічна характеристика такого-то учня», у якій учитель розповідав про дитину все, що треба обов'язково про неї знати. У цій характеристиці вказувався стан здоров'я, фізичний розвиток, умови всебічного розвитку. Вчитель повідомляв про свої спостереження, про результати періодичного медичного обстеження та про спостереження лікаря. Предметом особливої уваги була характеристика індивідуальних особливостей розумового розвитку, а саме: як дитина сприймає предмети і явища довкілля та як у неї відбувається формування понять; які особливості й емоційне забарвлення мови дитини; як вона запам'ятовує, як розвинуте в неї образне й абстрактне мислення; який ступінь її емоційної культури, джерела її розумової праці. У педагогічній характеристиці вчитель зосереджував увагу на середовищі та обставинах, у яких формується інтелект дитини; він відзначав

позитивні та негативні фактори, від яких залежить її світосприйняття, уява, мова, культура, світогляд. Велика увага приділялась аналізу таких особливостей: інтелектуального життя сім'ї; середовища формування її перших уявлень про навколишній світ, як ці уявлення відбиваються на дитячій мові; що взагалі характерне для мови батька, матері й інших близьких до дитини людей, які оточували її у роки формування мови (від дня народження до 5–6 р.); які казки, пісні чула дитина в ранньому дитинстві; які книжки їй читали, яку першу книжку прочитала дитина, навчившись читати, що вона читає зараз; місце книжки в духовному житті сім'ї, які газети і журнали передплачує родина. Все це підтверджує те, що В. Сухомлинський надавав надзвичайно великого значення розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дитини. Разом з тим, така різнобічна характеристика педагогічних умов творчого розвитку дитини сприяла формуванню в учителя знань з педагогічної діагностики, спрямованої на вивчення особистості учня і яка зараз стала панівною в особистісно зорієнтованих технологіях навчання [1, с. 10–15].

До найважливіших характеристик особистості учня Василь Олександрович відносив характеристику морального обличчя дитини. Головну увагу при вивченні цієї якості в школярів він приділяв таким аспектам проблеми: моральним стосункам, у яких перебуває дитина в сім'ї та шкільному колективі; єдності моральних переконань і моральної поведінки; аналізу емоційної культури дитини; вивченню умов, які сприяють вихованню моральних і естетичних почуттів та інтелектуальних здібностей; впливу естетичного світосприйняття та інтелектуального рівня на моральний розвиток; розвиненості емоційної самооцінки (оцінка власних вчинків, поведінки, ставлення до інших людей) [4, с. 448]. Очевидно, що вже тільки з переліку складових такої різнобічної педагогічної діагностики моральної вихованості дитини можна намітити можливі перспективні напрямки педагогічних пошуків щодо вдосконалення моральної поведінки учня. До речі, якраз розуміння перспективності педагогічної характеристики учня в педагогічному аналізі вчителя було дуже важливою стороною діяльності В. Сухомлинського. Тому, для забезпечення найбільшої об'єктивності досліджуваних фактів і зроблених на їх підставі висновків, під час колективного обговорення характеристики конкретної дитини серед педагогів проводились дискусії, в процесі яких знаходилась істина. Таким чином, у діяльності Павлишської школи психологічний семінар став творчою лабораторією педагогічного колективу, в якій відшліфовувалась дослідницька майстерність учителів школи щодо вивчення особистості учня. Можна без сумніву стверджувати, що видатний педагог знання та вміння творчого дослідження особистості дитини визнавав найголовнішими складовими педагогічної діяльності, якими має оволодіти кожний учитель досконало. Підтвердженням цьому є також думка В. Сухомлинського: «Без знання дитини нема школи, нема виховання, немає справжнього педагога і педагогічного колективу, а знати дитину можна лише тоді, коли постійно розвивається, збагачується педагогічна культура вчителя» [4, с. 449].

До складових педагогічної культури Василь Олександрович відносить, насамперед, глибоке знання вчителем свого предмета: «Чим більше знає вчитель, тим легше його учням засвоювати елементарні знання, тим більшим авторитетом і довір'ям користується він серед учнів і батьків, тим більше до нього, як до джерела знань тягнуться діти» [3, с. 55]. Вчитель, на погляд В. Сухомлинського, не повинен обмежуватися лише підручником, він має знати набагато більше, ніж того вимагає програма. Основними стимулами поповнення знань учителя та учнів Василь Олександрович вважає особисте захоплення своєю роботою, пристрасть, одержимість, відповідальність учителя.

Чільне місце у педагогічній спадщині відведено роздумам про творчі індивідуальні особливості вчителя, які впливають безпосередньо і на педагогічний процес в цілому, і на якість дослідження. Зокрема, йдеться про творчу лабораторію вчителя, в якій, на думку В. Сухомлинського, має бути багатство методів вивчення дитини, своя, притаманна лише йому, технологія педагогічної праці [4, с. 454]. Василь Олександрович прагнув, щоб кожен учитель шукав творчі підходи для здійснення ідеї, знав специфіку свого предмету, враховував особливості мислення учнів. Як директор Павлишської школи В. Сухомлинський завжди допомагав учителям у творчому пошуку. Окремі уроки, які він відвідував і аналізував, готував разом із учителями. Тоді він з учителем осмислював те, як можна використати зміст матеріалу, щоб прищепити учням бажання знати та як у процесі викладу матеріалу робити перші висновки про сприйняття й розуміння його учнями. Таке відвідування, такий аналіз уроків були джерелами узагальнення педагогічних явищ як для самого вчителя так і для керівника школи [4, с. 421].

Важливими є думки видатного педагога про поєднання практики з науковим дослідженням як вищим етапом педагогічної творчості, коли вчитель починає вдумливо аналізувати свою роботу, коли виникає інтерес до теоретичного осмислення свого досвіду, прагнення пояснити причинно-наслідкові зв'язки між

знаннями учнів і своєю педагогічною культурою. Наслідком такої діяльності упродовж кількох років було те, що вчителі, колеги В. Сухомлинського, могли виступати на теоретичному семінарі або засіданні педагогічної ради з доповіддю [3, с. 73]. У практиці роботи Павлишської школи такі доповіді публікувалися і публікуються сьогодні в рукописному збірнику «Педагогічна думка» та в інших педагогічних журналах і газетах.

В. Сухомлинський був переконаний, що вчителеві потрібен вільний час для ознайомлення з новими досягненнями науки, їх осмислення, а також для поповнення своїх знань та узагальнення набутого досвіду. З цією метою у шкільному колективі суворо дотримувалися правила: позаурочний час тільки одного дня на тиждень у вчителя може бути зайнятий роботою на засіданні теоретичного семінару чи педагогічної ради, в усі інші дні вчитель використовує такий час для самостійної роботи чи відпочинку. Але найголовніше, – за твердженнями Василя Олександровича, – вчителеві потрібний час для читання: «Без читання, без духовного життя вчителя серед книжок втрачають сенс усі заходи підвищення його педагогічної кваліфікації» [3, с. 73].

Про відповідальність у науково-педагогічних дослідженнях говориться у дисертаційному дослідженні В. Сухомлинського [2], яке він успішно захистив у спеціалізованій вченій раді Київського державного університету імені Т. Шевченка (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка) у 1955 році. Дисертаційне дослідження В. Сухомлинським написано «...на матеріалі 16-літнього досвіду роботи в якості директора школи, завідуючого навчальною частиною та завідуючим Райвно. ...Автор спостерігав та опрацював матеріали аналізу більше 5300 уроків» [2, с. 1]. Величезний досвід практичної роботи дав можливість досліднику зробити науково обґрунтовані висновки та рекомендації, які сприяли розвитку педагогічної теорії.

На жаль, ідеї, які були закладені у науково-педагогічному дослідженні В. Сухомлинського та досвід великого педагога і вченого, який дав йому можливість досягти вершин, сьогодні певною мірою перекручуються. Вимоги, які ставляться до сьогоднішніх дослідників, не враховують належний практичний досвід. Головною умовою виступає навчання в аспірантурі. Загалом це позитивна тенденція, однак у педагогічних дослідженнях досить суттєвим є практичний досвід дослідника. Тому важливим завданням сучасної педагогіки є вивчення передового досвіду великого педагога та його бачення проблеми науково-педагогічних досліджень з метою впровадження кращих зразків у школу XXI століття.

Література

1. Кловак Г. Т. Основи педагогічних досліджень : навч. посіб. для вищих педагогічних навчальних закладів / Г. Т. Кловак. – Чернігів : «Деснянська правда», 2003. – 260 с.
2. Сухомлинський В. А. Директор школи — руководитель учебно-воспитательной работы : автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1955. – 16 с.
3. Сухомлинський В. О. Людина неповторна // Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 80–96.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві // Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 419–656.

УДК 007:159.955(035):681.3

Білан Максим, Гальчус Андрій, м. Київ

КОМПОНЕНТИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМАХ АВТОМАТИЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Навчальний процес розглядається як такий, що має стимулювати у тих, хто навчається, розвиток здібностей щодо формулювання і розв'язання проблем. Формулюються відповідні вимоги до розробки компонентів лінгвістичного забезпечення в інтелектуальних системах автоматизації навчання у вищій школі.

Ключові слова: навчальний процес, вищі навчальні заклади, інтелектуальні системи автоматизації навчання, лінгвістичне забезпечення.

A training process is viewed as such that must stimulate development of students' abilities to state and solve problems. Appropriate requirements to the development of components of linguistic support in intelligent teaching automation systems in university are stated.

Keywords: training process, higher education institutions, intelligent teaching automation systems, linguistic support.

Постановка проблеми. Сучасному етапу розвитку вищої освіти в Україні притаманні складність і протиріччя. Так, з одного боку, на сьогодні розроблена законодавча база, в якій визначені вимоги і напрямки розвитку освіти в Україні, особлива увага при цьому інформатизації. З іншого боку, спроби реалізувати цю концепцію у повному обсязі поки що не призвели до якісних змін в освіті. Уявляється, що основною причиною такого стану є те, що при впровадженні сучасних технологій навчання у вищій школі має місце недооцінка того факту, що об'єктом навчального процесу є саме людина з її інтелектом і здатністю до самоорганізації і саморозвитку. Когнітивний характер навчального процесу обумовлює необхідність застосування знаннєорієнтованих інформаційних систем і технологій в системі вищої освіти, базованих на моделюванні процесу оперування людиною знаннями при вирішенні певних проблем [1]. Розв'язання цієї проблеми особливо актуальне у зв'язку зі швидким розвитком і впровадженням у всі сфери людської діяльності, зокрема в освітянську сферу інтелектуальних інформаційних технологій і розробці на їх основі автоматизованих інформаційних систем навчання.

Отже, метою даної статті є формування вимог до розробки компонентів лінгвістичного забезпечення в інтелектуальних системах автоматизації навчання у вищій школі. Лінгвістичне забезпечення системи включає лінгвістичну базу даних (ЛБД) та програмні модулі, які визначають особливості її обробки – лінгвістичний процесор (ЛП).

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблем формування словників з метою автоматизації граматичної обробки природно-мовних текстів (ПМТ) дає підстави стверджувати, що на сьогодні існує значний доробок у цій сфері. Метою таких досліджень є формування граматичних характеристик для окремих словоформ вхідного тексту та їх подальше використання при вирішенні перелічених задач. Прикладним виходом таких досліджень є розробка систем пошуку та виправлення помилок у вхідних текстах, електронні словники (як одномовні, так і багатомовні), лінгвістичне забезпечення в системах автоматичного реферування, машинного перекладу, природно мовні інформаційно-пошукові системи (ПС). Тут можна виділити такі основні підходи [2]: формування граматичних характеристик на базі словника словоформ; формування граматичних характеристик на базі словника основ і таблиць закінчень; формування граматичних характеристик на основі словника квазі закінчень.

Перший підхід добре підходить до створення резидентних словників, призначених для перевірки лексики при роботі у текстових редакторах, але не відповідає вимогам для інтелектуальних систем навчання.

Другий підхід вважається доцільним для флективних мов при вирішенні таких задач, як: формування електронних словників різного призначення. Подання ЛБД у вигляді словника основ дозволяє в 3–4 рази скоротити обсяг бази даних, крім того, частково вирішується проблема аналізу «нових» слів у вхідному тексті, але такий словник жорстко прив'язаний як до вхідної мови так і до предметної галузі (ПГ).

Третій підхід базується на положенні, що для флективних мов 97 % інформації про слово знаходиться в кінці цього слова. При такому підході вивчаються закономірності словозмінення, за якими й будується словник квазізакінчень. Використання такого словника дозволяє правильно аналізувати навіть незнайомі для системи слова, при цьому обсяг словника не перевищує 5 тис. словникових одиниць для однієї вхідної мови (тоді як словниковий запас мови складає сотні тисяч слів). Використання цього підходу має ефективне застосування при автоматизації широкого кола задач.

Структура і зміст словників ЛБД. ЛБД складається з аналітичних та синтетичних словників певної вхідної мови. Лінгвістичні словники – перелік різних одиниць ПМТ, яким поставлені у відповідність одиниці знань про мову. Вони є стандартним інструментом внутрішнього, лінгвістичного розуміння тексту лінгвістичним процесором. Традиційно знання про мову відбиваються у формах подання граматичної інформації.

Аналітичні словники представляють знання про мову на морфологічному, лексичному, синтаксичному та семантичному рівнях мовної системи. Аналітичні словники морфологічного рівня представляють словотвірну та словозмінну моделі мовної системи, вони включають: словник квазізакінчень; словник закінчень; словник суфіксів; словник префіксів. Для кодування граматичної інформації в словниковій статті пропонується метод, який базується на позиційно-цифровому кодуванні. При цьому кодування лексико-граматичних класів є єдиним для російської, української та англійської мов. Спосіб подання граматичної інформації не за повним словом, а за кінцевою послідовністю літер дозволяє значно скоротити обсяг аналітичного словника в ЛБД. Так, наприклад, для російської мови словник квазізакінчень для слів, які закінчуються на *-ция*, буде містити всього 3 словникові статті. Реально ж слів, які закінчуються на *-ция*, в

російській мові біля 2 тис., крім того, цей суфікс є продуктивним для запозичених слів, тобто лексичний склад з цим суфіксом постійно поповнюється.

Словник закінчень потрібний для зв'язку словозмінної та словотвірної моделей мови. Словозмінний клас визначається унікальним набором парадигми певного слова. Наприклад, в російській мові всього налічується біля 300 словозмінних класів, на декілька десятків закінчень.

Словник суфіксів відбиває закономірності словотворення для певної природної мови, він необхідний для розпізнавання нових для системи слів, які утворюються за рахунок продуктивних суфіксів в мові. Словотвірні гнізда в мові складають близько 8-12 однокореневих слів. Крім того, словник суфіксів дозволяє приписати вхідній словоформі семантичну інформацію, яка використовується при побудові компонентів знань з ПГ. Наприклад, ознака процесуальності свідчить про те, що іменник з цим значенням може виступати в ролі предикату (порівняй: *вирішення задач – вирішувати задачі*).

Словник префіксів (або точніше квазіпрефіксів) будується лише для дієслів та його форм. Словник префіксів слугує: для довизначення такої граматичної категорії, як вид; для розпізнавання нових слів (особливо в англійській мові); для приписування словоформі семантичних ознак, які вносять префікси до слова. На лексичному рівні ЛБД представлена словником службових слів. Ідея побудови такого словника полягає у виділенні в мові статичної та динамічної частини лексики. До статичної лексики відносять: прийменники, займенники, частки, числівники, модальні слова, окремі прикметники, іменники і прислівники (найбільш вживані). Ці класи об'єднує те, що вони присутні в будь-якій предметній галузі, появлення нових лексичних одиниць в мові не стосується перелічених класів. Семантичні ознаки, які виділяються для повних слів, формалізовані в термінах сем і відбивають семантичне подання слова. Іншими словами, поле семантичних ознак є формалізованим поданням тлумачення певного слова.

Синтетичні словники морфологічного рівня мовної системи складають: парадигматичний словник квазізакінчень; словник синтезу пошукових образів; лематизаційний словник. Перший словник слугує для синтезу парадигми певної вхідної словоформи, він також організований на основі кінцевої послідовності букв в слові. Другий словник слугує для забезпечення функції пошуку за ключовими словами. Виділення словника лематизації в окремий обумовлено тим, що для певних задач (наприклад, при автоматичному перекладі, коли необхідно словоформу в тексті привести до нормалізованого подання її в перекладному словнику) немає необхідності подавати всю парадигму слова.

Синтаксичний рівень мовної системи представлений словниками: словник контекстних правил синтаксичного сполучення; словник синтагм. Словник контекстних правил відбиває закономірності синтаксичного поєднання словоформ тексту в словосполучення. В мові виділяються такі правила контекстного сполучення: узгодження, управління, прилягання. Відмітною рисою синтаксичного аналізу пропонованого підходу є те, що аналіз здійснюється не алгоритмічно, а на основі декларативного подання синтаксичних правил (тобто при зверненні до словника контекстних правил). Це дозволяє зробити алгоритм синтаксичного аналізу більш універсальним відносно обробки різних мовних систем, а значить, робить систему технологічно відкритою до розширення нових вхідних мов. Словник синтагм відбиває синтаксичні закономірності побудови речень для певної мовної системи і працює в термінах синтаксису (підмет, присудок тощо).

Семантичний рівень мовної системи в ЛБД представлений аналітичним словником лексичних конекторів та синтетичним словником семантичних інтерпретацій. Словник лексичних конекторів слугує для встановлення синтактико-семантичних зв'язків як в межах речення, так і на міжфразовому рівні. До лексичних конекторів відносять, наприклад, такі слова, як *по-перше, таким чином, отже* тощо. В якості семантичних ознак виступають логіко-семантичні відношення. Наприклад: для лексичного конектора: *внаслідок* буде мати значення відношення «причина-наслідок». Словник семантичних інтерпретацій є зворотнім словником для аналітичного словника. Він дозволяє на етапі синтезу інтерпретувати логіко-семантичні відношення в термінах лексичних одиниць.

Структура і зміст лінгвістичного процесора (ЛП). Ядром ЛП є алгоритми обробки ПМТ, до складу яких входять алгоритми доступу й обробки ЛБД та бази знань з ПГ. Традиційно ЛП передбачає два блоки: аналізу та синтезу. Робота зі знаннями з ПГ, які містяться в ПМТ, потребує розвинутих засобів інтерпретації мовних одиниць в термінах саме знань (понять) як в ПГ, так і відносно цільових настанов про прикладну задачу (знання про прикладну задачу). Це обумовлює розробку ЛП, який би включав три самостійних блоки: аналізу, інтерпретації та синтезу.

Сучасні теоретичні дослідження з ідеології розробки ЛП базуються на двох підходах: послідовна обробка тексту; інтегральна обробка тексту. Перший підхід передбачає послідовну обробку всього тексту спочатку на граматичному рівні (морфологічному), потім реалізується етап синтаксичного аналізу, потім – семантичного. Такий підхід вимагає розподіленого подання всіх видів інформації (морфологічної, синтаксичної, семантичної) до текстових одиниць в ЛБД. Основою другого підходу є гіпотеза, вперше сформульована Р. Шенком та Л. Бірнаумом [3], сутність якої можна висловити наступним чином: синтаксичні й семантичні структури обробляються одночасно; синтаксис і семантика реалізуються в ході одного процесу; обробка мовних повідомлень за своєю природою тотожна обробці пам'яті.

Другий підхід потребує сумісного подання всієї інформації до текстової одиниці, обробка тексту при цьому підході здійснюється по реченнях. Слід зазначити, що перевагою першого підходу є: можливість зупинитися на будь-якому етапі обробки, що сприяє більш ефективній "відладці" програмних модулів; окреме подання даних робить систему в технологічному плані більш гнучкою до прикладних задач. Недоліком таких систем є те, що виникнення відмов в роботі ЛП на будь-якому етапі призводить до невиконання задачі в цілому. Цікаво, що другий підхід є дзеркальним відображенням першого, тобто недоліки першого підходу є перевагою другого, переваги першого – недоліками другого.

В основу пропонованого ЛП покладена гіпотеза «скачкової» обробки ПМТ, її сутність зводиться до наступних положень: ПМТ являє собою єдність трьох різних систем: семіотичної системи, лінгвістичної системи та системи знань про світ; процес обробки ПМТ (людиною) проходить в трьох системах одночасно; в рамках кожної системи обробка здійснюється по спіралі. «Скачковість» обробки полягає в тому, що на кожному з етапів обробки текстової інформації здійснюється занурення отриманих результатів обробки в знання про світ. Такий підхід дозволяє обернути на переваги недоліки в рамках перших двох підходів. Це проявляється в тому, що кожний етап обробки моделюється як незалежний модуль, який дозволяє отримати точнішу інформацію.

Введення словника квазізакінчень до ЛБД зробило лінгвістичне забезпечення системи незалежним від інформаційного, що дозволяє значно спростити подання інформаційної бази даних, максимально його налаштувати на потреби користувача. Експериментальні дослідження показали ефективність застосування словника квазізакінчень не тільки для флективних мов (російська, українська), але й для аналітичних мов (англійська). Так, для англійської мови словник квазізакінчень складає всього біля 1 тис. словникових статей і дозволяє безпомилково обробляти до 1 млн. слів, в тому числі і нові для системи слова. Введення до ЛБД словотвірної моделі мови дозволяє врахувати закономірності утворення "нових" слів на основі суфіксального і префіксального словотворення.

Введенні до традиційного ЛП інтерпретатора як самостійного модуля, виконуючого функції відображення знань про ПГ мовними засобами дозволяє, з одного боку, підвищити якість лінгвістичного аналізу на морфологічному, синтаксичному і семантичному етапах, з іншого – скоротити час програмної обробки тексту, за рахунок розподілення ЛБД.

Література

1. Інформаційні системи нового покоління як фактор забезпечення національних інтересів / В. В. Балабін, І. В. Замаруєва, С. В. Ленков, А. О. Рось // Наука і оборона. – 2007. – № 1. – С. 40–49.
2. Замаруєва І. В. Комп'ютерна модель розуміння природно-мовної текстової інформації // Проблеми програмування. – 1999. – № 2. – С. 96–102.
3. Дерещкий В. А. Об одном подходе к обработке естественно-языковых данных на основе анализа семантических сетей // Праці Першої міжнародної конференції з програмування УкрПРОГ'98. – К. : Кібцентр НАНУ, 2–4 вересня 1998. – С. 405–411.

УДК 378.015.3.011.3-051:5

Біляковська Ольга, м. Львів

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розкрито значення ресурсного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін. Виокремлено якісні показники професійної діяльності майбутнього вчителя та визначено головні принципи ресурсного підходу.

Ключові слова: ресурсний підхід, професійна підготовка, майбутній вчитель.

The paper reveals the importance of the resource approach to training of future Mathematics and Science teachers. It points out qualitative indicators of future teachers' professional activity and defines the main principles of the resource approach.

Keywords: *resource approach, training, future teacher.*

Досягнення нової якості вищої освіти у контексті професійної підготовки майбутніх учителів є головним завданням модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ. На загальнодержавному рівні – це відповідність сучасним суспільним викликам, на педагогічному – орієнтація на засвоєння майбутніми вчителями не лише певної суми знань, а на формування компетенцій та компетентностей, розвиток індивідуальності, пізнавальних, творчих здібностей, прагнення до самовдосконалення.

Одним із напрямів удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін є розроблення та впровадження відповідного ресурсного забезпечення та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу. Для цього необхідно створити певні умови навчання, які дозволять майбутньому вчителю використовувати індивідуальні ресурси для успішного навчання та подальшої реалізації в професійній діяльності. Це обумовлює необхідність пошуку нових підходів до організації навчального процесу, які акцентують увагу на різних аспектах професійної підготовки вчителів. Одним із таких підходів, на нашу думку, є ресурсний підхід.

Проблема ресурсного підходу висвітлена в працях А. Деркач, Т. Давиденко, В. Павленка, Т. Рогової, Л. Рибалко, Т. Цецоріної та ін. Вченими було досліджено проблеми організації навчально-виховного процесу на основі ресурсного підходу, ресурси особистості як один із базових принципів персоналізованого підходу, ресурснозберезувальні технології у підготовці фахівців тощо.

Мета статті - розкрити значення ресурсного підходу у професійній підготовці майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін та визначити його головні принципи.

Ресурсний підхід у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін передбачає таку організацію процесу навчання, яка зорієнтована на пошук і розвиток професійно-педагогічних можливостей кожного студента. Ресурс визначається як сукупність об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей суб'єкта освітнього процесу. Ресурси поділяються на зовнішні (засоби й умови довкілля) і внутрішні – індивідуальні та колективні. На думку науковців, до зовнішніх ресурсів належать: матеріально-технічні (об'єкти навколишнього світу, які певним чином впливають на діяльність суб'єкта); інформаційні (узагальнений досвід людства в усній і писемній формі, віртуальна інформація: комп'ютерні технології, доступ до них); стимулюючі (заохочення моральне й матеріальне, покарання, формування позитивної мотивації, зовнішнє оцінювання діяльності, самооцінювання тощо); комунікативно-психологічні (особливості спілкування й організації міжособистісної взаємодії, емоційно-психологічний клімат у колективі, його згуртованість, провідний стиль спілкування тощо); організаційно-управлінські (система управління навчальним процесом, послідовність вимог викладачів до студентів тощо). Внутрішні ресурси – підкреслюють унікальність людини, вони є джерелом її розвитку, персоналізації. У системі внутрішніх (індивідуальних) можливостей особистості вчені виділяють такі підсистеми: біогенетичні, пов'язані зі спадковістю; фізіологічні (стан здоров'я, особливості будови організму, фізична витривалість, вік, стать тощо); індивідуально-психологічні (рівень інтелектуального розвитку, особливості емоційно-вольової сфери тощо). Отже, внутрішні ресурси є індивідуальним надбанням особистості, зумовлюють її унікальність і джерело розвитку. Ці підсистеми мають складну структуру та забезпечують, у цілому, процес життєдіяльності [2, с. 226–237].

Обґрунтовуючи спільні для європейської системи освіти принципи поліпшення якості професійної підготовки вчителів, експерти освітньої галузі наголошують на мультидисциплінарності педагогічної освіти, що передбачає фундаментальну підготовку, яка би виховувала у майбутнього вчителя розуміння соціального і культурного виміру освіти та сприяла здійсненню навчальної діяльності на засадах інклюзії й індивідуального підходу.

Виокремимо якісні показники професійної діяльності майбутнього вчителя за такими параметрами:

- налагоджувати ефективну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу, що передбачає вміння на основі індивідуального підходу розкривати потенціал кожного учня й виховувати його як активного учасника процесу навчання, а також кожен учитель має співпрацювати з колегами та допомагати у викладацькій діяльності;
- працювати з інформацією, знаннями, технологіями, що передбачає уміння за допомогою ефективного

використання педагогічних технологій аналізувати, продукувати, оцінювати знання; створювати комфортне навчальне середовище;

– працювати на усіх суспільних рівнях (локальному, регіональному, національному, європейському), що сприятиме розвитку мобільності та співпраці, а також виховувати в учнів міжкультурну повагу й розуміння [3].

Основою взаємодії викладачів і студентів, як майбутніх учителів є мобілізація індивідуальних ресурсів кожного студента, створення умов для реалізації індивідуальних можливостей. Цьому сприятиме використання у процесі навчання інтерактивних методик при викладанні фахових дисциплін, що докорінно змінює підхід до студента як суб'єкта навчання й ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості [4, с. 150]. Окрім того, викладач детально продумує методичне забезпечення навчального процесу, а також виокремлює у змісті навчальних дисциплін матеріал для підготовки творчого вчителя (творчі завдання, методика досліджень та експерименту в лабораторних умовах, підготовка до участі в олімпіадах, конкурсах тощо).

Професійна підготовка майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін на засадах ресурсного підходу базується на провідних ідеях: гуманізації процесу навчання; гармонізації фізичних, моральних та інтелектуальних якостей суб'єктів навчання; інтеграції універсальних, спеціальних професійних і загальнопедагогічних знань, умінь та навичок; єдності теорії та практики у підготовці майбутнього вчителя; інноваційності та творчості. Важливо зауважити, що інноваційна діяльність суб'єктів освітнього процесу, як основа ресурсного підходу, має морально і матеріально стимулюватися.

Відповідно суспільним викликам і домінуванню сучасної парадигми освіти у ВНЗ проходить масштабне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання, які сприяють вдосконаленню процесу професійної підготовки майбутніх вчителів, а також допомагають долати недоліки традиційного навчання, зокрема – обмежену динаміку та недостатність інтерактивності та наочності. Водночас зазначимо, що інформаційні ресурси підвищують мотивацію студентів, дозволяють індивідуалізувати навчання. У структуру інформаційних ресурсів входять базові та мереживі операційні системи, програмні засоби загального призначення, авторські навчальні матеріали, прикладні програмні засоби, професійно-орієнтовані програми, автоматизований комплекс для роботи з бібліотечними фондами тощо. За умов реалізації цих ресурсів проходить організація різноманітних форм діяльності з самостійного пошуку навчальної інформації, накопичування, збагачування знаннями, розширюються пізнавальні можливості, забезпечується розвиток інтелектуального потенціалу студентів, повніше задовольняються їхні пізнавальні потреби. Окрім того, є можливість створювати мікрокомп'ютерні хімічні, фізичні, біологічні лабораторії, моделювати математичне середовище, проводити віртуальні експерименти, міні-дослідження. Електронний фонд мультимедійних програм, банк інформаційних ресурсів дозволяють змінювати традиційні методи навчання на інноваційні, черпати знання з різних джерел, застосовувати їх у практичній діяльності.

Зазначимо, що матеріально-технічне забезпечення навчального процесу відіграє провідну роль у професійній підготовці майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін. Оснащенні сучасним дослідницьким приладдям фізичні, хімічні лабораторії, модернізовані комп'ютерні лабораторії, а також достатня кількість інформаційних ресурсів дадуть змогу студентам проводити природні та віртуальні експерименти, наповнять процес навчання творчістю.

Важливим, на нашу думку, є те, що ресурсний підхід допомагає скоординувати можливості й інтереси суб'єктів освітнього процесу, а саме, узгодити зовнішні та внутрішні ресурси особистості на засадах людиноцентричності, особистісно зорієнтованої професійної освіти, забезпечує індивідуальний професійний розвиток студента, постійний зворотний зв'язок. В основі ресурсного підходу лежить принцип відповідності освітніх завдань до наявних і необхідних ресурсів, без яких професійний індивідуальний розвиток майбутнього педагога стає мрією [1, с. 38].

Вважаємо за доцільне виокремити головні принципи ресурсного підходу, а саме диференціації, інтеграції, генералізації та індивідуалізації. Принцип диференціації полягає у забезпеченні індивідуального розвитку майбутніх учителів; дотримання послідовності та цілісності педагогічних впливів; усвідомлення освітнім закладом проблеми збереження кваліфікованого викладацького персоналу. Принцип інтеграції передбачає реалізацію інноваційних форм і методів у навчально-виховному процесі; суб'єкт-суб'єктну взаємодію; інтегративну координацію зусиль викладачів і студентів для забезпечення позитивного емоційного навчального середовища. Принцип генералізації передбачає чітке структурування змісту

навчальної дисципліни, виокремлення професійно-значущого ядра знань, умінь та навичок, необхідних майбутнім учителям для розв'язання традиційних і творчих освітніх завдань. Важливо, щоби майбутні вчителі усвідомили цінність кожної навчальної дисципліни, що сприятиме виробленню професійних і особистісних якостей, які стануть необхідними у майбутній професійній діяльності. Принцип індивідуалізації передбачає розробку та забезпечення індивідуально-елективних освітніх траєкторій розвитку майбутніх учителів; врахування своєрідності та індивідуальних можливостей кожної особистості; проектування майбутньої професійної діяльності на основі самодіагностики та самопізнання.

Отже, навчання за умов ресурсного підходу включає комплекс методів, прийомів та засобів, які спрямовані на цілісний підхід до організації навчально-виховного процесу майбутнього вчителя. Головною вимогою є засвоєння глибоких знань з фахових дисциплін, умінь самостійно й активно перетворювати навчальну інформацію, розвиток навичок застосовувати комплексні педагогічні знання на практиці. Подальшого дослідження потребують проблеми професійної орієнтації змісту педагогічної підготовки майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін у контексті ресурсного підходу.

Література

1. Лізинський В. М. Ресурсний підхід в управлінні розвитком школи / В. М. Лізинський. – Х. : Ранок, 2007. – 160 с.
2. Микитюк О. С. Ресурсний підхід як основа розвитку потенціалів особистості майбутнього вчителя // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 8 (34). – С. 235–243.
3. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі : [монографія]. / [Н. М. Авшенюк, В. О. Кудін, О. І. Огієнко та ін.] – К. : Педагогічна думка, 2011. – 232 с.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.

УДК 37.091.3:373.5:53(045)

Бобро Тетяна, м. Канів

ЕЛЕМЕНТИ STEM ОСВІТИ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ

У статті наведено приклади дослідницької діяльності учнів під час вивчення фізики у 7–9 класах за новою програмою. Саме такі види роботи, на думку автора, розвивають творчі здібності учнів, креативне мислення, показують практичне застосування знань, здобутих на уроках природничо-математичних дисциплін.

Ключові слова: фізика, дослідження, експеримент, STEM освіта.

The article presents some examples of 7–9-grade students' research in studying physics in accordance with the new curriculum. The author believes that these kinds of work are helpful in developing students' creative abilities and thinking. Besides, they show the practical application of knowledge acquired during natural science and math lessons.

Keywords: physics, research, experiment, STEM education.

Абревіатура STEM розшифровується як Science (Наука), Technology (Технології), Engineering (Інженерія), Mathematics (Математика). Саме ці напрями лежать в основі методики STEM освіти. При цьому дані дисципліни вивчаються не окремо, як ми звикли, а в комплексі.

Прикладом можливостей здійснення STEM-навчання учнів під час вивчення шкільного курсу фізики є залучення їх до виконання навчальних проєктів, які вважаються різновидом дослідницької діяльності школярів. Фізика 7-9 за новою програмою передбачає навчати учнів експериментувати, аналізувати результати експерименту та робити висновки з власного дослідження. Підручники «Фізика 7 клас», «Фізика 8 клас», «Фізика 9 клас» за редакцією В. Бар'яхтара, С. Довгого, видавництва «Ранок» пропонують учням ряд тем для експериментальних досліджень в кінці кожного розділу. Раджу учням вибирати одну із тем та проводити власне дослідження. Складаємо разом з учнями алгоритми досліджень, обговорюю з ними, як правильно робити такі дослідження, навчаю аналізувати результати власних досліджень.

Проведення самостійних досліджень стимулює розумовий процес, спрямований на пошук вирішення проблеми, вимагає залучення до цього знань із різних областей науки. Під час роботи над дослідженням кожна дитина має можливість реалізувати себе, застосувати власні знання та життєвий досвід, продемонструвати іншим учням свою компетентність у певному питанні, відчути успіх. А завдання вчителя полягає в тому, щоб виявити обдарованих учнів та спланувати роботу з ними таким чином, щоб школярі

могли проявити себе в тому чи іншому напрямі творчої діяльності. В основі STEM навчання закладено практичне застосування отриманих знань на уроках природничо-математичних дисциплін. Дитина не просто знайомиться з новими напрямками розвитку точних наук та інженерії, а вчиться реалізовувати вивчене на практиці. Пропоную познайомитися із дослідженнями моїх учнів.

Дослідження 1. При вивченні у 7 класі механічного руху і середньої швидкості рухомих тіл учні легко називають числові значення швидкості автомобілів їхніх батьків, бо в салоні автомобіля є спідометр і практично всі знають, що він показує швидкість у км/год. Перед учнями ставлю проблемне питання: «Як визначити середню швидкість вашого руху з дому до школи?» Далі з учнями обговорюємо алгоритм такого дослідження і задаю домашнє завдання з визначення власної швидкості у км/год і м/с.

Тема: Визначення середньої швидкості руху людини

Мета роботи: навчитися розраховувати середню швидкість, яку розвиває людина під час ходьби.

Прилади та матеріали: рулетка, годинник із секундною стрілкою.

Хід роботи

1. Роблю 10 кроків у приміщенні. Число кроків – n.

2. Вимірюю за допомогою рулетки довжину свого шляху в 10 кроків. Довжина шляху – L.

$L = 6\text{ м } 32\text{ см}$

3. За кількістю кроків і вимірним шляхом розраховую довжину свого кроку за формулою $L_1 = L / n$

$L_1 = 632\text{ см} / 10 = 63,2\text{ см} = 0,632\text{ м}$

4. Обираю маршрут свого руху – із школи додому.

5. Розраховую кількість кроків, які роблю, щоб подолати цей шлях. Число кроків – N.

$N = 1020\text{ кроків}$

6. Вимірюю час свого руху по цій траєкторії. Час руху t вимірюю за допомогою годинника і записую у секундах.

$t = 8\text{ хв } 15\text{ с} = 495\text{ с}$

7. Знаючи довжину свого кроку, число кроків на пройденому шляху, визначаю довжину шляху за формулою $S = L_1 \cdot N$

$S = 63,2\text{ см } 1020 = 64464\text{ см} = 644,64\text{ м}$

8. Розраховую середню швидкість, яку я розвивав при ходьбі за формулою

$V = S/t, \text{ м/с}$

$V = 644,64/495 = 1,3\text{ м/с}$

9. Результати вимірювань і обчислень заносимо в табл. 1.

Таблиця 1.

Число кроків, n	Довжина шляху, L, м	Довжина кроку, $L_1 = L/n$, м	Число кроків, N	Довжина шляху, $S = L_1 \cdot N$, м	Час руху, t, с	Середня швидкість, $V = S/t$, м/с
10	6,32	0,632	1020	644,64	495	1,3

Отриманий результат записую у км/год :

$S = 644,64\text{ м} / 1000 = 0,645\text{ км}$

$t = 495\text{ сек} / 3600 = 0,14\text{ год}$

$V = S/t = 0,645/0,14 = 4,6\text{ км/год}$

Висновки: за допомогою цієї роботи я навчився визначати середню швидкість руху, використовуючи секундомір, рулетку, розрахував середню швидкість руху від дому до школи у м/с та у км/год. Знаючи власну швидкість руху, я тепер зможу розрахувати скільки часу мені потрібно для подолання конкретної відстані або визначити відстань до музичної школи, до магазину, до стадіону, знаючи час свого руху до цих об'єктів.

Дослідження 2. Вивчення фізики у 7 класі розпочинається з вимірювання фізичних величин, зокрема довжини. Найчастіше з цією метою використовуємо лінійку, мірну стрічку. Вимірюємо розміри класної кімнати, довжину і ширину учнівської парти, розміри підручника, зошита, блокнота та інших предметів. Проблемне питання: «Як виміряти товщину нитки? Як виміряти діаметр дротини, з якої хочеш виготовити пружинку-іграшку? Як виміряти діаметр пшонини?» Ціна поділки лінійки в цих випадках більша за розмір вимірюваного предмета. Знайомлю учнів із методом рядів та разом з ними розробляємо алгоритм таких досліджень.

Тема: Вимірювання розмірів малих тіл.

Мета: визначити методом рядів розмір одного об'єкта (зернятка), кількох об'єктів; визначити похибку.

Обладнання: лінійка, колоски пшениці.

ЕТАП I. Визначення об'єкту досліджень.

Об'єктом досліджень обрано зернятка пшениці, що були отримані з колосків (рис. 1)

Рис. 1. Колоски пшениці

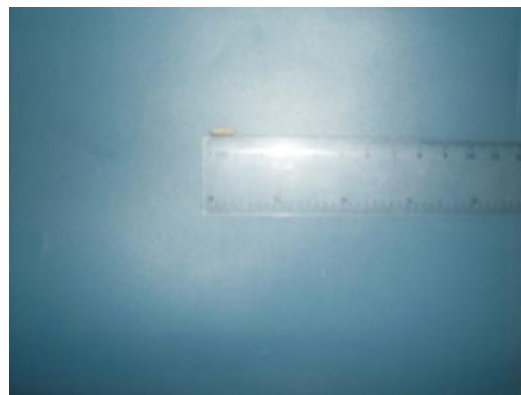

Рис. 2. Вимірювання зернини пшениці

Рис. 3. Вимірювання 5 зернин

Рис. 4. Вимірювання 15 зернин

ЕТАП II. Проведення досліджень.

Для роботи обираю звичайну учнівську лінійку. Ціна поділки шкали лінійки – 1 мм. Отже, можна вважати, що абсолютна похибка результату вимірювання становить 1 мм.

($\Delta L = 1$ мм).

Довжина L_1 зернятка, виміряна лінійкою, дорівнює 10 мм ($L_1 = 10$ мм) (рис. 2).

Результат вимірювання: $L_1 = (10 \pm 1)$ мм

Відносна похибка становитиме: $\varepsilon = 1 \text{ мм} / 10 \text{ мм} = 0,1$. У відсотках: $0,1 \cdot 100 \% = 10 \%$

Наступні вимірювання проводжу аналогічно.

Вимірюю 5 зернин. Загальна довжина складає 54 мм (рис. 3)

$L_2 = 54 / 5 = 10,8$ мм $L_2 = (10,8 \pm 1)$ мм

Відносна похибка становитиме: $\varepsilon = 1 \text{ мм} / 54 \text{ мм} = 0,02$. У відсотках: $0,02 \cdot 100 \% = 2 \%$

Вимірюю 15 зернин. Загальна довжина складає 160 мм (рис. 4)

$L_3 = 160 / 15 = 10,7$ мм; $L_3 = (10,7 \pm 1)$ мм

Відносна похибка становитиме: $\varepsilon = 1 \text{ мм} / 160 \text{ мм} = 0,006$. У відсотках: $0,006 \cdot 100 \% = 0,6 \%$

Вимірюю 30 зернин. Загальна довжина складає 410 мм.

$L_4 = 410 / 30 = 13,7$ мм; $L_4 = (13,7 \pm 1)$ мм

Відносна похибка становитиме: $\varepsilon = 1 \text{ мм} / 410 \text{ мм} = 0,002$. У відсотках: $0,002 \cdot 100 \% = 0,2 \%$

ЕТАП III. *Висновки.* Скориставшись методом рядів визначив розмір зернятка пшениці. Після проведення власних досліджень переконався, що чим більше беру об'єктів (зерняток) для дослідження, тим менша похибка, а значить точніше здійснено вимірювання розмірів зернятка.

Коли майструватиму з дідусем у гаражі, при потребі, без проблем методом ряду знайду діаметр будь-якої дротини, намотавши її на довільний стержень, поррахувавши кількість витків і вимірявши довжину намотаного ряду.

Дослідження 3. Освітлення – одна з найбільш знайомих нам форм використання електричної енергії. Величезна кількість електроенергії, що виробляється електростанціями, іде на освітлення нашого житла, будинків, промислових підприємств, вулиць міст і сіл.

Забута, не вимкнена своєчасно електрична лампочка не дрібниця. Якщо лампа в 50 Вт горітиме одну зайву секунду, вона витратить марно 50 Вт·с енергії. Цієї енергії вистачить для того, щоб підняти гирю масою 5 кг на висоту одного метра. Якщо ж ця лампочка горітиме марно 1 годину, вона витрачає 50 Вт·год електроенергії. А такої кількості енергії вже достатньо для того, щоб підняти на висоту 1 метр вантаж масою 18 тонн. Саме тому перед учнями 8 класу ставлю проблемне завдання: «Дослідити використання електричної енергії вдома і виробити шляхи її економії».

Тема: Економимо кошти

Мета: з'ясувати кількість та типи ламп обраного приміщення; обчислити кількість і вартість електроенергії, що споживають лампи.

Хід роботи

1. Порахував кількість електричних ламп квартири, в якій живу. Визначаю, які це лампи (розжарення, люмінесцентні, енергозберігаючі), яка потужність кожної та час роботи за добу:

кухня: 3 енергозберігаючі потужністю 9 Вт кожна;

коридор: 2 розжарювання потужністю 60 Вт кожна;

велика кімната: 4 енергозберігаючі потужністю 9 Вт, 2 розжарювання потужністю 60 Вт;

дитяча кімната: 1 енергозберігаюча потужністю 9 Вт, 2 розжарювання потужністю 60 Вт, 1 люмінесцентна потужністю 18 Вт;

санвузол: 2 розжарювання потужністю 60 Вт, 1 енергозберігаюча потужністю 9 Вт;

спальня: 3 розжарювання потужністю 60 Вт, 2 енергозберігаючі потужністю 9 Вт.

Складаємо таблицю 2 вимірювань і обчислень:

Таблиця 2.

Вид лампи	Номінальна потужність	Час світіння на добу	Кількість спожитої за добу електроенергії	Вартість спожитої електроенергії
Розжарювання	11×60 Вт = 660 Вт	6 годин	3960 Вт×год	5,11 грн
Енергозберігаюча	11×9 Вт = 99 Вт	6 годин	594 Вт×год	0,77 грн
Люмінесцентна	1×18 Вт = 18 Вт	4 години	72 Вт×год	0,09 грн

2. За добу всі лампи нашої квартири споживають 4626 Вт × год електроенергії.

3. Обчислюю, скільки коштів можна зекономити, якщо замінити всі лампи на енергозберігаючі.

При заміні 11 ламп розжарювання на енергозберігаючі, можна зекономити 3366 Вт × год електроенергії за добу. У грошовому еквіваленті це складатиме 4,34 грн. За місяць можна було б зберегти коштів: 4,34 грн × 30 днів = 130,2 грн.

Висновки: джерелом світла в лампі розжарювання є нитка розжарення, яка крім світла також випромінює і достатню кількість тепла, чим і обумовлене високе енергоспоживання такої лампи.

Джерелом світла в енергозберігаючих лампах є тліючий газовий розряд і стінки лампи, на які нанесено спеціальну люмінофорну речовину. При цьому енергія на нагрівання елементів лампи майже не витрачається, що позитивно позначається на енергозбереженні. Так, за місяць в нашій квартирі можна зекономити більш, ніж 130 грн (за умови заміни всіх ламп розжарювання на енергозберігаючі).

На сімейній раді розробили кілька способів заощадження електроенергії в побуті:

□ вимикання світла в тому разі і в тих місцях, де воно не потрібне, без погіршення життєвого комфорту;

□ заміна, де можливо, звичайних ламп розжарювання енергозберігаючими, які забезпечують таку ж кількість світла, споживаючи при цьому на 70–80 % енергії менше, і горять у 5–6 разів довше за звичайні;

□ за умови придбання електропобутових приладів передусім необхідно цікавитися не лише ціною, але й енергозберігаючими параметрами, і лише після зіставлення ціни з експлуатаційними витратами слід приймати рішення про можливість придбання потрібного електропобутового товару.

Дослідження 4. Життя на Землі виникло та розвивається в умовах безперервної дії радіації. Усі люди на Землі зазнають впливу радіації, адже в будь-якій місцевості завжди є певний радіаційний фон. Радіаційний

фон складається з кількох компонентів: космічне випромінювання, випромінювання природних радіонуклідів, які містяться в земній корі, повітрі та інших об'єктах зовнішнього середовища; випромінювання штучних радіоактивних ізотопів. У результаті діяльності людини радіаційний фон Землі значно змінився – відбулося техногенне підвищення радіаційного фону. Сучасні радіобіологічні дослідження показують, що за тих доз, які відповідають радіаційному фону 1–2 мЗв на рік, дія радіації є безпечною для людини. Потужність еквівалентної дози радіаційного опромінення до 0,23 мкЗв/год безпечна для життя. Ставлю проблемне питання для учнів: «Як ви гадаєте, чому в Каневі більше як три роки тому були зняті пільги для населення, яке проживає на території, забрудненій внаслідок Чорнобильської катастрофи?»

Тема: Радіологічний аналіз ділянок місцевості на шляху від школи додому.

Мета: з'ясувати рівень радіаційного забруднення в місцях скупчення людей.

Хід роботи

1. Для визначення оперативної оцінки радіаційної обстановки на місцевості я використовував дозиметр «Синтекс».

СИНТЕКС-ДБГБ-01С простий радянський побутовий «кишеньковий» дозиметр, призначений для вимірювання потужності еквівалентної дози зовнішнього гамма-випромінювання і якісної оцінки інтенсивності гамма-випромінювання за допомогою звукової сигналізації, результат вимірів відображається на цифровому індикаторі. Дозиметр призначений для індивідуального використання з метою оперативної оцінки радіаційної обстановки в приміщенні або на місцевості. Також можуть використовуватися як в промислових (перевірка металобрухту, ягід і грибів, корисних копалин), так і в побутових цілях (перевірка продуктів харчування, речей, товарів, транспорту, приміщень). Покази приладу не тільки висвічуються на табло, але і супроводжуються звуковою сигналізацією, що зручно в похідних умовах, наприклад, грибникові. У лісі йому не потрібно буде кожен раз витягувати прилад з кишені – про небезпеку він попередить сам.

2. Визначення рівня радіаційного забруднення на шляху від школи додому.

На подвір'ї школи показник радіаційного забруднення становив 0,07 мкЗв/год (рис. 5). Наступним пунктом перевірки була територія біля дитячого садочка «Геремок». Там рівень радіаційного забруднення становив 0,1 мкЗв/год (рис. 6).

Дещо вищим забруднення виявилось вздовж проїжджої частини – 0,12 мкЗв/год (рис. 6).

І при вимірюванні біля під'їзду житлового будинку значення склало 0,08 мкЗв/год (рис. 7).

Рис. 5. Рівень радіаційного забруднення біля школи

Рис. 5. Рівень радіаційного забруднення біля садочку

Рис. 6. Рівень радіаційного забруднення вздовж проїжджої частини

Рис. 7. Рівень радіаційного забруднення біля під'їзду

Висновки: Результати вимірювань коливаються від 0,07 до 0,12 мкЗв/год, що не перевищує нормальний радіаційний рівень. Таким чином, спостерігаю, що радіаційний фон не перевищено в жодній контрольній точці. Якщо б при перевірці радіаційного рівня були зафіксовані завищені показники, необхідно було б звернутися в МНС.

Очевидно, через те, що радіаційний фон у Каневі не виходить за допустимі межі, були зняті пільги для населення, яке проживає на території, забрудненій внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Саме такі прості дослідження в найбільшій мірі розвивають творчі здібності учнів, креативне мислення, показують практичну спрямованість знань, здобутих на уроках природничо-математичних дисциплін, формують зацікавленість до здобуття знань одночасно з різних предметів, готують школярів до життя.

Література

1. Фізика : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / за ред. В. Г. Бар'яхтара, С. О. Довгого. – Харків : видав. «Ранок», 2015. – С. 37–41, 73–77.
2. Фізика : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / за ред. В. Г. Бар'яхтара, С. О. Довгого. – Харків : видав. «Ранок», 2016. – С. 179–185.
3. Фізика : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів за ред. В. Г. Бар'яхтара, С. О. Довгого. – Харків : видав. «Ранок», 2017. – С. 166–168, 184.
4. Баб'як Г. О. Метод проектів на уроках фізики // Фізика в школах України. – 2017. – № 9–10. – С. 10–13.
5. Задніпрянець І. І. Технологічний аспект дослідницької та проектної діяльності в сучасній середній школі // Фізична газета. – 2014. – № 9. – С. 2–5.
6. Волинець І. М. Демонстраційний експеримент // Фізика в школах України. – 2016. – № 15–16. – С. 30–32.
7. Антикуз О. В. Навчальні проекти. 8 клас // Фізика в школах України. – 2016. – № 17–18. – С. 33–47.
8. Антикуз О. В. Навчальні проекти. 8 клас // Фізика в школах України. – 2016. – № 19–20. – С. 8–23.

УДК 378.048.2

Бордюг Юлія, м. Кременчук

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ГРУП ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті проаналізовані стан дослідження проблеми готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп дошкільних навчальних закладів. Визначено та обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості такої готовності. Розкрито зміст компонентів готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: готовність, компоненти, критерії, показники, рівні готовності, вихователі, діти з особливими освітніми потребами.

The article analyzes the state of the research of the problem of educators' readiness to work with special groups of children in preschool educational establishments. Criteria, indicators and levels of such readiness are defined and justified. The structural components of educators' readiness to work with such groups of children are

described.

Keywords: *readiness, components, criteria, indicators, readiness levels, educators, children with special educational needs.*

Реалізація положень Закону України «Про освіту» (від 05.09.2017 р. № 2145-VIII) зумовили розширення кола обов'язків вихователів, зокрема, що працюють в умовах спеціальних груп дошкільних навчальних закладів. Належне виконання професійних обов'язків передбачає наявність відповідного рівня професійної компетентності. Зважаючи на різну фахову підготовку, розмаїття трудових функцій цієї групи працівників, проблема визначення сутності професійної діяльності, формування та розвитку професійної компетентності вихователів, їх готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами стає дуже актуальною. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є питання як саме повинна змінитися професійна діяльність даної категорії вихователів, якими знаннями та вміннями має оволодіти ця категорія працівників, щоб забезпечити відповідну якість надання освітніх послуг, належну організацію освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. Вища освіта в Україні передбачає підготовку фахівців нової генерації, компетентного і висококваліфікованого спеціаліста, який зуміє якісно та професійно організувати освітню та корекційно-розвиткову діяльність. Проте, слід зазначити, що на сучасному етапі у спеціальних групах дошкільних навчальних закладів працюють з дітьми з особливими освітніми потребами вихователі, більшість яких не має фахової дошкільної освіти, а тим більше не мають спеціальної освіти і базуються у своїй роботі на знаннях дошкільної педагогіки та психології щодо роботи з дітьми з нормальним рівнем психофізичного розвитку. Вважаємо за доцільне зазначити, що корекційно-розвиткова діяльність є одним із провідних напрямів діяльності вихователів спеціальних груп ДНЗ. Тому у процесі методичної роботи, міжкурсової підготовки, у роботі курсів підвищення кваліфікації даної категорії вихователів важливо значну увагу приділити оволодінню необхідною професійною компетентністю щодо роботи з дітьми з ООП.

У психолого-педагогічній літературі проблема професійної готовності педагога до роботи з дітьми висвітлюється широко і багатоаспектно. У загальнотеоретичному плані вона розроблена в працях С. Архангельського, І. Богданової, А. Булди, В. Галузинського, Т. Десятова, І. Дичківської, К. Дурай-Новакової, І. Зязюна, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, І. Лернера, А. Ліненко, С. Максименко, Н. Ничкало, О. Пехоти, Б. Поруса, В. Сластьоніна та ін.; професійна підготовка фахівців у спеціальній освіті у працях В. Бондара, Л. Виготського, С. Забрамної, І. Єременко, Н. Пузанова, В. Синьова, Є. Синьової, І. Беха, Н. Стадненко, Л. Шипіциної та ін.; формування та підвищення професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів у роботах Г. Беленької, Е. Панько, О. Кононко, К. Крутій, Н. Гавриш, В. Сластьоніна, В. Веденського, І. Романюк та ін. Так, різні аспекти критеріальних характеристик готовності педагогічних працівників до педагогічної діяльності розкрито у працях А. Деркача, М. Дьяченка, В. Іванової, Л. Кандибовича, М. Князям, В. Крутецького, О. Михайлова, К. Платонова, І. П'ятницькової-Позднякової, Д. Узнадзе, В. Серікова, П. Середенка, В. Сластьоніна та ін.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вчені приділяють достатню увагу питанням формування професійної самореалізації фахівців, визначення критеріїв і показників професійної підготовки (В. Байденко, С. Батишев, А. Вербицький, Ю. Гавронська, М. Головань, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зимня, В. Козирев, О. Лебедев, В. Лозова, В. Луговий, А. Маркова, Л. Петухова, А. Хуторський). Однак, аналіз наукової психолого-педагогічної літератури дозволив виявити відсутність чітких критеріїв і показників для визначення рівнів сформованості готовності вихователів спеціальних груп до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, що й зумовило доцільність їх розгляду.

Тому *мета* даної статті полягає у визначенні критеріїв, показників оцінки та обґрунтуванні рівнів сформованості готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп дошкільних навчальних закладів (ДНЗ).

Аналіз сучасних досліджень і публікацій у галузі професійної підготовки педагогів засвідчує, що сьогодні на перше місце виходить індивідуальність, самостійність, освіченість, неординарність та ініціативність особи педагога, з достатнім рівнем теоретичної підготовки та практичних умінь і навичок, націленого на постійне вдосконалення своєї професійної компетентності. В основі наведених якостей та вмінь міститься аналітичність мислення, здатність швидкої орієнтації у постійно змінюваних інформаційних потоках, умілого відбору найбільш значущої професійної інформації, її всебічної обробки та ефективного використання у власній професійній діяльності. Це вимагає формування нової системи діагностичних засобів із сформованості педагогічних професійних умінь, оскільки результати формування системи педагогічних

умінь є одним із ключових моментів оцінки якості професійної підготовки вихователя. С. Сисосва [6, с. 53], вважає готовність педагога його «потенційною здатністю до реалізації творчої педагогічної діяльності, що формується в процесі спеціально організованої підготовки і зумовлена рівнем розвитку його здібностей». Згідно з дослідженнями І. Дичківської, професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання; це психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей. Така готовність регулює діяльність, забезпечує її ефективність [5, с. 288–289]. Натомість, відмітимо, що у тлумаченні педагогічної готовності знаходимо два підходи: функціональний, де вона виступає як психологічний стан, що зумовлює якісне виконання певної активності, та особистісний, де готовність є системним особистісним утворенням, яке містить суб'єктивні чинники окремої діяльності та підготовки до неї. Проведений нами термінологічний аналіз понять «готовність», «готовність до педагогічної діяльності», «готовність до професійної діяльності», а також структурних компонентів готовності вихователя до виконання професійних функцій дозволив нам визначити готовність вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, як динамічне особистісне утворення, що синтезує ціннісно-мотиваційний, теоретико-методичний, діяльнісно-практичний та особистісно-рефлексивний компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент готовності вихователів до роботи з дітьми з ООП полягає в психологічній установці і мотивації щодо спрямованості особистості педагога-вихователя на взаємодію з дитиною з порушеннями психофізичного розвитку. Така психологічна установка включає: погляд на дитину як на самоцінність; повага почуттів, переживань вихованця; орієнтування на позитивне в дитині; переконання в необхідності гуманістично-особистісного підходу у вихованні.

Теоретико-методичний компонент готовності передбачає оволодіння сукупністю педагогічних, соціально-педагогічних, психологічних та інших спеціальних знань, необхідних у професійній діяльності вихователя; вмінь і навичок інтегрувати теоретичні знання в практичну діяльність; особливостей і технології організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП).

Діяльнісно-практичний компонент готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ передбачає наявність творчого потенціалу особистості, комунікативних й організаторських умінь, необхідних для ефективної організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП.

Особистісно-рефлексивний компонент готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ передбачає розвиток у вихователів рефлексії, здатності до самоаналізу, самокоригування, самореалізації, саморозвиток і самовдосконалення, професійного та особистісного зростання у процесі виконання професійних функцій.

«Таким чином, готовність вихователя до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, тобто його професійна компетентність щодо навчально-виховної та корекційно-реабілітаційної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами – інтегральна властивість, що водночас означає і процес, і результат творчої діяльності, концентрований показник особистісно-діяльнісної сутності вихователя, зумовлений мірою реалізації його моральної зрілості, відповідальності, професійного обов'язків» [3, с. 51].

Тому професійна підготовка вихователя для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами вимагає розробки певних критеріїв та показників формування професійних умінь, виділення рівнів їх сформованості. Системний підхід до аналізу складних явищ вказує на те, що показники (критерії) готовності до професійної діяльності не можна розглядати як ізольовані, самодостатні елементи багаторівневої професійної підготовки. Зміст пропонованих показників готовності та вимоги до них мають виходити з ідеї, що будь-які показники готовності – це елементи цілісної системи. Звернімося до визначення понять «критерій», «показник» і «рівень». Сам термін «критерій» позначається як своєрідна «ознака, на основі якої здійснюється оцінка чогось; умовно прийнята міра, яка дає можливість вимірювати об'єкт і на основі цього дати йому оцінку» [5, с. 245]. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу встановити, що поняття «критерій» розглядають як: підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило [4, с. 588]; стандарт, на основі якого можна оцінити, порівняти реальне педагогічне явище, процес або якість за еталоном [2].

Система міжнародних стандартів ISO визначає критерій як міру відбиття цілісності властивостей об'єкта, що забезпечує його існування; методологічний інструментарій управління якістю освіти; ідеальний зразок, що відображає вищий, досконалий рівень досліджуваного явища; засіб вибору або виміру альтернатив. А показник – це конкретний вимірник критерію, що робить його доступним для спостереження, обліку й фіксування [1]. Критерії оцінки якості освіти науковці умовно поділяють на чотири групи: критерії факту – кількісні показники; критерії якості – дають уявлення про глибину і міцність

процесів, що відбуваються у людини; критерії ставлення – дають змогу робити висновок про мотиви поведінки і дії про вибір, який здійснює людина; критерії часу – показують стійкість у часовому вимірі знань, умінь і навичок студентів, їхніх звичок, рис характеру тощо [12, с. 82].

Поділяємо думку С. Іванової, що критерії повинні бути об'єктивними і мають враховувати основні сутнісні ознаки досліджуваного явища, відображати динаміку вимірюваної якості у просторі і часі і розкриватися через низку показників, за силою прояву яких можна стверджувати про рівень сформованості конкретного критерію [7, с. 152].

Л. Путляєва, вивчаючи сучасні проблеми професійного навчання, конкретизує значення критерію як «міри оцінювання досліджуваного явища та тих змін, які відбулися у розвитку окремих складових чи особистості в цілому у результаті експериментального навчання, за якого визначена гіпотеза відповідає чи не відповідає результатам експерименту» [10, с. 37]. Це визначення має важливе практичне значення для нашої роботи.

Показник визначають як те, за допомогою чого можна судити про розвиток та хід чого-небудь [9, с. 474]. У довідниковій літературі термін «показник» визначається як ознака чого-небудь; явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; кількісна характеристика властивостей процесу [4, с. 1024].

У визначенні показників ми дотримувались таких вимог: чіткість змісту показників, можливість їх виміряти; системність показників що повинна забезпечувати найбільш повну характеристику досліджуваного процесу, бути гнучкою, адаптивною, здатною відобразити всі можливі зміни об'єкта; на результативність, ефективність показників.

Дослідниця Х. Шапаренко, формуючи професійну компетентність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу, визначила такі критерії та показники: мотиваційно-цільовий (мотиваційна спрямованість професійних інтересів і потреб, педагогічна спрямованість на досягнення вищих щаблів професійної компетентності); змістово-процесуальний (якість професійно-педагогічних знань і розвиненість умінь, які забезпечують формування професійної компетентності); рефлексивно-оцінювальний (наявність умінь здійснення самоаналізу та самооцінювання, прагнення до самовдосконалення); креативний (здатність до саморозвитку власних можливостей та творчого перетворення дійсності з метою різнобічного розвитку дітей) [11, с. 8–9].

Тому можна стверджувати, що поняття «критерій» за сутністю є більш ширшим, ніж показник і може розкриватися, як через один, так і через цілу систему показників. Важливо те, що від вдалого вибору показника залежить повнота та об'єктивність обраного критерію. Як правило, дослідники за основу побудови сукупності критеріїв беруть таку ознаку, як мета навчання.

Отже, в нашій роботі ми виходимо з того, що критерії якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, які дають можливість зробити висновки про стан і рівень його сформованості та розвитку; показники – це кількісні та якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкту, тобто міра (ступінь) сформованості того чи іншого критерію. Вивчення стану готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ потребувало розв'язання аналогічного дослідницького завдання – визначення відповідних критеріїв та показників цієї готовності. Ми вважаємо, що для визначення критеріїв готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ доречним буде не обмежуватися тільки одним аспектом, а враховувати всі сутнісні ознаки готовності, всі структурні компоненти її змісту. Готовність вихователів до роботи з категорією дітей, що мають особливі освітні потреби, є складовою їх професійної діяльності, тому при розробці критеріїв готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ ми враховуємо всі вище зазначені вимоги і пропонуємо критерії і рівні такої готовності, тобто визначаємо компоненти професійної компетентності, їх зміст і взаємозв'язок.

По-перше, це – теоретичні знання; по-друге, це – суб'єктна позиція стосовно власної педагогічної діяльності і взаємодії з дітьми з ООП; по-третє, це – знання особливостей корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП, умов і способів її організації; по-четверте, це – перенесення знань і досвіду в нову ситуацію; по-п'яте, це – взаємодія різних видів рефлексії, що забезпечують єдність думок вихователів про власну педагогічну діяльність і реальну їхню практичну освітню роботу з дітьми з ООП, їх батьками та/або особами, що їх замінюють; по-шосте, це - самоаналіз власних дій, самооцінка характеру власної діяльності, самоосвітня діяльність. Отже, у межах нашого дослідження для оцінки готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ ми визначили мотиваційний, когнітивний (пізнавальний),

діяльнісно-практичний та рефлексивний критерії, що відповідно були розроблені за параметрами ціннісно-мотиваційного, теоретико-методичного, діяльнісно-практичного та особистісно-рефлексивного компонентів готовності вихователів до роботи з дітьми з ООП.

Першим критерієм ми визначаємо *мотиваційний*, який характеризує сукупність ціннісних орієнтацій та професійних переконань, намірів, професійно-педагогічну спрямованість особистості вихователя; усвідомлення потреби і значущості використання інтерактивних технологій навчання; прагнення до вдосконалення свого професійного рівня, до самоактуалізації; прагнення пошуку нових методів і прийомів роботи; уміння зацікавити колег та батьків вихованців новими ідеями. Вважаємо, що здійснення корекційно-розвиткової діяльності з дітьми з ООП неможливе без наявності у вихователів позитивної мотивації до оволодіння спеціальними методиками роботи з даною категорією дітей. Адже саме мотиви, за дослідженнями О. Запорожця, К. Ушинського, В. Яқуніна, здійснюють найвагомійший вплив на діяльність і поведінку особистості. Мотиваційний критерій оцінки рівня готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ відображає націленість вихователя на роботу з дітьми з ООП. Показниками мотиваційного критерію було визначено: особистісне переконання в необхідності оволодіння професійної компетентністю щодо роботи з дітьми з ООП; прагнення до набуття нових знань та практичних навичок з метою їхнього подальшого застосування в професійній діяльності; інтерес до організації роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, емпатійне ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку

У визначенні наступних критеріїв виходили з того, що виконання дій, які забезпечують отримання та аналіз інформації про об'єкт (процес, явище), перетворення існуючих уявлень про об'єкт (явище, процес) з метою оптимального вирішення поставлених завдань, контролю та корекції прийнятих рішень на основі свідомого їх застосування у професійно-практичній діяльності потребує наявності у фахівців системи знань про засоби та способи дії.

Когнітивний критерій засвідчує достатній обсяг знань про можливості інтерактивних технологій щодо формування готовності вихователів до роботи з дітьми з ООП. Ми розглядали означене коло знань як підґрунтя професійної підготовки, що дає змогу самостійно та творчо провадити освітню і корекційно-розвиткову діяльність з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ. Показники когнітивного критерію готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ включають: знання про психофізичні особливості дітей з ООП (за нозологіями); здатність провадити освітню і корекційно-розвиткову роботу з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ та визначати перспективні напрямки щодо роботи з дітьми з ООП.

Діяльнісно-практичний критерій передбачає наявність у вихователів спеціальних груп ДНЗ професійної компетентності щодо роботи з дітьми з ООП (за нозологіями). Цей критерій відображає ступінь сформованості умінь застосовувати отримані у процесі навчання знання на практиці й має вирішальне значення для збагачення професійного потенціалу вихователів спеціальних груп ДНЗ. Отже, до показників діяльнісно-практичного критерію готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ нами було віднесено: здатність обробляти та інтерпретувати, з використанням базових, знань інформацію, необхідну для провадження освітньої і корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП (за нозологіями); здатність застосовувати творчий підхід до процесу пошуку альтернативних форм і методів роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ; здатність використати отримані знання під час провадження освітньої і корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП.

На нашу думку, корекційно-розвиткова діяльність з дітьми з ООП неможлива без наявності у вихователів критичного ставлення до себе та власної педагогічної діяльності. Отже, необхідно визначити *рефлексивний критерій* сформованості готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ. *Рефлексивний* критерій, відображає сформованість рефлексивної позиції вихователів: уміння аналізувати власну професійну діяльність; уміння аналізувати й оцінювати роботу колег; уміння правильно складати план корекції в подальшій роботі; критичність та об'єктивність у самооцінках

Всі виокремлені критерії та показники готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, на нашу думку, тісно взаємопов'язані, взаємозумовлені та становлять цілісне утворення, що свідчить про сформованість особистісно-професійних якостей, необхідних для ефективної організації освітньої і корекційно-розвиткової діяльності з дітьми з ООП.

Поняття «рівень» визначають як ступінь якості; величину, досягнуту у чому-небудь; ступінь чистісь освіти, культури, підготовки [4, с. 1223].

У сучасному наукознавстві під рівнем розуміють співвідношення «вищих» і «нижчих» ступенів розвитку структур об'єктів або процесів, міру кількісного і якісного прояву сформованості вміння. Перехід з рівня на рівень характеризується ускладненням елементів, створенням нової системи відношень між елементами, вдосконалення елементів структури. В педагогічних дослідженнях наводиться низка прикладів виділення рівнів готовності. Рівні готовності до кожного з компонентів готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ ми характеризуватимемо як високий (або достатній), середній (або оптимальний) та низький (або мінімальний), розроблені А. Деркачем та О. Михайловим щодо поняття «готовність до діяльності», які для суб'єкта визначаються дієсловами «знає, хоче, вміє і добивається» [8].

Готовність вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ може мати різні рівні сформованості. Відтак, за вищеназваними критеріями та показниками ми визначили три рівні готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ: низький, середній та високий (табл. 1).

Низький рівень має такі показники: неповне розуміння сутності та цілей професійної діяльності, слабка орієнтацію у її завданнях, тобто вихователі розуміють загальне значення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП (за нозологіями), але не усвідомлюють його значимість на особистісному рівні, загалом вони мають позитивну реакцію на процес формування нових знань і навичок та подальшого їхнього застосування у професійній діяльності, однак можуть виявляти інтерес лише до окремих елементів процесу корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП (за нозологіями); знання щодо особливостей психофізичного розвитку дітей з ООП (за нозологіями) бувають не ґрунтовними, а вміння й навички щодо корекційно-розвиткової роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ сформовані недостатньо.

Отже, у таких вихователів виникають певні труднощі у використанні практичних навичок у професійній діяльності, які проявляються у недостатньому розумінні необхідності застосовувати професійно важливі знання при виконанні професійних завдань. Відповідно і відсутня готовність нести відповідальність за якість і результати виконаної роботи. Визначена послідовність дій при виконанні професійних завдань відтворюється лише за допомогою наставника або досвідченого колеги: вихователя-методиста, вчителя – логопеда, вчителя-дефектолога, вихователя з досвідом роботи. При цьому наявна неадекватна, як правило, завищена, самооцінка рівня своєї професійної компетентності. Професійно важливі особистісні якості, зокрема витривалість, урівноваженість, самоконтроль у професійній діяльності, здатність протистояти негативним емоційним впливам, дотримуватись встановленого порядку, підтримувати дисципліну, розвинені недостатньо.

Середній рівень характеризується неповним розумінням сутності та цілей професійної діяльності, частковою орієнтацією у її завданнях корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП. Готовність нести відповідальність за якість і результати виконаної роботи проявляється спорадично (епізодично). Вихователі із середнім рівнем сформованості готовності до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ володіють обмеженою здатністю до самоорганізації та планування своєї професійної діяльності. Не повною мірою сформовані вміння здійснювати самоконтроль та самоаналіз діяльності. Самооцінка рівня своєї професійної компетентності не завжди адекватна (занижена або завищена). Отже, середній рівень готовності до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ мають вихователі, які усвідомлюють необхідність отримання професійної компетентності щодо роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, виявляють інтерес до самовдосконалення, мають достатньо стійкі теоретичні знання, бачать перспективи щодо використання набутих умінь та навичок у професійній діяльності.

Однак головним проблемами залишається те, що *по-перше* прагнення до професійного зростання, самовдосконалення та саморозвитку у даній категорії вихователів розвинені недостатньо і мають несистематичний характер; *по-друге*, хоч вихователі і вміють провадити освітній процес, організовувати корекційно-розвиткову діяльність з дітьми з ООП, проте під час своєї діяльності вони потребують постійного керівництва з боку наставника або досвідченого колеги: вихователя-методиста, вчителя – логопеда, вчителя-дефектолога, вихователя з досвідом роботи.

Високий рівень. На цьому рівні підготовки вихователів виявляється високий ступінь сформованості готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, орієнтація вихователя в цілях та завданнях професійної діяльності, усвідомленні її значущості. Тим, хто досяг цього рівня, характерне чітке розуміння сутності, специфіки організації корекційної діяльності, притаманні глибока усвідомленість значимості вміння організовувати корекційно-розвиткову роботу з дітьми з ООП, повна обізнаність із змістом, методами та способами їх виконання, вміння застосовувати професійно важливі знання у

професійній діяльності. Спостерігається створення власних способів розв'язання професійних завдань. Притаманний високий рівень самоорганізації та здатності планувати, контролювати, регулювати та аналізувати свою корекційно-розвиткову діяльність з дітьми з ООП. Високий рівень сформованості готовності даної категорії вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ характеризується готовністю нести відповідальність за якість і результати виконаної роботи, адекватно оцінювати власний рівень професійної компетентності. Високий рівень сформованості готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ виражається позитивним ставленням до професійної діяльності, наявністю стійких мотивів у підвищенні професійної компетентності, постійним прагненням до самовдосконалення та саморозвитку, тобто вихователі виявляють широкий інтерес до проблеми якісного провадження освітнього процесу з дітьми з ООП, прагнення отримати нові знання та набути практичних навичок щодо роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ з метою їхнього подальшого застосування під час професійної діяльності з дітьми з ООП. Професійно важливі особистісні якості у даної категорії вихователів повністю сформовані, зокрема, прагнення поділитися новими знаннями та вміннями зі своїми колегами, готовність до співпраці та взаємодопомоги, здатність творчо та професійно удосконалюватися.

Таблиця 1

Рівні готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ					
Компоненти готовності	Ціннісно-мотиваційна готовність	Торетико-методична готовність	Практична готовність	Особистісна готовність	
Критерії	Мотиваційний	Когнітивний	Діяльнісно-практичний	Рефлексивний	
Рівні і показники готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ	1 рівень (низький)	розуміє загальне значення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП, але не усвідомлює його значимість на особистісному рівні, часом не виявляє активності у цьому виді діяльності; загалом має позитивну реакцію на процес формування нових знань і вмінь і подальше їхнє застосування у професійній діяльності; виявляє інтерес лише до окремих елементів корекційно-розвиткового процесу	знання щодо особливостей психофізичного розвитку дітей з ООП (за нозологіями), щодо особливостей організації корекційно - розвиткової роботи з даною категорією дітей, можуть бути не ґрунтовними; іноді можуть виникнути певні труднощі з визначенням перспективних напрямків організації корекційно-розвиткової роботи та застосування спеціальних методів роботи з даною категорією дітей	уміння й навички щодо особливостей організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП сформовані недостатньо; можливі певні труднощі щодо використання практичних навичок у ході організації корекційно - розвиткової роботи з дітьми з ООП	неадекватна самооцінка своєї діяльності при вирішенні завдань корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП у професійній діяльності
	2 рівень (середній)	усвідомлює необхідність отримання знань та навичок щодо організації корекційно - розвиткової роботи з дітьми з ООП; вважає за потрібне займатися самоосвітою і самовдосконаленням і бачить перспективи щодо використання набутих знань та вмінь у	має достатньо міцні знання щодо особливостей психофізичного розвитку дітей з ООП (за нозологіями), щодо особливостей організації корекційно-розвиткової роботи з даною категорією дітей та володіє умінням визначати перспективні напрямки організації корекційно - розвиткової	виявляє достатній рівень умінь та навичок, щодо організації корекційно - розвиткової роботи та застосування спеціальних методів роботи з даною категорією дітей; майже завжди творчо підходить до проблеми організації корекційно - розвиткової роботи та застосування спеціальних методів	ситуативна самооцінка своєї діяльності при вирішенні завдань корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП у професійній діяльності

Рівні готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ				
Компоненти готовності	Ціннісно-мотиваційна готовність	Торетико-методична готовність	Практична готовність	Особистісна готовність
Критерії	Мотиваційний	Когнітивний	Діяльнісно-практичний	Рефлексивний
	професійній діяльності; виявляє інтерес до процесу організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП	роботи та застосування спеціальних методів роботи з даною категорією дітей	роботи з даною категорією дітей; уміє використати отримані під час навчання знання на практиці	
3 рівень (високий)	сформоване особистісне переконання в необхідності отримання професійної компетентності щодо роботи з дітьми з ООП; прагне отримати нові знання та набути практичних навичок щодо спеціальних методів роботи з дітьми з ООП з метою їхнього подальшого застосування у професійній діяльності; виявляє стійкий інтерес до самоосвіти і самовдосконалення	має глибокі системні знання щодо особливостей психофізичного розвитку дітей з ООП (за нозологіями), щодо особливостей організації корекційно-розвиткової роботи з даною категорією дітей; вільно володіє спеціальними методиками роботи з дітьми з ООП (за нозологіями) та чітко визначає перспективні напрямки організації корекційно-розвиткової роботи та застосування спеціальних методів роботи з даною категорією дітей	уміння та навички організації корекційно-розвиткової роботи сформовані на високому рівні (під час роботи з дітьми з ООП завжди застосовує спеціальні методики); завжди творчо підходить до проблеми організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП; вільно користується отриманими під час навчання знаннями в ході професійної діяльності в умовах спеціальних груп ДНЗ	адекватна самооцінка своєї діяльності при вирішенні завдань корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП у професійній діяльності

У результаті узагальнення аналізу існуючих підходів до визначення діагностичного апарату визначено критерії, показники і охарактеризовано рівні сформованості готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ. Основними критеріями є мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний, рефлексивний. Отже, окреслені у роботі показники, критерії та рівні дозволять комплексно оцінити сформованість готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ, спроектувати методичну роботу, міжкурсову підготовку, роботу курсів підвищення кваліфікації даної категорії вихователів для оволодіння необхідною професійною компетентністю щодо роботи з дітьми з ООП. Таким чином, визначені критерії та показники готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп ДНЗ. Перспективи подальших розробок у даному напрямку вбачаємо у розробці та апробації структурно-функціональної моделі формування готовності вихователів до роботи з дітьми в умовах спеціальних груп.

Література

1. Анненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ [Електронний ресурс] / І. П. Анненкова // Вісник Одеського національного університету / гол. ред. І. М. Коваль. – 2011. – Вип. 8. – Режим доступу до ресурсу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2011_8/ped/Annen.htm.
2. Багрій В. Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів [Електронний ресурс] / В. Н. Багрій // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2012. – Режим доступу до ресурсу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2012_6_4.pdf.
3. Бордюг Ю. В. Основні засади формування готовності вихователів для роботи з дітьми в умовах спеціальних груп дошкільних навчальних закладів / Ю. В. Бордюг // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : зб. наук. праць / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. – К. : ТОВ «Наша друкарня», 2017. – Вип. 13. – 468 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Вид. 2-е, доп. та вип. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
7. Іванова С. В. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної педагогічної освіти / С. В. Іванова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журнал [Педагогічні науки] / гол. ред. П. Ю. Саух. – Житомир, 2010. – Вип. 52. – С. 152–156.
8. Михайлов О. В. Готовность к деятельности как акмеологический феномен: содержание и пути развития : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Олег Владимирович Михайлов. – М., 2007. – 23 с. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.dissercat.com/content/gotovnost-k-deyatelnosti-kak-akmeologicheskii-fenomen-soderzhanie-i-puti-razvitiya>.
9. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 515 с.
10. Путляева Л. В. Современные психолого-педагогические проблемы профессионального обучения / Л. В. Путляева. – М. : ЦОЛНУВ, 1990. – 170 с.
11. Шапаренко Х. А. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Х. А. Шапаренко. – Харків, 2008. – 20 с.
12. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності / Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. – К. : Знання-Пресс, 2002. – 289 с.

УДК 378

**Боровик Людмила, Рудик Олександр,
Боднарівський Віктор, м. Хмельницький**

МЕТОДИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ САД/САЕ-СИСТЕМ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ІНЖЕНЕРА

Наведена технологія покрокового впровадження у навчальний процес Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та Хмельницького національного університету системи автоматизованого проектування SolidWorks: твердотільне 3D-проекування на перших курсах навчання, інженерні розрахунки (додаток SolidWorks Simulation) – на останніх.

Ключові слова: SolidWorks, SolidWorks Simulation, навчальний процес, статичний аналіз, вузлові напруження, переміщення, деформація, коефіцієнт запасу міцності.

The paper presents the technology of step-by-step implementation of the SolidWorks computer-aided design system into the training process in Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Boundary Service of Ukraine and Khmelnytskyi National University: solid state 3-D design for junior students and engineering calculations (SolidWorks Simulation application) – for senior students.

Keywords: SolidWorks, SolidWorks Simulation, training process, static analysis, nodal stress, displacement, deformation, strength factor.

Професійна підготовка інженера – це загальнонаціональна задача, від вирішення якої залежить подальший розвиток всієї країни. Її головна задача полягає у забезпеченні сучасної якості технічної освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства й держави.

Сучасна освіта, яка ґрунтується на інформатизації учбового процесу, змінює його структуру та зміст: робить можливим упровадження дистанційного навчання, використання нових навчальних програм, електронних баз даних, а також дозволяє використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), застосування яких в учбовому процесі пов'язане з упровадженням САД/САЕ-систем і засобів інформатики в процесі навчання.

Необхідність модернізації інженерної освіти обумовлена рядом об'єктивних чинників, таких, як зростаючий темп технічного прогресу, швидкі технологічні зміни у промисловому виробництві, пріоритети підвищення ефективності виробництва.

Діяльність інженерів у сучасній професійній реальності носить багатофункціональний характер. Вона включає проектування технологічних процесів і вибір технологічного устаткування, контроль за правильною

експлуатацією техніки, раціональну організацію взаємодії людей і техніки, підвищення ефективності її використання тощо. Швидка зміна технологій вимагає постійного перенавчання технічних спеціалістів. Тому задача підвищення ефективності та якості вищої інженерної освіти в даний час актуальна, як ніколи.

Традиційна в основному лекційно-семінарська система викладання повинна змінитися більшою самостійністю студентів в досягненні результатів освітнього процесу, активними формами навчання. Такі зміни дозволять готувати спеціалістів, здатних швидко адаптуватися до змін у вибраній галузі, проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність за ухвалені рішення, ефективно працювати в команді.

Розглядаючи методичне впровадження CAD/CAE-систем у професійну підготовку інженера, ми не розглядатимемо:

- практико-орієнтоване навчання, яке достатньо повно формалізовано в документах всевітньої ініціативи розвитку інженерної освіти CDIO (Conceive – Design – Implement – Operate: Задумай – Спроектуй – Реалізуй – Керуй);

- дистанційні методи й технології модульного навчання;
- учбово-тренувальні засоби (віртуальні лабораторні роботи на базі локальних і глобальних мереж);
- методи адаптивно-ігрового моделювання;
- електронне (e-Learning), змішане та корпоративне навчання тощо.

Головний принцип використання ІКТ в процесі навчання — це орієнтація на випадки, коли поставлена педагогічна задача за допомогою класичних прийомів стає важкоздійснюваною. Застосування ІКТ обґрунтоване в наступних ситуаціях:

- для виконання складних математичних розрахунків при розв'язуванні задач;
- при вивченні положень теорії та понять високого рівня абстракції;
- для обчислення й графічного представлення функцій, ручна обробка яких вимагає великого об'єму обчислень;
- для вивчення швидкопротікаючих процесів, які вимагають спеціальних засобів вимірювання;
- для графічної підготовки інженерів-спеціалістів у сучасних умовах (вивчення CAD/CAE-систем).

Такий підхід може бути реалізований на рівні використання в учбовому процесі наступних інтегрованих середовищ для вирішення типових класів математичних задач і наукових досліджень, систем статистичного аналізу даних та CAD/CAE-систем: MathCAD, MatLAB, Maple V, Mathematica, Derive, VisSim, gridMathematica Educational Bundled, Statistica, SPSS, Statgraphics, Stadia, SolidWorks.

Автори [1, с. 4] відмічають, що традиційні технології навчання інженерним дисциплінам не тільки не сприяють появи інтересу до навчання, але й знижують мотивацію молоді йти вчитись в інженерні вузи. Тому була розроблена технологія, яка використовує єдиний інструмент – базову CAD/CAE-систему SolidWorks як кризний засіб навчання з усіх технічних дисциплін навчального плану. Ця технологія впроваджена у навчальний процес Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та Хмельницького національного університету – наскрізно по дисциплінах «Інженерна та комп'ютерна графіка», «Взаємозамінність, стандартизація та технічні вимірювання», «Теоретична механіка», «Опір матеріалів», «Деталі машин» і далі до захисту магістерської роботи [2]. Таким чином, застосоване покрокове впровадження системи автоматизованого проектування SolidWorks: твердотільне 3D-проекування на перших курсах навчання, інженерні розрахунки (додаток SolidWorks Simulation [3]) – на останніх.

Застосування методики розглянемо на проміжному етапі – при вивченні дисципліни «Деталі машин», а саме, для проектування одноступеневого конічного прямозубого редуктора з горизонтальними валами (рис. 1).

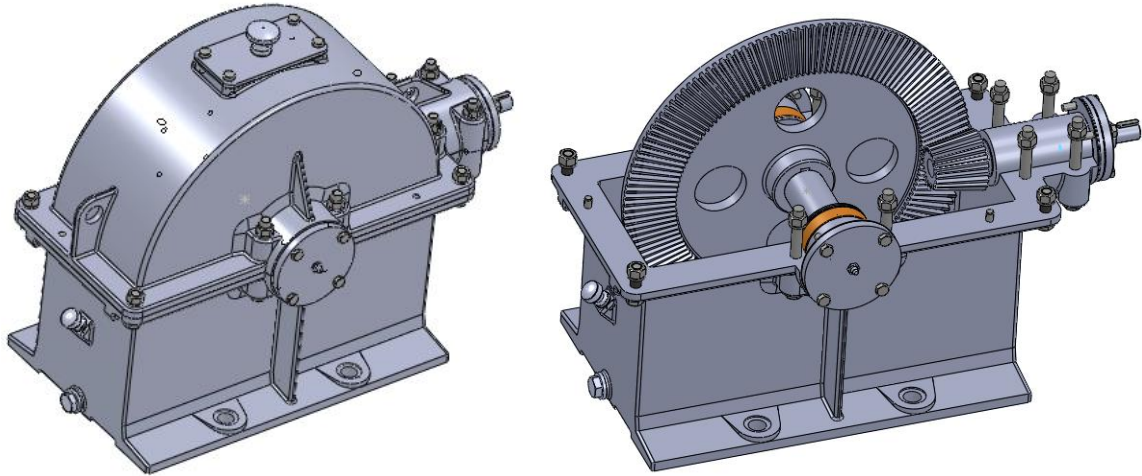

Рисунок 1. 3D-модель конічного редуктора

Однією з найбільш навантажених деталей редуктора є конічне колесо, яке передає крутний момент $T_2 = 165$ Н·м. При моделюванні у SolidWorks створювалася його геометрична модель, потім у SolidWorks Simulation вводилися властивості матеріалу, з якого воно виготовлене (сталь 40Г ГОСТ 535-88, $\sigma_m = 360$ МПа) та до моделі приклали кріплення (рис. 2).

Після цього формувалась область навантаження (моделювався найбільш небезпечний з точки зору запасу міцності випадок – рис. 3), створювалася скінченно-елементна модель колеса (для досліджуваної моделі застосували розбиття середньої точності – щільність сітки груба – рис. 4).

Наступний етап – розв’язування поставленої задачі (статичний аналіз). При аналізі результатів моделювання встановлено, що при шкалі деформації 116,539 максимальні вузлові напруження von Mises, переміщення URES і деформація ESTRN складають 243,827 МПа (вузол 34276), 0,345549 мм (вузол 1451) і 0,00050667 (елемент 13101) відповідно. При цьому мінімальний коефіцієнт запасу міцності (вузол 34276) становить $n = 1,47646$, що менше допустимого $[n] = 1,3$ [4].

Результати розрахунків зображаються у вигляді кольорового градієнта, який показує зміною кольору розподіл розрахованих параметрів: напружень у моделі (рис. 5) та її переміщень (рис. 6);

Таким чином, правильно поставлений і керований процес засвоєння курсантами та студентами методів і засобів машинного проектування стимулює їх інтерес до глибшого і творчого вивчення фундаментальних і спеціальних дисциплін, що в результаті дозволить підняти на вищий рівень професійну підготовку інженера. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку стосуються узгодження навчальних планів дисциплін інженерного циклу.

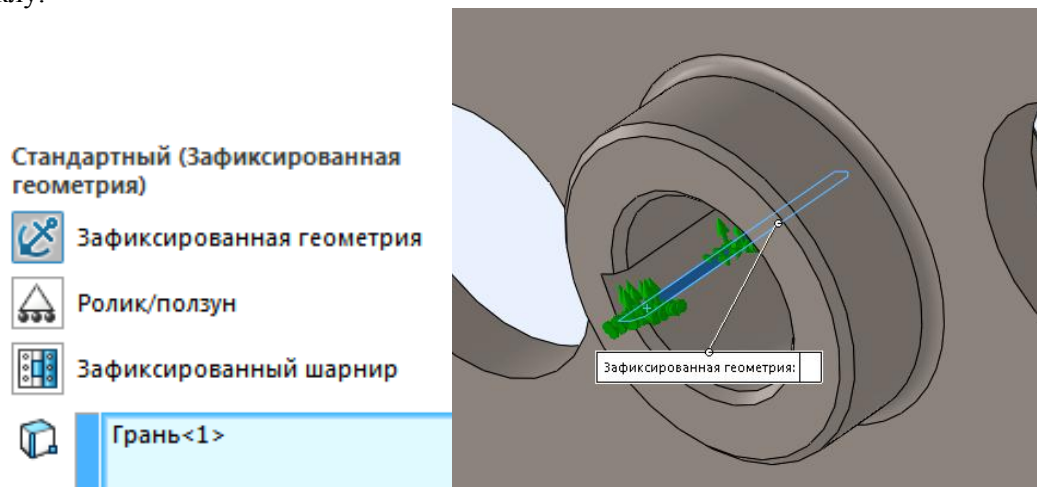

Рис. 2. Кріплення моделі колеса

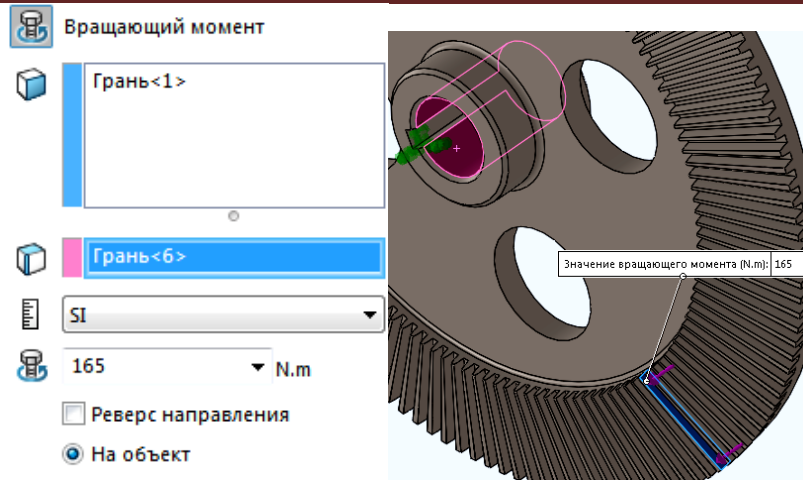

Рис. 3. Розрахункова модель колеса з граничними умовами навантаження

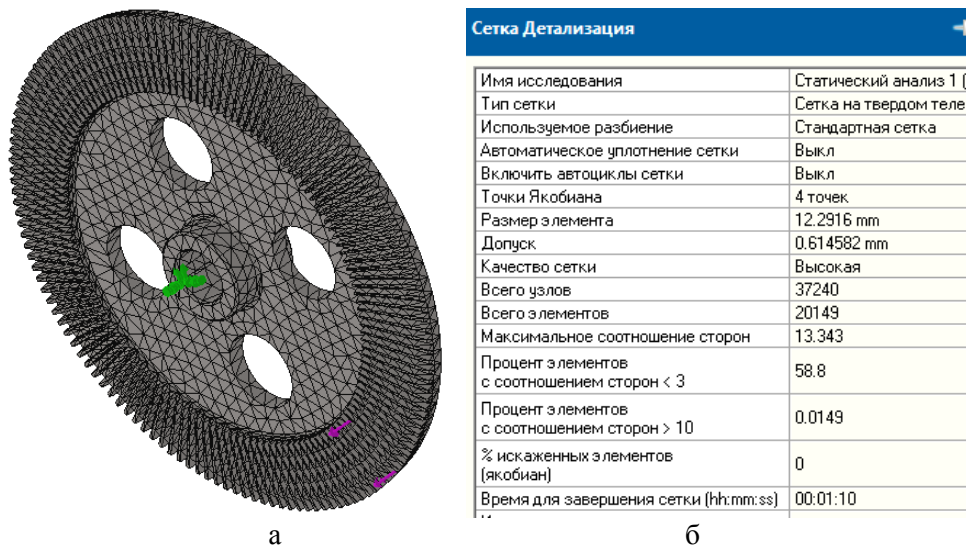

Рис. 4. Скінченно-елементна сітка моделі колеса (а) з її параметри (б)

Имя модели: Koleso1
 Название исследования: Статический анализ 1 (По умолчанию)
 Тип эпоры: Статический анализ узловое напряжение Напряжение1
 Шкала деформации: 116.539

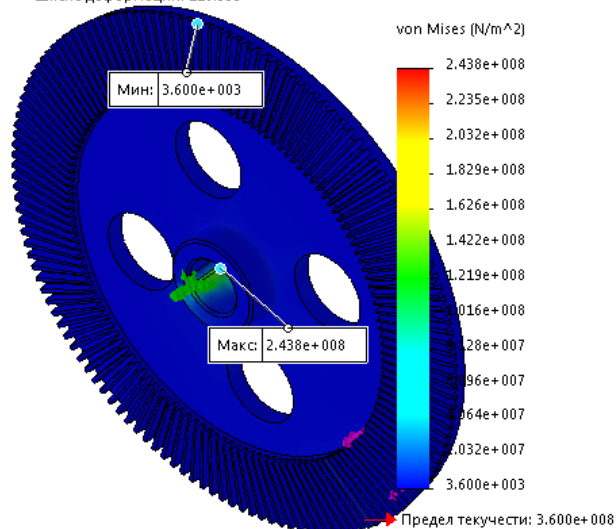

Рис. 5. Розподіл еквівалентних напружень за 4-ю гіпотезою міцності (гіпотеза Міреса)

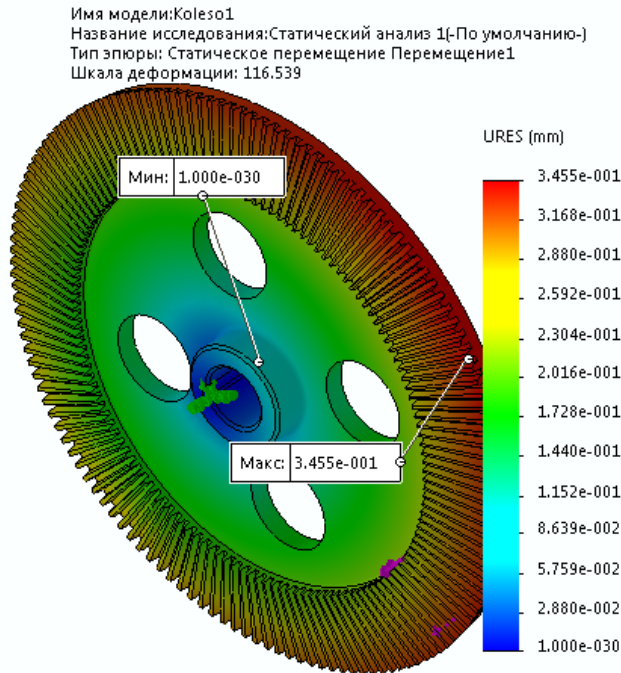

Рис. 6. Поле сумарних переміщень для 3D-моделі

Література

1. Пивняк Г. Г. Концепция подготовки инженеров в виртуальных технологиях SolidWorks : учеб.-метод. пособ. / Г. Г. Бодров, В. П. Франчук, К. С. Заболотный, Е. В. Панченко. – Днепропетровск : Национальный горный университет, 2008. – 36 с.
2. Рудик О. Ю. Організація самостійної роботи студентів з використанням SolidWorks [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудик, А. О. Мирошніченко. – Режим доступу : <http://fizmatsspu.sumy.ua/Konferencii/sbor/itm/ITM-2015-r3.pdf>
3. Рудик О. Ю. Застосування SolidWorks Simulation в енергоресурсозбереженні [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудик, М. В. Гетьман. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/9032>
4. Коэффициент запаса прочности. Допустимы напряжения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lektsii.com/1-106253.html>

УДК 539.2(045)

Bruiaka Olga, Kyiv

FEMTOSECOND LASER MACHINING OF CUTTING TOOL OF «VOLKAR»

A real possibility of obtaining nanostructures by means of laser processing in the femtosecond range of the «VolKar» hard alloy is studied.

Keywords: *mathematical modeling, statistical regularities, data analysis, professional orientation, technological parameters of a laser, femtosecond laser, «VolKar» hard alloy, cutting tool, nano-structural layers.*

Теоретично досліджена можливість отримання наноструктур за допомогою лазерної обробки в фемтосекундному діапазоні твердого сплаву «ВолКар».

Ключові слова: *математичне моделювання, статистичні закономірності, аналіз даних, професійна орієнтація, технологические параметры лазера, фемтосекундный лазер, твердый сплав «ВолКар», режущий инструмент, нано-структурные слои.*

Though analyzed at work [1] machining of new hard alloy «Volkar» possibility, there is no results on using of them in manufacture or experiments. Obviously to expect of considerable boost of effectiveness and efficiency of work of hard alloys at the expense of «Volkar» using is impossible, even if «Volkar» is used making from powder of nanosize (100 нм). The possibility of manufacturing that hard alloy by femtosecond laser ray to getting

nanostructure coating with small-scale grain (about 10 nm), can drastically improve the characteristics of that alloy and provide high effectiveness and efficiency of work.

All this indicates the relevance and timeliness of theoretical researches on the possible formation of the NS on the hard alloy «Volkar» when femtosecond laser machining.

Theoretical researches were carried out on the basis of the solution of the joint problem of thermal conductivity and thermoelasticity, which made it possible to obtain temperature fields, temperature stresses, To estimate the rate of temperature growth and, in the future, taking into account the criteria for the formation of the NS, to find the volumes of grain and, by limiting the grain size to 100 nm, to estimate the zones of technological parameters of the laser, Under which there is a probability of obtaining NS, because the adequacy of [2] of this model was checked earlier, the results of calculations will be reliable.

In the case of acting a femtosecond laser for technological regimes with a heat flux density $q = 10^{12} - 10^{16} \text{ W/m}^2$ and the time of its action $t = 10^{-16} - 10^{-10} \text{ sec.}$ calculations were carried out of the maximum temperatures, the rates of temperature growth and temperature stresses at various depths, the results of which are presented at Pictures 1–3.

Temperature stresses can accelerate the process of formation of the NS, or even directly participate in their formation when their critical value exceeds 10^{10} Pa , therefore, were made calculations of the temperature stresses in the range of the given technological parameters were carried out, the results, which are presented in Fig. 3.

The grain size determines the possibility of realization nanostructures in the material, and the technological parameters that provide them are an important result of the research. In addition, the depth of occurrence of this grain is also important for constructing the surface of parts from nanostructures. Therefore, was made the research of the dependence of the nanocluster volume on the minimum and maximum depth of occurrence of the NS (the dashed line indicated the volume corresponding to the NS emergence boundary). Such dependences are presented for the radius of the LR spot on the detail $R = 10^{-6} \text{ m}$ (fig. 4).

The conducted researches showed the real possibility of obtaining nanostructures with the help of laser processing in the femtosecond range of the hard alloy «VolKar» moreover we can choose, with the expert review assessment, the pre-technological parameters and laser settings (spot size) in order to obtain nanostructures at a certain depth, and by changing the technological parameters to fill completely with nanostructures a rather significant surface layer of the part (about 10^{-5} m). All of it will significantly improve the efficiency and effectiveness of the cutting tool from the «VolKar» hard alloy.

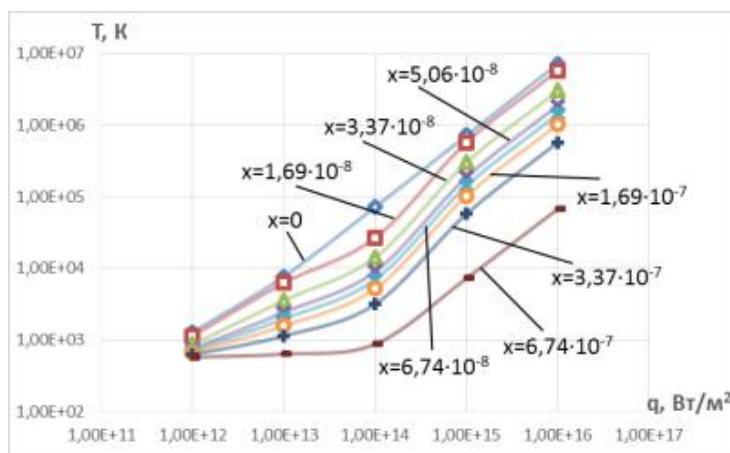

Fig.1. Dependence of the maximum temperature in the zone of action of laser radiation on the material «VolKar» from the density of the heat flux at different depths with the action time $t = 10^{-10} \text{ s}$.

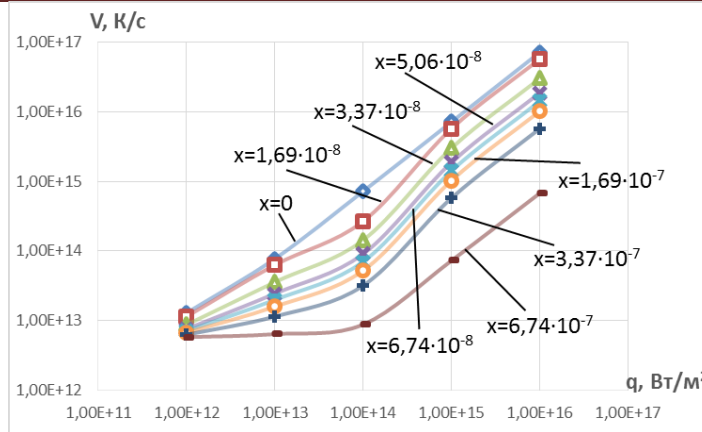

Fig. 2. Dependence of the rate of change of temperature in the zone of action of laser radiation on the material «VolKar» from the density of the heat flux at different depths with the action time $t = 10^{-10}$ s.

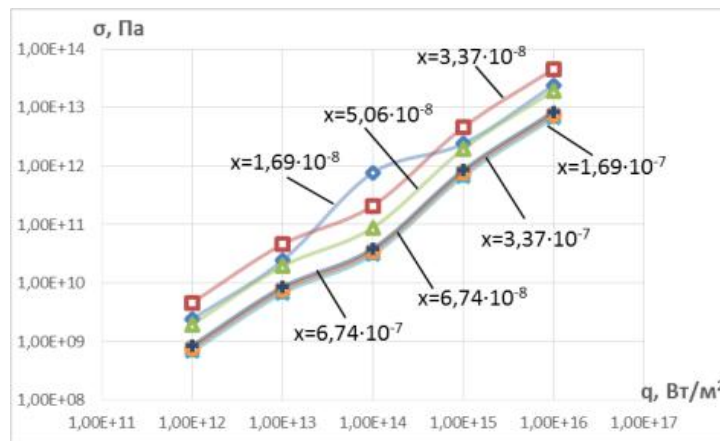

Fig. 3. Dependence of temperature stresses in the zone of action of laser radiation on the material «VolKar» from the density of heat flow at different depths with the action time $t = 10^{-10}$ s.

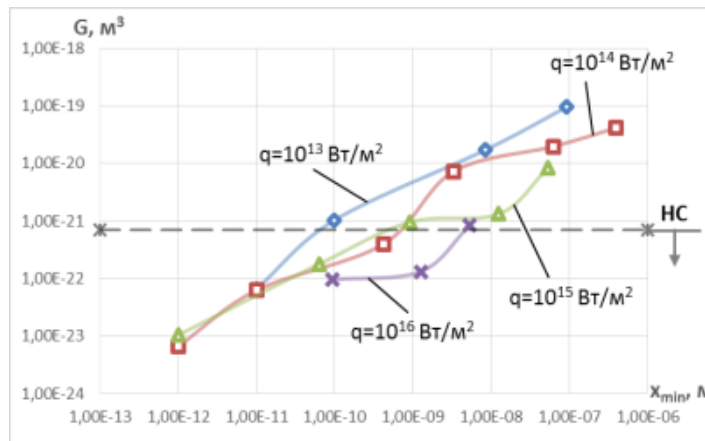

Fig. 4. Dependence of the nanocluster volume $R=10^{-6}$ m from the minimum a depth under the laser radiation acting with different heat flux density q («VolKar» material).

Literature

1. Узунян М. Д. Шлифование наноструктурных твёрдых сплавов [Текст] : учеб. пособ. / М. Д. Узунян, Р. М. Стрельчук. – Х. : Изд-во «Підручник НТУ «ХПІ»», 2015. – 182 с.
2. Костюк Г. И. Эффективный режущий инструмент с нанопокрытиями и наноструктурными модифицированными слоями : монография-справочник : в 2 кн. / Г. И. Костюк. – Х. : «Планета-Принт», 2016. – Кн.1. Плазменно-ионные и ионно-лучевые технологии. – 735 с.
3. Костюк Г. И. Наноструктуры и нанопокрытия: перспективы и реальность [Текст] : учеб. пособ. /

Г. И. Костюк. – Х. : Нац. аэрокосм. ун-т «Харьк. авиац. ин-т», 2009. – 406 с.

4. Гречихин Л. И. Физика наночастиц и нанотехнологий [Текст] / Л. И. Гречихин. – М. : УП «Технопринт», 2004. – 397 с.

УДК 811.111:81'36:371.315(045)

Бугайов Олександр, м. Київ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ АРТИКЛІВ ІЗ ОКРЕМИМИ ІМЕННИКАМИ

У статті йдеться про труднощі, з якими стикаються українські учні при вивченні англійської граматики, а саме при застосуванні артиклів з деякими іменниками. Пояснюються принципи застосування артиклів із зазначеними іменниками, які децю відрізняються від загальних правил. Наводяться приклади тренувальних вправ, виконання яких сприятиме кращому засвоєнню матеріалу, про який йдеться.

Ключові слова: означений артикль, неозначений артикль, ситуація мовлення, загальна назва, описове означення, злічуваний іменник.

The paper deals with some problems that Ukrainian students encounter when learning English grammar, in particular, when using articles with some nouns. The principles of using articles with such nouns, which are somewhat different from the general rules, are explained. Examples are given of exercises the doing of which is conducive to better learning of the material in question.

Keywords: definite article, indefinite article, communicative situation, common noun, descriptive attribute, countable noun.

Наявність артикля є, як відомо, однією з особливостей, яка відрізняє англійську мову від української. Звісно, між цими двома мовами існує багато інших відмінностей, але коли ми говоримо про артиклі, то така відмінність є абсолютною, в тому сенсі, що в українській мові, як, втім і в будь-якій іншій слов'янській мові, артиклів нема взагалі. Зазначена обставина є джерелом типових помилок українських учнів, що є наслідком недостатнього розуміння значення, а точніше всього розмаїття значень, що їх мають англійські артиклі в різних ситуаціях мовлення. Про труднощі, з якими стикаються наші учні й студенти при вивченні англійської граматики, що зумовлені неможливістю порівняння того чи іншого граматичного явища в англійській та українській мовах (зокрема, артикль) через його відсутність в одній із них було зазначено в [1, 2]. У [3] обговорювалися принципи застосування артиклів із загальними назвами. В цій праці ми розглянемо як вживаються артиклі з деякими іменниками, що також є загальними назвами, але при цьому мають певні особливості з точки зору застосування з ними артиклів.

1) school, hospital, prison, church

Особливістю вживання артиклів із зазначеними іменниками є те, що артикль з ними не вживається, коли йдеться про їх використання за прямим призначенням. Якщо ж ці іменники згадуються просто як звичайні об'єкти, то вживання артиклів з ними підпорядковується загальним правилам [4], що їх було розглянуто в [3]. Розглянемо для прикладу як вживається або не вживається артикль з іменником *school*.

*Jane is 14 and she goes to **vschool**.* – Джейн 14 років, і вона навчається в школі. (школи для того й існують, щоби в них навчалися діти)

*The children played football after **vschool**.* – Діти грали в футбол після школи. (тобто після уроків)

*Bob hates **vschool**.* – Боб не любить школу. (тобто не любить вчитися; сама по собі школа – тобто будівля – йому може подобатися)

*Pamela left **vschool** two years ago.* – Памела закінчила (або полишила) школу два роки тому. (тобто закінчила або припинила навчання)

Порівняймо:

*I saw him leaving **the school**.* – Я бачив, як він виходив зі школи. (з будівлі)

*The headmaster asked John's father to come to **the school**.* – Директор попросив батька Джона прийти до школи. (візит дорослої людини до школи не пов'язаний з її навчанням, причиною може бути, наприклад, погана поведінка сина)

Задля ілюстрації сказаного вище наведемо також декілька прикладів з іншими іменниками цього ряду:

*Tom fell ill and was taken to **vhospital**.* – Том захворів, і його поклали до лікарні. (лікарня призначена для лікування хворих)

*A new **hospital** has been built in our town.* – В нашому місті побудували нову лікарню (тут лікарня згадується просто як об'єкт, на місці якого міг би бути будь-який інший – стадіон, басейн, бібліотека)

тощо)

*Fred is in **∇prison** now for robbing a bank.* – Фред сидить у в'язниці за пограбування банку. (в таких закладах, як в'язниця, на жаль, також є необхідність; там утримуються особи, які скоїли той чи інший злочин)

*My neighbor works at **a prison**.* – Мій сусід працює у в'язниці. (в даному разі в'язниця згадується просто як місце роботи; в іншої людини це може бути, наприклад, завод, театр або університет)

*Many people go to **∇church** on Sunday.* – Багато людей у неділю відвідують церкву. (тобто приходять на богослужіння)

*A work crew arrived at **the church** to repair the roof.* – До церкви прибула бригада робітників, щоби відремонтувати дах (ремонт даху не є призначенням церкви)

2) **breakfast, lunch, dinner, supper**

Артикль із зазначеними іменниками не вживається в значеннях *готувати сніданок, їсти обід, подавати вечерю*:

*make/cook **∇breakfast**   have **∇dinner**   serve **∇supper***

*We haven't have **∇breakfast** yet.* – Ми ще не снідали.

*We had a lot of time to **∇make** dinner.* – Ми мали достатньо часу, аби приготувати обід.

*They serve **∇supper** at 11.* – У них вечерю подають об одинадцятій.

Також артикль не вживається після прийменників:

*We were offered bacon and eggs for **∇breakfast**.* – На сніданок нам запропонували яєчню з беконом.

*They discussed this question at **∇lunch**.* – Вони обговорили це питання за обідом.

*The children went to bed after **∇supper**.* – Після вечері діти полягали спати.

Із зазначеними іменниками вживається артикль *a(an)*, якщо вони мають при собі описове означення:

*Mary made **a good breakfast**.* – Мері приготувала смачний сніданок.

*We had **a nice lunch** at the Ledbury.* – Ми гарно пообідали в Ледбері.

*If we have **a good supper**, I'll stay.* – Якщо буде гарна вечеря, я залишусь.

Артикль *the* вживається, якщо йдеться про конкретну їжу:

***The supper** we were served was very good.* – Вечеря, яку нам подали, була дуже смачною.

*I even had no time to eat **the breakfast** Jane had prepared.* – В мене навіть не було часу, щоби з'їсти сніданок, що його приготувала Джейн.

*Thank you for **the dinner**, Mrs. Blake.* – Дякую Вам за обід, місіс Блейк.

3) **sea**

Артикль не вживається з іменником *sea* в значенні «плавання» (про моряка) або в значенні «морська подорож»:

*Tom is a seaman. He is at **∇sea** now.* – Том – моряк. Він зараз у морі. (в плаванні)

*We are on a sea voyage now. We've been at **∇sea** for three days.* – Ми зараз здійснюємо морську подорож. Ми в морі вже три дні.

Якщо море згадується як звичайний об'єкт, артикль вживається на загальних підставах:

*My parents live near **the sea**.* – Мої батьки живуть біля моря.

*This is **a very cold sea**.* – Це дуже холодне море.

4) **space**

Артикль не вживається з іменником *space* у значенні «космос»:

*Many countries send astronauts into **∇space** nowadays.* – Нині багато країн посилають у космос астронавтів.

З іменником *space* у значенні «місце, простір» артикль вживається на загальних підставах:

*I couldn't find **a space** to park my car.* – Я не міг знайти місця, щоби припаркуватися.

***The space** in this room is not big enough for three people.* – В цій кімнаті місця для трьох замало.

5) **radio, TV**

З іменником *radio (radio)* застосовується артикль *the*, якщо даний іменник вживається в значенні *джерело інформації*, зокрема, у виразах *слухати радіо, чути по радіо*:

*I heard this news on **the radio**.* – Я чув цю новину по радіо.

*I was listening to **the radio** when you rang.* – Коли ти подзвонив, я слухав радіо.

Перед іменником *TV (телевізор, телебачення)* в аналогічних висловлюваннях артикль не вживається:

We were watching √TV the whole evening yesterday. – Ми вчора цілий вечір дивилися телевізор.

I saw this film on √TV last week. – Я бачив цей фільм по телевізору на минулому тижні.

Якщо ж під зазначеними іменниками ми маємо на увазі відповідний технічний пристрій, артикль слід вживати, як з будь-яким злічуваним іменником:

Before going to the sea I bought a radio to listen to the news. – Перед від'їздом на море я купив радіоприймач, щоби слухати новини.

I asked Jim to turn the TV down as I was studying for my exam. – Я попросив Джима зменшити гучність телевізора, оскільки я готувався до екзамену.

6) country, countryside, seaside

Іменники *countryside* (село, сільська місцевість) і *country* (в такому самому значенні), а також *seaside* (морське узбережжя) вживаються з означеним артиклем:

Sometimes I spend my holidays in the country. – Інколи я проводжу відпустку за містом.

My brother has a nice house in the countryside. – Мій брат має за містом гарний будиночок.

We are going to the seaside this summer. – Влітку ми поїдемо на море.

З іменником *country* в значенні країна артиклі вживаються за загальними правилами:

Ukraine is a European country. – Україна – європейська країна.

Canada is the country that is thought of as the motherland of ice-hockey. – Канада – це країна, яка вважається батьківщиною хокею.

7) town

З іменником *town* (місто) артикль не вживається, якщо він виражає поняття, яке протиставляється поняттю *село, сільська місцевість*:

It wasn't easy for him to get used to living in the country as he had lived in √town before. – Йому нелегко було звикати жити в селі, оскільки до цього він жив у місті.

Також артикль не буде вживатися зі словом *town*, якщо ми говоримо про місто, в якому живемо або про найближче до нас місто (якщо ми перебуваємо в селі) [5]:

What can you have to do in √town? – Що тобі може знадобитися в місті?

В інших випадках зі словом артиклі вживаються як з будь-яким іншим злічуваним іменником:

This is a rather small locality. I wonder whether it is a town or a village. – Це доволі невеликий населений пункт. Цікаво, це місто чи село?

The town I live in is not big but it is very picturesque. – Місто, в якому я живу, – невелике, але дуже мальовниче.

Оскільки, як було зазначено на початку, труднощі в засвоєнні нашими учнями матеріалу, що стосується артиклів, спричинені, головним чином, їх відсутністю в рідній мові. Тому з метою кращого засвоєння правил вживання артиклів доцільним буде опрацювання даного матеріалу шляхом виконання спеціальних вправ. Нижче подано приклад такої вправи, яка містить іменники, що їх було розглянуто в рамках цієї статті. Символом «~» позначені правильні відповіді.

Вставте потрібні артиклі там, де це необхідно.

1. I often watch ... TV but seldom listen to ... radio.

A) the, –   B) –, the   C) the, the   D) –, –

2. My grandmother doesn't have ... TV.

A) a   B) an   C) the   D) –

3. I had ... light breakfast this morning.

A) a   B) an   C) the   D) –

4. After ... dinner sleep a while, after ... supper walk a mile.

A) a, a   B) –, the   C) the, a   D) –, –

5. Living in ... country is much different from living in ... town.

A) the, –   B) –, the   C) the, a   D) –, –

6. The Morrisons have invited us to ... dinner next Sunday.

A) a   B) an   C) the   D) –

7. John broke his arm and was sent to ... hospital.

A) a   B) an   C) the   D) –

8. It's a great pleasure to swim in... sea.

A) a B) an C) the D) –

9. During our voyage we were at ... sea for ten days. Our guide told us that the Dead Sea is ... saltiest sea.

A) a, – B) –, the C) the, the D) the, –

10. In a lift my aunt feels confined in ... small space.

A) a B) an C) the D) –

Перекладіть англійською мовою речення, використовуючи іменники school, hospital, prison, church, breakfast, lunch, dinner, supper, sea, space, radio, TV, country, countryside, seaside, town та звертаючи особливу увагу на вживання артиклів з цими іменниками.

1. Неподалік нашого будинку є лікарня, в якій працює моя мама. 2. Багато людей в неділю ходять до церкви. 3. Ми провели п'ять днів у морі на борту круїзного теплохода. 4. В недемократичній країні навіть законслухняна людина може потрапити до в'язниці. 5. Вийшовши на пенсію, містер Стоун поселився в сільській місцевості. 6. Моя дружина Маргарет дивилася по телевізору художній фільм, тож я мусив слухати спортивні новини по радіо. 7. Обід, що нам його подали, був дуже смачний. 8. Українська ракета-носій «Зеніт» протягом багатьох років виводить у космос космічні апарати. 9. Влітку наша сім'я жила в наметі біля моря, і інколи ми мусили їздити до міста, щоби поповнити харчові запаси. 10. У гаражі Девіда було достатньо місця для автомобіля й мотоцикла. 11. Вранці перед роботою Джулія готувала собі й Роберту гарний сніданок. 12. Після школи учнів повели на екскурсію до ботанічного саду.

Ключі до вправи:

1. Not far from our house there is **the hospital** at which my mother works. 2. Many people go to **church** on Sunday. 3. We were at **sea** five days on board a cruise liner. 4. In a non-democratic country even a law-abiding person may go to **prison**. 5. When Mr. Stone retired, he settled in **the countryside**. 6. My wife Margaret was watching a feature film on **TV**, so I had to listen to the sports news on **the radio**. 7. **The dinner** we were served was very good. 8. Ukrainian launch vehicles 'Zenit' have launched spacecraft into **space** for many years. 9. Last summer we lived in a tent near **the sea**, and sometimes we had to go to **town** to stock up on food. 10. **The space** in David's garage was enough for a car and a motorcycle. *Or:* There was enough **space** in David's garage for a car and a motorcycle. 11. In the morning, before going to work Julia would make **a substantial breakfast** for Robert and herself. 12. After **school** the pupils were taken to the botanical garden on an excursion.

Виконання подібних вправ допоможе учням краще зрозуміти принципи вживання артиклів із зазначеними іменниками з тим, щоби правильно застосовувати їх у мовленнєвій практиці.

Література

1. Бугайов О. Є. Деякі особливості викладання англійської граматики за відсутності можливостей порівняння // Актуальні проблеми вищої професійної освіти : між нар. наук.-практ. конф., 21 – 22 березня 2013 р. : тези доп. – К. : НАУ, 2013. – С. 126–128.
2. Бугайов О. Є. Труднощі засвоєння окремих питань з англійської граматики учнями ЗНЗ // Методичні аспекти підготовки абітурієнтів до вступу у ВНЗ : VII міжрегіональний семінар, 20 квітня 2012 р. – К. : НАУ, 2012. – С. 36–40.
3. Бугайов О. Є. Систематизований підхід до пояснення правил вживання артиклів // Методика викладання навчальних дисциплін в контексті підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання : V міжрег. семінар, 23 квітня 2010 р. – К. : НАУ, 2011. – С. 172–179.
4. Murphy R. English Grammar in Use. – Cambridge Univ. Press, 2005. – 391 p.
5. Каушанская В. Л. A Grammar of the English Language / В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевникова и др. – М. : Айрис Пресс, 2008. – 381 с.

УДК 613.8

Власюк Оксана, Дараган Тетяна,
Тимошенко Наталія, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Досліджено особливості розгортання демократичних процесів у системі вищої освіти. Проаналізовано напрями демократизації освіти та розглянуто основні чинники демократизації на рівні управління освітньою галуззю та окремим закладом вищої освіти. Доведено, що демократизація освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти – структуру закладів освіти, яка інтенсивно модернізується, управління, зміст і освітній процес, кадрову політику, сферу контролю тощо.

Ключові слова: демократизація освіти; децентралізація; освітній процес; університетська автономія; кадрова політика; освітня програма.

The peculiarities of the advance of democratic processes in the system of higher education are investigated. The democratization trends in education are analyzed and the main factors of democratization at the education management level and at the level of an individual higher education institution are considered. It is proved that the democratization of education is exercised through the penetration of democratic principles into all components of the educational system - structure of education institutions, which is being intensively modernized, management, content of education and educational process, personnel policy, monitoring, etc.

Keywords: democratization of education; decentralization; educational process; university autonomy; personnel policy; education program.

Реалізація європейського вибору України передбачає необхідність демократичних перетворень в усіх галузях суспільного життя, в тому числі і в освіті.

В Україні, як і інших розвинених країнах світу, освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрямки розвитку освіти визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», постановами Кабінету Міністрів України.

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються останні двадцять років у європейських країнах. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів. Для системи освіти глобалізація означає інтенсивний обмін світовим досвідом і його впровадження, розвиток на цій основі творчої активності викладача, демократизації організації та управління освітнім процесом відповідно до найбільш досконалих прикладів.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти, організації освітнього процесу відповідно до ринкових засад економіки [1, с. 150]. Пріоритетними напрямками розвитку вищої освіти є :

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації освітнього процесу;
- запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Головною тенденцією змін в галузі університетської освіти є демократизація. Актуальність дослідження проблеми демократизації освітнього процесу обумовлена потребами модернізації освітньої галузі, яка проводиться в останні десятиріччя у європейському просторі і в Україні, відповідно з Ліссабонськими та Болонськими домовленостями. В основі цього процесу – реальні соціокультурні зміни, що відбулись у світі.

Проблеми демократії як предмета теоретичного розгляду сформувалися на зорі загальної історії людства. Первинні уявлення античних мислителів про демократію були викладені в філософсько-політичних творах таких мислителів, як Дж. Локк та І. Кант, і є свідченням непереборного прагнення прогресивних мислителів [2, с. 23]. Загально визнаними «класиками демократії ХХ століття» вважають А. де Токвіля, Й. Шумпетера, У. Ростоу, Л. Штрауса, Е. Фегліна.

Серед західних вчених цієї теми торкались такі дослідники, як Р. Арон, Х. Арендт, Д. Боулдуїн, Г. Вінікен, О. Деклорі, Ж. Деріда, У. Джеймс, Дж. Дьюї, В. Зомбарт, Е. Кей, Е. Клаперед, Е. Мейман, Е. Торндайк, З. Фройд, М. Гайдегер, С. Холл, К. Ясперс.

У сучасній українській літературі помітними з цього напрямку наукових досліджень є роботи таких учених та педагогів, як В. Андрущенко, В. Бабкін, О. Бабкіна, Є. Базовкін, В. Бакіров, В. Бебик, І. Бідзюра, І. Варзар, К. Ващенко, В. Воронкова, М. Головатий, В. Горбатенко, В. Денисенко, М. Дмитренко, Г. Зеленько, В. Євтух, В. Клімов, А. Кормич, А. Колодій, В. Корнієнко, О. Картунов, В. Кремень, А. Лузан, Н. Латигіна, В. Мельник, М. Михальченко, О. Мироненко, Л. Нагорна, М. Остапенко, В. Пазенок, М. Пірен, Г. Почепцов, І. Поліщук, Н. Ротар, М. Рибачук, Ф. Рудич, С. Рябов, В. Савельєв, О. Скрипнюк, Т. Татаренко, А. Толстоухов, О. Фісун, Ю. Шайгородський, Ю. Шемшученко, П. Шляхтун, В. Якушик та ін.

І все ж незважаючи на великий обсяг публікацій, проблеми демократії в університетській освіті як в теоретичному, так і в практичному плані залишаються далекими від остаточного вирішення.

Мета статті – дослідження особливостей розгортання демократичних процесів у системі вищої освіти України.

Демократизація освіти – одне з ключових положень нового часу. Це галузь вирішення багатьох проблем, що постали перед українським суспільством. Це тривалий і болючий процес перетворень із метою нормалізації відносин між суспільством, державою і закладами освіти, в тому числі закладами вищої освіти, між керівництвом усіх рангів й викладачами, між викладачами й студентами, між самими студентами [3, с. 400]. Демократична вища освіта як форма організації освітньої системи передбачає забезпечення інтересів, прав і свобод усіх студентів і викладачів без винятку. Тому в системі демократичної вищої освіти всі суб'єкти двох базових спільнот (викладачі і студенти) мають значення, і врахування інтересів кожного суб'єкта є обов'язковим для реалізації цілей демократичного навчання. Саме вища школа є соціальним інститутом, у якому здійснюється поєднання потреб розумового й духовного розвитку, де формуються принципи світоглядної орієнтації, моральні цінності, стереотипи поведінки.

Демократизація освіти в Україні необхідна для виховання успішного молодого покоління в нових соціально-економічних умовах, громадян з незалежним, допитливим і аналітичним світоглядом, глибоко обізнаних з правилами і практикою демократії. Тому, заклади вищої освіти ставлять за мету навчання і виховання нового покоління молодих людей, які стануть лідерами демократичних змін в країні і допоможуть відродити історичні традиції і реалізувати нові демократичні та гуманітарні ідеї і цінності в українському суспільстві.

Головними напрямками демократизації освіти є: розробка механізмів інтенсифікації розвитку освіти з метою переходу до ринкових відносин; впровадження передових технологій; проведення ефективної інноваційної політики. Демократизації освіти сприяє впровадження електронних засобів одержання знань та залучення громадськості до розв'язання основних проблем освіти.

Демократизація вищої освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти:

□ структуру закладів освіти – структура мережі закладів освіти інтенсивно модернізується, швидкими темпами формується альтернативний (приватний) сектор надання освітніх послуг: від дошкільних установ до закладів післядипломної освіти, урізноманітнення яких повинно розширити можливість вибору особою закладу освіти, який відповідає її можливостям та запитам;

□ управління, через децентралізацію, розширення прав закладів освіти з одночасним посиленням громадського нагляду за ними, зростання автономії університетів;

□ освіта повинна акцентувати увагу не на засвоєнні інформації, а на інтелектуалізації особи, її функціональності (не більше знати, а більше вміти);

□ процес навчання – у формі партнерства, гуманізації освіти, формування суб'єктних стосунків;

□ кадрову політику - впровадження ринкових механізмів у процес добору науково-педагогічних кадрів;

□ переорієнтація на засоби індивідуального призначення, які оптимізують самостійну роботу, сприяють розвитку особистості;

□ сферу контролю – важливою є відкритість, прозорість і публічність контролю за участю різних суб'єктів освітнього процесу.

Ознакою демократизації є розширення форм навчання (денна, заочна, дистанційна, індивідуальний графік, home-schooling, е-кабінети, е-курси, е-лекції, е-консультації професорів, е-магістратура та ін.), яке учасники освітнього процесу сприймають як прийнятне до щоденного і формального використання і яке включає варіативність на відміну від суворих чітко окреслених правил стандартної освіти.

Демократизація університетської освіти має забезпечити участь кожного, хто навчається чи навчає, забезпечує чи організовує, підтримує заклад освіти у виконанні його основної функції, в управлінні цим закладом, яке здійснюється на основі відкритості, прозорості його діяльності, доступності до інформації, підконтрольності будь-яких сфер чи напрямів роботи.

Найпершою передумовою для ефективного впровадження демократії на всіх рівнях є демократизація нормативно-правового поля освіти: на рівні управління національною системою освіти, на рівні управління окремим закладом освіти, на рівні провадження освітнього процесу. Демократизм законів і підзаконних актів та інших нормативних документів, що регулюють ці процеси, повинен забезпечувати демонополізацію освіти і участь громадськості в першому випадку; виборність і врахування пропозицій від колективу – в другому; творчість, вільний вибір методів і форм навчання – в третьому. Все це в комплексі створює підстави для конкуренції між закладами освіти, завдяки чому підвищується якість освіти. Це також визначає і ринкову орієнтацію освіти, без чого механізми конкуренції працювати не можуть.

Ключовими чинниками демократизації на рівні управління освітньою галуззю є:

- вплив загальносвітових тенденцій глобалізації на національну систему освіти;
- вплив демократизації українського суспільства на систему освіти;
- визнання прав усіх етнічних спільнот на збереження і розвиток своєї самобутності і культури в сучасній освіті;
- відповідність підготовки фахівців інтересам регіону та держави;
- деполітизованість сучасної освіти;
- університетська автономія (надання університетам більшої незалежності з боку держави у вирішенні питань організації освітнього процесу) ;
- вплив приєднання системи вищої освіти України до Болонського процесу на процес демократизації освіти.

На рівні управління окремим закладом вищої освіти ключовими чинниками є наступні:

- вплив дисциплін за вибором студентів на процес демократизації освіти;
- вплив можливості обирати індивідуальний графік відвідування занять на процес демократизації освіти;
- вплив інноваційних методик проведення занять на процес демократизації освіти;
- планування роботи закладами вищої освіти, вирішення питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності;

□ доцільність введення більшої кількості годин консультацій, індивідуальної роботи викладача зі студентами як альтернативного варіанту традиційним колективним формам навчання – лекціям та семінарським заняттям.

Головними рисами демократичної вищої освіти є:

- відсутність ідеологізації освіти й нав'язування певних поглядів, притаманних тоталітарним режимам влади;
- формування вільного громадянина, здатного свідомо брати участь у політичному житті, зміцнювати й розвивати демократію [4, с. 65];
- надання студентам широких можливостей вибору навчальних курсів (зокрема й в інших ЗВО) та викладачів за чіткого розуміння ними кінцевої мети свого навчання;
- навчання студентів самостійності, надання їм максимальної свободи в поєднанні з вихованням почуття відповідальності за свої дії, за рівень підготовки, а також зміни у тому оточенні, у якому вони живуть і навчаються;
- зведення ролі викладача до рівня помічника в одержанні знань;
- наявність демократичної системи надання й оцінювання знань, яка стимулює студентів до постійної праці з оволодіння ними і найбільш адекватно відображає індивідуальний розвиток та здібності;
- контроль за якістю освіти незалежними організаціями, що проводиться як на рівні студентів, так і на рівні викладачів;
- використання студентського самоврядування в академічних групах та гуртожитках (тобто на рівні навчання і побуту) як одного з найважливіших етапів громадського зростання;
- забезпечення рівних умов вступу до ЗВО, навчання в ньому, а також рівних можливостей набуття подальшої освіти впродовж усього життя;
- орієнтація вищої освіти на кінцеві результати – працевлаштування випускників, з одного боку, і задоволення вимог споживачів – роботодавців – з іншого;
- спрямованість освітньої системи на підготовку сучасного конкурентоспроможного фахівця.

Підсумовуючи викладене вище, підкреслимо, що демократизація освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти – структуру закладів освіти, яка інтенсивно модернізується, управління, зміст і освітній процес, кадрову політику, сферу контролю тощо. Демократизація вищої освіти є складним і багатогранним процесом. Проте демократичні зміни в цій сфері можуть бути успішними лише за умови, що громадяни мають необхідні для громадянської участі знання, уміння і бажання їх застосовувати на практиці.

Найважливішими завданнями демократизації освітнього процесу є:

1. Впровадження принципів демократизації в освітні стандарти та навчальні програми.
2. Сприяння розвитку компетентностей для демократичного громадянства через:
  - демократизацію освітнього процесу, використання інтерактивних методів викладання та проблемно-орієнтованого навчання;

□ поглиблення демократичного середовища й атмосфери поваги до прав людини у ЗВО, запровадження антидискримінаційних процедур і правил мирного розв'язання конфліктів, механізмів реагування на випадки дискримінації;

□ розвиток демократичного врядування та розширення участі всіх учасників освітнього процесу у прийнятті рішень;

□ партнерську взаємодію з громадою, місцевою владою, участь у громадському житті та використання освітнього потенціалу громадських організацій.

3. Сприяння проведенню моніторингових заходів з питань впровадження демократизації освітнього процесу.

Проблеми освіти стають пріоритетними в усьому світі, вони визначають майбутнє кожної країни окремо і планети в цілому. Тенденції розвитку сучасної освіти виводять на необхідність пошуку нових підходів до навчання, мислення і дій в нових умовах, тому демократизація є необхідним елементом, що веде освіту в майбутнє, до нового стилю життя майбутніх поколінь.

Подальшим кроком у нашому дослідженні може бути аналіз впливу демократизації на якість освітнього процесу.

Література

1. Рябенко Є. М. Демократизація вищої освіти в дискурсі формування соціальної держави в Україні / Є. М. Рябенко // Гілея : науковий вісник : зб. наук. праць. – К. : ВІР УАН, 2010. – Вип. 35. – С. 148–155.
2. Панченко Л. Значення демократії в університетській освіті // Філософія освіти XXI: пошук пріоритетів. – Вища освіта України. – № 1. – 2014. – С. 21–27.
3. Маргуліна Л. В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність / Л. В. Маргуліна // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, УАН ; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К., 2011. – Вип. 43. – С. 397–404.
4. Шелюк Л. Зміст і проблеми впровадження демократичної вищої освіти // Болонський процес і Україна. – Вища освіта України. – № 3. – 2014. – С. 64–68.

УДК 801.675.2

Восковцова Ірина, м. Запоріжжя

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках англійської мови.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, методи, практична та пізнавальна діяльність, мотивація.

The article deals with ways of using information and communication technologies at English lessons.

Keywords: information and communication technologies, methods, practical and cognitive activity, motivation.

Інформаційно-комунікаційні технології – вимога сьогодення, що дає можливість створити суспільство, що засноване на знаннях. Вони стрімко увірвалися в усі сфери нашого життя, стають такою ж реальністю, як телефонний зв'язок чи подорожі літаком і спрощують спілкування та співробітництво. Суспільство, яке дбає про своє майбутнє, має усвідомити колосальні можливості, привнесені новими інформаційними технологіями та навчитися грамотно застосовувати їх насамперед в освіті.

«Запровадження інформаційно - комунікаційних технологій в освіті, окрім усього іншого, є обов'язковою передумовою формування інформаційного суспільства у широкому розумінні», – зазначив В. Кремень [1, с. 4].

Перші випадки більш – менш широкого використання технічних засобів у навчанні іноземним мовам з'являються в першому і другому десятиліттях ХХ століття, коли з'явилася «диво століття» – грамофонна платівка. Новий засіб вразив не тільки вчителів-ентузіастів, але і ряд фахівців-філологів і педагогів.

Проблемою застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій займалося також багато психологів та лінгвістів. Вивчення доцільності використання ІКТ у навчально-виховному процесі відбувалося за кількома напрямками. Наприклад, професор Є. Полат досліджувала проблему застосування інформаційно - комунікаційних технологій в освіті, дослідники А. Леонов та Є. Машбіц вивчали проблеми забезпечення навчального процесу комп'ютерними засобами, а такі вчені, як Н. Аносова, М. Бовтенко та багато інших зробили предметом свого дослідження використання сучасних інформаційно - комунікаційних

технологій у вивченні іноземної мови [2, с. 192]. Однак вищенаведені праці неповністю розкривають потенціал використання ІКТ у загальноосвітніх навчальних закладах, чим, власне, й зумовлена актуальність обраної теми.

На сьогоднішній день все більше і більше з'являється різних методик і технологій навчання та виховання за допомогою інформаційно - комунікаційних технологій .

Згідно програми для загальноосвітніх навчальних закладів з іноземних мов, головною метою навчання англійської мови полягає у формуванні в учнів лінгвістичної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння спілкуванням в усній і письмовій формах з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях.

На уроках англійської мови задіяні технології для пошуку та отримання додаткової інформації; розширення та поглиблення знань з використанням Інтернету, більш повного задоволення особистісно-орієнтованих запитів учнів; формування та закріплення навичок, прийомів, способів, умінь та їх застосування для забезпечення природної потреби використання англійської мови та підвищення мотивації учнів до вивчення мови [3, с. 40].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі та комп'ютерної підтримки у викладанні англійської мови дозволяє внести кардинально нове у звичайні форми роботи вчителя, сприяє цікавому та повнішому, всебічному та зрозумілішому поданню навіть дуже складного навчального матеріалу, і тим самим сприяє значному скороченню навчального часу для успішного засвоєння теми [4, с. 123].

Впровадження в практику роботи ліцею інноваційно-комунікаційних технологій, покликаних формувати полікультурну мовну особистість, готову до плідної міжкультурної комунікації, має вирішальне значення у підвищенні якості володіння ліцеїстами англійською мовою.

Практична діяльність учнів на уроках англійської мови сприяє:

- адаптації учнів до проведення незалежного зовнішнього оцінювання;
- розвитку критичного мислення;
- інтенсифікації освітнього процесу;
- використанню на практиці психолого-педагогічних розробок, що забезпечують відхід від механічного засвоєння знань до оволодіння умінням самостійно здобувати нові знання;
- розкриттю та розвитку особистісних якостей учнів;
- візуалізації навчального матеріалу, дозволяючи вчителю реалізувати свій творчий потенціал;
- здійсненню особистісно-орієнтованого підходу до навчання;
- розширенню світогляду учнів і підвищенню їх культурного рівня;
- підвищенню мотивації до вивчення предмета;
- пошуковій діяльності ліцеїста та розвитку творчих здібностей.

У старших класах використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяють розкривати можливості ліцеїстів у створенні серйозних дослідницьких, проектних робіт з мультимедійними презентаціями.

Практичний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках англійської мови:

На уроках англійської мови в ліцеї активно використовуються останні досягнення компанії «Microsoft». Портал «Microsoft Education» створено для педагогів та освітніх організацій, які прагнуть ефективно використовувати інформаційні технології в навчанні.

Метою Microsoft є надання можливостей для кожної людини і організації досягати більшого. Microsoft Windows і Windows – додатки, такі як Office, разом з іншими допоміжними технологіями пропонують засоби, які роблять використання комп'ютерів простішим як для вчителів, надаючи їм можливість вести індивідуальне навчання, так і для ліцеїстів.

В цілях вдосконалення методики проведення опитування учнів, на уроках використовується додаток «Kahoot!». Використання цієї програми є практичним результатом участі в VI Всеукраїнському форумі «Вчитель-новатор».

Скориставшись даним додатком можна на уроці провести дискусію, опитування, рефлексію і що важливо, отримати одразу живу діаграму відповідей учнів. Достатньо мати демонстраційний екран з ноутбуком і гаджети учнів з виходом в Інтернет.

На уроках англійської мови на постійній основі використовується інтерактивна дошка.

Основні переваги інтерактивної дошки:

1. Інтерактивна дошка дозволяє вчителю збільшити кількість сприйнятого матеріалу за рахунок збільшення кількості наочності на уроці, наприклад це може бути картинка з Інтернету чи таблиця, текстовий файл чи географічна карта. Вона стає незамінним супутником вчителя на уроці, відмінним доповненням його слів.

2. Інтерактивна дошка надає вчителю можливість створювати прості і швидкі поправки в наявному методичному матеріалі прямо на уроці, під час пояснення матеріалу, адаптуючи його під конкретний клас, під конкретні завдання, які поставлені на уроці.

3. Інтерактивні можливості дошки дозволяють зняти труднощі в процесі монологічного та діалогічного мовлення.

4. Можливість вирізати та прибрати об'єкти з екрану, копіювати та вставляти їх, відмінити чи повертати дії, надає ліцеїстам більше впевненості: вони знають, що завжди можуть повернутись на крок назад, щось змінити чи виправити.

5. Можливість винести ключі до вправ на дошку. Їх можна тимчасово сховати за будь-яким об'єктом на робочому слайді або помістити на наступний слайд.

Можливість ігрових елементів на уроках англійської мови з використанням інтерактивної дошки робить їх яскравішими, значно збільшує рівень вмотивованості учнів, їх зацікавленості в дисципліні.

І головне, можливості інтерактивної дошки дозволяють ліцеїстам брати активну участь в навчальному процесі, оволодіти навичками аудіювання та говоріння, краще вивчити граматику, що забезпечує насамкінець ефективність засвоєння матеріалу на уроках англійської мови в ліцеї.

Загальновідомо, що успіх у навчанні й вихованні значною мірою забезпечується творчим підходом до їх реалізації: лише захоплений своєю справою учитель може зацікавити учнів, навчити їх творчо мислити, проявляти самостійність у виконанні навчальних завдань. Мій головний принцип – творити урок, як режисер творить спектакль. Спільно з ліцеїстами шукаємо цікавий матеріал, пропозиції учнів беруться до уваги при виборі форм і прийомів роботи на уроці.

Використання автентичних відеоматеріалів:

Відео допомога на уроках допомагає підвищити якість знань та дозволяє використовувати такі чотири види діяльності: аудіювання, читання, письмо, говоріння.

Слід зазначити, що застосування на уроці відеофільму – це не лише використання ще одного джерела інформації. Використання фільму сприяє розвитку різних сторін психічної діяльності учнів, і передусім, уваги і пам'яті. Під час перегляду в аудиторії виникає атмосфера спільної пізнавальної діяльності. У цих умовах навіть неухважний учень стає уважним. Для того, щоб зрозуміти зміст фільму, учням необхідно докласти певні зусилля. Так мимовільна увага переходить в довільну. А інтенсивність уваги впливає на процес запам'ятовування. Використання різних каналів сприйняття інформації (слуховий, зоровий, моторне сприйняття) позитивно впливає на міцність збереження країнознавчого і мовного матеріалу [5, с. 192].

Використання відео на уроках допомагає вирішувати наступні завдання: підвищення мотивації навчання; інтенсифікація навчання; активізація ліцеїстів; самостійна робота ліцеїстів; підвищення якості знань ліцеїстів.

Успішне використання відео гарантовано практично на всіх етапах процесу навчання англійської мови :

- для презентації мовного матеріалу в реальному контексті;
- для навчання іншомовної культури і виявлення міжкультурних відмінностей;
- для закріплення і тренування мовного матеріалу в різних ситуаціях спілкування.

10 Min School – це інтерактивна освіта в зручному форматі.

Необмежений доступ до відео-конференцій, онлайн-занять та бібліотеки, яка містить більше 1000 тем шкільної навчальної програми. 10minschool – це новітня соціальна система, доступна скрізь та в усіх форматах. Смартфон чи планшет стане незамінним інструментом для успіху.

У позаурочній діяльності з навчання англійської мови використовую інформаційно-комунікаційні технології для підготовки ліцеїстів до підсумкової атестації, при роботі з обдарованими учнями, виконанні навчально-дослідницьких робіт, підготовки мовних конкурсів та проведенні позакласних заходів з англійської мови.

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках англійської мови дозволяє більш повно реалізувати цілий комплекс методичних, дидактичних, педагогічних і психологічних принципів. Це підвищує ефективність вирішення завдань, розвиває різні види діяльності учнів, формує стійку мотивацію іншомовної діяльності ліцеїстів на уроці. Інформаційно-комунікаційні технології

дозволяють ліцеїстам практично застосовувати свої знання, вміння та навички, це є однією з форм організації дослідницької та пізнавальної діяльності, при якій успішно реалізується колективна діяльність, що дозволяє підвищити мотивацію ліцеїстів під час занять з англійської мови.

Література

1. Кремень В. Г. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – № 6. – С. 4
2. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті : навч. посіб. для студ. – М. : Видавничий центр «Академія», 2013. – 192 с.
3. Коломінова О. О. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі / О. О. Коломінова, С. В. Раман // Іноземні мови. – 2010. – № 2 – С. 40–47.
4. Маслюк Ю. А. Проблеми використання інформаційних та комунікаційних технологій у навчальній діяльності // Інновації в освіті. – 2014. – № 1. – С. 117–123.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / за ред. О. І. Пометун. – К. : Вид-во. А. С. К. , 2014. – 192 с.

УДК 378:377:37.018](438):005.52

Гришук Юлія, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Стаття носить оглядовий характер і присвячена розгляду особливостей розвитку системи неперервної освіти в Республіці Польща. У статті проаналізовано нормативно-правове забезпечення неперервної освіти, а також охарактеризовано інституції, які належать до системи неперервної освіти. Зроблено висновок, що система неперервної освіти в Республіці Польща носить суспільно-державний характер і побудована з урахуванням освітніх потреб різновікового населення.

Ключові слова: неперервна освіта, система неперервної освіти, концепція неперервної освіти, стратегія розвитку неперервної освіти, андрагогіка.

The article reviews the peculiarities of the lifelong education system development in the Republic of Poland. The article analyzes the regulatory support of lifelong education and describes institutions that belong to the system of lifelong education. It is concluded that the lifelong education system in the Republic of Poland is social and public and is constructed taking into account the educational needs of different groups of population.

Keywords: lifelong education, lifelong education system, the concept of lifelong education, lifelong education development strategy, andragogy.

Динамізм сучасної цивілізації, посилення ролі особистості в суспільстві та виробництві, зростання її потреб, гуманізація і демократизація суспільних відносин, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій – ці та інші тенденції зумовлюють необхідність розвитку неперервної системи освіти [4, с. 15]. У своєму дослідженні Л. Лук'янова зазначає, що пильна увага до феномена неперервної освіти ґрунтується на певній суперечності, коли, з одного боку, у сучасних умовах відбувається стрімкий розвиток нових технік і технологій з одночасним, надзвичайно швидким їх старінням, а з іншого – зростає роль особистості в суспільстві, на виробництві, розвиваються її потреби, триває гуманізація й демократизація суспільства. Людина, яка ще вчора вважалася освіченою, за сучасними критеріями є носієм застарілої інформації й погано пристосована до умов існування, а вже завтра буде повністю непридатна до повноцінного життя внаслідок функціональної безграмотності. Усе це зумовлює втрату актуальності попереднього «кінцевого» типу освіти, яка не спроможна виконувати низку суспільно-економічних та інших завдань [7, с. 187].

Проблема актуалізації розвитку неперервної освіти знаходить своє вираження у низці міжнародних документів, зокрема: Навчання дорослих. Навчитися ніколи не пізно, Брюссель 2006 (Комісія Європейського Співтовариства, 23-10-2006); План дій щодо навчання дорослих. Завжди гарний час, щоб навчатися, Брюссель 2007 (Комісія Європейського Співтовариства, 27-09-2007); Європа 2020: стратегія інтелектуального, сталого і всеохоплюючого розвитку, Брюссель 2010 (Європейська Комісія, 03-03-2010).

У контексті посилення взаємозв'язку між освітою дорослих та вищими навчальними закладами в Європі прийнято деякі рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу, які вказують на неперервну освіту, серед яких: рекомендації щодо ключових компетенцій (КС 2006); рекомендації щодо Європейської системи кваліфікацій (EQF 2008); рекомендації щодо перевірки

неформального та інформального навчання (VofL 2012).

Різні аспекти проблеми неперервної освіти розглянуто у працях як українських (Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Пометун, С. Сисоева та ін.), так і зарубіжних науковців (Ф. Джессоп, П. Ленгранд, Дж. Мегарі, Дж. Філд та ін.).

У Польщі видано цінні наукові праці з проблем андрагогіки (Л. Турос, В. Дилак, Гж. Мазяжа та ін.). Дослідниками обґрунтовано загальну і порівняльну андрагогіку, а також окремі андрагогіки як галузі педагогічного знання. Так, поряд із загальною андрагогікою Л. Турос виокремлює такі андрагогіки [8, с. 15–16]: життя родини, шкільну, шкільництва вищого, самонавчання, праці, рільничу, військову, сусідського співжиття, суспільно-політичної діяльності, учнівства у політиці, здоров'я, реабілітаційну, ресоціалізаційну тощо.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку неперервної системи освіти в Республіці Польща.

Досліджуючи неперервну професійну освіту як філософську та педагогічну категорію, Н. Ничкало дійшла висновку щодо виняткової важливості врахування у науково-дослідній і практичній діяльності концептуальних положень, пов'язаних з неперервною освітою як світовою тенденцією, яка чітко окреслюється у другій половині ХХ століття. Аналіз концептуальних ідей, викладених у документах ООН, ЮНЕСКО, МОП та інших міжнародних організацій зумовлює необхідність творчого пошуку шляхів їх реалізації з урахуванням особливостей розвитку освіти та ринкової економіки в кожній країні, сучасних і перспективних потреб різних секторів економіки, результатів прогностичних досліджень, спрямованих на виявлення нових знань, перспективних умінь і концепцій, які будуть відповідати потребам мобільності ресурсів [8, с. 21].

Після вступу Польщі до ЄС уряд розпочав загальний перегляд закону про вищу освіту, що викликано зростаючим значенням науки та освіти в суспільстві, а також необхідністю оновити основні принципи та положення. Так, було прийнято новий Закон про вищу освіту від 27 липня 2005 р., який значно розширив перелік головних завдань польських університетів (ст. 13) [2]: підготовка студентів до їх професійної діяльності; розвиток відповідальності студентів за польську державу, зміцнення принципів демократії і поваги до прав людини; здійснення науково-дослідної роботи, а також надання дослідницьких послуг; підготовка та просування наукових кадрів; заохочення та збільшення наукових, культурних і технологічних досягнень, включаючи накопичення та забезпечення використання бібліотек та інформаційних фондів; навчання з метою отримання та оновлення знань; створення умов для розвитку фізичного виховання студентів; проведення заходів для місцевих та регіональних громад.

Т. Малішевський зазначає, що дещо несподіваним у контексті просування концепції неперервної освіти виглядає стаття 111, яка визначає обов'язки дослідницького та викладацького складу університету, зокрема науково-педагогічний колектив: навчає та виховує студентів; проводить науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; сприяє розвитку науковій та художній творчості; бере участь у організаційній роботі університету [9]. У свою чергу, викладацький склад повинен: навчати та виховувати студентів; покращити свої професійні навички; брати участь у організаційній роботі університету. Як наслідок, відповідно до положень закону лише викладацький склад повинен підвищувати свою професійну кваліфікацію. Зазначимо, що лекції в університеті є загальнодоступними (ст. 164, параграф 1), а також університет повинен використовувати переваги дистанційного навчання.

Законом від 18 березня 2011 р. «Про внесення змін до Закону про вищу освіту, Закону про наукові ступені та звання, а також мистецькі ступені та звання, про внесення змін до деяких інших законів» запроваджено суттєві модифікації післядипломної освіти. Одним із головних завдань вищого навчального закладу стало проведення післядипломних навчальних курсів та інших форм навчання з метою створення нових навичок, необхідних на ринку праці в системі неперервної освіти [3]. Таким чином, у 2011 р. польські університети були повністю включені до системи неперервної освіти.

Розроблена Міністерством народної освіти і спорту «Стратегія розвитку неперервної освіти до 2010 року» детально визначає цілі, завдання та способи реалізації ідеї неперервної освіти в Польщі. Серед пріоритетних завдань виокремлено: розширення доступу до неперервної освіти; підвищення якості неперервної освіти; взаємодія і партнерська участь; зростання інвестицій в людські ресурси; розвиток консультаційних послуг; роз'яснення ролі та значення неперервної освіти. У наказі Міністерства народної освіти і спорту «Модернізація неперервної освіти та навчання дорослих в Польщі як інтегральних частин навчання протягом усього життя», неперервна освіта (навчання дорослих) визначено як комплекс просвітницьких процесів (формальних, неформальних і побічних), які незалежно від змісту, рівня і методів дають можливість додаткової освіти в шкільних і позашкільних формах, завдяки чому дорослі люди

розвивають свої здібності, збагачують знання, вдосконалюють свою професійну кваліфікацію або здобувають нову професію [6].

На думку експертів Організації економічного співробітництва та розвитку, Польща, для поліпшення показників у сфері неперервної освіти, повинна вжити наступні заходи [6]: надати більшого значення навчанню дорослих в освітній політиці та політиці зайнятості; надати перевагу оцінці апробованих рішень в порівнянні з розробкою нових стратегічних документів; ввести інноваційні елементи в політику у сфері освіти дорослих; посилити координацію між різними діловими групами, організаціями; гарантувати стабільність застосування моделей неперервної освіти.

Особливе значення відіграють позашкільні форми неперервної освіти в Польщі, які передбачають [5]: післядипломне навчання; професійні кваліфікаційні курси; курси професійної майстерності; курси загальних компетенцій; інші курси, що дають можливість отримання і вдосконалення професійних знань, навичок і кваліфікацій; професійні семінари та стажування, спеціалізовані стажування, професійна практика, самонавчання.

У Польщі функціонують школи для дорослих. У даний тип шкіл набирають учнів, яким виповнилося 17 р. і які з різних причин не закінчили школу. Структура шкіл для дорослих є відображенням структури шкіл для молоді. Дорослі, які закінчили початкову школу, можуть продовжувати навчання в наступних типах шкіл для дорослих [5]: 1) в загальноосвітніх ліцеях на основі початкової школи (навчання триває чотири роки) або на основі основної школи (навчання триває три роки); 2) в технікумах і ліцеях, в яких навчання триває від трьох до п'яти років; 3) в закладах середньої професійної освіти; 4) в спеціальних школах для навчання дорослих (навчання триває два або три роки); даний тип шкіл дають можливість отримання загальної середньої освіти та підвищення професійної кваліфікації.

Варто зазначити, що неперервне навчання у позашкільних формах може проводитися як державними, так і недержавними освітніми установами.

Розглянемо більш детально інституції, які належать до системи неперервної освіти. Окрім вищих навчальних закладів, систему неперервної освіти представлено різними центрами, професійними організаціями, об'єднаннями та товариствами.

Центри неперервної освіти (ЦНО) є державними установами освіти дорослих, які створюються і підтримуються самоврядуванням повітів. Діяльність цих установ ґрунтується на проведенні навчання у позашкільних формах, а також в школах для дорослих, якщо такі школи входять до складу центру. Основними завданнями ЦНО є: розробка, видання та поширення підручників, довідників і навчально-методичних матеріалів; вдосконалення методів навчально-виховної роботи в системі навчання дорослих; реалізація діяльності, пов'язаної з практичним освоєнням професії; підготовка пропозицій щодо продовження навчання слухачів з метою збільшення їх шансів отримати роботу і співпрацю в цьому напрямі з роботодавцями; накопичення науково-технічної інформації, орієнтованої на потреби неперервної освіти з урахуванням напрямів і форм навчання; присвоєння кваліфікаційних звань; організація іспитів екстернату; надання організаторам освіти дорослих організаційної, методичної та дидактичної допомоги; співпраця з організаціями освіти дорослих в країні і за кордоном, а також з іншими суб'єктами, що займаються проблемами неперервної освіти; співпраця з відділом з працевлаштування в питаннях організації навчальних семінарів та курсів для безробітних осіб; співпраця з роботодавцями. Також функціонують землеробські центри неперервного навчання, більшість з яких знаходиться в комплексах землеробських шкіл в маленьких населених пунктах і селах [5].

Освітню діяльність в сфері практичного професійного навчання здійснюють центри практичного навчання (ЦПН). Це державні установи, які створюються на базі навчальних майстерень професійних училищ і являють собою бюджетні одиниці повіту чи міста. Керівним органом для них є локальні органи влади, які контролюють їх діяльність в педагогічному плані, а рамковий статут ЦПН визначається міністром освіти шляхом видання відповідної постанови. Завдання ЦПН впливають з програм навчання конкретної професії і полягають в проведенні: практичних занять для учнів шкіл, що навчаються професії, в обсязі всієї професійної освітньої програми або її частини; додаткових занять в рамках професійного навчання для неповнолітніх (молодих) працівників. Крім того, серед основних завдань ЦПН виокремлено: організація і проведення неперервного навчання в позашкільних формах; розробка та поширення навчально-методичних матеріалів, що відповідають потребам конкретного напрямку навчання; підготовка пропозицій щодо адаптації практики навчання до потреб трудового ринку; співпраця з центрами зайнятості з організації навчання осіб, зареєстрованих в цих центрах; співпраця з роботодавцями в організації неперервного

навчання працівників конкретних підприємств і установ; співпраця з установами підвищення педагогічної кваліфікації з метою вдосконалення професійних навичок викладачів системи професійної освіти; організація і проведення кваліфікаційних іспитів для слухачів позашкільних форм навчання; організація і проведення кваліфікаційних курсів і курсів удосконалення працівників і безробітних; проведення професійного консультування; вирішення освітніх завдань, пов'язаних з професійним навчанням і вдосконаленням [5].

Центри перепідготовки та професійного вдосконалення (ЦППВ). Одним із напрямів роботи, окрім підвищення кваліфікації, є теоретична перепідготовка неповнолітніх працівників і їх позашкільне навчання. ЦППВ співпрацюють з центрами зайнятості та роботодавцями. Центри зайнятості (ЦЗ) організовують навчальні семінари для безробітних і тих, хто знаходиться у групі ризику (може втратити роботу з різних причин). У ЦЗ проводять семінари, організовані на основі двосторонніх договорів, укладених між центром та навчальним закладом або тресторонніх освітніх договорів між центром, навчальним підприємством і роботодавцем. Ці договори стають своєрідною гарантією працевлаштування для студентів і збільшують їхні шанси втриматися на новому місці роботи. Процес підготовки і проведення навчального курсу для безробітних, що реалізується на рівні повітового ЦЗ, складається з наступних етапів: 1) діагностування освітніх потреб; 2) визначення напрямів навчання; 3) вибір освітнього закладу; 4) підбір учасників курсів; здійснення навчання та оцінка його ефективності [5].

Зазначимо, що у Польщі функціонують університети третього віку (УТВ), які створювалися на основі французької моделі, тому вони перш за все зосереджені на освітню діяльність. Але не менш важливими є заняття з культурології та заняття з метою розвитку комунікативних навичок, які дозволяють людям похилого віку підтримувати соціальні контакти. У Польщі діють три види УТВ [1]: 1) університети, які функціонують як частина структури вищих шкіл; 2) засновані об'єднаннями або фондами, які здійснюють освітню і наукову діяльність; 3) працюють при будинках культури, бібліотеках, центрах соціальної допомоги тощо.

Не менш активну діяльність у сфері неперервної освіти здійснюють різні союзи та товариства. Так, наприклад, Союз підприємств професійного вдосконалення – просвітницьке товариство з багаторічними традиціями, що діє на підставі «Закону про товариства» як союз товариств і юридичних осіб. Основна статутна мета Союзу – участь в реалізації програми освіти в сфері навчання молоді, а також навчання, перепідготовки та професійного вдосконалення дорослих. Одним із провідних в організації навчання дорослих в Польщі є Товариство загальних знань, мета якого – підтримка державної шкільної системи в сфері неперервного навчання дорослих і молоді. Товариство спеціалізується, перш за все, на викладанні іноземних мов молоді та дорослим. Товариство має у своєму розпорядженні власні постліцейські школи та вищу педагогічну школу. З 1982 р. Товариство входить до Міжнародної ради освіти дорослих [5].

Теоретиків і практиків, які займаються питаннями підвищення кваліфікації економістів і їх інтеграції у професійне середовище об'єднує Польське економічне товариство. Однією із цілей товариства є створення постліцейських шкіл, вищих шкіл і післядипломних навчальних курсів економічного профілю. Досить багатофункціональною є діяльність Наукового товариства організації і управління, яке займається поширенням знань про професійне управління, організовує курси, семінари, практикуми. Має у своєму розпорядженні кваліфіковані кадри викладачів і тренерів, є засновником Варшавської вищої школи управління.

Таким чином, система неперервної освіти в Республіці Польща носить суспільно-державний характер, є варіативною і гнучкою, побудована з урахуванням освітніх потреб різновікового населення (отримання середньої і вищої освіти, працевлаштування, підвищення кваліфікації, професійна перепідготовка та ін.). Окремим напрямом варто виокремити налагодження ефективної співпраці інституцій, які працюють у сфері неперервної освіти з потенційними роботодавцями. Важливе значення має нормативно-правове забезпечення неперервної освіти та створення дієвих механізмів її регулювання на державному й інституційному рівнях.

Шляхи досягнення польськими інституціями основних завдань неперервної освіти є типовими для багатьох країн-членів ЄС та можуть бути розглянуті більш широко, також по відношенню до інших країн, зокрема й України. Виокремлення перспективних напрямів використання прогресивного досвіду розвитку неперервної освіти країн-членів ЄС в Україні є перспективою наших подальших досліджень.

Література

1. Концепция непрерывного образования как фактор повышения качества жизни в третьем возрасте (на примере организации образования в Польше) / З. В. Бойко, Е. В. Беловол, М. Грэнвальд, В. Сегень // Вестник РУДН. – Серия : Психология и педагогика. – 2014. – №4. Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsepsiya-neprepryvnogo-obrazovaniya-kak-faktor-povysheniya-kachestva-zhizni-v-tretem-vozhraсте-na-primere-organizatsii-obrazovaniya>.
2. Закон о высшем образовании от 27 июля 2005 г. // Вестник законов № 164 от 2005 г., поз. 1365.
3. Закон об изменении закона о высшем образовании, закона о научных степенях и научном звании, а также о степенях и звании в области искусства, а также об изменении некоторых других законов от 18 марта 2011 г. // Вестник законов № 85 от 2011 г., поз. 455.
4. Зязюн І. А. Неперервна освіта як основа соціального поступу / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – № 1. – С. 15–23.
5. Клим-Климашевска А. Организация непрерывного образования взрослых в Польше / А. Клим-Климашевска // Непрерывное образование: XXI век. – 2015. – Вып. 1 (9). – С. 1–10.
6. Куля Э. Проблемы непрерывного образования в Польше на фоне избранных европейских стран / Э. Куля // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2006. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-neprepryvnogo-obrazovaniya-v-polshe-na-fone-izbrannyh-evropeyskih-stran>.
7. Лук'янова Л. Неперервна освіта впродовж життя: історичний огляд, сучасні реалії / Л. Лук'янова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – Серія : Педагогіка. – 2015. – № 2 (15). – С. 187–192.
8. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9–22.
9. Apanel D. Lifelong education concept and higher education establishments: some legal regulation issues in the Third Polish Republic / D. Apanel, T. Maliszewski // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2015. – № 13 (eng). – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/lifelong-education-concept-and-higher-education-establishments-some-legal-regulation-issues-in-the-third-polish-republic>.

УДК 339+ 378.1

Грущинська Наталія, м. Київ

УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКА ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті розкриваються питання економіки освіти як галузі економічної науки, яка вивчає економічні питання, пов'язані з освітою, в тому числі попит на освіту, фінансування та управління освітою, економіку освітніх установ.

Ключові слова: економіка освіти, соціальна політика, державне управління, публічне управління.

The article discusses the issues of education economics as an economic science branch that studies economic issues related to education, including the demand for education, financing and management of education, and the economy of education institutions.

Keywords: education economics, social policy, public administration, public administration.

У сучасних умовах знання стають не лише важливим ресурсом, а й ви значальним, вирішальним фактором виробництва. Розвиток суспільства залежить від нарощення обсягів знань та інформації. За своїми якісними властивостями знання докорінно відрізняються від традиційних матеріальних чинників виробництва, що різко виділяє їх з інших умов виробництва в окремих фактор розвитку, глибинних трансформаційних змін у самому суспільстві.

Освіта належить до галузі нематеріального виробництва. Особлива роль сфери освіти пояснюється специфічним місцем освіти в системі суспільного поділу праці – це єдина галузь, що задовольняє запити населення в освітніх послугах і спеціалізується на відтворенні головних виробничих сил суспільства; рівень освіти населення є однією з головних ознак добробуту народу, держави. Освітні послуги – система знань, інформації, вмінь і навичок, які використовуються в цілях задоволення різноманітних освітніх потреб

особистості, суспільства, держави. Це – соціальна цінність. В освіті, як і в будь-якій галузі народного господарства існують виробничі економічні відносини, які мають свої специфічні особливості.

Питанням економіки освіти та проблемам регулювання освітніх процесів на рівні держави присвячені роботи відомих українських вчених, зокрема: А. Колота, О. Красовської, О. Овчарук, О. Пометун, П. Яковенко, Т. Фадиної, О. Грیشнової, О. Головні, У. Гузар, П. Кулікова, В. Парсяк, В. Кремнія та інших. Разом з тим, дослідження особливостей державного регулювання економічних процесів в освіті визначається актуальністю та потребою постійного оновлення та детального аналізу.

Ціллю статті є аналіз питання економіки освіти як галузі економічної науки, яка вивчає економічні питання, пов'язані з освітою, в тому числі попит на освіту, фінансування та управління освіти, економіку освітніх установ.

Економічне значення освіти зазвичай вбачають у її активному впливі на розвиток виробничих сил країни, на підвищення ефективності суспільної праці. Економіка освіти виявляє особливості дії економічних законів і категорій у сфері дошкільного, шкільного навчання і виховання, підготовки кваліфікованої робочої сили, підвищення освітнього і культурно-технічного рівня населення. У сфері освіти діють закони ринкового господарства: закони попиту і пропозиції, закон вартості та інші. У зв'язку з наявністю безкоштовної освіти, попит на освітні послуги часто не визначається платіжною спроможністю споживача.

Процес становлення економіки освіти як науки відбувається на основі об'єктивних та суб'єктивних обставин. Об'єктивною основою для виділення економіки освіти в особливу галузь знання слугувало становлення системи освіти в якості самостійної та специфічної галузі народного господарства. Однак виділення економіки освіти не відбувається автоматично разом з формуванням системи освіти як галузі народного господарства. Необхідною також є економічна зрілість галузі, яка і виникає в системі освіти у зв'язку з НТР в другій половині ХХ ст. Економічна зрілість системи освіти як галузі проявилася в різкому збільшенні масштабів освіти і витрат на неї, в посиленні впливу освіти на темпи економічного росту і ефективність суспільного виробництва. Суб'єктивною обставиною виникнення економіки освіти стало те, що аналіз виробничих відносин і господарського механізму такої великої і специфічної галузі, як освіта, вже не вміщується в рамки загальної економічної теорії [4, с. 22].

Отже, економіка освіти розглядається у двох аспектах. По-перше, як галузь економіки, яка має власну структуру та характеристики, властиві системі, і по-друге, вона належить до групи галузевих економічних наук, яка вивчає місце і роль системи освіти в економіці, організаційно-економічний механізм функціонування освіти, фінансування освітньої діяльності та соціально-економічна ефективність освітньої діяльності для суспільства.

Регулювання процесів освіти відбувається на державному рівні. Модель державного контролю системи освіти традиційно використовується в континентальній Європі, де заклади вищої освіти були створені і фінансуються майже винятково державою. Зокрема, французька система вищої освіти характеризується централізованим контролем, здійснюваним Міністерством національної освіти. Міністерство національної освіти Франції регулює політику допуску молоді до вищих шкіл, навчальні програми, систему іспитів, призначення та заробітну плату професорсько-викладацького складу тощо. Модель державного нагляду за вищою освітою характерна для традиційної британської та американської систем вищої освіти (традиційні британські університети є привілейованими корпораціями, які поєднують вплив викладацьких гільдій із впливом піклувальників та адміністрацій). Університетам характерна політика саморегулювання, вони відповідають за власний менеджмент і вирішують питання допуску і прийому студентів, навчальних програм, найму персоналу вищих навчальних закладів, заробітної плати тощо. У США вищі навчальні заклади, як і британські, теж функціонують як привілейовані корпорації, однак вплив піклувальних органів і адміністраторів є більш суттєвим.

В Україні державне регулювання системи освіти виконує підтримуючу, контролюючу, регулюючу функції. Трансформація українського суспільства в умовах ринкових перетворень, динамізм і суперечливість соціальних процесів обумовлюють надзвичайну важливість регулювання вищої освіти в її різних вимірах та рівнях, включаючи і соціальну диференціацію освіти, систему організації освіти в окремих навчальних закладах та роль суб'єктів цього процесу, терміни навчання, критерії оцінювання знань, механізми фінансового та управлінського впливу суспільства на освіту та ін. [8].

Сучасні умови діяльності вищих навчальних закладів є не завжди сприятливими для взаємовигідної співпраці із виробничою сферою. Дотримання виключно формальних умов акредитації та ліцензування знижують мобільність підготовки фахівців у певних галузях. Особливо актуально це для сучасних галузей із

високим темпом розвитку. Визначальним чинником економічного розвитку є зростання освітнього потенціалу на заздалегідь визначених державою пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу, організаційне забезпечення реалізації інноваційної стратегії з боку держави, формування ринково орієнтованої на ціональної інноваційної системи. Діюча в Україні система державних наукових і науково-технічних програм не завжди забезпечує коопераційні зв'язки між науковими організаціями, установами освіти і підприємствами. Не сприяє ефективній координації наукових досліджень, консолідації фінансових ресурсів держави для реалізації комплексних міжгалузевих науково-виробничих проектів розпорощення бюджетних коштів на розвиток науки серед великої кількості розпорядників – міністерств і відомств. Не мають необхідного розвитку мережеві організаційно-економічні структури (кластери, промислово-фінансові групи, холдинги тощо), які сприяли б взаємодії технологічно пов'язаних підприємств, наукових установ, фінансових інститутів на регіональному рівні [11, с. 84]. Ефективними для розвитку системи освіти є науково-технічні об'єднання, а саме технологічні парки, бізнес-інкубатори. На території України створено 16 технологічних парків, у стадії реалізації знаходилося 10 проектів технопарків. Крім того, особливу увагу на державному рівні слід приділити підтримці функціонування на базі науково-освітніх установ лабораторій фундаментальних та прикладних досліджень, патентно-ліцензійних центрів, регіональних центрів наукової експертизи, центрів підготовки та перепідготовки спеціалістів інноваційного бізнесу та центру трансферу технологій.

Забезпечити функціонування ефективного зв'язку науки, освіти та виробництва можна за допомогою використання економічного механізму регулювання. Він включає державне фінансування вищих навчальних закладів, участь у прибутках, пільговий режим оподаткування, можливість одержання додаткового доходу залучення іноземних інвестицій чи приватного капіталу тощо.

Прикладом реформування освіти в Україні на державному рівні є прийняття Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р., який містить ряд позитивних нововведень, серед яких перехід до вузькоспеціалізованого, профільного навчання школярів у старших класах, підсилення мовної підготовки тощо. Разом з тим, в Законі містяться норми, які вимагають значного державного втручання і підтримки для забезпечення ефективного реформування сфери освіти. В першу чергу, відповідальність на державному рівні полягає у необхідності забезпечити перехід до профільної і вузькоспеціалізованої освіти у старшій школі з урахуванням відсутності достатньо підготовлених фахівців, відповідних навчальних посібників та апробованих методик.

Серед проблемних питань, необхідних для розгляду та вирішення можна віднести наступні: навчання в середній школі потребує редагування програм школярів 5–8 класів, які перевантажені щоденною кількістю занять, великими масивами домашніх завдань (твори, реферати тощо), що формує загальний робочий день дитини до 10 і більше годин; навчальні програми та підручники не завжди відповідають віку дитини, що свідчить про відсутність системної педагогічної та психологічної експертизи програм навчання та навчально-методичної літератури. Проблемним питанням є умови формування навантаження викладачів ВНЗ: збільшення аудиторних годин вимагає від науково-педагогічного працівника викладання більшої кількості дисциплін, та відповідної підготовки. Крім того, різниця між встановленою кількістю аудиторних годин, старшого викладача, доцента і професора не значно різниться, що де мотивує науково-педагогічних працівників. Надлишкова самостійність ВНЗ при відсутності запобіжників у вигляді ринкового попиту на якісного спеціаліста, культури доброчесності у суспільстві та незалежного оцінювання якості знань студентів можуть призводити до руйнації залишків вищої освіти. Для ефективного функціонування ВНЗ необхідним є відкриття нових магістерських програм, що, з одного боку сприяє впровадженню ідей, методик і технік науково-педагогічних працівників задля свого ж розвитку. Проте з іншого боку, перелік дисциплін нових програм повинні відповідати галузевим стандартам, що частково вимагає введення дисциплін, які не відповідають вимогам суспільства.

Однією з найбільш вагомих вимог ефективного функціонування системи освіти України є фінансування. Переважна частина коштів, що витрачаються на систему освіти в Україні йде на підтримку поточного стану, а не на розвиток, а саме 90 % державних інвестицій спрямовується на утримання – заробітну плату, сплату комунальних послуг, харчування та ін. Як приклад, в розвинутих країнах зростання частки приватного фінансування освіти в більшості не відбувається за рахунок скорочення державного фінансування: обсяги приватного і державного фінансування постійно зростають, проте обсяги зростання приватного фінансування освіти переважають. Надходження ВНЗ відбуваються також у вигляді благодійних внесків за здійснення наукових досліджень і розробок, присутнє студентське кредитування.

Досвід такої зарубіжної освітянської діяльності можна запозичити і для України.

Система освіти може вважатися невідповідною, якщо вона недостатньо продукує такі кваліфіковані кадри, які ефективно сприяли б таким важливим макроекономічним і соціальним цілям, як економічне зростання та рівність; якщо вона не відповідає сучасним вимогам на ринку праці. Відповідність системи освіти виявляється такими показниками, як наявність тривалих вакансій одних професій і значний надлишок в інших, підготовка людей для робочих місць, які не працюють або не існують, навчальні програми, які явно не мають зв'язку з потребами робочих місць.

Важливим у визначенні результативності освіти мають бути кінцеві результати, такі як показники зайнятості, безробіття, час пошуку роботи, заробітна плата, еміграція випускників, рівень освіти населення (працюючих), частка населення (чи працюючих) з вищою освітою, величина видатків на освіту (державних, приватних, сукупних), зростання продуктивності праці, зростання ВВП, величина втрат та інші дані за різними негрошовими результатами.

Проблемними питання в системі освіти України на сьогодні лишаються: відсутність системної ідеології розвитку освіти, її слабкий вплив на освітній і культурний рівень суспільства; розрив у часі та змісті модернізаційних процесів у загальній, професійно-технічній, вищій і післядипломній освіті став причиною неготовності значної частини педагогічних, науково-педагогічних і управлінських кадрів до ефективної участі в інноваційному розвитку освіти, тощо. Потребує підтримки і розвитку розбудова системи безперервної освіти громадян різного віку впродовж життя на периферії, яка має охоплювати формальну, неформальну та інформальну її складові, а також інструменти модулювання, кредитування та кодифікації навчання з метою його обліку.

Основними напрямками підтримки національної системи освіти повинні полягати у визначенні та досягненні стратегічних національних пріоритетів; структурному розподілі у відповідності до оптимального забезпечення ринку праці; контролі якості освітньої діяльності; забезпеченні зв'язку із виробництвом; активній інтеграції науки та освіти; економічній підтримці напрямків наукової та освітньої діяльності, що мають стратегічне значення. Модернізація системи освіти повинна відбуватися з урахуванням належного моніторингу якості попереднього стану зумовив з метою забезпечення розвитку економіки освіти, інноваційного руху до її нової якості.

Література

1. Нічуговська Л. І. Економіка освіти в контексті глобалізації / Л. І. Нічуговська, О. Г. Фомкіна // Постметодика. – 2007. – № 1. – С.15–23.
2. Козарь Т. П. Основні засади державної політики на ринку освітніх послуг у контексті особливостей глобалізації [Електронний ресурс] / Т. П. Козарь. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>
3. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг : [монографія] / В. М. Огаренко. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.
4. Вельчева Н. І. Науково-теоретичні основи державного регулювання вищої освіти [Електронний ресурс] / Н. І. Вельчева. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/1/11.pdf>
5. Інтеграція вищої освіти України в Європейський та світовий освітній простір : економічний вимір : монографія / І. С. Каленюк, О. І. Гонта, М. П. Вербовий, Н. І. Холявко. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2011. – 165 с.
6. Human development report: 2013. New York, Oxford University Press. 2013. – 216 p.
7. Program Erasmus. – Режим доступу : <http://www.europa.eu.int/comm/education/erasmus.html>
8. Program Socrates. – Режим доступу : www.europa.eu.int

УДК 378.147=111:81(510)(045)

Гунько Любов, м. Київ ПОРІВНЯННЯ ЗМІСТУ ТЕРМІНА «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА» У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ТА КИТАЙСЬКИХ ВЧЕНИХ

У статті розглядаються провідні роботи китайських та українських вчених, де описуються зміст та ідеї, які вкладаються вченими у термін «прикладна лінгвістика». Проводиться порівняльний аналіз, виокремлюються подібні та відмінні риси у термінології.

Ключові слова: *прикладна лінгвістика; порівняльна педагогіка; порівняльний аналіз; Китай; Україна.*

The paper presents some examples of the main works of Chinese and Ukrainian scientists where the content and ideas of the term “applied linguistics” are described by linguists. The comparative analysis helps to describe the differences and similarities of the terminology.

Keywords: *applied linguistics, comparative pedagogy, comparative analysis, China, Ukraine.*

Прикладна лінгвістика є предметом наукового дослідження та зацікавленості як в країнах Європи, так і в Америці та Азії. Переважна більшість науковців, вивчаючи міжнародний досвід, концентрувалася на роботах європейських і американських вчених. Досвід східних країн досліджувався значно менше, але він може бути дуже корисним, бо, як показало наше попереднє дослідження, історія розвитку прикладної лінгвістики зокрема у Китаї, починається з 5 тисячоліття до н. е. й продовжує активно розвиватися і на сьогоднішній день. На наш погляд, отримання детальної інформації стосовно тлумачення поняття «прикладна лінгвістика» українськими та китайськими вченими може бути корисним в обґрунтуванні концептуальних, структурно-змістових та організаційно-педагогічних засад професійної підготовки магістрів іноземної мови та прикладної лінгвістики.

Для з'ясування стану опрацювання проблеми професійної підготовки спеціалістів з прикладної лінгвістики послуговуватимемося напрацюваннями вітчизняних та закордонних науковців, де частково висвітлено аспекти задекларованої теми.

Важливою теоретичною основою були праці таких українських (Н. Бардіна, Н. Бідюк, Т. Брига, А. Загнітко, І. Зязюн, Є. Карпіловська, О. Комочкова, В. Корнієнко, Н. Ничкало, О. Огієнко, Н. Пазюра, Л. Пуховська, О. Селіванова, Є. Сосніна, О. Халабузар та ін.) та зарубіжних (Гуй Шічунь (桂诗春) Лю Хайтао (刘海涛), Лю Юнцюань (刘涌泉), Ці Хвян (齐沪杨), Цяо І (乔毅), Чень Чжантай (陈章太), Шан Юй (尚宇), Ю Генюен (于根元), Яжоу Цзумо (周祖谟), І. Арнольд, А. Баранов, О. Зав'ялова, В. Звєгинцев, М. Каплунова та ін.) дослідників.

Не зважаючи на чисельні розвідки у сфері дослідження прикладної лінгвістики, порівняльний аналіз термінології не було висвітлено у роботах науковців. Враховуючи, що термінологія є базою, на яку спирається подальша робота, ми вважаємо за необхідне: 1) надати китайське бачення прикладної лінгвістики; навести приклади думок та розуміння, які китайські лінгвісти вкладають у цей термін; 2) надати термінологію та поняття, якими користуються українські вчені; 3) вивести загальне розуміння предмету у Китаї та Україні.

Перш за все, для вирішення поставлених завдань, ми б хотіли звернутися до китайського наукового дискурсу. Науковий інтерес становить дослідження Чень Чжантай (陈章太) та Ю Генюен (于根元) «Серія навчальних матеріалів з прикладної лінгвістики» (《应用语言学系列教材总序》), де вчені приходять до висновку, що прикладна лінгвістика у Китаї з самого зародження цієї науки у країні мала декілька особливостей: [10, с. 5] порівнюючи із закордоном, у дослідженнях з прикладної лінгвістики у Китаї більше приділяється уваги вивченню прикладних питань та головних закономірностей у кожній галузі, також треба усвідомлювати, що прикладна лінгвістика це не тільки використання теоретичних знань, які можуть існувати самі по собі [11].

Лю Юнцюань (刘涌泉) говорить, що прикладну лінгвістику можна визначити як науку, що вивчає практичне використання мови в усіх сферах. Ми вважаємо, що таке визначення терміну відповідає дійсності, стисло та повно визначає термін «прикладна лінгвістика» [12].

Становить інтерес вислів О. Селіванової, яка стверджує, що прикладна лінгвістика є повноправним розділом мовознавства, спрямованим на розв'язання практичних завдань різних галузей науки і техніки, повсякденного життя людини, суспільства на підставі теоретичного доробку досліджень про мову та мовлення [1, с. 640].

І. Арнольд зазначає, що різні види прикладної лінгвістики спрямовані на безпосереднє виконання завдань, які ставить перед наукою практика. До прикладної лінгвістики вона залучає теоретичні основи викладання рідної й іноземної мови, лексикографію, термінознавство, практичну стилістику [2, с. 14].

Як зауважив учений Gui Shichun (桂诗春) у його праці «The Current Situation and Prospect of Applied Linguistics in China», прикладна лінгвістика – наука на стику наук. Прикладна лінгвістика це поєднання теорії мови та практики викладання мови, коли треба одночасно володіти теорією та вміти використовувати її на практиці [13].

Має рацію Шан Юй (尚宇), коли говорить, що прикладна лінгвістика вивчає практичне застосування мови у всіх областях. Це наука, яка вирішує актуальні питання, що виникли на практиці, як правило, не торкається питань дослідження мови та питань аргументування теорії. Можна сказати, що це наука ідентифікації різноманітних теорій на практиці [14].

Для нашого дослідження цінним є положення дослідниці Сосніної Є., що одним з найважливіших напрямків розвитку лінгвістики є прикладна лінгвістика, одним із завдань якої є вирішення та оптимізація традиційних лінгвістичних завдань, як наприклад, переклад або навчання мовам. Забезпеченням практичних потреб людей слугують такі розділи прикладної лінгвістики, як написання практичних граматик, практична фонетика, практична лексикографія (створення навчальних або галузевих словників) [8, с. 11].

Спиняємо увагу на дослідженні Лю Юнцюань (刘涌泉), Цяо І (乔毅) та Гуй Шічунь (桂诗春) «Прикладна лінгвістика» (《应用语言学》), у якому висвітлено, що основними завданнями досліджень прикладної лінгвістики у Китаї стали питання дослідження застосування мови, з метою проведення стандартизації мови, що спричинило виникнення іншої задачі: неперервна освіта та оновлення знань, зміцнення горизонтальних зв'язків, дослідження нових питань. Також китайська мова це те, що поєднує націю. Сьогодні суспільство материка (мається на увазі материкова частина Китаю), Гонконгу, Тайваню використовує не однорідну систему мови, що часто є причиною плутанини та непорозумінь [11].

За словами видатного вченого В. Звєгінцева, прикладна лінгвістика це полігон, де проходять іспити як окремих гіпотез, так і глобальних теоретичних побудов [4].

Ми можемо простежити, що на сьогоднішній день прикладна лінгвістика у Китаї розвивається у трьох напрямках: викладання китайської мови, розвиток мов національних меншин та викладання іноземної мови. Характер завдань, що стоять перед китайськими лінгвістами достатньо повно окреслив видатний китайський лінгвіст Яжоу Цзумо (周祖谟), а саме:

- 1) розробка теоретичних проблем – починаючи з системного підходу; дослідження закономірностей освіти та сфери використання лінгвістики;
- 2) дослідження практичних питань викладання прикладної лінгвістики з метою підвищення рівня лінгвістичної підготовки студентів;
- 3) вивчення різноманітних засобів складання словників відповідно до вимог суспільства.

На сьогодні мовна політика та мовна наука є частиною змін, що проходять у політичній, економічній та соціальній сферах, водночас допомагаючи покращити імідж Китаю закордоном. Мова посягає у сучасному Китаї досить високе місце у системі духовних цінностей. Разом з ієрогліфічною писемністю, мова є невід'ємною частиною китайської цивілізації та гарантією збереження національної ідентичності в умовах глобалізації [10].

Українська дослідниця Т. Брига підкреслює, що прикладна лінгвістика традиційно пов'язана з різноманітними аспектами лінгвістичного забезпечення людської комунікації, які можна звести до єдиної проблеми оброблення інформації, що функціонує у суспільстві у вигляді текстів. Це проблеми лінгводидактики мов, орфографії, транслітерування, перекладу, термінології, дешифрування тощо.

Лю Хайтао (刘海啸) у його книзі «Новий світ прикладної лінгвістики»

(《应用语言学的新天地》) прокоментував: «Мовне планування, викладання мови та обробка мовної інформації – це три головні складові, які залучають інші наукові галузі. Нові кордони прикладної лінгвістики порівняно з вузьким значенням прикладної лінгвістики, яке обмежується викладанням іноземної мови, або порівняно з прикладною лінгвістикою, яка розглядається лише як машинний переклад та інформаційний пошук, або коли прикладна лінгвістика розглядається як суміш різних дисциплін мають більшу наукову та систематичну цінність. А те, що поєднує ці три складові – це «практичність»...» [11].

У контексті нашого дослідження вважаємо слушною думку Ці Хвян (齐沪杨) та Чень Чаньлай (栋昌来), що була висвітлена у їх книзі «Основи прикладної лінгвістики» 《应用语言学纲要》 щодо 8 головних сфер дослідження прикладної лінгвістики як: викладання мови, викладання китайської мови як іноземної, дослідження мови, обробка інформації на китайській мові, мовне планування, лінгвістичні опитування, соціолінгвістика, топонімія та антропонімія, які втілюють практичність і актуальність прикладної лінгвістики [16].

У контексті нашого дослідження, слухними видаються висновки В. Корнієнко, вітчизняне сприйняття

терміна «прикладна лінгвістика» тісно поєднується з використанням інноваційних комп'ютерних технологій, тому поняттям «прикладна лінгвістика» часто оперують у тому самому значенні, що й термінами «комп'ютерна лінгвістика», «обчислювальна лінгвістика», «автоматична лінгвістика», «інженерна лінгвістика». Також зазначається, що на Заході аналоги терміна «прикладна лінгвістика» (англ. «Applied Linguistics») використовують насамперед для позначення теорії і практики викладання іноземних мов, зокрема методики, особливостей опису граматики для навчальних цілей тощо [5].

Має вагу думка видатного українського лінгвіста А. Загнітко, що прикладна лінгвістика – це комп'ютерна лінгвістика, математична лінгвістика, судова лінгвістика, юридична лінгвістика, методики викладання та вивчення мови (Language assessment / Language development), прескриптивна лінгвістика, нейролінгвістика, психолінгвістика, стилістика тощо [6].

Дослідниця-лінгвіст Карпіловська зазначає, що комп'ютерна лінгвістика – явище, причини виникнення якого слід шукати в стані розвитку як сучасного суспільства, так і самої мови та науки, що її вивчає, – лінгвістики. Термін «комп'ютерна лінгвістика» задає загальну орієнтацію на використання комп'ютерів для розв'язання різноманітних наукових та практичних завдань, пов'язаних з мовою, аж ніяк не обмежуючи способи розв'язання цих завдань [7, с. 10].

Вагомим для нашої розвідки є інтерпретація Н. Бардіної (2004), що прикладна лінгвістика протиставлена чистій (класичній) лінгвістиці евристичними процедурними особливостями й зовнішньою орієнтацією на зміни матеріального світу, буття соціуму, утілення в житті ідей, планів, намірів [8, с. 8].

Ми поділяємо погляди видатного лінгвіста А. Баранова, що під терміном «комп'ютерна лінгвістика» звичайно розуміють широку царину використання комп'ютерних інструментів – програм, комп'ютерних технологій організації та оброблення даних – для моделювання функціонування мови в тих чи інших умовах, ситуаціях, проблемних галузях, а також сферу застосування комп'ютерних моделей мови не лише в лінгвістиці, а й у суміжних з нею дисциплінах [9, с. 13]. Також російський дослідник А. Баранов подає дефініцію прикладної лінгвістики як «діяльності по прикладанню наукових знань про устрій та функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різних сферах практичної діяльності людини, а також теоретичне осмислення такої діяльності» [9, с. 23].

Варто зауважити, що зарубіжні (передусім китайські) та вітчизняні науковці по-різному трактують поняття прикладна лінгвістика, а отже і по-різному окреслюють сфери досліджень цієї науки.

Отже в Україні прикладну лінгвістику розуміють як галузь лінгвістики, яка займається вирішенням прикладних питань за допомогою інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, тому поняттям «прикладна лінгвістика» часто оперують у тому самому значенні, що й термінами «комп'ютерна лінгвістика». А у Китаї під прикладною лінгвістикою мають на увазі, в першу чергу, вирішення практичних лінгвістичних завдань у різних сферах життя. Відповідно до результатів нашої розвідки китайське розуміння та використання прикладної лінгвістики набагато ширше, ніж українське, яке частіше підміняє терміни «прикладна лінгвістика» та «комп'ютерна лінгвістика».

З огляду на різні підходи до окреслення предметної специфіки прикладної лінгвістики, підсумуємо, що це у свою чергу зумовлює відмінності в обґрунтуванні концептуальних, структурно-змістових та організаційно-педагогічних засад професійної підготовки магістрів іноземної мови та прикладної лінгвістики.

Література

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2008. – 712 с.
2. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : учеб. пособие / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
3. Соснина Е. П. Введение в прикладную лингвистику : учеб. пособие / Е. П. Соснина. – 2-е изд., испр. и доп. – Ульяновск : УлГТУ, 2000. – 46 с.
4. Звегинцев В. А. Мысли о лингвистике / В. А. Звегинцев ; предисл. В. М. Алпатова. – 2-е изд. – М. : ЛКИ, 2008. – 336 с. – (Из лингвистического наследия В.А. Звегинцева).
5. Корнієнко В. В. Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з прикладної лінгвістики в університетах США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Віта Вікторівна Корнієнко. – Хмельницький, 2012. – 415 с.
6. Загнітко А. П. Статус прикладної лінгвістики в системі лінгвістичних наук. – Режим доступу :

<http://litmisto.org.ua/?p=19771> [Accessed 1 Mar. 2018].

7. Городецкий Б. Ю. Новое в зарубежной лингвистике / Б. Ю. Городецкий // Компьютерная лингвистика. – Вып. 24. – М. : Прогресс, 1989. – 432 с.
8. Бардина Н. В. Проблемы сучасної прикладної лінгвістики // Мова. – Одеса, 2004. – 350 с.
9. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику : учеб. пособ. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
10. 于根元 应用语言学概论 / 于根元 – 北京: 商务印使馆, 2003, P. 5. – [Yu Genyuan Yingyong yuyanxue gailun [Introduction to Applied Linguistics] / Yu Genyuan. – Beijing : Commercial Press, 2003]
11. 于根元 中国应用语言学的的形成和发张 / 于根元 // 语言文字应用. – 2010. – № 2. – P. 11–18. – [Yu Genyuan Zhongguo yingyong yuyanxue de xingcheng he fazhan [The history and development of Chinese applied linguistics] / Yu Genyuan // Yuyan wenzi [Applied Linguistics]. – 2010. – № 2., P. 11–18]
12. 刘涌泉 应用语言学 / 刘涌泉, 乔毅. – 上海: 外语教育出版社, 1991. – 240 p. – [Liu Yongquan Yingyong yuyanxue [Applied linguistics] / Liu Yongqua, Qiao Yi. – Shanghai : Shanghai foreign language education press, 1991. – 240 p.]
13. 桂诗春 应用语言学 / 桂诗春. – 湖南: 湖南教育出版社, 1988. – 301 p. – [Gui Shichun Yingyong yuyanxue [Applied Linguistics]. – Hunan : Hunan education press, 1988. – 301 p.]
14. 尚宇 浅谈我国应用语言学的发展和研究现状 / 尚宇 // 湖北函授大学学报. – 2017. – 30 (16). – P. 93–95. – [Shang Yu Qiantan woguo yingyong yuyanxue de fazhan he yanjiu xianzhuang [The Development and Research Status of Applied Linguistics in China] / Shang Yu // Journal of Hubei Correspondence University. – 2017. – 30 (16). – P. 93–95].
15. 周祖谟 汉语词汇讲话 / 周祖谟. –北京: 外语教学与研究出版社, 2006. – 88 p. - [Zhou Zumo Hanyu cihui jianghua [Chinese vocabulary guide] / Zhou Zumo. – Beijing : Foreign Language Teaching and Research Press, 2006. – 88 p.]
16. 陈昌来 应用语言学导论 / 陈昌来. – 北京: 商务印书馆, 2007. – 310 p. – [Chen Changlai Yingyong yuyanxue daolun [Essentials of Applied Linguistics]. – Beijing : Commercial Press, 2007. – 310 p.]

УДК:378.14

Дем'янюк Олексій, Коваль Юрій, м. Київ

**ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ**

У статті йдеться про науково-методологічні засади проблеми розвитку індивідуальності людини, про освіту та виховання як суспільні явища, які відіграють провідну роль у розвитку особистості студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: виховання, вищий навчальний заклад, науково-методологічні засади, особистісно орієнтований підхід.

The article deals with the scientific and methodological principles of a person's individuality development. It is also focused on education and training as social phenomena that play the leading part in students' personality development in high education institutions.

Keywords: education, higher education institution, scientific and methodological principles, person-oriented approach.

Можна стверджувати, що кожна епоха, держава, нація, суспільство займали в історії певну нішу, в якій вони культивували і реалізовували або не реалізовували ідею особистості. Тому що життєдіяльність особистості завжди була в центрі уваги суспільства і визначала міру його прогресивності. Така увага пояснюється тим надзвичайним місцем, тією роллю, яку вона відігравала у відносинах індивіда і суспільної спільноти. Адже відомо, що будь-яка конкретна модель суспільного буття буде ефективно існувати до тих пір, до яких вона повною мірою проявлятиме механізми власного розгортання. А це насамперед залежить від того, які умови створить конкретна модель соціуму для індивідуального, особистісного розвитку кожної людини, наскільки повно остання зможе в рамках цієї системи відбутися як особистість, як індивідуальність.

Питання про людину, особистість, індивідуальність набуває особливого значення в соціально-філософському осмисленні будь-якої грані різноманітного буття. Таке осмислення завжди передбачає людиномірний характер буття, а тому його провідними темами є смисложиттєві, світоглядні мотиви. Адже

все в історії створюється людиною і для потреб людини. Сучасна цивілізація з її надзвичайними досягненнями і глибокими кризовими явищами одночасно створена людством, історією і справляє відповідний вплив на людину, її буття. Нова цивілізація також буде створена людиною і задля виживання людини. Людина – центральна фігура історії та її головний творець. Це розуміли ще в стародавні часи. Формулюючи цю думку, давньогрецький філософ Протагор писав: «Людина є міра всіх речей: існуючих, що вони існують, і неіснуючих, що вони не існують». І далі: «Людина – є критерій всіх справ: існуючих, що вони існують, неіснуючих, що вони не існують» [1, с. 66].

Сучасна цивілізація – яскрава ілюстрація людиномірного характеру її проблем. Грандіозні досягнення людського розуму, з одного боку, і світоглядна розгубленість – з іншого. Сучасна людина – багато в чому особистість як оптимістична, так і песимістична. Це світоглядне роздоріжжя є концентрованим вираженням сукупності проблем, що постали перед людством. Тому основне питання, яке зараз стоїть перед людством, фактично полягає в тому, щоб осмислити перспективи розвитку людини як особистості та індивідуальності. У цьому контексті можна стверджувати, що проблема формування світоглядних засад особистості ХХІ століття і є тією домінантою сучасної цивілізації як цілісності. Як би ми не розглядали значущість сучасних проблем людства, всі вони зводяться, як здається, до однієї: проблеми людини сьогодення і майбутнього. Оскільки саме особистісний фактор відіграватиме дедалі вагомішу роль у побудові майбутнього світу. Іншими словами, з розвитком історії всі проблеми (або більшість проблем) людства все тісніше будуть «зав'язані» в орбіту людиномірності, світоглядних і смисложиттєвих параметрів буття.

У контексті вищезазначеного стає очевидною актуалізація наукового розуміння тенденцій розвитку людини. Це особливо важливо для аналізу проблем вищої освіти, культури та виховання студентства, адже ці сфери у сучасному світі є майже визначальними в процесі формування людини як особистості, як індивідуальності.

У цій статті ми спробуємо відповісти на запитання: що ми розуміємо під поняттям «індивідуальність». Щоб вирішити проблему неоднозначності тлумачення термінів ми здійснили теоретичний аналіз наукових праць, у яких засвідчені різні підходи до визначення найбільш використовуваних понять

Як зазначає Б. Лихачов, індивідуальність людини починає розвиватися в дитячому віці. Він підкреслює, що дитина як суб'єкт виховного процесу є індивідуальність, яка розвивається, на основі природних цінностей і задатків, володіє вихідними потребами, що виникають, мотивами та інтересами. Можливості формування і розвитку задатків, здібностей і потреб кожної дитини практично не обмежені, але обумовлені можливостями соціального середовища й виховання. Становлення дитини як індивідуальності здійснюється не тільки автономно, але й за внутрішніми спонтанними законами. Виховання як суспільне явище, соціальне середовище відіграють провідну роль стосовно індивідуальності, що розвивається [2, с. 43].

У цей же час дитина як суб'єкт виховання являє собою особистість, що поступово формується, акумулює суспільну свідомість, осмислює ідеї, формує власні мотиви й стимули поведінки, робить усе більше усвідомлений вибір вчинків. Поступово формуються особистісні якості, потреби, інтереси, активна життєва позиція, що допомагають здійснювати власний критичний аналіз зовнішніх відносин, взаємодій. З'являється можливість ставити перед собою мету для свідомого самовдосконалення, здійснювати самовиховання й сприяти становленню власної особистості.

Дитина як суб'єкт виховного процесу являє собою активну індивідуальність, що саморозвивається, і особистість, котра прагне до задоволення своїх потреб у діяльності й у спілкуванні, що засвоює та акумулює в певних умовах виховні впливи, приймає їх або протистоїть їм. Індивідуальність і особистість дитини в ситуації будь-якого рівня виховується не вроздріб, а цілісно [2, с. 44–46].

Усяке цілеспрямоване навчання дає дитині певну освіту. Поняття освіти може бути розглянуте у двох планах. Насамперед, освіта є відносний результат процесу навчання, що виражається у формованій у дітей системі знань, умінь і навичок, ставлення до явищ природи та громадського життя. Разом з тим освіта являє собою й процес зміни, розвитку, вдосконалення системи знань і відносин протягом всього життя. Це абсолютна форма нескінченного, безперервного оволодіння новими знаннями, уміннями й навичками у зв'язку з умовами життя, що змінюються завдяки науково - технічному прогресу. Освіта не тільки сума знань, але й основа психологічної готовності людини до безперервності в нагромадженні знань, їхній переробці й удосконаленню (С. Гессен, Б. Лихачов)

Навчання по відношенню до виховання є його органічною частиною, духовним стержнем. Воно формує духовне ядро особистості – її світогляд, морально-естетичне ставлення до дійсності. Навчання на відміну

від виховання має свої специфічні особливості. Ці особливості полягають, насамперед, у строгому відборі змісту культури, наукового матеріалу, у своєрідності пізнавального матеріалу, у своєрідності форм і методів пізнавальної діяльності.

Існує й діє об'єктивний закон: чим організованіше й інтенсивніше навчання, тим інтенсивніший і ефективніший розвиток дитини. У процесі життя навчання й розвиток взаємодіють між собою: навчання веде за собою розвиток, становлення здібностей, дарувань, а розвиток розширює можливості навчання (В. Давидов, Б. Лихачов).

З функцією розвитку в процесі засвоєння знань, умінь і навичок органічно пов'язаної функції по формуванню у дитячій особистості основ духовного життя – духовних потреб, емоційно-вільній і дієво-практичній сферах. Навчання забезпечує, на думку Б. Лихачова, їжу для духовно-емоційного життя, що формує риси характеру, насамперед волю. Вища духовна потреба, що виникає й міцніє на основі пізнавальної, трудової, емоційної потреби, створюється в розвитку духовно-творчої потреби. У цьому процесі формування духу дитини, його духовно-емоційних і трудових потреб містяться внутрішні стимули навчальної діяльності дітей.

Основний закон пізнання в процесі навчання полягає у взаємодії розумових процесів, що характеризують перехід від загального уявлення про об'єктивність явищ до зворотного знання про його окремі частини, сторони, якості, а від абстрактних і розрізнених понять – до проникнення в сутність явищ цілого.

Пізнання як суспільно-історичний процес має принципове, методологічне значення для наукового розуміння навчання. Загальне для пізнання й навчання складається в тому, що вони мають однакову вихідну позицію: визнання реального, об'єктивного світу; єдність логіки, діалектики, пізнання й практики; можливість пізнання загального, існуючого через частку, окреме, а окремого, особливого – через загальне. Відмінність навчання від суспільно-історичного пізнання обумовлено специфікою завдань, змісту, форм і методів підготовки підростаючого покоління, а також віковими особливостями дітей.

Всі основні функції навчання, що утворюють його глибинну сутність, взаємозалежні й взаємодіють між собою. До них Б. Лихачов відносить наступні функції: 1) знання як основа світогляду, професійних інтересів є матеріалом для психологічного розвитку й формування духовних потреб; 2) духовні потреби стимулюють розширення пізнання й профорієнтаційного шукання; психічний розвиток полегшує процес освоєння знань; 3) емоційно-вільний та дієво-практичний розвиток виступає як сильний стимул навчальної, суспільно-корисної, продуктивної праці [2, с. 52–53].

Б. Лихачов підкреслює, що навчальне пізнання є важливим елементом процесу суспільно-історичного пізнання. Воно спрямоване на формування творчого підходу людини до будь-якого виду суспільної діяльності. Навчання являє собою єдність, комбінацію засвоєння запам'ятовування й творчості, де сама творчість являє собою ефективний процес засвоєння готових істин. Якщо процес пізнання об'єктивної дійсності - це творчий процес відкриттів об'єктивних істин і створення нового, то процес пізнання в навчанні використовує творчість як спосіб мобілізації всіх духовно-інтелектуальних, емоційних і фізичних чинностей дітей з метою освоєння ними об'єктивного знання про реальний світ.

Спроба представити людину як соціальну реальність у вигляді особистості й суб'єкта була розпочата А. Ананьєвим. Він вважав, що суб'єкт характеризується сукупністю діяльностей, а особистість сукупністю суспільних відносин [3]. Суб'єкт виступає як особистість, на думку В. Давидова, лише тоді, коли в ньому спостерігається реальне перетворення предметної діяльності, культури й самого себе, тобто реальний акт творчості [4, с. 55].

Виходячи з того, що людина реалізується в соціальному бутті як свідома, так і несвідомо істота, доцільно виділити дві основні сторони її соціальної сутності: особистості й соціального індивіда [5]. Розвиток соціального індивіда пов'язаний з життям певної соціальної сукупності. Провідну роль тут відіграє оволодіння нормами існування. Соціальний індивід завжди виступає носієм суспільної думки. Необхідною умовою розвитку соціального індивіда є включення людини в соціальне життя певної соціальної групи. Взаємини між особистістю й соціальним індивідом у сучасному суспільстві обумовлюються протиріччями, в основі яких найчастіше перебувають потреби особистості й соціального індивіда. Якщо особистісні потреби здебільшого мають духовну виразність, то потреби соціального індивіда соціально-адаптивні.

Аналізуючи наукову літературу ми помітили велику розмаїтість підходів до структурування особистості. Зупинимося на структурі особистості, запропонованій К. Платоновим. Він виділив чотири підструктури особистості: 1) вняткові соціально-обумовлені властивості особистості (спрямованість, моральні

властивості й ін.); 2) індивідуально придбаний досвід (знання, уміння й ін.); 3) індивідуальні особливості окремих психічних процесів (сприйняття, пам'ять й ін.); 4) біологічно обумовлені властивості особистості (темперамент, реакції й ін.) [6].

Як соціально-психологічні сфери соціальної сутності людини-соціального індивіда – С. Кондратьєв розглядає аксіологічну, інтелектуальну й комунікативну сфери. Аксіологічна сфера соціальної сутності людини характеризується системою цінностей морального порядку. Моральні цінності в основному характеризують духовний потенціал людини та визначають її особистість. Вони виражаються у вигляді моральних норм і визначають соціальний індивід. Моральні цінності являють собою систему норм, що детермінують духовну реалізацію людини в соціальному бутті. Провідну роль тут відіграє усвідомлення духовної спрямованості особистості, що визначає реалізацію духовних потреб через норми гуртожитку. Моральні цінності відображають узагальнені життєво важливі потреби того соціального середовища, до якої належить людина [7].

Аксіологічна сфера включає також й особистісні змісти. Особистісний зміст Л. Виготський визначає як елемент структури відомості, що виражає відношення до зовнішнього світу [8].

Інтелектуальна сфера соціальної сутності людини характеризується особливостями загального, невербального й вербального інтелекту, що забезпечує життєдіяльність людини. Інтелект є однією з філософсько-психологічних категорій, яка по-різному трактується у науці.

Психологічний словник одного з останніх видань визначає інтелект у так: «Інтелект (Intellectus – розуміння, пізнання) – 1) загальна здатність до пізнання й вирішення проблем, визначає успішність у будь-якій діяльності й лежить в основі інших здібностей; 2) система всіх пізнавальних здібностей індивіда: відчуття, сприйняття, пам'яті, уяви, мислення; 3) здатність до вирішення проблем без помилок «у розумі» [9, с. 138].

Якщо звернутися до аналізу психологічних поглядів на суть інтелекту, то можна відзначити два основних підходи: а) гранично широке тлумачення інтелекту; б) прагнення звужити поняття інтелекту, беручи до уваги винятково розумові процеси.

У найбільшому числі визначень і підходів інтелект представляється в трьох основних іпостасях: 1) здатність до навчання (навченість); 2) здатність до абстрактного мислення; 3) здатність до адаптації [10, с. 54]. Найбільш значима в нашій країні є тенденція розглядати інтелект як здатність до навчання, що обумовлено тим, що психологія значною мірою розвивалася під егідою педагогіки.

Згідно Л. Полані інтелект є одним із способів набуття знань [11]. А В. Дружинін вважає, що основним критерієм інтелекту як самостійної реальності є його функція в регуляції поведінки [12, с. 76]. У кінцевому результаті в психології виділилися три форми інтелектуальної поведінки особистості: 1) вербальний інтелект (запас слів, ерудиція, уміння розуміти прочитане); 2) здатність вирішувати проблеми; 3) практичний інтелект (уміння домагатися поставлених цілей й ін.).

Ч. Спірмен виділив чотири типи інтелектуальності: 1-й тип: швидкість розуміння нового; 2-й тип: повнота пізнання; 3-й тип: здоровий глузд; 4-й тип: оригінальність рішень.

Менш відомий інший напрямок, що зводить інтелект до особливостей індивідуального досвіду [13]. Цікава думка М. Холодної, що змістовний лад індивідуального інтелекту визначає індивідуальна система значень - семантичні структури. Індивідуальний інтелект виявляє себе в індивідуальних розходженнях стилів інтелектуальної діяльності. Людина повинна мати уявлення про свої індивідуальні інтелектуальні ресурси: 1. Знання своїх індивідуальних інтелектуальних якостей, а також знання своєї інтелектуальної діяльності. 2. Уміння оцінювати свої індивідуальні інтелектуальні якості. 3. Готовність використати прийоми стимулювання й настроювання роботи власного інтелекту.

Комунікативна сфера соціальної сутності людини проявляється через вербальне й невербальне спілкування. У сучасній науці існує така кількість визначень спілкування (комунікації), що за словами А. Леонтьєва, питання про визначення цього поняття може стати самостійною науковою проблемою [14, с. 26]. Спілкування можна представити як специфічну форму взаємодії людини з іншими людьми, як взаємодія суб'єктів. Спілкування детерміноване відносинами й діяльністю. По своїй сутності спілкування багатofункціональне. Б. Ломов, виходячи з індивідуального рівня суспільного буття, виділяє три класи функцій спілкування: інформаційно-комунікативний; регуляційно-комунікативний; афективно-комунікативний [15, с. 249].

Процес спілкування здійснюється на вербальному й невербальному рівнях, у формі вербальної й

невербальної комунікації. Вербальне й невербальне спілкування становить основу комунікативної сфери. Переважним способом спілкування особистості з оточуючими її людьми є діалогічна мова. У діалогічній мові велике місце приділяється рефлексивному та не рефлексивному слуханню. Особистісне спілкування завжди має емпатичний характер. Реалізація названих соціально-психологічних сфер соціального індивіда має свою специфіку.

Пізнання індивідуальності розглядається в психології як новий напрямок людиномислення, що є найважливішою основою вирішення найбільш гострих сучасних соціально-економічних завдань, адаптації індивідуальності до колективу, створення оптимального психологічного клімату в трудових колективах, розвитку творчості, ініціативи й самостійності в праці й навчанні.

Істотною тенденцією нашого століття є прагнення до цілісного, інтегрального, міждисциплінарного дослідження людської індивідуальності. Ця тенденція має три джерела специфічного для нашого часу цілісного опису індивідуальності людини: філософський діалектико-матеріалістичний принцип системності, що дозволяє розглядати індивідуальність як цілісну систему індивідуальних властивостей; досягнення прикордонних із психологією наук (біохімії, психофізіології, соціології та ін.), завдяки яким виявилося можливим установлення зв'язку між ієрархічними рівнями індивідуальності; зв'язку морфологічних, соматичних властивостей із психологічними (Е. Кречмер, В. Шелдон, И. Палей, В. Русалов та ін.).

Установлення різноманітних зв'язків між індивідуальними властивостями різного ієрархічного рівня й різних закономірностей привели В. Мерліна до думки про існування цілісної системи цих властивостей, що характеризують інтегральну індивідуальність. Цілісну характеристику індивідуальних властивостей людини він пропонує позначити як інтегральну індивідуальність. В. Мерлін відзначає неможливість вивчення зв'язку між всіма ієрархічними рівнями індивідуальності з двох причин: невідомий вичерпний склад цих рівнів; немає знань про те, які властивості ставляться до його самого, а які до різних ієрархічних рівнів [16, с. 21–23].

Тому він дійшов висновку, що дослідження індивідуальності буде інтегральним навіть тоді, коли його об'єктом виявляться лише деякі властивості двох-трьох ієрархічних рівнів.

Отже, в сучасному суспільстві освіта і виховання повинні забезпечити новий спосіб життя людей, збільшити можливості індивідуалізованого особистісно орієнтованого навчання і виховання. Система виховання у нашій сучасній школі повинна бути орієнтована на нові національні та загальнолюдські цінності, сприяти їхньому формуванню, розвивати творчі здібності особистості. Зміст особистісного розвитку повинен визначатися такими функціями в життєдіяльності індивіда як функції вибірковості, рефлексії, прийняття відповідальності, творчої реалізації, забезпечення автономності й індивідуальності буття суб'єкта. Складність і різноманіття завдань, що виникають перед суспільством, вимагає індивідуальної розмаїтості, тому вільний розвиток індивідуальності є умовою розвитку й еволюції суспільства. У відкритій освіті людина сприймається як центральний суб'єкт, що ініціює й організує свій власний процес освіти, тому у відкритій освіті важливий особистісний та індивідуальний підходи.

Література

1. Антология мировой философии: Методический сборник философских текстов / Сост. : М. А. Паршук, В. И. Даниленко. – К. : УМК ВО, 1991. – Т. 1, ч. 1. – С. 66.
2. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекцій : учеб. пособ. для студентов педагогических учебных заведений и слушателей МПК и ФПК. – 4-е изд. перер. и доп. – М. : Юрайт, 1999— 523 с.
3. Акопов Г. В. Социальная психология образования. – М. : Московский психолого-социальный институт Флинта, 2000. – 296 с.
4. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М., 1977.
5. Анушин В. Ф. Интеллект и социум. Введение в социологию интеллекта : [монография]. – Нижний Новгород : Издательство НГУ, 1997 – 436 с.
6. Петровский А. В. Проблемы развития личности с позиции социальной психологии // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 21.
7. Кондратьев С. В. Социальная сущность человека и воспитание // Осознание бессознательного в процессе воспитания и обучения. – Нижний Новгород, 1996. – С. 36–50.
8. Выготский Л. С. Умственное развитие детей в процессе обучения / Л. С. Выготский. – М. ; Л., 1995.
9. Русанов В. М. Индивидуальность человека и проблема развития задатков // Философские науки, 1988. – № 8.
10. Гуревич К. М. Индивидуально-психологические особенности школьников / К. М. Гуревич. – М., 1988.

11. Полани М. Личностное знание / М. Полани ; перевод с английского. – М., 1985.
12. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – М., 1997.
13. Холодная М. А. Когнитивные стили как проявление своеобразия индивидуального интеллекта / М. А. Холодная. – К., 1990.
15. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов. – М., 1984.
16. Мерлин В. С. Психология индивидуальности. Избранные психологические труды / под ред. Е. А. Климова. – М. : Издательство «Институт практической психологии» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996 – 448 с.

УДК 37.013.42

Єфремова Галина, м. Суми

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто особливості розвитку професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти. Автор наголошує, що результатом ефективності післядипломної освіти педагога є його професіоналізм та професійна компетентність.

Ключові слова: професійна компетентність, професійний розвиток, професіоналізація, професійно-особистісні якості, післядипломна освіта.

The article deals with the peculiarities of the development of teachers' professional competence in postgraduate education. The author points out that effective postgraduate education of a teacher results in his/her professionalism and professional competence.

Keywords: professional competence, professional development, professionalization, professional-personal qualities, postgraduate education.

Післядипломна освіта надає широкі можливості для розвитку особистості спеціаліста. До елементів структури післядипломної освіти відносять: підвищення кваліфікації педкадрів, отримання нової педагогічної спеціальності, спорідненої педагогічної спеціальності, кваліфікації відповідно до специфічної функціональної діяльності, додаткову освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту. На наш погляд, післядипломна освіта є результатом складних соціально-психологічних процесів та перетворень, які відбуваються у професійній діяльності фахівця як носія даної професії. У своїх працях К. Кальницька розглядає соціально-психологічну проблему підвищення професійної кваліфікації педагогів як складову неперервної освіти [2, с. 71]. Під підвищенням професійної кваліфікації дослідниця розуміє самостійно здійснювану педагогом діяльність, спрямовану на підвищення його професіоналізму. За своїм психологічним змістом така діяльність є основою особистісного зростання, поступального збагачення творчого потенціалу людини [2, с. 71].

Отже, післядипломна освіта – складова загальної системи безперервної освіти особистості. Головною метою післядипломної освіти є приведення у відповідність фахової та посадово-функціональної компетентності працівників освіти з потребами та вимогами суспільства на конкретно-історичному етапі соціально-економічного розвитку українського суспільства та інтегративних процесів у всесвітньому освітянському просторі.

У свою чергу результатом ефективності післядипломної освіти педагога є його професіоналізм, професійна компетентність, яка є підґрунтям професіоналізму педагога, який можна розглядати, з одного боку, як інтегральну якість, властивість особистості, а з іншого, – як процес і результат діяльності. Професійну компетентність можна визначити як рівень професійної майстерності, якого набуває педагог на шляху свого становлення, набуття професіоналізму. У структурі професійної компетентності А. Маркова [3] виділяє наступні різновиди: спеціальну компетентність, соціальну компетентність, особистісну компетентність, індивідуальну компетентність.

Спеціальна компетентність передбачає оволодіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здібність проектувати свій подальший професійний розвиток.

Соціальна компетентність вимагає оволодіння сумісною (колективною, груповою) діяльністю, співробітництвом, прийомами міжособистісного спілкування, соціальної відповідальності за результати своєї діяльності.

Особистісна компетентність відображається в оволодінні прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння деформації особистості.

Індивідуальна компетентність знаходить вияв у оволодінні прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в процесі професійної діяльності, готовності до професійного росту, здатності до індивідуального самозбереження, в умінні раціонально організувати свою працю без перевантажень у часі й силах, здійснювати діяльність напружено, але без втоми, з позитивними результатами.

Особливо значущою, на нашу думку, в педагогічній діяльності є професійно-освітня компетентність, яка забезпечує змістовну та технологічну сторони. Освітня компетентність включає сформованість ціннісного ставлення до учня, цілепокладання в діяльності, мотивацію розвитку креативності вихованців. Ми поділяємо точку зору І. Гришиної [1], яка виділяє *мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний, рефлексивний* компоненти професійної компетентності особистості.

Складовими *мотиваційного компоненту* є мотиви, потреби, спрямованість особистості на саморозвиток.

У науковому обігу під «спрямованістю» особистості розуміють сукупність або систему яких-небудь мотиваційних утворень, явищ. У своїх дослідженнях Р. Немов розглядає «спрямованість» як систему потреб і мотивів, що визначають головний напрямок поведінки; А. Петровський – як сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості незалежно від наявних ситуацій. Розуміння спрямованості особистості як сукупності або системи мотиваційних утворень – це лише одна сторона її сутності. Інша сторона полягає у тому, що ця система визначає напрямок поведінки і діяльності людини, орієнтує її, визначає тенденції поведінки й дій і, в остаточному підсумку, визначає характеристику (якісну оцінку) особистості в соціальному плані. Отже, спрямованість особистості являє собою стійку домінуючу систему мотиваційних утворень, тобто відбиває домінанту, що стає вектором поведінки особистості. Безумовно, основою мотиву діяльності людини є її різноманітні потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання потреб первинних (природжених) і вторинних (матеріальних і духовних) у людини виникають певні спонукання до дії, завдяки яким ці потреби задовольняються.

У свою чергу потреби людини формуються в процесі соціалізації, тобто інтеграції особистості у суспільні норм та стандарти поведінкової культури, виховання тощо. У процесі задоволення потреби як розвиваються, так і змінюються одночасно. Водночас, уміння усвідомлено регулювати задоволення потреб – найважливіша характеристика спрямованості особистості.

Когнітивний компонент складають методологічні, психолого-педагогічні, методичні й професійні знання. Структура когнітивного компоненту особистості передбачає сформованість знань як з теоретичних основ виховання і навчання, так і психолого-методичних, а також професійних знань. Методологічні знання передбачають знання принципів, методів, форм, процедур пізнання й перетворення педагогічної діяльності, знання загальнонаукової методології, сформованість світогляду, знання методологічних норм, які сприяють формуванню умінь з організації й проведення педагогічних досліджень, реалізації інноваційної діяльності, критичного осмислення та творчого застосування певних концептуальних положень, уміння прогнозувати, та проектувати. Психолого-педагогічні знання зумовлюють рівень професійної мобільності педагога, яка проявляється у його здібності орієнтуватися в соціально-педагогічних, які постійно змінюються, швидко й правильно вирішувати педагогічні й управлінські задачі. Теоретичні знання розширюють межі індивідуального досвіду особистості, спрямовують і організують цей досвід, дозволяють осмислити його в системі соціального досвіду і, таким чином, відкривають можливість для вдосконалення і розвитку педагога.

Операційний компонент передбачає оволодіння гностичними, інтелектуальними, комунікативними, організаторськими, проєктивними, конструктивними педагогічними вміннями. Інтелектуальні уміння є здатністю особистості ефективно виконувати операції логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, виділення головного та ін.) у процесі оволодіння системою психолого- педагогічних знань, вирішенні проблем і завдань у процесі професійної діяльності.

Конструктивні уміння виконують орієнтаційну функцію. Вони дають можливість фахівцю побудувати модель кінцевого результату діяльності, скласти план дій для досягнення поставленої мети.

Комунікативний аспект – це професійне спілкування з учнями, батьками й налагодження професійної взаємодії між учителями. Для реалізації цих умінь на практиці необхідне знання ціннісних орієнтацій інших людей, уміння комунікації на вербальному та невербальному рівнях: привернення уваги до себе, встановлення конструктивного психо-емоційного клімату та налагодження якісної педагогічної взаємодії.

Рефлексивний компонент пов'язаний із прагненням педагога до аналізу, узагальнення, осмислення досвіду своєї роботи, оцінки її з позиції соціальної значущості. Рефлексивні здібності проявляються в

умінні стати в «рефлексивну» позицію стосовно самого себе й в умінні сприяти розвитку суб'єктів навчально-виховного процесу.

Безперечно, післядипломна освіта має певні можливості для забезпечення розвитку професійної компетентності педагога. Ці можливості пов'язані з тим, що педагог має нагоду системно збагатити свій професійно-педагогічний досвід, опановуючи теоретичні, науково-методичні, психолого-педагогічні питання. Таким чином, він більш глибоко пізнає сутність, цілі, завдання, методичку навчання і виховання у світлі сучасних викликів суспільства, усвідомлює свою професійно-особистісну відповідальність у розв'язанні завдань, що стоять перед освітою.

У результаті теоретико-методологічного аналізу проблеми розвитку професійної компетентності педагогів у післядипломній освіті нами було визначено, що вирішальним фактором, який дозволяє зробити цей процес ефективним і педагогічно керованим, є застосування персоніфікованого підходу в процесі підвищення кваліфікації фахівців. У процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації педагоги ознайомлюються з питаннями фахово-предметного та загально-педагогічного змісту, набувають необхідних фахових знань щодо планованості, систематичності, послідовності власного саморозвитку, оскільки під час аналізу результатів власної професійної діяльності, мають можливість визначити в ній сильні та слабкі сторони, оцінити рівень своїх знань і умінь, прогнозувати шляхи підвищення ефективності своєї праці. Професійно-педагогічний досвід педагогів збагачується на основі свідомого засвоєння науково-теоретичних, методичних знань з передового педагогічного досвіду, використання методичних прийомів та рішень, які пройшли відповідну апробацію і засвідчили свою ефективність на практиці.

У своїх дослідженнях Т. Гришина наголошувала, що на курсах підвищення кваліфікації в закладах післядипломної освіти відбувається приведення професійної компетентності педагога у відповідність із державними стандартами освіти, удосконалення його фахової майстерності, підвищення інтелектуального і загальнокультурного рівня [1, с. 115].

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що післядипломна педагогічна освіта покликана допомогти фахівцям розширити свої творчі можливості та збагатити власний творчий потенціал. Освітнє середовище закладів післядипломної освіти спрямоване на фахове вирішення актуальних питань підвищення професійної компетентності, майстерності, оскільки саме в системі післядипломної освіти педагог має можливість отримати необхідний професійний досвід, розвинути необхідні професійно-особистісні здібності та навички.

На нашу думку, розвиток професійної компетентності особистості педагога в умовах освітнього середовища закладів післядипломної освіти можливий лише у процесі застосування персоніфікованого підходу в навчанні.

У межах нашого дослідження основним акцентом щодо реалізації персоніфікованого підходу є особистість педагога. У науковому обігу «особистість» розглядають як цілісну, динамічну, відносно стабільну систему інтелектуальних, соціально-культурних, морально-вольових якостей людини; діалектичну єдність загального, особливого й окремого; особливу якість людини, що набувається нею в процесі діяльності; засіб, інструмент для знаходження людиною своєї сутності; суб'єкт пізнання й активного перетворення світу.

У нашому дослідженні персоніфікований підхід реалізується у двох напрямках. Першим напрямком є підготовка педагогів у системі післядипломної освіти на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей слухача, ставлення до нього як до свідомого й відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії.

Метою реалізації цього напрямку персоніфікованого підходу є створення (змісту, інноваційних методів) освітнього середовища закладу післядипломної освіти для індивідуальної самореалізації слухача, його професійного розвитку і саморозвитку.

Сутнісними ознаками персоніфікованого навчання є: гуманне суб'єкт-суб'єктне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу; діагностично-стимулювальний спосіб організації навчального пізнання; діяльнісно-комунікативна активність слухачів; проектування викладачем і фахівцем індивідуальних досягнень у всіх видах професійної діяльності.

Дидактико-методичне забезпечення зазначеного напрямку персоніфікованого навчання передбачає посилення у змісті професійної підготовки педагогів гуманістичного, особистісно значущого, людинознавчого матеріалу, використання методик на засадах діалогічної взаємодії, рефлексії, ситуацій вибору, збереження емоційної комфортності, профілактики «професійного згорання», реалізації «педагогіки

успіху».

Другим напрямком реалізації персоніфікованого навчання у системі післядипломної освіти є навчання педагогів будувати моделі професійної взаємодії на основі диференціації та гуманізації освітнього середовища. Дотримання цього напрямку вимагає врахування ціннісних орієнтацій особистості педагога, побудованих на цілях і цінностях особистісного розвитку фахівця.

Дидактико-методичне забезпечення зазначеного напрямку персоніфікованого навчання передбачає цілеспрямоване створення навчально-виховного і розвивального середовища, зорієнтованого на реалізацію аксіологічного компонента професійної моделі педагога.

Слід зазначити, що персоніфіковане навчання відрізняється від традиційної парадигми організації навчального процесу в післядипломній освіті тим, що пріоритетним є самостановлення, самовдосконалення і самоактуалізація особистості педагога.

На наш погляд, персоніфікований підхід в закладах післядипломної освіти базується на таких принципах: повинен забезпечувати розвиток і саморозвиток, навчання і самонавчання слухачів курсів на підставі виявлення їхніх індивідуальних особливостей як суб'єктів навчально-виховного процесу; надавати кожному слухачеві курсів, можливість реалізувати себе в навчально-виховному процесі; враховувати не тільки рівень професійних знань, умінь і навичок педагогів, але і сформованість їх особистості (педагогічна етика, мораль, повага до особистості учнів і колег, ретельність і дисциплінованість, загальна і педагогічна культура); розвивати індивідуальність педагога, створювати усі необхідні умови для його саморозвитку та самовираження.

Отже, реалізація вимог до організації навчання в умовах післядипломної освіти полягає в необхідності врахування індивідуального досвіду, віку слухача та розвитку індивідуальних освітніх потреб; створення умов для свободи вибору суб'єктом змісту, форм, методів, виходячи з життєвих і посадово-перспективних потреб; стимулювання самоосвіти та самостійності навчання; організації спільної діяльності у навчальному процесі; розвитку творчого потенціалу та морально-вольової сфери особистості; використання професійного досвіду особистості, який слугує основним мірилом освітніх потреб педагога.

Таким чином, розвиток професійної компетентності педагогів з урахуванням персоніфікованого підходу в післядипломній освіті передбачає впровадження в освітнє середовище закладу принципів гуманізації, диференціації та індивідуалізації, врахування в процесі навчання професійного досвіду та особистісно-професійних характеристик педагогів.

Література

1. Гришина Т. Групова робота на авторських курсах підвищення кваліфікації вчителів / Т. Гришина // Післядипломна освіта та управління навчальними закладами в умовах трансформації суспільства : матеріали звітної наукової конференції, 1–2 квітня 1999 р. / АПН України ; Державна академія керівних кадрів освіти. – К., 1999. – С. 114–117.
2. Кальницька К. О. Мотивація педагога до підвищення професійної кваліфікації : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / К. О. Кальницька ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 1999. – 20 с.
3. Маркова А. К. Психологія професіоналізму / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.

УДК 378 (06):374.7

Іванова Ірина, м. Київ

ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ТА ІНВЕСТИВАННЯ У ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Розглянуто специфіку ринку освітніх послуг, хвильові зміни попиту, поділ професії з позицій кон'юнктури. Наведено класифікаційні ознаки інвестицій у відтворення людського капіталу. Зазначено високий рівень інвестиційного ризику і важливість балансу вкладень на засадах соціального партнерства.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, хвильові зміни попиту, кон'юнктура професій, інвестиції у людський капітал, баланс вкладень.

The article considers some specifics of the education services market, wave-like change in demand, classification of occupations in the market environment. Classification characteristics of investments in the human capital reproduction are presented. High level of investment risks and importance of the balance of investments based on social partnership are emphasized.

Keywords: *education services market, wave-like changes in demand, occupational trends, investments in the human capital, balance of investments.*

Усі питання, пов'язані з розвитком сучасної неперервної професійної освіти, орієнтовані на взаємодію з ринком праці, його вимоги до фахівця того чи іншого рівня. Людські знання стали особливо цінним капіталом, об'єктом інвестування, котрий внаслідок освіти регенерує новий потік доходу.

З одного боку, освіта як і раніше залишається соціально значущою сферою, адже суспільству необхідно розширене відтворення людського капіталу. З іншого боку, існує ринок праці, формується ринок освітніх послуг, і освітні установи є учасниками ринкових відносин. Системоутворювальними характеристиками ринку освітніх послуг є попит і пропозиція. Функція освіти як економічної субстанції полягає у тому, щоб сформувати здатність особи брати активну участь у формуванні національного і особистого багатства. Успіх цієї діяльності може бути оцінений як ефективність інвестицій у людський капітал, хоча це і пов'язане з багатьма труднощами, зокрема щодо кількісного визначення тих чи інших досягнень [1; 2; 3; 4]. Звертає на себе увагу виключне різноманіття недостатньо досліджених факторів економічного, соціального, психологічного, політичного характеру, які прямо або опосередковано впливають на рішення досліджуваних проблем.

Відбувається формування ринку освітніх послуг, адекватних реальним потребам як економіки (бізнесу, роботодавців), так і економічно активного населення, у тому числі і найманих працівників. Ринок являє собою систему економічних відносин із приводу купівлі-продажу освітніх послуг, безпосередньо затребуваних як колективним, так і індивідуальним споживачем. Він належить до ринку послуг, але тісно пов'язаний і взаємодіє з іншими ринками: капіталу, робочої сили, інформаційних технологій, товарів широкого вжитку, технологій виробництва та ін. Це загальносвітова тенденція, «комерціалізація», або «маркетизація» вищої освіти стала предметом бурхливої дискусії і не так давно отримала назву «академічний капіталізм» [5].

Важливою особливістю є нетотожність безпосереднього клієнта (студента, слухача) і кінцевого споживача (роботодавця), тобто наявність двох споживчих ринків. Таким чином, студент є проміжним споживачем, а роботодавець – кінцевим. Ще одним важливим опосередкованим замовником (покупцем і споживачем) освітніх програм є суспільство, найчастіше представлене державою, що встановлює свої вимоги і стандарти. Діючи одночасно на двох пов'язаних і взаємозалежних ринках – ринку освітніх продуктів і послуг на ринку праці, заклад освіти створює один продукт, з яким він виходить на обидва ринки. Цим продуктом є освітня послуга, яка має вартість, приносить вигоду її споживачу за рахунок підвищення компетентності і продуктивності праці, зростання вартості людського капіталу; вона може бути проданою і купленою. Освітня послуга – це специфічний товар, який задовольняє потребу людини в набутті певних знань, навичок і вмінь (опанування компетентності) для їх подальшого використання в професійній діяльності [6; 7]. Автор під освітньою послугою розуміє надання можливості одержання навчання, що збільшує вартість людського капіталу безпосереднього споживача цієї послуги і поліпшує його конкурентоспроможність на ринку праці (кінцевий споживач) [8, с. 469]. Це послуга, яка має вартість, приносить вигоду її споживачам за рахунок підвищення компетентності і підвищення продуктивності праці, вона може бути проданою і купленою.

Освітні послуги є капітальним благом, що сприяє нагромадженню не тільки людського, але і соціального капіталу суспільства і супроводжується позитивними інституціональними зовнішніми ефектами. Освітні послуги характеризуються низкою специфічних характеристик, а саме:

- висока споживна вартість, тому що нарощують потенціал особистості споживача;
- віддаленість вигоди – віддаленість моменту придбання освітньої послуги від одержання результатів і, водночас, відносна тривалість одержання цих результатів (наприклад, кар'єрне зростання);
- залежність прийнятності послуг від місця їхнього надання і місця проживання потенційних споживачів;
- невідчутність самої послуги і у зв'язку з цим необхідність формалізації найбільш значимих для споживача параметрів освітньої послуги для забезпечення відчутності самої послуги (використання освітніх стандартів, навчальних планів і програм, дипломи і тощо.);
- мінливість якості та її невіддільність від суб'єктів-виконавців;
- єдність виробництва і споживання,
- незберігаємість через неможливість заготувати послуги повним обсягом заздалегідь і складувати їх як матеріальний товар в очікуванні підвищення попиту, а також через природне для людини забування

отриманої інформації, знань.

Освітні послуги, як і інші суспільні блага, мають властивості внутрішнього і зовнішнього ефектів. Так, внутрішній ефект від споживання послуг освіти обумовлює те, що кожен індивід, який володіє підвищеним освітньо-професійним потенціалом, має можливість одержати більший дохід порівняно з іншими і підвищити індивідуальну віддачу від освіти, тобто зростає людський капітал особи. Зовнішній позитивний ефект у такому разі віддзеркалюється в темпах зростання продуктивності праці, обсягів ВВП, прийнятті правильних рішень тощо.

На ринку освітніх послуг ситуація значно більшою мірою підвладна соціально-психологічному впливу, ніж економічному. Завдяки впливу ринку праці на ринок освітніх послуг виникають хвильові процеси зміни попиту. Попит на освітні послуги формується під впливом змін на ринку праці і наступних змін громадської думки про престижність і вигідність професій. Цим пояснюється інерційність попиту на освітні послуги, тобто затримка реакції споживачів освітніх послуг стосовно змін на ринку праці – «часовий лаг» – цикл змін попиту на освітні послуги може складати 10 р.

Зміна чисельності абітурієнтів, які вступають до закладів освіти, в умовах економіки, яка еволюційно розвивається, зазвичай варіюється у незначних межах біля тренда, який характеризує зростання престижу даного ВНЗ і фазу життєвого циклу професії. Однак значні потрясіння в економіці і на ринку праці зумовлюють значні за амплітудою хвилі попиту на ринку освітніх послуг.

Чутливість попиту на різні професії до змін в економіці і політиці неоднакова і залежить від особливостей класифікаційної групи професій, представленій нами у табл. 1. Попит (Π) при цьому прямо пропорційно залежить від гарантій зайнятості (Γ_z) та обернено пропорційно – від зусиль до опанування професії (Z_y) та потреби у профпридатності (Π_p). [8, с.476]

$$\Pi = f\left(\frac{\Gamma_z}{Z_y \times \Pi_p}\right). \quad (5.1)$$

Таблиця 1

Групування сукупності професій з позицій кон'юнктури, що склалася на ринку освітніх послуг (на думку абітурієнтів та їх батьків)

№	Показник	Групи професій		
		I	II	III
1	Потреба у профпридатності	Потребують	Потребують	Меншою мірою потребують
2	Зусилля до опанування	Значні	Значні	Відносно малі
3	Гарантії працевлаштування і прийнятного заробітку	Не гарантують	Гарантують	Гарантують
4	Приклади	Більшість професій для промисловості, науки, освіти	Професії соціальної сфери, сфери мистецтва; пов'язані з обслуговуванням інфраструктури економіки (медики, художники, спеціалісти з експлуатації та обслуговування транспорту, зв'язку тощо)	Спеціальності економічного, управлінського і юридичного напрямків
5	Фактори, які впливають на вибір	Безкоштовна освіта, наявність у ВНЗ військової кафедри, якість навчання, родинна традиція тощо	Ці професії менше ніж інші залежать від ситуації в економіці і від політичних подій, дають абітурієнту деякі гарантії стабільності, відносного благополуччя, самореалізації	На ринку освітніх послуг користуються підвищеним попитом

Уся сукупність професій з позицій кон'юнктури, яка склалася на ринку освітніх послуг, може бути поділена на три нерівнозначні групи.

Набір абітурієнтів на професії першої групи сьогодні здійснюється під впливом таких факторів, як безкоштовна освіта, наявність у ВЗО військової кафедри, якість навчання, сімейна традиція тощо.

Професії другої групи менш за інших залежать від ситуації у економіці і від політичних подій, дають абітурієнту деякі гарантії стабільності, відносного благополуччя, самореалізації.

Третя група містить професії економічного, управлінського і юридичного напрямків, які меншою мірою потребують професійної придатності (в усякому разі, так здається батькам і абітурієнтам), відносно прості в опануванні, про які склалася думка, що вони гарантують зайнятість і добрий заробіток, а отже, на ринку освітніх послуг користуються підвищеним попитом і створюють «великі хвилі», які зумовлюють «перевиробництво» спеціалістів.

Особливого значення набуває прогнозування майбутньої ринкової ситуації, тому що процес споживання освітніх послуг достатньо розтягнутий у часі. Існує великий часовий лаг між виникненням попиту на фахівців того чи іншого профілю і періодом, коли цей попит може бути задоволений. За існуючим сьогодні контуром вищої освіти – це 3–5 р.

Швидкість перетворень в економіці і, відповідно, швидкість зміни структури попиту на фахівців перевищують наявні сьогодні адаптаційні можливості системи освіти.

У такій ситуації, коли ринок праці перебуває в умовах безперервних змін, планування професійної освіти перетворюється із простих механічних розрахунків на складне рівняння, яке врівноважує і враховує багато факторів, значно відмінних за своєю передбачуваністю. Проте дотепер у масштабах країни не зроблено реальної оцінки потреби в фахівцях, і вона не заявлена як попит.

Наявні статистичні дані не дозволяють оцінити динаміку зайнятості в розрізі професійно-кваліфікаційної структури робочих місць. Для планування системи підготовки кадрів цих відомостей недостатньо. Галузева структура зайнятості не надає відомостей ні про професійну кваліфікацію працівників, ні про необхідний рівень освіти. З іншого боку, професійна кваліфікація працівника не обов'язково жорстко прив'язана до тієї або іншої галузі господарства. Наприклад, професії менеджера, бухгалтера, секретаря є полігалузевими і відзеркалені (розпорошені) у статистиці кожної галузі економіки.

Досвід економік розвинутих країн у вирішенні цих завдань полягає в підвищенні прозорості і точності інформації, потрібної для обґрунтування потреби у фахівцях. Свого часу в цих країнах були значно вдосконалені економічні і статистичні дані, що використовуються для описання і прогнозування ринку праці. Були також удосконалені способи описання системи професійної освіти, процесу навчання та його результатів таким чином, щоб набуті вміння, навички і знання могли бути чітко зіставлені з потребами ринку праці.

Зв'язок між споживачем (студентом, слухачем, роботодавцем) і постачальником (університетом, школою бізнесу) не є примітивним і не вичерпується тим, що відбувається «голосування ринком». Освітня діяльність – взаємодія інвесторів, споживачів, носіїв і виробників людського капіталу.

Одним з аспектів формування людського капіталу є збільшення інвестицій у розвиток людських ресурсів, що означає переосмислення самого поняття «інвестиції» і віднесення їх до розряду капітальних інвестицій підприємств, що припускає активну участь у реалізації програм професійної освіти соціальних партнерів. Тут враховується як оплата самого навчання, витрат на купівлю і використання навчальних посібників тощо, так і трансакційні витрати на навчання, тобто витрати, яких зазнають сторони у процесі укладання і виконання угоди (у даному випадку угоди про здобуття освіти).

Інвестиції в процесі відтворення людського капіталу – це фінансові інвестиції, найчастіше з інтервальним перебігом процесів інвестування капіталу й отримання прибутку.

За характером участі у відтворенні вони визначаються як прямі інвестиції, тобто без участі фінансових посередників.

Виходячи із ознаки «рівень інвестора», витрати на освіту поділяються на витрати особи, організації та держави. Приватні інвестиції в освіту здійснюють ті, хто навчається, з поточних доходів і позик.

Кожен працівник працює в межах певного співтовариства, його людський капітал інтегрується в сукупний людський капітал організації, що неминуче виявляє зацікавленість у розвитку його як своєї складової. Тому поняттям «формування і розвиток людського капіталу» усе частіше оперують керівники організацій, менеджери з управління людськими ресурсами, а сам людський капітал стає об'єктом інвестицій не тільки з боку його носія або держави, але і з боку організації, що зараховує його до своїх активів.

Процес інвестування організації в персональний людський капітал можна розділити на наступні послідовні етапи [3, с. 39]:

0. Витрати на профорієнтацію.
1. Витрати на пошук і найм персоналу.
2. Витрати на персонал у період адаптації.

3. Витрати на персонал у період нагромадження потенціалу зростання.
4. Витрати на персонал у період досягнення професіоналізму.
5. Витрати на персонал у період навчання, підвищення кваліфікації.
6. Витрати на персонал у період капіталізації знань унаслідок підвищення кваліфікації.
7. Витрати на персонал у період зниження і «морального старіння» професіоналізму.

У суспільному відтворювальному процесі підприємство виступає як організаційна форма нагромадження інтелектуального капіталу, і закономірно є відповідальною сучасних підприємців щодо питань відтворення людського капіталу як вагової складової інтелектуального. На думку П. Лоранжа, «методи інвестування фірм у свої людські ресурси сьогодні, імовірно, належать до найбільш важливих стратегічних рішень», «інвестиції у навчання слід розглядати як витратно-ефективну діяльність, а не як ознаку процвітання або жест розкошів» [9, с.71].

Розподіл інвестиційних витрат на освіту є результатом інституціонального вибору основних суб'єктів (тих, що навчаються – студентів або працівників, та роботодавців – бізнес-організацій, держави), і полягає у вирішенні проблеми – яким чином надавати освітні послуги: як приватні блага (за рахунок споживача) чи як суспільні (за рахунок збільшення державних витрат і рівня оподаткування) або як квазісуспільні блага (за фінансової участі всіх суб'єктів).

За періодом інвестування інвестиції у людський капітал – це довгострокові інвестиції з високим рівнем інвестиційного ризику, що перевищує середньоринковий.

Людський капітал поділяється на загальний і специфічний [4]. Загальний капітал формується шляхом загальної підготовки працівника, оплачуваної в основному державою або ним самим, яка дозволяє йому працювати в багатьох організаціях різного профілю. Якщо ця підготовка оплачена організацією, то організація несе втрати вкладень у разі звільнення працівника.

Специфічний капітал формується підготовкою, пов'язаною з діяльністю тільки певної організації і нею оплачуваною. При звільненні працівника втрати фактично несе він сам – набута компетентність не може бути перенесена до іншої організації. Працівник тримається за місце, тому що при переході в іншу організацію специфічну підготовку доведеться розпочинати з нуля. Організація зацікавлена у співробітникові тому, що на ринку праці немає такого специфічного ресурсу. Утворюється ситуація двосторонньої монополії, що слугує базою стабілізації кадрового складу, працівникові вигідніше робити кар'єру в одній організації, а не шукати більш високої оплати в іншій. Двостороння монополія виключає ризик недостовірних сигналів про якість (компетентність) працівника і необхідність перевіряти знання, зафіксовані в різних дипломах і посвідченнях. За відсутність ризику роботодавець змушений платити більш високу зарплату.

Діяльність сучасної організації пов'язана як з інвестиціями в людський капітал, так і з ризиками цього інвестування, особливо стосовно розвитку високоосвічених фахівців. У відносинах сторін, що виникають стосовно розвитку людського капіталу, важливим є досягнення балансу вкладень. Виникаючий дисбаланс неминуче призводить до конфліктів і навіть до розриву відносин. Наприклад, якщо працівник вкладає у власну освіту набагато більше коштів, ніж організація, в якій він працює, – це ознака того, що через якийсь час "мажоритарний" вкладник зажадає істотного перегляду умов оплати або залишить організацію. Якщо ж організація більшою мірою піклується про своєчасне підвищення кваліфікації співробітника, то він не має ні морального, ні юридичного права залишити організацію раніш, ніж вкладення будуть повернуті у вигляді реальних дивідендів.

Ефективність діяльності з розвитку працівників прямо залежить від її комплексності. Наприклад, якщо вкладати в навчання, але не займатися мотивацією і лояльністю співробітників, то інвестиції в навчання можуть виявитися марними, тому що працівники не будуть застосовувати набуті вміння з належною віддачею або залишать організацію. До організацій, що здійснюють великі вкладення в підвищення кваліфікації персоналу, конкуренти ставляться як до «мисливських угідь», де на законних підставах можна полювати за талантами; як до «кузні кадрів для конкурентів», «донорів персоналу», тому на практиці організації часто вважають більш вигідним купувати вміння ззовні, ніж готувати в себе.

Баланс вкладень значною мірою визначається моделлю ринку праці, функціонування якої і залежить, і впливає на продукування освітніх послуг. Зовнішній ринок праці (США) більшою мірою орієнтує працівника на приватне інвестування у свою загальноосвітню і професійну підготовку. Внутрішній ринок праці (Японія) орієнтує організацію інвестувати в спеціальну професійну підготовку, організувати систему

безперервної освіти і формує неринкові механізми утримання сформованого людського капіталу як специфічних активів у рамках фірми.

У більшості розвинених країн проблеми, пов'язані з вкладеннями організацій у людський капітал, вирішуються за участю держави. Наприклад, встановлюється обов'язковий мінімум витрат господарських організацій на навчання (Франція). У Німеччині ці питання вирішуються на стадії укладання галузевих договорів. У США на рівні законодавства окремих штатів робляться спроби підтримати зусилля бізнесу з цих проблем [4].

Наше суспільство і влада ще не до кінця усвідомлюють, що у глобальній конкуренції переможе той, хто буде володіти більшим обсягом знань, кращою технологією їх створення і використання через систему освіти. В Україні проявилася небезпечна тенденція надто стрімкого переходу освітніх послуг з категорії суспільного блага на категорію приватного економічного блага. Тільки у деяких вітчизняних організаціях інвестиції у людський капітал перейшли з площини декларацій у реальні корпоративні стратегії, у розробку і реалізацію великих корпоративних програм навчання і розвитку персоналу.

У цілому, ринок праці надає перевагу досвіду, а не ступеню освіти. На думку роботодавців, ступені, отримані в українських навчальних закладах, не гарантують того, що працівник має відповідні навички. Наш акселеративний бізнес споживає накопичений раніше людський капітал, зіштовхуючись із проблемою його невідповідності новим умовам господарювання, що знижує їх конкурентоспроможність. Для усунення такої загрози необхідно використовувати досвід співфінансування. Але існуюча в Україні нормативно – правова база не заохочує освітньо – бізнесові альянси, не сприяє залученню приватних інвестицій в підготовку працівників шляхом здійснення заходів податкового стимулювання. Необхідно прийняти закони, які створювали б сприятливі умови для добровільної допомоги з боку бізнесу (податкові пільги) та «м'які» податкові умови для навчальних закладів, тобто розвивати систему соціального партнерства.

Таким чином, ринок освітніх послуг, які мають низку специфічних особливостей, функціонує у взаємодії з ринком праці. На цьому ринку виникають хвильові зміни попиту, зумовлені зміною громадської думки; професії з позицій кон'юнктури поділяються на три групи, дотепер у масштабах країни не зроблено реальної оцінки потреби в фахівцях, і вона не заявлена як попит.

Інвестиції у відтворення людського капіталу – фінансові, з інтервальним перебігом, прямі, здійснюються на трьох рівнях: особою, організацією та державою. Виділяють вісім послідовних етапів у процесі інвестуванням роботодавцем у персональний капітал. Це довгострокові інвестиції з високим рівнем інвестиційного ризику, важливим є досягнення балансу вкладень, який значною мірою визначається моделлю ринку праці.

Тенденція надто стрімкого переходу освітніх послуг з категорії суспільного на категорію приватного економічного блага є небезпечною – в Україні необхідно розвивати систему соціального партнерства.

Література

1. Климов С. М. Интеллектуальные ресурсы общества : монография / С. М. Климов. – СПб. : Знание, 2002. – 196 с.
2. Беккер Г. Человеческий капитал. Главы из книги / Г. Беккер // США: экономика, политика, идеология. – 2013. – № 13. – С. 99–129.
3. Лукашевич В.В. Эффективность инвестиции в человеческий капитал / В. В. Лукашевич. – М. : Полиграфист и Издатель. – 2013. – № 67 – С. 35–47.
4. Майбуров И. Эффективность инвестирования в человеческий капитал в США и России / И. Майбуров // Мировая экономика и международные отношения. – 2014. – № 5. – С. 4–14.
5. Slaughter S. Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University / Slaughter S. & Leslie L. – Baltimore / London : John Hopkins University Press, 1997 – 342 p.
6. Панкрухин А. П. Маркетинг образовательных услуг в высшем и дополнительном образовании : учеб. пособ. для экономических и педагогических вузов и факультетов / А. П. Панкрухин. – М. : Интерпракс, 1995. – 240 с.
7. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід : [монографія]. / Т. Є. Оболенська. – К. : КНЕУ, 2001. – 207 с.
8. Иванова І. В. Професіоналізація менеджменту : [монографія]. / І. В. Иванова. – К. : КНТЕУ, 2001. – 695 с.
9. Лоранж П. Новый взгляд на управленческое образование: задачи руководителей / П. Лоранж. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 400 с.

УДК 378.147

Ковальчук Наталія, м. Київ

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто значення методів активізації навчально-дослідної діяльності учнів та студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України. У змісті представлено шляхи реалізації технології особистісного розвитку з метою активізації навчально-дослідної діяльності.

Ключові слова: активізація навчально-пізнавальної діяльності, процес пізнання, методи активного навчання, особистісно орієнтоване навчання.

The importance of methods that intensify educational and research activity of pupils and students in conditions of person-oriented learning for the development of personality and creative self-realization of every citizen of Ukraine is considered in the article. The content presents ways of implementation of the personal development technology with aimed at intensification of educational and research activity.

Keywords: intensification of educational and cognitive activity, cognition process, active learning methods, person-oriented learning.

Україна знаходиться на етапі реформування. Сучасне українське суспільство потребує фахівців, які володіють дослідницькими вміннями в розв'язанні практичних завдань. Концепція модернізації освіти акцентує увагу педагогів на підготовці молодих громадян, які швидко виявляють проблеми, знаходять способи їх вирішення, самостійно здійснюють відповідальний вибір, прогнозують можливі наслідки, вирізняються мобільністю, конструктивністю, відповідальністю за долю України.

Національною доктриною розвитку освіти визначено основні пріоритетні завдання розбудови системи освіти, серед яких можна виділити: «... створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України...» [10].

Співпраця України з загальноєвропейським простором потребує розроблення нових напрямів роботи з обдарованою молоддю. Тому загострюється проблема обдарованості загалом, та необхідність активізації навчально-дослідницької діяльності молоді. Сучасна педагогіка і психологія доводять, що людина має безмежні потенційні здібності. Головне завдання педагога-вченого – це навчити своїх студентів вчитися безупинно.

Враховуючи результати дослідження кандидата педагогічних наук, доцента кафедри біології та методики викладання Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука (м. Рівне) Н. Грицай на тему «Форми і методи активізації пізнавальної діяльності школярів на уроках біології та в позакласній роботі», що одним із найважливіших показників активізації пізнавальної діяльності учнів є зростання рівня для активізації пізнавальної діяльності учнів за умови використання особистісно орієнтованого підходу, вважаю, що розкриття теми «Активізації навчально – дослідної діяльності в умовах особистісно орієнтованого навчання» є досить актуальним. Даній темі присвятили свої роботи С. Бондар, І. Карташова, В. Зайцев, К. Корсак, С. Подмазін, В. Шоган, І. Якиманська.

Віра в себе, відсутність страху, підтримка вчителя – це те, що веде моїх студентів до перемог на конкурсах, сприяє успішному складанні тестів ЗНО і подальшому навчанні в ВУЗах.

Дорослі часто ставлять до молоді забагато вимог, а ті, в свою чергу, відчуваючи брак часу, сил, здібностей створюють спротив, «заблоковують» себе. А що робитиме ця дитина, якщо і в навчальному закладі від неї вимагатимуть те, що їй самій не під силу? Педагогіка, що побудована на примусі, породжує тривогу, страх бути приниженими і неспроможними.

У студентів ситуація примусу і постійного зовнішнього контролю призводить до наступних наслідків:

- гальмується розвиток творчих здібностей підлітків;
- блокується активність і самостійність у розв'язку навчально-пізнавальних завдань;
- виникає недовіра у власних силах, страх допустити помилку;

□ у третини студентів у зв'язку з перевантаженням, перенапруженням, страхом, виникають невротичні зміни психіки, які називаються дидактогенними неврозами, що суттєво утруднює засвоєння нових знань [2].

То чи не краще діяти за вказівками люблячого серця? Кожна дитина прагне відчувати повагу, любов, довіру до неї. Виховуючись в таких умовах, вона не зможе не виконати прохання вчителя, підвести клас, не

підготуватися до уроку. Та й педагогу набагато простіше буде працювати, коли він бачитиме перед собою юних дослідників, а не «злісних правопорушників». Тільки любов до дітей зможе допомогти вчителю підібрати такі прийоми та методи навчання, які пробудять свідомість, активізують мислення, і донесуть знання до кожного зокрема.

Саме тому мені до душі особистісно орієнтоване навчання. Адже центром даної технології є особистість дитини, її самобутність, самоцінність. У процесі його спочатку розкривається суб'єктивний досвід кожного, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Метою особистісно орієнтованого навчання є поєднання виховання та освіти в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості.

Використання моделі особистісно-орієнтованого навчання дає можливість розв'язати наступні проблеми:

- створення суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем та студентом;
- запровадження педагогіки співробітництва, співдружності, діалогу;
- створення умов для самостійної роботи студентів з вивчення навчального матеріалу;
- створення умов для роботи з дітьми з різним рівнем розумових здібностей та індивідуальними ритмами.

Для реалізації активізації навчально-дослідної діяльності студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання користуюсь принципами: принцип індивідуалізації навчання; принцип максимального наближення навчального матеріалу до реалій життя; принцип спіралевидної будови навчального матеріалу; принцип постійної самооцінки учнями власної навчальної діяльності; принцип відкритості та динамічності; принцип системності; принцип мінімальності та достатності; принцип наступності; принцип заборони на заборону; принцип дотримання гуманності в усіх проявах думки та діяльності; принцип пошукової активності; принцип прагнення до самостійної діяльності.

Процес пізнання – це процес переходу від найпростіших моделей світу до більш складних. Дитина повинна розвиватись і навчатись кожної миті. Необхідно, щоб безперервно відбувалась різноманітна пізнавальна дослідницька діяльність – у співпраці з учителями, батьками, іншими дітьми.

Формуючи пізнавальні навички намагаюсь розвивати творчі здібності студентів, а саме:

- вміння аналізувати, інтегрувати й систематизувати інформацію;
- вміння використовувати альтернативні шляхи пошуку інформації;
- дивергентність мислення, яке характеризується: швидкістю, гнучкістю, оригінальністю, еталізацією.
- багату уяву;
- емпатичне ставлення до оточення, співпереживання, яке характеризується: готовністю поділитися ідеями; незалежністю у мисленні.

Основними функціями методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів є наступні:

- активне включення самого студента в пошукову навчально-пізнавальну діяльність, яка організована на основі внутрішньої мотивації;

- організація спільної діяльності, партнерських стосунків викладача і студентів, включення дітей в педагогічно доцільні виховні відносини в процесі навчальної діяльності;

- забезпечення діалогового спілкування не тільки між викладачами і студентами, але й між самими студентами в процесі здобування нових знань [4].

Застосовуємо такі активні методи навчання:

1. Проблемний виклад, евристична бесіда, діалог, дискусія, проблемне завдання, «мозковий штурм», рольова гра тощо. Вони інтенсифікують процес навчання.

2. Самостійні дослідницькі завдання, самостійна робота, творчі роботи, лабораторні роботи, вікторини, аукціони тощо. Спеціально орієнтують на розвиток самостійності студента як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності

3. Метод проектів, індивідуальні проекти, науково-дослідні роботи, моделювання, пошукові методи тощо. Органічно поєднують у єдиний пізнавальний процес навчання (засвоєння знань і наукову творчість, оволодіння науковою теорією) й розв'язання практичних проблем.

Активні методи за характером навчально-пізнавальної діяльності можуть бути розділені на 3 групи:

- 1) методи проблемного навчання (проблемна лекція, евристична бесіда, дослідницький метод, творчі завдання тощо);

- 2) групові методи (діалогові методи, робота в малих групах, творче групове завдання, колективні проекти тощо);

3) індивідуальні проекти (методи самостійної роботи, індивідуальні проекти, проблемні завдання, тренінги тощо).

Якщо студент виступає рівноправним партнером під час вивчення нового матеріалу, тобто виступає суб'єктом навчальної взаємодії викладача і студентів, то застосовані методи називають інтерактивними. Активні методи та прийоми спонукають студентів до старанного навчання. При активних методах всі на занятті працюють інтенсивно, з цікавістю та бажанням: слухають – думаючи, спостерігають – думаючи, читають – думаючи, виконують завдання – думаючи.

Головне, що активні методи допомагають старанності всіх студентів. Тому використовую такі прийоми: аукціон; «уповноважуючи»; доміно; крокодил; ораторські змагання; «ланцюжок»; «хімічний футбол» тощо.

Для розвитку пізнавального інтересу застосовую різні типи нестандартних завдань. (встановлення суперечності; зіставлення різних варіантів та дій вибору; встановлення причинно-наслідкових зв'язків; пошук і виправлення припущених помилок; розвиток уміння висловлювати здогад, припущення, доводити справедливість певних тверджень. Заняття проходить живо і цікаво, якщо студенти бачать об'єкти вивчення. Використання мультимедії, різноманітних комп'ютерних програм сприяє:

1. Забезпеченню зворотного зв'язку в навчальному процесі.
2. Створенню умов для індивідуалізації навчання (створення власних презентацій).
3. Підвищенню наочності навчального процесу.
4. Проведенню лабораторних й практичних робіт (віртуальна хімія).
5. Оформленню результатів науково-дослідних робіт.
6. Підготовці до олімпіад, конкурсів.

Шляхи реалізації технології особистісного розвитку з метою активізації навчально-дослідної діяльності під час вивчення хімії:

Всім студентам без винятку подобаються досліди, особливо якщо є можливість самостійно виконати його.

Дослідницька діяльність передбачає три послідовні ступені формування мислення, що відповідає трьом типам навчально-пізнавальних завдань:

1. Формування понять.
2. Інтерпретація відомостей.
3. Застосування правил і принципів.

Серед багатьох методів наукового дослідження провідними є спостереження й експеримент.

Спостереження – безпосереднє сприймання явищ дійсності. Самостійні спостереження організують під час екскурсій, які дають можливість ознайомлювати студентів із хімічними процесами в живих організмах в навколишньому середовищі. Завдання на екскурсії доцільно планувати для невеликих груп студентів, організуючи своєрідне змагання за повноту і ступінь самостійності його виконання.

І. Павлов писав, що спостереження збирає те, що йому пропонує природа, а дослід бере у природи те, що він хоче. І сила хімічного дослідження величезна. Вона може пробудити цікавість в байдужого до навчання студента, активізувати роботу, дати поштовх до творчості, наукової діяльності, самореалізації

Основне завдання викладача – побачити, що студенту «найближче до душі», в тому напрямку і давати завдання на спостереження. Вміння розпізнавати, порівнювати, визначати, спостерігати знадобиться студентам при написанні дослідних робіт.

Самостійне виконання завдань на екскурсії розвиває в студентів спостережливість, підвищує їх пізнавальну активність та інтерес до вивчення природничих дисциплін, виховує любов і бережливе ставлення до природи.

Дослідні роботи – пошукові завдання і проекти, що мають на меті індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань студентів. Елементи пошуковості й дослідницької діяльності розвивають мислення студентів, спонукають їх до самостійних пошуків.

Упродовж навчально процесу спонукають студентів до дослідження, доброзичливо та зацікавлено реагую на всі їхні висловлювання, створюючи атмосферу пізнавального пошуку.

Вважаю, що талановиті, здібні студенти повинні весь час перебувати в особливому творчому середовищі наукового пошуку, розвивати уміння полемізувати, обстоюючи власну думку і формуючи власні наукові погляди на світ. Науково-дослідна діяльність розвиває інтелектуальний потенціал підростаючого покоління, творчої обдарованої молоді, основними рисами яких є компетентність, діловитість, прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, різнобічність інтересів і захоплень.

Важливу роль в активізації навчально-дослідницької діяльності відіграють нетрадиційні уроки, зокрема: уроки змістовної спрямованості; уроки на інтегрованій основі; уроки-змагання; уроки суспільного огляду знань; уроки комунікативної спрямованості; уроки-подорожі; уроки ролі і гри.

Який би тип уроку не проводила, важливу роль приділяю формуванню позитивної мотивації до навчання. Вчасно поставлене проблемне питання може мотивувати і підтримувати активність протягом всього уроку.

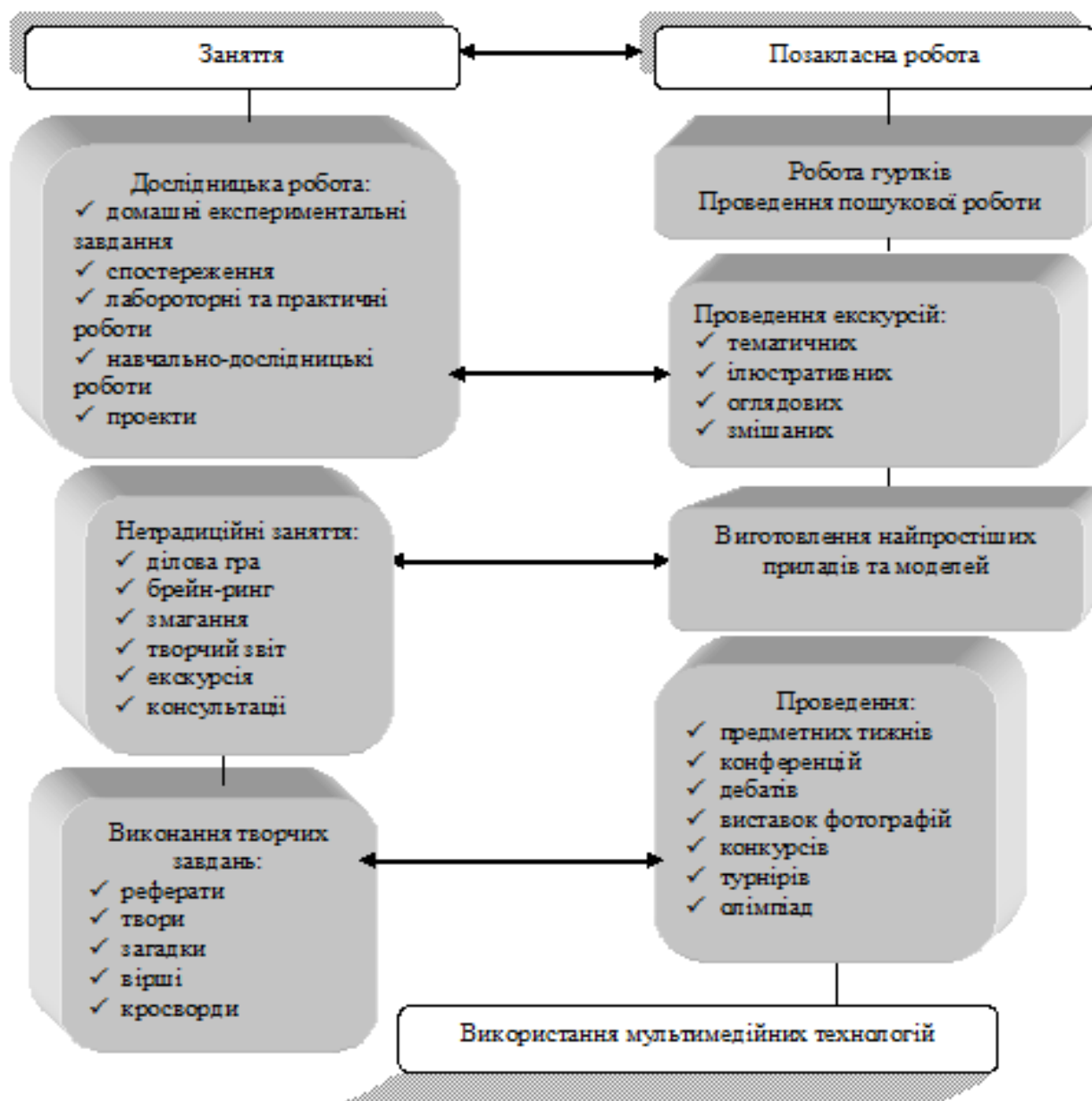

Рис. 1. Шляхи реалізації технології особистісного розвитку під час вивчення хімії

Важливим етапом активізації навчально-дослідної діяльності студентів є диференційовані домашні завдання. Часто використовую прийом А. Гіна із книги «Прийоми педагогічної техніки».

Досить часто спостерігаю як на відкритих класних годинах, святах, розважальних програмах розкриваються нові грані юних обдарувань. Тому належну увагу приділяю позакласним заходам.

Отже, вважаю, що для активізації навчально-дослідної діяльності в умовах особистісно орієнтованого навчання необхідними є: позитивна безпосередня мотивація, постановка проблемних питань, створення ситуації успіху, диференціація навчання, застосування ІКТ та активних методів навчання.

Література

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу : [монографія]. / О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – 456 с.
2. Бондар С. П. Методи навчання: традиції та інновації // Біологія і хімія в школі. – 2000. – № 5. – С. 13–16.
3. Бондар С. П. Цілісний підхід до методів навчання як основа моделювання навчальної діяльності учнів / С. П. Бондар. – К., 2001.
4. Гуманізація процесу навчання в школі : [навч. посібник]. / за ред. С. П. Бондар. – 2-ге вид. доповн. – К. : Стило, 2001. – С. 12–96.
5. Бондар С. П. Дидактика / С. П. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 96 с.
6. Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки // Освіта України. – 2006. – № 48 (741). – 30 червня. – С. 1–3.

УДК 371.1: 574

Кондратюк Людмила, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ЕКОЛОГІЇ»

Стаття присвячена перевагам використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та електронних засобів навчання під час вивчення дисципліни «Основи екології», завдяки яким спостерігається підвищення мотивації навчання, стимулюється пізнавальний інтерес студентів, зростає ефективність самостійної роботи.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, електронні засоби навчання, мультимедійні презентації, Інтернет, дисципліни екологічного спрямування.

The article is devoted to the benefits of using information and communication technologies (ICT) and electronic teaching aids in teaching the «The Basics of Ecology» discipline, owing to which, there is an increase in the motivation of learning, students' cognitive interest is stimulated, and the efficiency of students' self-study increases.

Keywords: information and communication technologies, electronic teaching aids, multimedia presentations, internet, ecological disciplines.

Невід'ємною частиною сучасної підготовки фахівців різних галузей стають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та електронні засоби навчання. Найважливіша роль у розв'язанні сучасних екологічних проблем нині відводиться екологічній освіті, зокрема екологізації професійної діяльності майбутніх фахівців незалежно від їхньої професійної орієнтації.

Проте, за всієї очевидності такої ролі, ефективність вказаних процесів нині явно недостатня, «популярність» і затребуваність екологічного напрямку освіти поступово знижується, внаслідок чого згасає інтерес ВНЗ до його розвитку. Проте проблема екологічної освіти майбутніх фахівців залишається більш ніж актуальною.

У зв'язку з цим і на тлі наростаючої екологічної кризи екологами, психологами та педагогами здійснюється спільний пошук шляхів модернізації системи екологічної освіти, котра склалася в останні тричотири десятиліття, що має вселяти надію на реальне практичне втілення на цьому етапі її розвитку фундаментальних розробок у сфері освітніх технологій.

Необхідність впровадження ІКТ у навчальний процес не викликає сумнівів. При використанні інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів навчання на заняттях з екології підвищується мотивація до навчання і стимулюється пізнавальний інтерес студентів, зростає ефективність самостійної роботи.

Проблема є актуальною ще й тому, що сучасна екологічна освіта знаходиться у стані накопичення, апробації та удосконалення методів прийому, обробки, передавання, відображення та використання дидактичної інформації. Екологічна освіта є складовою безперервного та одночасно поліпарадигмального процесу навчання, виховання та розвитку особистості, що спрямований на формування системи наукових і практичних знань, ціннісних орієнтацій, поведінки та діяльності, які забезпечують відповідальне відношення людини до оточуючого соціально-природного середовища [1].

Аналіз науково-педагогічної літератури і публікацій показав, що дидактичні проблеми і перспективи використання ІКТ у навчальному процесі досліджували В. Биков, І. Булах, Н. Волковінська, Р. Гуревич, Ю. Дорошенко, В. Заболотний, М. Кадемія, М. Козяр, О. Співаківський та ін.; над методикою використання

інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання окремих навчальних предметів працювали М. Жалдак, О. Жук, Ю. Жук, В. Воробцова, С. Кізім, Л. Коношевський, О. Коношевський, В. Сергієнко, Н. Сороко, О. Чубарук, Л. Шевченко та ін.

Проблемами ІКТ у вищій школі займається багато науковців, зокрема Т. Вахрушева, розробкою дидактичних аспектів екологічної освіти займалися Г. Білявський, В. Боголюбов, Л. Ракша, О. Нагорнюк, А. Худін та ін. Аналіз основних аспектів інформатизації навчального процесу, ґрунтується на роботах В. Бикова, М. Жалдака, В. Заболотнього та ін.

На думку М. Жалдака, діяльність студента в процесі застосування новітніх інформаційних технологій є не тільки умовою продуктивної навчальної та наукової діяльності, а й може бути розглянута як здатність працювати з різними інформаційними джерелами, здійснювати пошук, зберігання, обробку, систематизацію, аналіз інформації [2]. Інформаційно-комп'ютерний супровід (ІКС) викладання дисциплін екологічного спрямування – це процес підготовки і передачі інформації студентам, засобом здійснення якого є комп'ютерна техніка та програмні засоби.

Помилковою є думка, що використання ІКС зводиться лише до простої заміни «паперових» носіїв інформації електронними, вони насамперед дають можливість:

- поєднувати процеси вивчення, закріплення і контролю засвоєння навчального матеріалу, які за традиційного навчання частіше всього є розрізненими;
- підвищувати мотивацію до навчання;
- розвивати креативність мислення;
- економити навчальний час;
- подавати в більш зручній формі навчальний матеріал.

Тому прикро, що на сьогодні в науково-практичній літературі питання забезпечення інформаційно-комп'ютерного супроводу викладання дисциплін екологічного спрямування не знайшло широкого відображення. Отже, це питання є актуальним для подальшого дослідження та проведення науково-практичних дискусій.

Мета статті показати важливість використання ІКТ та електронних засобів навчання при вивченні дисципліни «Основи екології» для підвищення якості освітнього та навчального процесів, а також для організації і покращення пізнавальної діяльності студентів на заняттях.

Одним з найважливіших напрямків розвитку сучасного суспільства є забезпечення сфери освіти теорією і практикою використання сучасних інформаційних технологій (ІТ), орієнтованих на реалізацію процесів навчання і виховання. Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчання відкриває великі можливості для вдосконалення освітніх педагогічних методик [3].

Нині все більше є прибічників використання інтернету, усе ширше в різних ВНЗ починають використовуватися веб-технології для організації навчального процесу. Проте це відбувається все ж не такими темпами, якими розвивається інтернет-індустрія, створюються нові веб-технології. Одна з головних тому причин – мала кількість реальних проектів та інтернет-ресурсів для забезпечення навчального процесу.

ІКТ та електронні засоби навчання за своєю суттю є системою методів навчання, що забезпечують оптимальне й ефективне сприйняття, засвоєння і використання навчальної інформації в інтерактивному режимі, найбільш доцільні для розв'язання освітніх і виховних завдань екологічної освіти. Наявні на сьогоднішній день засоби ІКТ дозволяють здійснювати інформаційно-навчальну взаємодію між викладачем і студентом у діалоговому режимі. Саме тому істотно полегшується процес обміну інформацією, а студент є поперемінно джерелом і приймачем цієї інформації. Щодо екологічної освіти ця обставина дає можливість моделювання в певному інформаційному освітньому середовищі реальних природних і життєвих ситуацій, тобто створення моделі відповідної екологічної обстановки даного регіону і відповідного оперативного реагування на ці ситуації студента, який у цьому випадку є користувачем системи.

На думку С.Лутковської, окрім відзначеного, досягнення необхідної ефективності екологічної освіти може бути істотно полегшене в процесі комбінованого застосування ІКТ разом з традиційними технологіями, зокрема з аудіальними, візуальними і аудіовізуальними. Подібна інтеграція технологій і, відповідно, апаратних засобів їх реалізації (аудіоцентрів, діапроекторів, відеомагнітофонів, комп'ютерів, мультимедіапроекторів, інтерактивних дошок тощо) дозволяє поєднувати два види електронного навчання: інтерактивне і рецептивне. Для викладача таке поєднання відіграє значну роль у плані управління

пізнавальною діяльністю студента, в його мотивації, у формуванні та коригуванні певної установки студента на навчальну діяльність з предмета, що вивчається, зокрема екології. Це дозволяє повною мірою і на більш високому рівні реалізовувати принципи навчання, найбільш важливі в процесі вивчення екології: науковості, наочності, доступності.

У студентів змінюється психологія сприйняття навчального матеріалу та ставлення до процесу навчання – вони проявляють більше ініціативи, інтересу, самостійності, організованості. Електронні засоби спілкування типу електронної пошти, обміну файлами розширюють канали комунікації і підвищують оперативність одержання, відправлення й обміну потрібною інформацією.

До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які можна використовувати під час вивчення дисципліни «Основи екології», належать: Інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники та підручники.

Інтернет – це джерело інформації, корисної з точки зору навчальної діяльності, її аналізу та оцінювання. Інформаційні ресурси Інтернету використовуються за наступними напрямками:

- робота студентів при підготовці рефератів, доповідей, повідомлень, індивідуальних творчих завдань;
- використання безпосередньо на заняттях при самостійній роботі з документами, що вивчаються, довідковими матеріалами, навчальними інтерактивними моделями тощо;
- тестування знань студентів із певних розділів курсу.

Мультимедійні програмні засоби дозволяють викладачу поєднувати текстову, графічну, анімаційну, відео і звукову інформацію. Одночасне використання кількох каналів сприйняття навчальної інформації дозволяє підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу. Мультимедійні програмні засоби також використовуються для імітації складних реальних процесів, ситуацій, візуалізації абстрактної інформації за рахунок динамічного представлення процесів, демонструють фрагменти передач, фільмів, віртуальних екскурсій тощо.

Офісні програмні продукти (текстові та графічні редактори, програми підготовки презентацій, електронні таблиці тощо) використовуються для підготовки навчально-методичного матеріалу (шаблонів, діаграм, таблиць, презентацій, публікацій) та для подання студентами результатів виконання завдань в електронній формі.

Електронні підручники, посібники та прикладне програмне забезпечення є корисними для організації самостійного навчання та електронної методичної підтримки навчання в аудиторії [3].

Педагоги-практики констатують, що саме в екологічній освіті інформаційні технології як система методів навчання, що забезпечує оптимальне та ефективне сприйняття, засвоєння та використання навчальної інформації в інтерактивному режимі, є найбільш доцільною для вирішення навчальних і виховних завдань.

Рациональне використання у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів навчання значно підвищує його результативність. Електронні освітні ресурси дозволяють об'єднувати велику кількість образних, звукових, умовно-графічних, відео та анімаційних матеріалів. Сучасні засоби навчання на основі ІКТ мають унікальні властивості і функції наочності, які здатні змінити весь процес навчання. До незаперечних переваг ІКТ в екологічній освіті можна віднести такі: мобільність; портативність; можливість демонстрації комп'ютерного і відеозображень; відображення навчальних проєкцій на великому екрані в незатемнених приміщеннях, що важливо для навчальних закладів.

За допомогою Інтернет можна ознайомитися з новими методиками викладання дисципліни «Основи екології», що дозволяють використовувати навчальні ігри з різних галузей екологічних наук, інтерактивні програми, що моделюють екологічні процеси, комп'ютерні вправи, тестування, самотестування тощо.

Література

1. Литвиненко О. І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості екологічної освіти [Електронний ресурс] / О. І. Литвиненко. – Центр еколога-натуралістичної творчості молоді.
2. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. Драгоманова, 2003. – Вип. 7. – 263 с.
3. Носенко Т. І. Інформаційні технології навчання : навч. посіб. / Т. І. Носенко. – К. : ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 184 с.

УДК 330.3:37.011

Костенко Галина, Ковтун Наталія, м. Київ

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

У статті розглядаються аспекти формування економічної компетентності в процесі впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні економічних дисциплін та чинники, що визначають можливість застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі.

Ключові слова: сучасні тенденції розвитку освіти, компетентнісний підхід, економічна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, міжпредметні зв'язки.

The article deals with some aspects of development of economic competence in the process of introduction of information and communication technologies into the educational process in teaching of economic disciplines. Factors that determine the possibility of using information and communication technologies in the educational process are considered.

Keywords: modern trends in the development of education, skills approach, economic competence, information and communication technologies, interdisciplinary relations.

Оновлення середовища життєдіяльності людини внаслідок грандіозних наукових та технологічних досягнень, глобалізації, модернізації та інформатизації суспільства вимагає формування особистості, що здатна до свідомого вибору, самоосвіти та самовдосконалення, особистості, що є інтелектуально розвинутою та володіє фундаментальними знаннями. Ринкові умови господарювання вимагають також формування в особистості економічного типу мислення, почуття власника та вміння долати економічні труднощі в кризовій ситуації. Серед усіх чинників економічного зростання в таких умовах головну роль відіграють знання, зокрема й економічні.

Гуманізація та гуманітаризація освіти, перенесення акценту з навчальної діяльності педагога на навчально-пізнавальну діяльність студента, створення умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості, перехід від суворо регламентованих контрольованих способів організації педагогічного процесу до розвивальних, безперервність освіти та нероздільність навчання і виховання дозволяють впливати на реалізацію ідеї розвитку цілісної та гармонійно розвинутої особистості.

Сучасні тенденції розвитку освітньої системи передбачають перехід від переважно інформативних форм до активних методів і форм навчання з використанням елементів проблемності, наукового пошуку, резервів самостійної роботи тих, хто навчається. Іншими словами: перехід від відтворення до розуміння, осмислення, здійснення «індустріалізації навчання», тобто його комп'ютеризація і технологізація, які уможливають інтелектуальну діяльність людини. Крім того, змінюється роль педагога в сучасній освіті, адже педагог сьогодні має активізувати, стимулювати та формувати мотиви студента до саморозвитку. У цьому аспекті важливим елементом формування професійних компетентностей фахівців економічного профілю є використання в педагогічному процесі інформаційно-комунікаційних технологій.

Питання впровадження інформаційних технологій у навчальний процес є досить широко дослідженим. Зокрема, науковими дослідженнями переваг застосування інформаційних технологій в освіті займалися такі вчені, як І. Ставицька, В. Вишнівський, М. Гніденко, Г. Гайдур, О. Ільїн, М. Кадемія, І. Шахіна та ін. Питаннями застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі викладання економічних дисциплін займалися І. Кінаш, В. Кухаренко, Т. Мясникова, Ю. Романишин, І. Прокопенко, В. Пономаренко, І. Рогач та ін.

Метою цієї статті є актуалізація питань формування економічної компетентності в процесі впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні економічних дисциплін та виявлення чинників, що визначають можливість застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі, які на даному етапі є не достатньо розробленими.

В умовах формування інноваційного суспільства функціональними особливостями освіти постає не тільки здатність надавати тим, хто навчається, накопичений у попередні роки обсяг знань та навичок, але й підвищувати здатність до сприйняття та використання на практиці нових наукових ідей, технічного інструментарію та методів виробництва, формувати в студентів новаторські здібності, ініціативу та підприємливість. Такі зміни зумовлюють необхідність впровадження компетентнісного підходу в освітній

процес, адже його реалізація ґрунтується на розумінні, що прогрес людства залежить від рівня розвитку особистості. Підготовка фахівців економічного профілю має здійснюватися з огляду на сучасні тенденції розвитку освіти, з обов'язковим використанням в процесі навчання інформаційно-комунікаційних технологій з метою інтенсифікації процесу пізнання та розуміння студентами законів та явищ економічного життя. Перед викладачами вищого закладу освіти в процесі викладання економічних дисциплін постає завдання формування економічної компетентності студента з обов'язковим формуванням вмінь раціонально використовувати інформаційно-комунікаційні технології та програмне забезпечення при виконанні професійних завдань.

Зазначимо, що економічна компетентність є кінцевою метою економічної освіти та економічного виховання особистості, оскільки включає в себе як теоретичне підґрунтя здійснення економічної діяльності певного роду та практичні навички, так і ментальні особливості здійснення такої діяльності, що у сукупності свідомо та підсвідомо застосовуються людиною при прийнятті будь-якого рішення, спрямованого на вирішення будь-якого економічного (господарського) питання [4, с. 116].

На етапі переходу від традиційних до новітніх засобів навчання, зокрема і шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій, в процесі формування економічних компетентностей майбутніх фахівців економічного профілю виникає необхідність у вирішенні цілого комплексу психолого-педагогічних, організаційних, навчально-методичних, матеріально-технічних та інших питань. Особливу увагу слід зосередити на питаннях розробки викладачами відповідного навчально-методичного забезпечення при викладанні економічних дисциплін з використанням мультимедійних, телекомунікаційних та мережових технологій. У цьому аспекті актуальним є питання інформаційної культури викладачів та їх підготовка до практичного використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності та знання методик ефективного використання комп'ютерних програм.

Суть роботи викладача в таких умовах полягає в створенні навчально-методичного забезпечення дисципліни в електронному вигляді, у постійній роботі над унесенням необхідних змін у навчальний матеріал, добір ілюстрацій, графіків, створенні Flash-анімацій, тестів для самоконтролю [4, с. 58].

Обізнаність студентів у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій є ще одним аспектом даного питання. У студентів економічних спеціальностей Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету первинні навички використання інформаційних і комунікаційних технологій формуються в процесі вивчення дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка», що належить до циклу загальної підготовки. Формування у студентів здатності використовувати інформаційні технології для вирішення практичних завдань в галузі професійної діяльності відбувається завдяки вивченню дисципліни «Інформаційні системи та технології» (за спеціалізацією). У цьому контексті завданням викладачів вищезазначених дисциплін та викладачів економічних дисциплін є посилення міжпредметних зв'язків, адже вони формують конкретні знання студентів, розкривають гносеологічні проблеми, без яких неможливе системне засвоєння основ наук. Міжпредметні зв'язки дозволяють активізувати у студентів можливості оперування пізнавальними методами, що мають загальнонауковий характер (абстрагування, моделювання, узагальнення, аналогія та інші).

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі неможливе без наявної матеріально-технічної бази: комп'ютерних та мультимедійних аудиторій з відповідним програмним забезпеченням, сучасних телекомунікаційних систем і технологій, доступу до мережі Інтернет та бездротової локальної мережі Wi-Fi.

Література

1. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів / В. В. Вишнівський, М. П. Гніденко, Г. І. Гайдур, О. О. Ільїн. – Київ : ДУТ, 2014. – 140 с.
2. Завгородня А. І. Системоутворюючі категорії економічної компетентності / А. І. Завгородня // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2015. – С. 113–117.
3. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навч. посіб. / Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. – Вінниця, ТОВ «Планер». – 2011. – 220 с.
4. Кінаш І. А. Використання інформаційних технологій при викладанні економічних дисциплін / І. А. Кінаш // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – С. 55–61.

5. Романишин Ю. Л. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у вивченні дисципліни «Фінансово-економічна інформація» / Ю. Л. Романишин // Психолого-педагогічні науки. – 2013. – С. 117–121.
6. Ставицька І. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті [Електронний ресурс] / І. В. Ставицька // НТУУ «КПІ». – 2015. – Режим доступу до ресурсу : <http://confesp.fl.kpi.ua/ru>

УДК (378+811.111)-057.8

Кресан Тетяна, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена проблемі формування іношомовної компетентності студентів художніх спеціальностей. Проаналізовано поняття «компетентність» та «іношомовна комунікативна компетентність», а також виокремлено структурні компоненти іношомовної комунікативної компетентності. Окреслено методи формування іношомовної компетентності в процесі професійної підготовки студентів художніх спеціальностей.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, іношомовна комунікативна компетентність, студенти художніх спеціальностей.

The article deals with the development of foreign language communicative competence of art students. The concepts of «competence» and «foreign language communicative competence» are analyzed, and the structural components of the latter are highlighted. The methods of foreign language communicative competence development in the process of professional training of art students are described.

Keywords: competence, communicative competence, foreign language communicative competence, art students.

У сучасному світі глобалізації та інформаційних технологій постає необхідність професійної реалізації особистості, яка передбачає високу професійну підготовку та набуття життєво важливих компетентностей.

У зв'язку з інтеграцією України в Європейський простір орієнтирами для національної вищої освіти є міжнародні документи ЮНЕСКО та Ради Європи, які визначають основні компетенції, що розглядаються як бажаний результат освіти. На основі Європейської рамки кваліфікацій у 2011 р. була розроблена Національна рамка кваліфікацій, яка подає структурований опис компетентностей на кожному кваліфікаційному рівні. Таким чином компетентнісний підхід на сьогодні є запорукою реформування системи вищої освіти та підготовки спеціаліста нової формації відповідно до сучасних вимог суспільства.

Не менш важливим фактором сучасного висококваліфікованого та успішного фахівця є знання іноземних мов та вміння налагоджувати комунікацію з представниками різних країн та національностей. Зокрема, володіння англійською мовою на сьогодні є необхідною вимогою часу не лише для студентів-філологів, а й для представників немовних спеціальностей, таких як художні та мистецькі.

Отже, набуває актуальності проблема формування іношомовної комунікативної компетентності студентів немовних, зокрема художніх, спеціальностей для забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці та розвитку інтелектуального потенціалу країни.

Поняття «компетентність» на противагу поняттю «компетенція» з'явилося у 60-тих роках минулого сторіччя у США. Одним із перших досліджував цю проблему Дж.Равен, який виділив 37 видів необхідних компетентностей.

Компетентнісний підхід у сучасній освіті є предметом дослідження таких науковців, як Н. Бібик, Л. Ващенко, І. Гушлевська, О. Данилова, І. Зимня, Г. Єрмаков, М. Левочко, В. Локшина, С. Ніколаєва, О. Овчарук, О. Пометун, В. Савченко, В. Свистун, А. Хуторський.

Компетентність визначають як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію (І. Гушлевська) [1, с. 22], здатність (вміння) діяти на основі отриманих знань (С. Шишов) [2, с. 20], інтелектуально і особистісно обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який базується на знаннях (І. Зимня) [3, с. 40]. Таким чином, компетентність – це насамперед готовність і здатність до певної діяльності.

На основі аналізу наукової літератури виявлено, що на сьогодні не існує єдиної думки щодо визначення поняття «іношомовна комунікативна компетентність». Дослідженням цього поняття та його структурних компонентів займалися вчені Л. Брахман, О. Волобуєва, Р. Джонсон, Г. Китайгородська, С. Козак, Н. Костенко, Н. Микитенко, С. Мельник, Е. Пассов, С. Савіньон, М. Свейн, Д. Хаймс.

Поняття «комунікативна компетентність» вперше було визначене і обґрунтоване Д. Хаймсом у 1970 р. На його думку іншомовна комунікативна компетентність містить такі компоненти як граматичний, соціально-лінгвістичний, дискурсивний і стратегічний [4, с. 86].

У свою чергу у 1980 р. науковці М.Кенел і М.Свейн виділили чотири компоненти комунікативної компетентності:

- граматичну компетенцію – рівень сформованості граматичних навичок, а саме словникового запасу, правил правопису і вимови, словотворення і побудови речень;
- соціолінгвістичну компетенцію – уміння доречно висловлюватися у різних соціолінгвістичних ситуаціях для виконання окремих комунікативних функцій;
- дискурсивну компетенцію – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс;
- стратегічну компетенцію – здатність адекватно вирішувати проблеми, що можуть виникнути під час комунікації, використовуючи вербальні та невербальні засоби [5, с. 29].

Сучасні науковці також приділяють значну увагу аналізу та дослідженню цього поняття. Так, С. Козак виділяє чотири головних компоненти іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістична, соціокультурна, стратегічна та професійна компетенції [6, с. 10].

М. Галицька розглядає іншомовну комунікативну компетенцію як складне системне утворення та виділяє в її структурі мовний, мовленнєвий, соціокультурний та інтеркультурний компоненти [7, с. 44].

За визначенням Н. Сура «Комунікативна компетентність» є особливим видом професійної компетенції, яка визначається як готовність та здібність до оволодіння предметними, науковими знаннями в професійному спілкуванні [8, с. 91].

Як бачимо, наявність різних підходів свідчить про необхідність подальшого аналізу та дослідження цього питання.

Метою статті є проаналізувати особливості формування іншомовної комунікативної компетенції студентів художніх спеціальностей та виокремити її структурні компоненти.

Навчальна дисципліна «Іноземна мова для професійного спілкування» у ВНЗ є важливим компонентом навчального плану та має на меті забезпечити адаптацію студентів до успішного використання іноземної мови в ситуаціях професійного спілкування. Розроблена типова Програма з англійської мови для професійного спілкування (2005) передбачає формування у студентів вищих навчальних закладів професійної комунікативної компетенції, яка визначається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища. Мовна поведінка вимагає набуття лінгвістичної компетенції (мовленнєвих умінь та мовних знань), соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій, що є необхідними для виконання завдань, пов'язаних з навчанням та роботою [9, с. 7].

Ми вважаємо, що іншомовна комунікативна компетентність студентів художніх та мистецьких спеціальностей потрібно розглядати як складову частину професійної компетентності майбутнього фахівця художнього (мистецького) профілю яку дослідник Т. Руденька визначає як складну багаторівневу характеристику особистості фахівця мистецької спеціальності, що включає відповідні знання, уміння, навички, професійно-особистісні якості та мотивацію до мистецько-професійної діяльності [10, с. 6].

Таким чином, іншомовна комунікативна компетентність студентів художніх спеціальностей – це складне структурне утворення, що поєднує оволодіння як мовленнєвими вміннями та мовними знаннями, так і набуття досвіду виконання завдань, пов'язаних з мистецько-професійною діяльністю та адекватним використанням мовленнєвих форм в різних побутових та професійних ситуаціях. У зв'язку з цим можна виділити такі структурні компоненти іншомовної комунікативної компетентності:

- лінгвістичний – оволодіння мовними засобами (лексичні, фонетичні, граматичні навички) та мовленнєвими вміннями (говоріння, аудіювання, письмо і читання);
- соціокультурний – знання країнознавчих і лінгвокраїнознавчих реалій країни, мова якої вивчається;
- соціолінгвістичний – розуміння, як мовленнєва поведінка в академічному і мистецько-професійному середовищі України відрізняється у порівнянні з іншою культурою та використовувати міжкультурне розуміння у процесі усного і писемного спілкування в академічному та мистецько-професійному середовищі;
- прагматичний – здатність належним чином налагоджувати контакт, починати, підтримувати й завершувати комунікацію, адекватно висловлюватися у різних академічних і мистецько-професійних ситуаціях, відповідно до прийнятих соціальних норм.

При викладанні дисципліни «Іноземна мова для професійного спілкування» для студентів художніх спеціальностей доцільно врахувати ці компоненти та цілеспрямовано формувати відповідні компетентності.

Як стверджує Л. Ковальчук, у формуванні комунікативної компетенції важливу роль відіграє акмеологічний підхід, орієнтований на створення процесу навчання, адекватного процесу мовленнєвої взаємодії, завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування [11, с. 277]. Тому надзвичайно важливо створити умови, необхідні саме для студентів мистецького профілю.

На відміну від викладання іноземної мови як профільного предмету викладання цієї дисципліни для художніх спеціальностей має забезпечувати розвиток творчих здібностей, нестандартного мислення, збагачення їх емоційно – чуттєвого та сенсорного досвіду. У зв'язку з цим основна увага приділяється методам, що сприяють особистісному та творчому розвитку та враховують інтереси та потреби студентів у творчому самовираженні. Зокрема, це аналіз творів мистецтва іноземною мовою, залучення творів мистецтва до навчального процесу (репродукції, відеоматеріали, тощо), рольові ігри, дискусії, метод проектів, аналіз проблемних ситуацій, метод портфоліо, творчі завдання, створення мультимедійних презентацій, залучення інтернет-ресурсів та соціальних мереж.

Отже, аналіз наукових джерел та практики викладання іноземних мов студентам художніх спеціальностей дозволяє зробити висновок, що іншомовна комунікативна компетентність є складовою комплексної професійної підготовки студентів художніх спеціальностей, що передбачає оволодіння іноземною мовою з метою виконання завдань, пов'язаних з мистецько-професійною діяльністю, та міжкультурного спілкування з урахуванням відповідних соціокультурних норм. Іншими словами, це здатність встановлювати та підтримувати професійні контакти з представниками іншомовного середовища засобами іноземної мови. Враховуючи структурні компоненти іншомовної комунікативної компетентності (лінгвістичний, соціокультурний, соціолінгвістичної та прагматичний) при вивченні іноземної мови студентами художніх спеціальностей необхідно приділити особливу увагу не репродуктивним, а саме творчим методам навчання. Такий підхід забезпечить умови для подальшої професійної самореалізації студентів в умовах діалогу культур та міжнаціонального спілкування та інтеграції особистості до світової культури.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці моделі та технології формування іншомовної комунікативної компетентності засобами інноваційних технологій.

Література

1. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / І. Гушлевська // Шлях освіти – 2004. – № 3. – С. 22–24.
2. Шишов С. Компетентностный подход в образовании: международный аспект / С. Шишов, В. Кальней // Відкритий урок. – 2004. – № 17–18. – С. 20–21.
3. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
4. Костенко Н. І. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей / Н. І. Костенко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2012. – № 5. – С. 86–89. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_21
5. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови / І. В. Кухта // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 4. – С. 27–32.
6. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. В. Козак. – Південноукраїнський державний педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського / С. В. Козак. – О., 2001. – 20 с.
7. Галицька М. Складові комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів / М. Галицька // Освітологічний дискурс. – 2015. – № 2. – С. 39–48. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2015_2_6
8. Сура Н. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування / Н. Сура // Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2003. – № 4 (60). – С. 190–192.
9. Програма з англійської мови для професійного спілкування / кол. авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко,

І. І. Зуєнок [та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.

10. Руденька Т. М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей засобами арт-педагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 / Тетяна Миколаївна Руденька. – Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2017. – 20 с.

11. Ковальчук Л. Комунікативна компетентність у процесі вивчення іноземної мови студентами-економістами / Л. Ковальчук // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2016. – № 9 (36). – С. 276–280.

УДК 371. 21: 331. 54 (045)

Лугова Тетяна, м. Маріуполь

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА: СТРУКТУРА І ЗМІСТ

У статті проаналізовано базові поняття дослідження з урахуванням авторських підходів до визначення поняття методичної компетентності; досліджуються теоретичні підходи до визначення змісту та структури методичної компетентності вчителя-філолога у складі когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-практичного компонентів, кожен з яких характеризується відповідними показниками.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, методична компетентність, структура методичної компетентності.

The article analyzes the basic concepts of research taking into account the author's approaches to the definition of the concept of methodological competence; the theoretical approaches to determining the content and structure of the methodological competence of the teacher-philologist as a part of the cognitive as well as emotional-value and activity-practical components are studied, each of which characterized by corresponding indicators.

Keywords: competence, skills, skills approach, professional competence, methodological competence, methodological competence structure.

Суттєві перетворення в системі освіти потребують розв'язання проблеми підвищення професійної компетентності вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, є суб'єктом особистісного й професійного зростання, вміє визначати й досягати нових педагогічних цілей, є ключовою фігурою у формуванні життєвої компетентності учнів. Сьогодні поняття компетентності набуває актуальності. Це пов'язано з багатьма чинниками, оскільки саме компетентності є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність учня, випускника до життя, його подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства. Таким чином, якщо змінюються вимоги до особистості учня, відповідно й змінюються пріоритети в підготовці педагога.

Проблемі розвитку особистості вчителя присвячено чимало досліджень. Так, на сутності професійної діяльності вчителя акцентують увагу О. Біляєв, М. Пентилюк, О. Семенов, В. Сидоренко та ін. Проблеми розвитку професійної компетентності та її складників присвячені дослідження Н. Голуб, С. Карамана, К. Климової, Л. Мацько, Н. Остапенко, К. Плиско, Т. Симоненко та ін. Однак малодослідженою залишається проблема розвитку окремих компетентностей, зокрема методичної у вчителів-філологів, що й визначено *предметом* нашого дослідження. Мета статті – проаналізувати теоретичні засади дослідження проблеми для визначення змісту і структури методичної компетентності вчителя-філолога.

Компетентнісний підхід у системі освіти є предметом наукового дослідження І. Драча, Н. Бібик, О. Локшиної, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, Т. Смагіної, С. Трубачевої та ін. До проблеми компетентностей особистості звертаються такі вчені, як Н. Босак, О. Вознюк, І. Дроздова, О. Мамчич, М. Пентилюк, Н. Тализіна, Л. Шевчук.

Учені вважають, що компетентнісний підхід посилює практичну орієнтованість освіти, акцентує увагу на результатах освіти, розглядаючи їх не як суму засвоєних відомостей, а здатність людини вирішувати життєві й професійні проблеми, діяти в різних проблемних ситуаціях.

Так, І. Зимня зазначає, що компетентнісний підхід «характеризується посиленням власне прагматичної, так і гуманістичної спрямованості освітнього процесу», має розглядатися «на основі компетентності (а не компетенції)» [5, с. 9]. В. Байденко стверджує, що такий підхід є «формування результатів як ознак готовності вчителя продемонструвати відповідні компетенції».

В. Химинець термін «компетентнісний підхід» розглядає як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, якими мають оволодіти як учні, так і студенти під час навчання. Науковець також наголошує на тому, що компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину

формування й розвитку в особистості здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання та досвід у різних життєвих ситуаціях. На цьому акцентує увагу і Н. Нагорна, яка зазначений підхід розглядає як такий вид змісту освіти, що не зводиться до знаннево-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій.

О. Пометун, на нашу думку, характеризує зміст поняття «компетентнісний підхід» досить повно і чітко. Під цим терміном вона розуміє спрямованість освітнього процесу на формування загальної компетентності людини, що є її інтегрованою характеристикою. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання та включати знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості. При цьому науковець констатує, що «компетентнісний підхід» в освіті пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості того, хто навчається, і може бути реалізованим і перевіреном у процесі виконання конкретною особистістю певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує «об'єктивно» для «всіх», на суб'єктивні надбання однієї, конкретної особи, надбання, що їх можна виміряти».

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що на сьогодні компетентнісний підхід є втіленням інноваційного процесу в освіту. Він забезпечує формування низки компетенцій, якими має оволодіти кожен мовець (загальних, лінгвістичних, комунікативних, соціолінгвістичних, дискурсивних та інших) і сприяє формуванню ключових, загальногалузевих і предметних компетентностей. Цей підхід безпосередньо пов'язаний з ідеєю всебічного розвитку індивіда, професіонала своєї справи, розвиненої особистості, члена колективу й соціуму, він є гуманітарним у своїй основі. Основними для компетентнісного підходу є поняття «компетенція/компетентність». Перехід від кваліфікаційної моделі фахівця до компетентнісної, тобто орієнтованої на конкретний результат, стає реальністю.

У більшості словникових видань [1, 9] «компетенція» тлумачиться як коло питань, у яких особа повинна бути обізнана; коло повноважень, делегованих суб'єкту; досвід, інформаційний ресурс, знання в певній предметній галузі, якими володіє суб'єкт; соціально задана вимога до підготовки особи у певній сфері. Щодо поняття «компетентності» необхідно зазначити, що її основними ознаками є ефективне використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність згідно вимогам робочого місця; володіння знаннями, уміннями і здібностями, необхідними для роботи за фахом при одночасній автономності і гнучкості в частині рішення професійних проблем; розвинена співпраця з колегами і професійним міжособистісним середовищем; інтегроване поєднання знань, здібностей і установок, оптимальних для виконання трудової діяльності в сучасному виробничому середовищі; здатність робити що-небудь добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки; швидкою, гнучкою і адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища.

Тепер розкриємо сутність поняття «професійна компетентність». Достатньо широке визначення поняття «професійна компетентність вчителя» подає М. Елькін – інтегральна особистісна якість, яка характеризує його здатність до розв'язання професійних проблем та типових професійних завдань, що виникають у реальних ситуаціях педагогічної діяльності, з використанням знань, умінь, навичок і нахилів, освітнього й життєвого досвіду, цінностей. Він відмічає саме вона є проміжним етапом до професійної майстерності, метою якого для кожного конкретного учня (студента, працівника закладу освіти) є набуття тих знань, умінь, навичок, якостей, яких йому бракує для досягнення необхідного рівня досконалості в обраній галузі навчання або діяльності [4, с. 13].

«Професійна компетентність учителя є особистісним утворенням на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність учителя до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації» – стверджує Л. Карпова [7, с. 6].

Проаналізувавши різні підходи до визначення структури професійної компетентності педагога, ми пропонуємо виділяти такі компоненти:

– мотиваційний – для того щоб на високому рівні виконувати свої професійні обов'язки, педагог, у першу чергу, повинен бути зацікавлений у своїй діяльності. За цих умов має значення і внутрішня мотивація до діяльності (покликання, хист, бажання, талант), і зовнішня (заохочення як матеріальне (така заробітна плата, яка б забезпечила педагогу належний рівень життя), так і моральне (повага з боку суспільства до самої професії вчителя як такої та визнання її цінності);

– спеціально-предметний – формування знань, вмінь, навичок, досвіду із спеціальних дисциплін;

- психолого-педагогічний – характеризує рівень підготовки педагога з дисциплін психолого-педагогічного циклу, тобто його знання, уміння, навички й досвід з педагогіки та психології.
- методичний або дидактичний – полягає в оволодінні педагогом системою наукових психолого-педагогічних та предметних вмінь і навичок, які ґрунтуються на знанні засобів, шляхів, умов, форм, методів й прийомів педагогічних впливів та їх ефективному використанні у навчально-виховному процесі;
- особистісний – характеризується набуттям майбутнім педагогом цілого набору особистісних якостей, які обов'язково мають бути притаманні професійно-компетентному педагогу: чесність, людяність, терпимість, порядність, чуйність, доброзичливість, відповідальність та інші;
- комунікативний – вміння педагога спілкуватись, співпрацювати з учнями, їх батьками, колегами;
- організаційно-управлінський – педагог повинен вміти як належним чином організовувати навчально-виховний процес, так і спостерігати та управляти цим процесом, вчасно виявляти недоліки в організації НВП та виправляти чи корегувати їх; – експериментально-дослідницький – вміння та навички підбирати необхідні методики, проводити відповідні експериментальні дослідження та робити аргументовані висновки на основі отриманих результатів, тобто вміння аналізувати та оцінювати;
- рефлексивність та самостійність – самоосвіта, самоаналіз, самомотивація, самооцінка, самокритичність тощо.

З огляду на те, що зазначені складові професійної компетентності тісно взаємопов'язані між собою, взаємозалежні, і кожна продуктивна лише за наявності інших, сформованих в достатній мірі, то набуття їх слід вважати обов'язковими для успішної діяльності педагога в сучасних умовах розвитку суспільства.

Таким чином, професійно-педагогічна компетентність – це здатність вчителя перетворювати спеціальність, носієм якої він є, у засоби формування особистості учнів з урахуванням обмежень і розпоряджень, що накладаються на навчально-виховний процес згідно з вимогами педагогічної норми, у якій він здійснюється.

Проаналізувавши психолого-педагогічні джерела щодо набору основних ключових компетентностей, які необхідні особистості в її повсякденному житті та професійній діяльності, ми прийшли до висновку, що сучасному вчителю для реалізації успішної педагогічної діяльності необхідно оволодіти певними групами компетентностей. До таких компетентностей можна віднести наступні:

- компетентність у професійній сфері: професійна, спрямована на викладацьку діяльність; професійна, спрямована на самовдосконалення;
- компетентність у комунікативно-соціально-морально-етично-правовій сфері;
- компетентність у інформаційно-технологічній сфері.

Як свідчить аналіз напрацювань науковців з даного питання, компетентність має відповідні суттєві ознаки, що обумовлені постійними змінами світу: у співвідношенні з предметними вміннями і знаннями у конкретних галузях, компетентність має діяльнісний характер узагальнених умінь; виявляється у вмінні особистості здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки в конкретній ситуації. Компетентний спеціаліст налаштований на зміни в майбутньому, зорієнтований на самостійне навчання.

У структурі професійної компетентності вчителя більшість учених виділяють три складові: науково-теоретичну, методичну та психолого-педагогічну. Високий рівень розвитку однієї з них не може компенсувати недостатню сформованість інших. Педагоги, які мають високий рівень підготовки в області фундаментальної науки, не завжди успішно справляються з педагогічною працею. Отже, проблема розвитку методичної компетентності вчителя є актуальною проблемою сучасної педагогічної освіти.

Для з'ясування основних напрямів вирішення даної проблеми необхідно виявити ключові ознаки поняття «методична компетентність учителя». Дефініцію методичної компетентності вчителів досліджували багато вчених та педагогів. Одноставної думки щодо визначення цього поняття досі немає. У табл. 1 наведено авторські трактування поняття «методична компетентність учителя».

Як бачимо, значна кількість учених та педагогів зміст поняття методичної компетентності розкривають через її структуру. Науковці по-різному визначають структуру методичної компетентності вчителя: через систему компонентів, рівнів або елементів. Єдиної загальноприйнятої структури методичної компетентності вчителя досі не існує.

О. Ігна визначає такі компоненти методичної компетентності педагога: знання і навички в галузі теорії, технології і методики навчання предмета; володіння методичною термінологією; методичні уміння: аналізу, реалізації педагогічної діяльності, планування тощо; дидактичні і творчі здібності, здібність застосовувати

наявні знання в практичній діяльності; досвід розв'язання навчальних методичних задач; досвід квазіпрофесійної та професійної діяльності; критичне методичне мислення та інші [6, с. 92].

Таблиця 1

Визначення поняття «методична компетентність учителя» в науково-педагогічній літературі

Автор	Визначення поняття «методична компетентність учителя»
О. Лебедева [8, с. 10]	знання в області дидактики, методики навчання предмету, уміння логічно обґрунтовано конструювати навчальний процес для конкретної дидактичної ситуації з урахування психологічних механізмів засвоєння
А. Дейкіна [3, с. 3 – 4]	ціннісний складник професійної діяльності вчителя-словесника і зауважує, що цінністю в професійній галузі його діяльності є професіоналізм, досвід і майстерність
О. Біляковська [2, с. 231]	засвоєння педагогом нових методичних і педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно-зорієнтованих, розвивальних, креативних технологіях, володіння різними методами, прийомами і формами організації навчання
О. Семенов [10, с. 35]	складник професійної компетентності: знання методологічних і теоретичних засад методики навчання мови, літератури, концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), уміння застосовувати в педагогічній і громадській діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну тощо).

За словами А. Притули в структурі методичної компетентності вчені виділяють такі компоненти: особистісний, діяльнісний, пізнавальний (когнітивний).

Особистісний компонент методичної компетентності вчителя співвідносимо з вміннями, пов'язаними з психологічною стороною особистості педагога: комунікативні, перцептивні, рефлексивні. Діяльнісний компонент включає в себе накопичені професійні знання та вміння, вміння актуалізувати їх у потрібний момент і використовувати в процесі реалізації своїх професійних функцій.

Пізнавальний компонент ґрунтується на навичках, які становлять теоретичну підготовку вчителя: аналітико-синтетичні (вміння аналізувати програмно-методичні документи, виявляти методичні проблеми та визначати шляхи їх розв'язання, вміння класифікувати, систематизувати методичні знання); прогностичні (вміння прогнозувати ефективність обраних засобів, форм, методів і прийомів, уміння застосовувати методичні знання, уміння, навички в нових умовах); конструктивно-проектувальні (уміння структурувати і вибудовувати процес навчання, відбирати зміст і форми проведення занять, підбирати методики, методи та прийоми, вміння планувати методичну діяльність).

Отже, методична компетентність обумовлена змістом здійснюваної діяльності та властивостями особистості, вона є системно-організованою, цілісною, особистісно обумовленою характеристикою вчителя як суб'єкта діяльності, адекватною цілям та змісту певного виду його професійної діяльності.

Структуру педагогічної діяльності учителя можна подати таким чином: визначення педагогічних цілей і завдань обумовлюють вибір засобів і способів розв'язання поставлених завдань (кого вчити? кому вчити? що вчити? як вчити?), результатом чого є аналіз і оцінювання педагогічної діяльності (порівняльний аналіз запланованого і реалізованого в діяльності вчителя).

Аналіз наукової літератури з визначеної проблеми переконав, що більшість науковців підтверджує залежність методичної компетентності від особистісних рис людини, зокрема здібностей і готовності реалізувати їх у професійній педагогічній діяльності. Важливим для розвитку методичної компетентності є також педагогічний досвід, який набувається не лише в процесі педагогічної діяльності, але під час самонавчання й самовдосконалення особистості. У подальшому наші дослідження будуть скеровані на визначення та обґрунтування умов формування методичної компетентності вчителя-філолога.

Література

1. Академічний тлумачний словник (1970—1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/kompetentnistj>
2. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / О. О. Біляковська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – Серія : Педагогіка. – С. 229–234. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/2011_7/7/37.pdf

3. Дейкіна А. Д. Методична компетентність як ціннісна складова професійної діяльності вчителя / А. Д. Дейкіна // Аксіологічні аспекти методики викладання російської мови (професійний та загальноосвітній рівні) : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (19–20 березня 2009 р.). М. : МПДУ, Ярославль : РЕМДЕР, 2009. – С. 3–7.
4. Елькін М. В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії засобами проектної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / М. В. Елькін. – К., 2005. – 20 с.
5. Зимня І. А. Ключові компетентності як результативно-цільова основа компетентнісного підходу в освіті / І. А. Зимня. – М. : Дослідницький центр проблем якості підготовки фахівців, 2004. – 42 с.
6. Ігна О. Н. Структура і зміст методичної компетентності вчителя іноземної мови / О. Н. Ігна // Ярославський педагогічний вісник. – 2010. – № 1. – С. 90–94.
7. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Г. Карпова. – Харків, 2004. – 20 с.
8. Лебедева О. В. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе : автореф. дис. ... кан.пед.наук : спец. 13.00.01 / О. В. Лебедева. – Новгород, 2007. – 24 с.
9. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
10. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / Олена Миколаївна Семенов. – Суми : ВВП «Мрія 1» ТОВ, 2005. – 404 с.

УДК 378.007.2

Максимчук Віра, Ямковий Олександр, м. Київ
ІНТЕГРОВАНІ БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається «бінарне заняття» як форма навчання для реалізації міжпредметних зв'язків, запропоновано методику проведення інтегрованого бінарного заняття з української літератури та історії України.

Ключові слова: *інтеграція, інтегрований підхід, активізація навчально-пізнавальної діяльності, бінарне заняття.*

The article considers the binary lesson as a form of training for implementation of interdisciplinary ties. A method of conducting an integrated binary lesson in Ukrainian literature and history of Ukraine is suggested.

Key words: *integration, integrative approach, intensification of educational and cognitive activities, binary lesson.*

Сучасні процеси реформування освіти в Україні, входження до єдиного європейського освітнього простору зумовлюють підвищення якості освіти та підготовки компетентного фахівця. Сьогодні підготовка висококваліфікованих компетентних фахівців будь-якої галузі вимагає формування у них інтегрованих знань і вмій що, своєю чергою, зумовлює використання інтегративного підходу до навчального процесу. Інтегроване навчання сприяє активізації та розвитку професійних якостей особистості, а саме розвиває пізнавальну, комунікативну й особистісну активність студентів.

Таким чином, практика організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, зокрема в коледжах та технікумах потребує науково-методичного забезпечення застосування інтегративних форм та методів навчання, що засвідчує безумовну актуальність зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що проблемі інтеграції змісту навчання, інтегративним формам навчання, зокрема інтегрованим та бінарним урокам, семінарам, лекціям присвячено значна кількість праць.

Зокрема, загальні проблеми застосування інтегрованого підходу до організації навчального процесу й формування змісту освіти висвітлені в працях Р. Арцишевського, М. Арцишевської, Г. Балла, С. Клепка, І. Козловської, А. Семенової та ін.; питання форм, методів та засобів навчання з елементами інтеграції для системи середньої освіти розглядали Л. Аксьонова, В. Ільченко, М. Махмутов, Т. Ситіна, В. Стешенко та ін.; методику проведення бінарних занять досліджували С. Базиль, О. Бобир, О. Клевцова, М. Ковальчук,

О. Красик, Г. Липак, О. Оробчук, В. Рекуненко та інші.

Проте, незважаючи на численну кількість досліджень у цій галузі, проблема інтеграції як форми організації навчального процесу, зокрема у вузах I–II рівня акредитації, залишається актуальною.

Метою статті є розкриття сутності інтегрованого бінарного заняття, аналіз підготовки й проведення бінарного заняття у коледжі.

У сучасній науково-педагогічній літературі досліджуються й широко обговорюються інноваційні педагогічні технології. Однією з інноваційних технологій навчання є інтегральна технологія, яка на практиці реалізується у формі занять з використанням міжпредметних зв'язків, інтегрованих та бінарних занять, комплексних семінарів, проектних робіт, міжпредметних конференцій тощо. Основною формою реалізації інтегрованого навчання є інтегровані та бінарні заняття.

У руслі нашого дослідження, вважаємо за доцільне з'ясувати суть таких вихідних понять, як «інтегроване» та «бінарне» заняття. Учені-педагоги визначають, що інтегрований урок (від лат. *integratio* – поповнення) – тип уроку, в якому навколо однієї теми поєднано відомості різних навчальних предметів. Бінарне заняття – це навчальне заняття, побудоване на тісних міжпредметних зв'язках, яке проводиться спільно двома викладачами відповідних дисциплін [1]. Якщо інтегроване заняття може проводити лише один викладач (не виключається варіант – проводять два викладачі), використовуючи тісні міжпредметні зв'язки, то бінарний урок – це заняття, яке однозначно проводять два викладача. Відмітимо, що бінарне заняття є різновидом інтегрованого заняття, що органічно поєднує вивчення двох предметів.

Бінарне заняття за своєю сутністю є однією з форм навчального проекту. Це може бути міжпредметний, внутрішній короткостроковий чи середньої тривалості проект, який дозволяє інтегрувати знання з різних областей для вирішення однієї проблеми, дасть можливість застосувати отримані знання на практиці.

Таким чином, під інтегрованим бінарним заняттям ми розуміємо таку форму організації навчально-пізнавальної діяльності студента під керівництвом двох викладачів, яка спрямована на формування цілісної системи знань і вмінь, а також розвиток творчої активності студента.

Сутність бінарних занять полягає в тому, що створюється багатогранний зв'язок між окремими дисциплінами навчального процесу. Бінарні заняття служать засобом підвищення мотивації навчання, тому що створюють умови для практичного застосування знань; розвивають навички самоосвіти, тому що велику частину підготовки до заняття студенти здійснюють самостійно і в позаурочний час; розвивають аналітичні здібності і винахідливість; володіють величезним виховним потенціалом. Бінарні заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, кращому формуванню предметних компетенцій, зокрема комунікаційної, адже під час заняття студенти можуть вільно висловлювати свої думки, аналізувати події, робити власні висновки.

У науково-педагогічній літературі за типами розрізняють такі інтегративні бінарні заняття, як: урок засвоєння нових знань; урок узагальнення та систематизації знань; комбінований урок.

Залежно від дидактичної мети бінарні заняття можуть бути різних видів та форм: лекція, лабораторна, практична робота, семінар, конференція, ділова гра, практикум, захист проектів та інші. Найбільш ефективно проводити бінарні заняття після завершення теми чи розділу як урок систематизації та узагальнення знань. У навчальному процесі часто інтегровані бінарні заняття проводяться у формі семінарів, які, в свою чергу, підрозділяються на семінар-дослідження, семінар-дискусію, семінар-«круглий стіл» тощо. Практичний досвід показує, що такі заняття сприяють більш глибокому і якісному засвоєнню навчального матеріалу в порівнянні з традиційними формами навчальних занять

Однак зазначимо, що проведення бінарного заняття пов'язане з певними труднощами, а саме: не завжди теми в програмах навчальних предметів, які варто інтегрувати, сформульовано однаково; часто уроки, які можна інтегрувати, відповідно до вимог програми, мають проходити з великим проміжком часу, а це ж вимагає вносити корективи до навчального плану [2].

Методика такого заняття відрізняється від методики традиційного тим, що заняття з однієї теми проводять два викладачі. Етапи бінарного заняття не ізольовані один від одного, а органічно поєднані, пластичні та можуть переплітатися один з одним [3]. Досвід роботи показує, що підготовку до бінарного заняття викладачам слід починати з аналізу робочих програм за якими можна визначити проблему, об'єкт вивчення та схему тематичної інтеграції, тобто спільні цілі та теми. Далі кожен викладач працює над своїми завданнями та готує навчально-методичні матеріали для проведення заняття. Важливим етапом підготовки бінарного заняття є період творчої співпраці всіх учасників – викладачів та студентів. На цьому етапі необхідно чітко розподілити функції кожного викладача та визначити завдання кожному із студентів.

Відмітимо, що викладачі, готуючи бінарні заняття, мають використовувати методи проблемного навчання, поєднувати індивідуальні і групові форми роботи з студентами. Також, важливу роль у підвищенні ефективності інтегрованого бінарного заняття відіграють технічні засоби навчання: демонстраційні матеріали, прилади; аудіо- та візуальні засоби, таблиці, графіки, схеми, інструкції тощо.

Як приклад, ми пропонуємо план-схему проведення бінарного заняття, з дисциплін «Історія України» та «Українська література».

Тема: «Опозиційний рух в Україні в період загострення кризи радянської системи (1965–1985 рр.). Творчість українських митців руху Опору 70-80-х років»

Мета заняття: освітня – визначити причини активізації опозиційного руху наприкінці 1960-х – у 1970-і роки, охарактеризувати течії дисидентського руху цього періоду; розкрити внутрішню еволюцію митців руху Опору 70-80-х років; познайомити учнів із методами боротьби дисидентів проти тоталітарного режиму в Україні та із формами переслідувань радянською владою представників дисидентського руху;

розвиваюча – сприяти усвідомленню студентами громадянських і поетичних маніфестів митців руху Опору 70-80-х років через їхні твори, розвивати вміння працювати з різними джерелами, аналізувати, готувати узагальнюючі висновки, обґрунтовувати свою думку, сприяти розвитку в студентів історичного мислення;

виховна – виховувати у студентів сталий інтерес до літературно – історичного минулого своєї країни; виховувати почуття патріотизму, осуд тоталітарної радянської антидемократичної політики, гордість за національну еліту радянських часів, повагу і вдячність українським дисидентам за мужність в часи розгулу радянського терору «говорити» правду про життя у радянському суспільстві.

Тип заняття: урок узагальнення та систематизації знань.

Форма заняття: семінар-дослідження.

Основні поняття: дисидент, тоталітарний режим, опозиція, самвидав, права людини.

Обладнання: підручник Ф. Турченко «Історія України. 11 клас», підручник Р. Мовчан, О. Авраменко, В. Пахаренко «Українська література. 11 клас», портрети дисидентів.

Хід заняття:

I. Організаційна частина.

II. Основна частина.

2.1 Мотивація навчання

2.2 Оголошення теми і мети заняття (На мультимедійному екрані проекція теми, мети та епіграфа заняття, які студенти записують у зошити).

2.3 Актуалізація опорних знань:

1. Що таке дисидентство?

2. Які причини появи дисидентського руху?

3. Що стало джерелами формування дисидентського руху?

4. Які форми боротьби використовувались дисидентами за часів М. Хрущова?

5. Пригадайте, кого ви знаєте з українських шістдесятників?

6. Якою була провідна тема творчості поетів-шістдесятників?

2.4. Виступи студентів за випереджувальним завданням

Творчі групи:

1. Історики – досліджують питання розвитку дисидентського руху в Україні в 60-80-х роках ХХ століття;

2. Біографи – опрацьовують мемуари, спогади друзів, рідних, колег та готують фото, портрети, скульптурні зображення митців руху Опору 70-80х;

3. Літературознавці – готують тлумачний словник до теми, тематичні виписки з наукових праць про життя і творчість митців руху Опору 70-80-х;

4. Дослідники – витлумачують ідейно-художній зміст творів;

5. Журналісти – створюють уявні інтерв'ю з митцями руху Опору 70-80-х на підставі матеріалів, опрацьованих групою біографів (реальних інтерв'ю, листів, щоденникових записів);

6. Декламатори – готують читання поетичних творів та уривків проз.

III. Заключна частина.

3.1 Підведення підсумків заняття.

3.2 Домашнє завдання.

Таким чином, бінарні заняття служать засобом підвищення мотивації навчання; сприяють активізації

пізнавальної діяльності студентів; формують навички самостійної роботи студентів із додатковою літературою та інформаційними ресурсами; підвищують інтерес до навчального матеріалу; володіють величезним виховним потенціалом.

Література

1. Красик О. Ю. Бінарні заняття [Електронний ресурс] / О. Ю. Красик. – Режим доступу : oles.at.ua/statti/binarni_uroki.doc.
2. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/24899/
3. Лобур М. С. Із досвіду вирішення проблем міжпредметних зв'язків на сучасному етапі при підготовці молодших спеціалістів / М. С. Лобур // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – 2001. – Вип. 31. – С. 216–218.

УДК 378.046.4

Максютенко Ірина, м. Київ

ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВІДКРИТТЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «СОЦІАЛЬНА ОРІЄНТАЦІЯ БІЗНЕСУ»

У статті наведено обґрунтування відкриття спеціалізації «Соціальна орієнтація бізнесу» в рамках спеціальності «Публічне управління та адміністрування», яка дасть можливість сформувати компетенції, що покликані сформувати соціально справедливі і взаємно відповідальні відносини між усіма суб'єктами бізнесу як усередині ділового середовища, так і за її межами.

Ключові слова: *бізнес-співтовариство, корпорації, соціалізація бізнесу, соціальна відповідальність, соціальні інвестиції, соціальні функції, соціальний результат.*

The article gives reasons for opening the «Social Orientation of Business» specialization within the framework of the «Public Administration» specialty, which will enable the formation of competencies that are designed to form socially just and mutually responsible relations between all business entities both within the business environment and beyond its boundaries.

Keywords: *business community, corporations, socialization of business, social responsibility, social investments, social functions, social result.*

Сучасне суспільство характеризується споживацькою розтратною системою господарювання, що негативно впливає як на формування споживацьких переваг, культуру споживання так і на соціально-екологічний стан суспільства в цілому. Соціалізація бізнесу націлена саме на те щоб сформувати у суб'єктів господарювання високоморальні і ощадливі принципи ведення своєї діяльності, випрацювати компетентності відповідальності за якість виробленого продукту (послуги) та безпечність і корисність ведення самого бізнесу. Сама соціалізація бізнесу націлена підвищення рівня розвитку суспільства в цілому шляхом формування довіри до бізнесмену.

Перехід до соціальної моделі поведінки бізнесу обумовлений не тільки економічними процесами і усвідомленням економічної доцільності. Розвиток соціуму призвело до того, що він став активним істотним чинником трансформації бізнесу [6]. Однак провідну роль в підвищенні соціальної активності бізнесу відіграє держава. Досвід економічного і соціального розвитку індустріальних країн свідчить, що ринкова економіка принципово не може існувати в чистому вигляді. Держава покликана формувати соціально справедливі і взаємно відповідальні відносини між усіма суб'єктами бізнесу як усередині ділового середовища, так і за її межами.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що багато науковців розглядають формування соціальної відповідальності бізнесу як включення цього соціального інституту в ширшу систему – суспільство, як адаптацію бізнесу до мінливих умов, з одного боку, а з іншого - як регулювання діяльності бізнес-суб'єктів і бізнес-спільноти з боку держави і інших соціальних груп і співтовариств [3–5].

Виокремлення невирішених раніш аспектів поставленої проблеми полягає в тому, що більшість сучасних підприємців на розуміють сутності соціальної орієнтації бізнесу, не розуміють її загального впливу на стан економіки держави та добробуту суспільства, а також не можуть реалізувати соціальну орієнтацію бізнесу виходячи з того, що обізнані з її основними складовими.

Таким чином, доцільно відкриття спеціалізації «Соціальна орієнтація бізнесу» на базі рівня вищої освіти «магістр» терміном перепідготовки 1,5 роки – 5 семестрів, 120 кредитів (за необхідності 2,5 роки –

7 семестрів, 210 кредитів) в рамках спеціальності «Публічне управління та адміністрування».

Соціалізація економічної системи за своїм змістом є результатом узгодження взаємодії між продуктивними силами і відносинами економічної власності відповідно до вимог законів і координаційної діяльності з боку певних інститутів. Характерна риса постіндустріального суспільства полягає в тому, що воно буквально пронизано процесом соціалізації, який є масштабним, стійким і постійним співробітництвом, що зумовлює зацікавлене, взаємовигідне, відкрите людське спілкування, посилюючи необхідність подолання замкненості (відчуженості). У такому контексті, соціалізація розглядається як процес, завдяки якому забезпечується включення індивіда в систему соціально-економічних відносин.

Метою даної спеціалізації є комплексна підготовка керівників і фахівців в області соціалізації шляхом послідовного та поетапного включення людини в різні сектори соціально-економічного процесу, зайняття в цьому просторі власної ніші, яка б відповідала потребам і можливостям індивідуума, відповідному рівню культури, залежно від стратегії і тактики економічної поведінки.

Завдання спеціалізації полягають у формуванні:

- розуміння сутності процесів соціалізації економічної системи, що виступають дієвим каталізатором перетворення людини в активного суб'єкта, який здобуває повноваження на регулювання соціально-економічних процесів відповідно до своїх власних цілей, умов та потреб розвитку;

- підходів до аналізу проблеми адаптації національної економіки до вимог постіндустріального суспільства: основна ідея національної соціалізації економічної політики полягає в усвідомленні та реалізації того, що забезпечення суспільного добробуту є прерогативою не тільки держави, але й кожного громадянина України;

- стратегічного напрямку економічної політики в процесі соціалізації шляхом спрямованості зусиль держави на розвиток здібностей громадян до самозабезпечення, і як наслідок – до самореалізації;

- механізмів самоорганізації;

- розвитку соціального партнерства;

- цілісної дієвої соціальної стратегії на основі поетапного розмежування завдань та виділення пріоритетів соціалізації економічної системи.

Програма з перепідготовки за спеціалізацією «Соціальна орієнтація бізнесу» будується таким чином, щоб охопити соціалізацію як «наскрізний» процес, що охоплює відразу три рівні економіки: нанорівень економіки окремих індивідів, мікрорівень економіки організацій, фірм і макрорівень економіки - держави. Враховуючи при цьому, що відносини в системі «економічна система-суспільство», «індивід-суспільство» якісно змінюються під час розгортання економічного процесу під впливом нескінченного різноманіття культурних, політичних, інформаційних, природних та інших чинників.

Програма дає можливість придбати професійні компетентності самостійної дослідницької й практичної роботи, які затребувані в будь-якій сфері діяльності (державна служба, бізнес, некомерційні організації й т.п.), де необхідно застосовувати аналітичні компетентності й ухвалювати складні управлінські рішення.

Орієнтація на практичну підготовку фахівців, що досягається широким використанням активних форм і методів навчання, що включають ділові ігри, розбір конкретних практичних прикладів з практики викладачів і партнерів.

Підготовка до випускної атестаційної та кваліфікаційної роботи проводиться в формі консультаційного супроводу індивідуальних проектів слухачів. Це дозволяє їм під керівництвом досвідченого викладача-консультанта самостійно розвивати власний проект.

Основні компетенції, що будуть сформовані у слухачів в результаті перепідготовки:

- здатність здійснювати збільшення частки сукупного працівника в національному доході країни, що виявляється в зростанні індивідуальних доходів громадян, зокрема й за рахунок підвищенню заробітної плати, а також у відповідних змінах в обсязі фонду споживання;

- вміння трансформації характеру та змісту праці для зменшення суперечностей між працею та капіталом; зміна місця та ролі працівника в системі прийняття рішень через інститути соціального партнерства, соціальної відповідальності, соціальної конкуренції;

- здатність до розвитку інтелектуальних можливостей та інтелектуального капіталу працівників відповідно до нових потреб і вимог спільного виробництва;

- вміння здійснювати суттєві та динамічні зміни в системі відносин власності, зокрема трансформації форм вияву та функціонування приватної власності, виникнення та розвиток нових типів і форм власності

(зокрема таких, як інтелектуальна власність, власність у сфері інформації, колективна власність працівників тощо);

– здатність до реалізації особистістю своїх потреб за рахунок більш вільного доступу до послуг освіти, охорони здоров'я, мистецтва тощо;

– вміння підвищувати соціальну роль держави за рахунок посилення соціальної спрямованості бюджетів розвинутих країн світу та відповідного посилення державного соціального захисту та гарантій малозабезпеченим і непрацездатним верствам суспільства;

– здатність до формування середнього класу та сприяння зростання його ролі в економічному середовищі, системі відносин власності тощо;

– вміння здійснювати соціальну спрямованість економічних відносин, що не обмежується лише сферою споживання, а втілюється в соціалізації та гуманізації економічних та виробничих відносин через цільову орієнтацію економічних важелів на різнобічний розвиток особистості та підвищення добробуту населення, поєднання інтересів виробників і споживачів.

Областю професійної діяльності випускника по спеціалізації «Соціальна орієнтація бізнесу» є формування ціннісного ставлення людини до життя, до якості задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людей. Високий рівень знань, самооцінки та відповідальності людини формує нові потреби не лише економічного, але й соціального, духовного спрямування, що пов'язані із стрімким розвитком нового виду власності – інтелектуальної. І, відповідно, з потребою використовувати цю власність у своїх інтересах в усіх сферах економічної та позаекономічної діяльності: у праці, забезпеченні творчого її характеру, прийнятті рішень, управлінні, розподілі, конкурентній боротьбі за зміну свого соціального статусу, у забезпеченні політичної, економічної, екологічної, культурної та духовної безпеки, у чому, власне, і виявляється сутність соціалізації як суспільного, так і економічного життя.

Об'єктами професійної діяльності слухачів виступають: процеси виробництва, що слід розглядати як безмежне зростання влади людини над природою, шляхом реалізації певних заходів, спрямованих на економію праці та підвищення її продуктивності; соціальна природа людини; соціально-культурний прогрес цивілізації; розширення і поглиблення соціальних та економічних зв'язків; формування всесвітнього інформаційного простору; розвиток нових інформаційних технологій; нові комунікаційні технології.

Основні види професійної діяльності полягають в наданні студентам необхідних компетенцій, для того щоб вони змогли надалі ефективно працювати у напрямку соціальної орієнтації бізнесу, що забезпечувала б високий рівень суспільного задоволення економікою. Випускники, які віддадуть перевагу роботі в бізнес-сфері, одержать необхідні знання про те, як сформувати соціально орієнтовану діяльність власного бізнесу. Ті, хто обере державну службу, будуть знати, яким чином бізнес може сприяти розвитку суспільства. Специфіка вимог роботодавців така, що в першу чергу затребувані фахівці, що володіють комплексом економічних і правових знань в сфері публічного адміністрування, знайомі із практикою службової діяльності в державних органах та з проведеними структурними й адміністративними реформами. Виходячи із цих вимог, у рамках даної магістерської програми здійснюється підготовка фахівців з поглибленими економіко-управлінськими знаннями, що володіють знаннями в сфері правового забезпечення інноваційної діяльності.

Відповідно до освітньої програми навчальний план магістра має складатися з двох частин: нормативної (75 % загальної кількості ЄКТС) та варіативної (25 % загальної кількості ЄКТС). В свою чергу, нормативна частина навчального плану має складатися з двох обов'язкових циклів дисциплін: загальної підготовки (25±5 відсотків нормативної частини) та професійної (75±5 відсотків нормативної частини) підготовки. Варіативна частина навчального плану має складатися з двох обов'язкових циклів дисциплін: загальної підготовки (25±5 відсотків варіативної частини) і професійної підготовки (75±5 відсотків варіативної частини) підготовки [1, с. 2].

Структура плану навчального процесу за спеціалізацією «Інноваційний бізнес» передбачатиме:

1. Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки, що включає обов'язкові дисципліни, такі як «Методологія та організація наукових досліджень в галузі інноваційного бізнесу» та «Методика викладання у вищій школі».

2. Цикл професійної та практичної підготовки складатиметься з дисциплін професійної підготовки, що дадуть уявлення слухачу про особливості функціонування інноваційної діяльності та її зв'язок з загальноекономічними дисциплінами, а також можливість сформувати навички з практичного застосування

набутих теоретичних знань.

3. Цикл дисциплін самостійного вибору студента складають не менше 25 % загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених відповідною освітньою програмою та робочим навчальним планом для певного рівня вищої освіти: для здобувачів ступеня магістра (освітньо-професійна програма) – не менше 24 кредитів ЄКТС.

Орієнтовними навчальними дисциплінами спеціалізації «Соціальна орієнтація бізнесу» можуть бути:

1. Інституціалізація суспільного розвитку.
2. Лідерство та управлінська еліта.
3. Комунікативна парадигма суспільного розвитку.
4. Управління якістю суспільних реформ.
5. Кризовий менеджмент в суспільному розвитку.
6. Інновації в управлінні суспільним розвитком.
7. Інвестиції в людський розвиток.
8. Механізми взаємодії суспільства та влади.
9. Громадянське суспільство в Україні: становлення та розвиток.
10. Інноваційно-інвестиційний розвиток суспільства.
11. Громадянське суспільство.
12. Базові інститути демократичного суспільства.
13. Взаємодія влади і суспільства.
14. Інновації в суспільному розвитку.
15. Правове середовище бізнесу.
16. Соціологія розвитку
17. Економічна теорія: аналітична база для прийняття управлінських рішень
18. Управління людськими ресурсами
19. Управління змінами
20. Управлінські дослідження
21. Ділове спілкування і мистецтво презентації
22. Ділові комунікації
23. Венчурне підприємництво.
24. Конфліктологія

Форми державної атестації (комплексний державний екзамен, захист кваліфікаційної роботи) не є тими видами навчальної діяльності студента, за допомогою яких студент набуває запланованих результатів навчання, в навчальному плані кредити ЄКТС для них не виділяються. Вказані форми контролю є незалежним оцінюванням рівня компетентностей, здобутих випускником. На написання випускної кваліфікаційної роботи за ступенем магістра виділяється від 9 до 12 кредитів ЄКТС.

Таким чином, запропонований зміст підготовки фахівців за спеціалізацією «Соціальна орієнтація бізнесу» надасть можливість слухачам отримати необхідні теоретичні знання та практичні навички при здійсненні господарської діяльності як приватного бізнесу, так і корпоративного бізнесу, а також зрозуміти його роль в економіці регіону та держави.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту»: від 01.07.2014 № 1556-VII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Закон України «Про освіту»: від 05.09.2017 № 2145-VIII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Social Business: Theory, Practice, and Critical Perspectives / [Andrea Grove, Gary A., Berg]. - Springer Science & Business Media, 2014. – 249 p.
4. Social Entrepreneurship and Social Business: An Introduction and Discussion with Case Studies [Christine K. Volkman, Kim Oliver Tokarski, Kati Ernst]. – Springer Science & Business Media, 2012. – 285 p.
5. Creating a New Civilization through Social Entrepreneurship [Patrick U. Petit]. – Transaction Publishers, 2011. – 191 c.
6. Социально-ответственный бизнес: глобальные тенденции и опыт СНГ / под ред. М. И. Либоракиной. М. : Фонд «Институт экономики города», 2003.

УДК 37.04

Мержвинська Анна, м. Київ

АНАЛІЗ РОЛІ Й ФУНКЦІЙ ВИКЛАДАЧА ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проведено аналіз і виявлено тенденції зміни ролі і функцій викладача при дистанційній формі навчання; визначено основні компетенції, необхідні викладачеві для успішної роботи в сфері дистанційного навчання.

Ключові слова: навчання, дистанційна форма навчання, інноваційна освіта; навчальний процес, викладач.

An analysis is conducted and trends in changing the role and functions of the teacher in distant learning are identified. Basic competences are defined that are necessary for the teacher to work successfully in the field of distant education.

Keywords: learning, distant learning, innovative education; training process, teacher.

Розвиток світового ринку дистанційної освіти отримав величезний поштовх із розвитком інформаційних технологій і в першу чергу комп'ютерних мереж, що дозволило охопити величезну аудиторію слухачів практично в будь-якій частині світу. За допомогою інтернет-технологій людина може навчатися в вищому навчальному закладі, знаходячись в іншому місті.

Світовий ринок електронної освіти розвивається дуже швидкими темпами, лідерами є Північна Америка й Західна Європа; по темпах зростання ринку дистанційної освіти на перше місце вийшли країни Азії, які випереджають країни Західної Європи майже в три рази, а країни Північної Америки в чотири рази; кількість слухачів, що навчаються за дистанційною формою, за прогнозом до 2025 р. може перевищити в 2, 5 рази число слухачів, що навчаються за традиційною формою навчання. [1].

З розвитком дистанційних форм навчання відбуваються зміни структури й змісту інформаційної взаємодії між викладачем, слухачем і інтерактивним джерелом навчальної інформації: зміни структури подання навчального матеріалу, складу й змісту учбово-методичного забезпечення освітнього процесу, а також розвиток інформаційно-комунікаційного предметного середовища як умов взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Застосування систем дистанційного навчання студентів у ВНЗ передбачає зміну ролі викладача, точніше роль викладача стає ще більш значимою, а його функції ширше.

Це можливо за умови певної чіткої організації всіх процесів дистанційного навчання в освітній організації, а також розуміння самими викладачами цієї ролі й функцій, які вони змушено приймати на себе, тим самим змінюючи своє місце в процесі навчання в цілому.

Освітній процес у ВНЗ, побудований на основі реалізації принципів електронного навчання будується із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних технологій і з використанням програмних середовищ, що поєднують всіх учасників цього процесу в рамках системи дистанційного навчання. Організуючи й реалізуючи електронне навчання, ВНЗ стає сучасною конкурентоспроможною освітньою організацією.

Тому варто особливу увагу приділити проблемі чіткого розуміння ролі й місця викладача ВНЗ при проектуванні, організації й реалізації освітнього процесу в рамках дистанційного навчання студентів. Проблема визначення ролі й місця викладача при організації навчання студентів з елементами дистанційного навчання досить висока й актуальна, тому що неправильне розуміння її принципів і змісту спричиняє зниження ефективності освітнього процесу, а також труднощі з досягненням результатів професійної підготовки студентів.

Процес дистанційного навчання – це лише одна з форм навчання, але із застосуванням сучасних інформаційно-телекомунікаційних засобів організації навчання. Принциповим залишається тільки те, що всі учасники процесу навчання перебувають на відстані один від одного, отже роль викладача ускладнюється, тому що йому необхідно чітко володіти методикою застосування даних засобів, щоб одержати як мінімум той освітній результат, який було заплановано.

Розглядаючи систему дистанційного навчання як форму організації освітнього процесу, слід указати на те, що сам процес повинен бути організований у рамках використання автоматизованої інформаційної системи, яка забезпечує взаємодію всіх учасників дистанційного навчання, а також автоматизує пов'язані із цим процеси. Така система є інформаційним центром і, найчастіше, представляється у вигляді програмної оболонки, освоїти яку має кожен учасник процесу. У зв'язку із цим викладачеві ВНЗ, де реалізується

дистанційне навчання має «примірити» на себе одну або кілька наступних ролей, перелік яких представлений на підставі вивчення світового досвіду, як ідеальна комбінація необхідних для організації ефективного і якісного освітнього процесу.

Адміністратор системи дистанційного навчання. Даним учасником рідше всього є викладач, тому що основна його функція – забезпечення функціонування всієї системи на технічному рівні. Найчастіше таку роль відіграє технічний фахівець або викладач, який має компетенції в області організації, налагодження й перевірки працездатності автоматизованих інформаційних систем. Найчастіше, виконуючи функції цієї ролі, викладач нічого більше взяти на себе не може, тому що вона вимагає досить великих часових витрат.

Дизайнер курсів. Роль розроблювача змісту й логіки навчання в системі дистанційного навчання. Одна з основних ролей викладача може стати саме ця роль, тому що функціонально тут необхідно розробити повний пакет матеріалів і сформувавши методику навчання. Викладач, виконуючи роль дизайнера курсів, фактично, виконує таку ж роль, як і при очному навчанні, коли розробляє учбово-методичну документацію. Єдине, чим відрізняється функціонал – це необхідністю зробити всі навчальні матеріали максимально інтерактивними, а значить викладач повинен володіти сучасними інформаційними технологіями в достатній мірі. Дана роль дуже часто сполучається з іншими, які приводяться нижче.

Викладач. Основна роль викладача як організатора дистанційного навчання. На відміну від дизайнера курсів, роль викладача зводиться до безпосереднього процесу навчання (викладання), а також строгому контролю успішності, виконання навчального графіка. У даній ролі викладач може тільки навчати й контролювати процес навчання, але при цьому може не бути автором курсу. Ключовим тут є те, що викладач є ще й помічником, він супроводжує навчання, його завдання – організувати зворотний зв'язок і не втрачати його з слухачами в процесі, навчання. Дана роль, як і функції, дуже тісно пов'язані з роллю тьютора, а найчастіше, це одне й теж.

Тьютор. Одна з найважливіших і розповсюджених ролей при організації дистанційного навчання. Функції викладача, що виконує дану роль, у цілому зводяться до повного супроводу студентів, причому роль не обов'язково припускає участь у самому процесі навчання.

Існує кілька варіантів розуміння терміна Тьютор (від англ, tutor – репетитор, куратор, вихователь в освітній установі), це: 1) педагог, що здійснює загальне керівництво самостійною позааудиторною роботою студентів; викладацька посада в деяких університетах. (Тьюторство практикується в освітніх установах, де велике значення надається навчальній діяльності по індивідуальних планах і самостійній роботі із джерелами інформації); 2) індивідуальний науковий керівник студента;

Таким чином виходить, що основне завдання тьютора – супровід індивідуального навчання й організація самостійної діяльності студентів, а також керівництво й контроль нею. Досить часто роль тьютора містить у собі ролі викладача й дизайнера курсів, що у світовій практиці вважається неприпустимим з погляду ефективної роботи системи дистанційного навчання, тому що перетинання важливих ролей при організації дистанційного навчання може спричинити збій або порушити загальну взаємодію між усіма його учасниками.

Куратор (організатор, координатор). Дана роль припускає функцію організатора процесу навчання. Основні функції даної ролі – це допомога студентам при організації процесу навчання або координація їх діяльності. Тобто, якщо дану роль виконує викладач, то йому необхідно стежити за своєчасним виконанням розкладу занять і графіком виконання завдань, здійснювати консультаційну підтримку курсу й здійснювати процеси комунікації з усіма учасниками й т.п. У цілому дана роль вимагає жорсткого регламенту дій від викладача й гарного знання логіки процесу навчання.

Фахівці, що виконують конкретні функції (фахівець із системи контролю, модератор, консультант). Поєднуючи кілька ролей у дану категорію, можна відзначити загальне в них, а саме те, що кожна роль позначає конкретний функціонал, виконуваний викладачем вузу в рамках організації дистанційного навчання. Якщо необхідно забезпечити процес контролю знань по програмі дистанційного курсу, то тут буде потрібно інвігілатор (дослівно, від англ. Invigilator – екзаменатор, що стежить за тим, щоб студенти не списували під час іспитів). Якщо необхідно здійснити процес комунікації учасників процесу дистанційного навчання у формі зворотного зв'язку в режимі телеконференції або форуму, а також інших форм, то в цьому випадку необхідно викладач, який буде відігравати роль модератора, тобто функцію судді при суперечці або в спілкуванні. Усі інші ролі, які забезпечують вузькі й конкретні функції також може взяти на себе викладач, тому що найчастіше це є його безпосереднім функціональним обов'язком при проведенні очного навчання.

Слухач. Дана роль у цілому пов'язана з студентом. Основна функція – навчання, тобто придбання знань і вмінь у процесі дистанційного навчання. Однак, і викладач також може бути слухачем, якщо він бере участь у процесі самоосвіти або навчання професорсько-викладацького складу ВНЗ.

Наведений перелік основних ролей викладача ВНЗ (створений на основі вичення міжнародного досвіду) в рамках реалізації дистанційного навчання і їх характеристика показує особливості й зміни ролі й функціональних обов'язків викладача сучасного ВНЗ. Слід зазначити, що роль викладача дистанційного навчання сучасного українського ВНЗ перетерплює ряд змін. Викладач виконує функції як безпосередньо викладача, так і дизайнера курсів, тьютора й куратора.

Це призводить, по-перше, до розвитку викладачем спеціальних навичок, прийомів педагогічної роботи з використанням сучасних інформаційних технологій, які висувають додаткові вимоги до якості розроблювальних навчальних матеріалів.

По-друге, особливість сучасного педагогічного процесу полягає в тому, що основний центр ваги при використанні сучасних інформаційних технологій поступово переноситься на студента, який вимушений адаптуватися в інформаційному освітньому середовищі ВНЗ. Основна функція викладача при цьому (роль тьютора) – підтримати студента в його діяльності: сприяти його успішному просуванню в потоці навчальної інформації, полегшити вирішення проблем, що виникають, сприяти успішному досягненню освітніх результатів, допомогти освоїти навчальну інформацію.

По-третє, від викладача потрібен інтенсивний зворотний зв'язок усіх учасників освітнього процесу. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють зробити цю взаємодію набагато більш активною й інтерактивною, але це вимагає від викладача додаткових зусиль, а також професійних компетенцій.

Для формування комплекту навчальних матеріалів викладачеві потрібно використовувати більше інтерактивності при подачі навчальної інформації, необхідні знання й уміння використовувати такі інструменти, як ефективні навчальні презентації й інтерактивні навчальні фільми, а також володіти ефективними методами проектування й розробки інтерактивних навчальних матеріалів [2]. Слід зазначити й той факт, що в деяких формах дистанційної освіти, особливо у відкритих університетських курсах, майже або навіть зовсім не використовуються телеконференції, мало роботи в групах, мало або зовсім немає взаємодії між студентом і викладачем у реальному часі.

У дослідженні М. М. Мура [2, с. 66–69] акцентується увага на наступних основних ролях викладачів, що працюють у системах дистанційної освіти, які актуальні і для українських викладачів:

- викладач подає особистий приклад, допомагаючи підтримати робоче й навчальне середовище взаємоповаги, і створити комфортну психологічну обстановку;
- викладач сприяє навчанню, допомагаючи всім студентам ефективно спілкуватися й уважно слухати, для того, щоб направляти студентів на шляху до досягнення їх навчальних цілей;
- викладач керує студентами, допомагаючи студентам повніше включитися в освітній процес, сприяючи прийняттю рішень, допомагаючи у виборі підходящої інформації, досягненні цілей, а також пропонуючи студентам замислюватися над власним навчальним процесом, і рекомендуючи способи його поліпшення;
- викладач управляє процесом навчання, стежачи за успіхами студента, його діяльністю і якістю роботи, і допомагає вирішувати складності, що виникають;
- викладач є експертом у певній предметній області, постійно оцінюючи й обновляючи свої знання, якими він ділиться зі студентами;
- викладач мотивує студентів до навчання, спонукаючи їх застосовувати свої ідеї на практиці, залучаючи їх в обговорення, що вимагають міркувань, і інтерактивні дискусії; підтримує студентів у їхніх дослідженнях;
- викладач є новатором в області навчання, розробляє курси, навчальні посібники, і системи оцінки знань, для того, щоб застосувати широке різноманіття педагогічних стратегій. Це означає застосування різних технік і технологій викладання для того, щоб збагатити процес навчання.

Проаналізувавши закордонний і вітчизняний досвід і на підставі особистого досвіду можна виділити наступні компетенції, необхідні викладачеві для успішної роботи в сфері дистанційного навчання:

- наявність загальних уявлень про дидактичні можливості інформаційних технологій;
- наявність уявлень про єдиний інформаційний простір освітньої установи й можливостях його

використання в освітньому процесі;

- володіння прийомами підготовки дидактичних матеріалів і робочих документів відповідно до предметної області засобами офісних технологій (роздавальних матеріалів, презентацій і ін.);
- володіння найпростішими прийомами підготовки графічних ілюстрацій для наочних і дидактичних матеріалів, що використовуються в освітній діяльності на основі растрової графіки;
- володіння базовими сервісами й технологіями Інтернету в контексті їх використання в освітній діяльності;
- наявність уявлень про технології й ресурси дистанційної підтримки освітнього процесу й можливостях їх включення в педагогічну діяльність;
- уміння використовувати сучасні технології; бути здатними генерувати нові ідеї, творчо мислити.

Таким чином, у сфері вищої освіти відбуваються зміни у викладацькій діяльності, місці й ролі викладача в освітньому процесі, його основних функціях, що сприяє як підвищенню ефективності професійної діяльності викладачів, так і конкурентоспроможності освітньої організації в цілому. Успіх дистанційної форми навчання багато в чому залежить від викладачів дистанційного навчання та їх професіоналізму.

Література

1. Батаев А. В. Аналіз світового ринку дистанційного утвору // Молодий учений. – 2015. – № 20. – С. 205–208. – Режим доступу : URL <https://moluch.ru/archive/100/22587/>
2. Information and Communication Technologies in Distance education Specialized Training Course, © UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2002 All Rights Reserved ISBN, P. 66–69.
3. Лесин С. М. Организация сетевого взаимодействия педагогических сообществ как фактор совершенствования системы повышения квалификации в вузе // сб. матер. V междунар. науч.-практ. конф. «Профессиональное развитие педагогических и управленческих кадров в московском мегаполисе». – М. : МГПУ, 2014. – С. 111–114.
4. Шамсутдинов Р. Р. Роль тьютора в системе дистанционного обучения / Р. Р. Шамсутдинов, А. Р. Абдурахманова // Молодой ученый. – 2014. – № 4. – С. 1134-1135. – Режим доступу : URL <https://moluch.ru/archive/63/9835/> (дата обращения: 15.03.2018).
5. Онлайн-освіта (світовий ринок) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tadviser.ru/index.php/>

УДК 51.77

Moiseeva Natalia, Minsk

DEVELOPMENT OF PROFESSIONALLY-ORIENTED TASKS FOR STUDENTS-GEOGRAPHERS

At the Faculty of Geography of the Belarusian State University, the Department of General Mathematics and Informatics has been working for many years on the integration of specialized courses and the «Higher Mathematics with Fundamentals of Informatics» course. The role of mathematical modeling in the professional activity of students-geographers is considered in the article. The author gives examples of her developed tasks that demonstrate the interdisciplinary relation of courses.

Keywords: *mathematical modeling, statistical regularities, data analysis, career guidance.*

На географічному факультеті Білоруського державного університету кафедра загальної математики та інформатики протягом багатьох років проводить роботу по інтеграції спеціалізованих курсів і курсу «Вища математика з основами інформатики». У статті розглядається роль математичного моделювання у професійній діяльності студентів-географів. Автор наводить приклади розроблених ним завдань, що демонструють міждисциплінарну зв'язок курсів.

Ключові слова: *математичне моделювання, статистичні закономірності, аналіз даних, професійна орієнтація.*

For today in the modern world there is a huge choice of software tools for analysis and processing of various types of geographic and statistical data. Powerful software products of research's supporting in various fields of knowledge have been created to solve the generalized tasks of a particular science through a specific set of commands. But, firstly, although such teams cover a significant range of issues, they can't always solve the problem facing the researcher, and, secondly, many specialized software products are quite expensive.

It should be noted that almost all types of research activities in the natural sciences have got developed software products to support scientific developments (analysis, automation, design of results, etc.) nowadays. And the

researcher is faced with the task of choosing the optimal package, which, with minimal time spent on development, would save efforts on calculations and analysis. Many specialized mathematical applications (Mathematica, Mapple, Mathcad, etc.) make it possible to save time on various types of calculations and to choose the optimal method for solving the assigned geographic problem.

Teachers are quite clear that after passing the exam none of the non-mathematic students will solve similar tasks manually. Of course they will try to make it with the help of a specialized mathematical application. Therefore, it is considered advisable to introduce the basic principles of work in one of the above-mentioned applications in the course «Higher Mathematics with Fundamentals of Informatics», so that for a limited number of classroom classes the student would learn to solve geographic problems with the help of a specialized mathematical editor.

One of the most promising areas of using information technologies in education is a computer modeling of geographic phenomena and processes [1]. Using educational computer models, it is possible to present the studied material more clearly, to demonstrate its new and unexpected aspects in an earlier unknown method. This increases the students' interest in the subject and contributes to an in-depth understanding of the teaching material.

One of the main ideas of «modernization» of training courses is the use of modern electronic communication tools: various distance learning systems, computer testing, electronic textbooks, lecture notes, etc.

However, the use of all these resources has certain difficulties in organizing the teaching of higher mathematics for students of non-core faculties. In connection with the recent trends associated with the frequent change of the school curriculum, some topics that necessary for independent work have simply not been studied by individual students. Therefore, a standardized and stereotyped approach to each student does not often lead to his learning of the subject, but on the contrary leaves to any desire to learn at the beginning of the training.

The educational material developed for the course «Higher Mathematics with Fundamentals of Informatics» is aimed at developing of students' ability to analyze, structure, process information with the help of computer tools, developing of their readiness to solve professional problems based on the use of information technology. The study of the presented discipline is also aimed at preparing students for independent development of those branches of mathematics, computer science and its applied fields that may be required in the practical and research work of future specialists additionally.

Improving of the education's quality in higher education is carried through by improving the readable courses in the context of the future profession and the current social and economic order. It is mandatory to use a projector that displays information from the computer monitor, and some of the practical classes are transferred from the classrooms and conducted in computer labs. In the course of studying the discipline «Higher Mathematics with Fundamentals of Informatics» special attention is paid to the practical application of the Microsoft Office programs and the specialized mathematical application Mathematica to the processing of geographic content data and the study of mathematical models of geographical phenomena.

The professional orientation of the teaching of mathematics to students-geographers is realized through the solution of applied problems. When selecting the educational material for laboratory studies, the author of the paper uses problems compiled on the basis of real geographic studies [2].

In this article, let's give examples of several tasks used by the author to demonstrate to students the potential of the non-specialized course «Higher Mathematics with Fundamentals of Informatics» in solving specific problems arising in their future professional activity.

Task 1 (Determination of the flow of water in the river in an analytical way). It is required to determine the water discharge in the river on five high-speed verticals (using the data in table 1). The speed coefficients for the left bank are 0.9, for the right bank – 0.5. To calculate the area of a section, formulas of regular geometric figures are used. The calculation of the average speed on the vertical is made from the point speed measurements based on the following formulas. With a free from ice and water vegetation, the channel is used:

- five-point method

$$v = 0,05 U_{\text{пов}} + 0,347 (U_{0,2} + U_{0,6}) + 0,173 U_{0,8} + 0,083 U_{\text{дно}}; \quad (1)$$

- point-to-point method with a monotonic decrease in velocities from the surface to the bottom of the stream

$$v = 0,5 (U_{0,2} + U_{0,8}); \quad (2)$$

- point-to-point method with a buried maximum of the flow velocity (including at ice-freezing)

$$v = 0,53 U_{0,2} + 0,47 U_{0,8}; \quad (3)$$

□ single-point method with a monotonous decrease in velocities from the surface to the bottom of the stream

$$v = U_{0,6}. \quad (4)$$

Table 1

Measurement of water velocity on five high-speed verticals

Speed vertical number	1	2	3	4	5
On a surface ($U_{\text{пов}}$)	0	1,1	0	0	0
0,2 H ($U_{0,2}$)	1,3	1,4	1,4	1,2	0
0,6 H ($U_{0,6}$)	0	1,3	1,2	0	1,0
0,8 H ($U_{0,8}$)	1,0	1,1	1,0	1,3	1,0
At the bottom ($U_{\text{дно}}$)	0	0,9	0	0	0
Depth	0,6	1,2	0,8	0,5	0,3

In addition to the calculations, it is required to plot the distribution of the average velocity on each of the verticals, and a graph of the dependence of the water discharge on the type of shores.

Problem 2 (Determination of the radial velocity of a star). It is required to find the radial velocity of a star (v_r), if the shift of the spectral line $\Delta\lambda=14.5$ nm at a laboratory wavelength $\lambda_0=434.3$ nm ($c=3\cdot 10^5$ km/c)

$$v_r = \Delta\lambda \cdot c / \lambda_0 \quad (5)$$

It is necessary to determine how the radial velocity of the star will change (v_r), if the shift of the spectral line ($\Delta\lambda$) will vary from 14.5 nm to 19.5 nm in 0.5 nm steps, and the laboratory wavelength (λ_0) is from 380 nm to 780 nm in 100 nm steps. It is required to plot the radial-velocity dependence on the shift of the spectral line for different values of the laboratory wavelength.

The development of integrated tasks and their use in the educational process [3] is a promising direction in teaching of modern information technologies, training highly qualified scientific personnel and specialists. Integration of various applied problems into the educational process increases the efficiency of teachers' work, contributes to the strengthening of students' motivation and the acquisition of skills in working with information technologies.

Literature

1. Воронкина Н. А. Дидактический потенциал информационных технологий в профессиональной подготовке студентов-географов / Н. А. Воронкина // Теория и методика обучения фундаментальным дисциплинам в высшей школе : сб. науч. трудов VIII Междунар. научно-практ. конф., Кривой Рог, 25–26 марта 2010 г. : в 3-х т. / НМетАУ. – Кривой Рог, 2010. – Т. 3. – С. 156–161.
2. Воронкина Н. А. Профессионально-ориентированные задачи в курсе «Основы информатики» для студентов-географов / Н. А. Воронкина // Информатизация образования – 2010 : Педагогические аспекты создания информационно-образовательной среды : матер. междунар. науч. конф., Минск, 27–30 октября 2010 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: И. А. Новик (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2010. – С. 99–103.
3. Велько О. А. Математика и информатика для студентов гуманитарных специальностей: возможности междисциплинарного синтеза / О. А. Велько, Н. А. Моисеева // Математика у технічному університеті ХХІ сторіччя: дистанційна всеукр. наук. конф., Донбаська державна машинобудівна академія, 15–16 травня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Краматорськ, 2017. – Режим доступа : <http://www.dgma.donetsk.ua/mkonf-2017-dopovidy-it.html>

УДК 001.18:37.014 (477)

Нежива Ольга, м. Київ

ФУТУРОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються дослідження освітньої політики та розробка проектів майбутніх можливих шляхів її реформування та розвитку як інструменту побудови громадянського суспільства. У результаті дослідження, автор прийшов до висновку, що освіта має ґрунтуватися не тільки на державних, а й на громадських, суспільних механізмах регулювання діяльності, створювати та підтримувати сприятливе середовище для існування та функціонування альтернативних можливостей, що є необхідною умовою утвердження вільної освітньої взаємодії та розуміння освіти як практики свободи.

Ключові слова: освітня політика, українська освітня політика, реформа, освіта, Україна.

The article deals with education policy research and development of projects for possible ways of its reformation and development as an instrument for building a civil society. As a result of the study, the author comes to the conclusion that education should be based not only on state but also on public, social mechanisms of activity regulation. It should also create and maintain a favorable environment for the existence and functioning of alternative opportunities, which is a prerequisite for the establishment of free educational interaction and understanding education as a practice of freedom.

Keywords: *educational policy, Ukrainian educational policy, reform, education, Ukraine.*

Сучасне людство переживає кризу освіти, що має глобальний характер та поглиблюється в умовах транзитивних пострадянських суспільств, таких як українське. У цьому контексті дослідження освітньої політики та розробка проектів майбутніх можливих шляхів її реформування та розвитку як інструменту побудови громадянського суспільства стає надзвичайно актуальним у науковому та вкрай важливим у праксеологічному відношенні. Адже, якісна та ефективна освіта є необхідною умовою консолідації усіх соціальних інституцій, формування та становлення нових світоглядно – ціннісних орієнтирів особистості.

Зважаючи на всі вище перераховані обставини, увага науковців, філософів, освітян – теоретиків і практиків до проблеми формування футурологічного проекту освітньої політики в Україні не є випадковою. Серед українських дослідників означеними проблемами займаються В. Андрущенко, Т. Брус, В. Дарманський, Д. Дзвінчук, В. Журавський, В. Гальперина, Л.Губерський, В. Кремень, В. Луговий, В.Огнев'юк, Л. Прокопенко, Н. Протасов, В. Ребкала, В. Романов, О. Рудік, С. Терпищій, В. Тертичка та ін.

Які ж основні протиріччя освітньої політики, що гальмують подальший розвиток як освітньої системи, так і суспільства загалом виділяють сучасні українські та зарубіжні дослідники?

По-перше, «сучасна освітня політика України є багато в чому прикладом неоптимального поєднання елементів конфліктуючих моделей. З одного боку, вона некритично запозичує цінності, цілі та пріоритети ліберальної моделі (з її індивідуалізмом, плюралізмом, економоцентризмом) і тим самим дещо суперечить світоглядному ядру української культури (яка включає також і протилежні лібералізму цінності збереження високої значущості держави, нації, народу); з іншого боку, освітня політика України, як ми вже зазначали, багато в чому успадкована із системи радянського управління освітою, яку за організаційно-управлінськими критеріями можна віднести до адміністративної, навіть тоталітарної моделі» [3].

По-друге, наразі наявними є протиріччя між традиційним та постмодерністським баченням розвитку державної освітньої політики, а також її соціальними та економічними пріоритетами. Ці протиріччя загалом пов'язані із зародженням і розвитком гібридної комуністичної неоліберальної раціональності, яка керує процесами авторитарними методами, але в той же час, на рівні дискурсу, прагне розвивати свою автономію та самоврядування [5, с. 487–508]. Дані суперечності і невідповідності, підкріплюються спробами політичної еліти «відобразити минуле України» і побудувати «духовно і культурно багату» націю, і водночас, «наздогнати розвинену Європу» і тим самим збудувати «сучасну і технологічно просунуту» ринкову економіку. Без сумніву, ці досить різні політичні задуми, призводять до підвищення рівня конфліктності і незбігів на вищому рівні політичного дискурсу, а також у процесі праксеологічної імплементації політики [4].

Таким чином, наявні протиріччя розвитку державної освітньої політики України та важливість для транзитивних суспільств формування та становлення освітньої політики на демократичних засадах, актуалізує розробку та впровадження політики реформування національної системи освіти.

На нашу думку основними напрямками реформування національної освітньої системи мають стати: по-перше, формування державної освітньої політики України на основі нелінійної парадигми, що передбачає децентралізацію та лібералізацію освіти на всіх рівнях (на рівні середньої освіти – впровадження державно-громадського управління освітою; на рівні вищої освіти - адміністративна оперативна автономія повинна делегуватися на найнижчий можливий рівень – рівень ВНЗ.), становлення нелінійного мислення майбутніх педагогів, використання в освіті нелінійних методів навчання; по-друге, підвищення ефективності освітньої системи; по-третє, підвищення якості освіти, як одного з пріоритетів становлення громадянського суспільства, що набуває особливої актуальності, враховуючи сучасні євроінтеграційні процеси.

Загалом, плінність та мінливість сучасного світу вимагають парадигмальних зсувів як на теоретичному так і на праксеологічному рівні розробки та впровадження освітньої політики. Ці парадигмальні зсуви повинні відбуватися в напрямку переходу від лінійної парадигми до нелінійної.

Звернемось до наукового досвіду А. Євтодюка, який виокремлює наступні особливості феномена нелінійності [2]:

– Завдяки нелінійності набуває дієвої сили принцип посилення флуктуацій. Нелінійність може посилювати флуктуації, спричинювати великі наслідки незначної причини, викликати розвиток системи в режимі із загостренням.

– Певним класам відкритих нелінійних систем притаманна пороговість чутливості: до порогового значення певних величин система залишається незмінною, а вище – деякі параметри можуть навіть зникнути в процесі самоорганізації системи в режимі із загостренням.

– Нелінійність породжує дискретність шляхів еволюції системи: на конкретному нелінійному середовищі можливий лише певний набір цих шляхів, який визначається спектром стійких станів, або структур - аттракторів для даної системи.

– Нелінійність означає можливість неочікуваних (емерджентних) змін напрямків протікання процесів, а тому її визнання викриває ненадійність тривалий час розповсюджених прогнозів-екстраполяцій від наявного.

З нашої точки зору, основними кроками на шляху переходу до нелінійної парадигми є децентралізація та лібералізація освіти на всіх рівнях.

На рівні середньої освіти, на нашу думку, найбільш продуктивними є впровадження державно-громадського управління освітою як інструменту демократизації, децентралізації та деконцентрації загальної середньої освіти.

Як зазначає Л. Гаєвська, що основними напрямками впровадження державно – громадського управління освітою є [1]: активізація участі та контролю батьків; модернізація системи управління освітою, її відкритість і прозорість; зменшенням рівня централізації управління освітою; розвиток громадських ініціатив у галузі освіти; перехід у системі освіти на договірні відносини; створення недержавних структур, що розширюють можливості державних освітніх закладів для вибору шляхів свого ресурсного забезпечення (центри освітніх технологій, фонди та інші структури для підтримки освітніх ініціатив тощо).

Отже, децентралізація, деконцентрація, демократизація та лібералізація передбачає проліферацію суб'єктів освітньої політики. Освітня політика має відійти від моносуб'єктності та стати полісуб'єктною. Для цього, вона має ґрунтуватися не тільки на державних, а й на громадських, суспільних механізмах регулювання діяльності, створювати та підтримувати сприятливе середовище для існування та функціонування альтернативних можливостей, що є необхідною умовою утвердження вільної освітньої взаємодії та розуміння освіти як практики свободи.

Література

1. Гаєвська Л. Державно-громадське управління загальноосвітнім навчальним закладом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ibrary.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/20/visnuk_14.pdf
2. Євтодюк А. В. Синергетичні засади моделювання освітніх систем : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / А. В. Євтодюк. – К., 2001. – 16 с.
3. Зайцев М. О. Особистісне буття в смисловому полі європейської культури. / М. О. Зайцев. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 200 с.
3. Gutek G. L. Philosophical and Ideological Perspectives on Education (2nd ed.) / G. L. Gutek. – Englewood Cliffs : Prentice Hall, 2001. – P. 96–125.
4. Nezhyva O. Features of formation of Ukrainian education policy / Olga Nezhyva // Future Human Image. – № 3 (6) – К., 2016. – P. 178–189.

УДК 801.675.2

Одарченко Роман, м. Київ,
Андрусяк Наталія, м. Черкаси

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ, ЯК СКЛАДНИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕДУКАЦІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються особливості розвитку професійної орієнтації в Україні, здійснено аналіз профорієнтаційної роботи, який показав, що сучасні нормативно-правові акти вже є застарілими та повністю не відповідають вимогам сьогодення; в Україні лише формально виконуються основні засади професійної орієнтації молоді; відсутні централізовані механізми проведення та контролю профорієнтаційних заходів. Тому необхідно реформувати систему професійної орієнтації та передусім в

школі; створити умови для проведення професійної орієнтації у закладах вищої та професійної освіти; забезпечити безперервний діалог всіх стейкхолдерів даного процесу. З цією метою необхідно забезпечити розробку спільного бачення розвитку національної системи професійної орієнтації; підготувати зміни до Концепції професійної орієнтації населення; сформувати План дій щодо її реалізації; розробити План запровадження інновацій у системі професійної орієнтації.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійне самовизначення, рефлексія, системність, веб-портал, інновації.

The article deals with the peculiarities of career guidance development in Ukraine. An analysis of career guidance activities is carried out, which shows that the existing regulations are obsolete and do not fully meet today's requirements. In Ukraine, only the basic principles of young people's career guidance are formally fulfilled. There are no centralized mechanisms for conducting and controlling career guidance activities. Therefore, it is necessary to reform the career guidance system, first of all, at school, create conditions for career guidance in institutions of higher and vocational education, provide a continuous dialogue for all stakeholders of this process. To this end, it is necessary to ensure the development of a common vision for the development of a national career guidance system, prepare amendments to the Concept of career guidance of the population, create an Action Plan for its implementation, and develop a Plan of innovations introduction into the career guidance system.

Keywords: career guidance, professional self-determination, reflection, systemacy, web-portal, innovation.

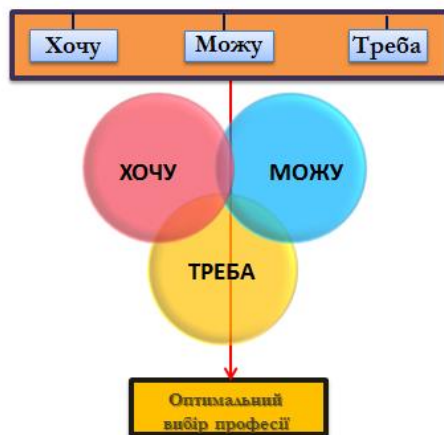
Проблема вибору професії завжди була актуальною і тим більше, залишається такою в сучасних умовах. Яку професію обрати – одне з головних завдань у житті кожної людини. Умови оптимального вибору професії можна сформувати так (рис. 1).

Проте здебільшого з причини незнання правил вибору професії, ситуації на ринку праці, відсутності практичного досвіду професійної діяльності близько 40 % молодих людей обирають професію, яка не відповідає їх інтересам, нахилам та вподобанням. Тому на ринку праці України склалася парадоксальна ситуація – безробіття і дефіцит кадрів.

Значна частина молоді після закінчення навчального закладу змушена працевлаштовуватися не за фахом, одержувати статус безробітного або взагалі виїжджати в пошуках роботи за межі області або держави. Це може призвести та неминуче призведе до катастрофічної ситуації, якщо не проводити жодних змін в сучасній системі професійної орієнтації.

Основною метою даної роботи є розробка рекомендацій по удосконаленню системи професійної орієнтації протягом навчання для задоволення потреб всіх стейкхолдерів системи вищої освіти в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

«ХОЧУ» – бажання, інтереси, нахили особистості; «МОЖУ» – знання, здібності, стан здоров'я;
«ТРЕБА» – потреби ринку праці в кадрах.

Рис. 1. Умови оптимального вибору професії

- детальний аналіз діючих нормативно-правових актів (НПА), які регламентують діяльність системи професійної орієнтації в Україні, з метою визначення їх недоліків;
- розробка рекомендації по удосконаленню законодавства в сфері професійної орієнтації;
- розробка рекомендацій по удосконаленню механізмів забезпечення безперервної та ефективної

роботи системи професійної орієнтації.

Професійна орієнтація, профорієнтація – заходи, спрямовані на ознайомлення людини з її здібностями й можливостями для того, щоб запропонувати їй вибрати одну з найбільш підходящих для неї професій з врахуванням потреб виробництва [1]. Професійна орієнтація – це наукова дисципліна, яка допомагає людині обрати свою майбутню професію з урахуванням всіх її здібностей, потреб і бажань. Також професійна орієнтація містить технологію розвитку у людини позитивного ставлення до праці [2, 6].

Професійна орієнтація являє собою цілісну систему, яка складається із взаємопов'язаних компонентів, з'єднаних спільною метою та єдністю управління.

Загальна мета системи профорієнтаційної роботи полягає у підготовці молодих людей до обґрунтованого вибору професії, що задовольняє як особисті інтереси, так і суспільні потреби. Ця мета цілком відповідає загальній меті підготовки школярів, а потім студентів і реалізується в процесі професійної орієнтації як спочатку в школі, так потім і у закладах вищої освіти.

Раніше професійна орієнтація (у т. ч. її психологічні аспекти) розглядалася з позицій тимчасової допомоги старшокласнику у його професійному самовизначенні, для вибору професії раз і на все життя.

Проте виявилось, що на практиці такий шлях часто не дає бажаних результатів. Адже коли поради і навіть вимоги профорієнтатора починав виконувати конкретний випускник з власними поглядами, певним досвідом, унікальним набором індивідуальних властивостей, прогнозованого позитивного результату досягти неможливо [3, 4]. Більше того, прагнення діяти відповідно до конкретних вимог може призвести до непередбаченої ситуації – професія ніби вибрана правильно, а в процесі навчання з'являється незадоволення нею, що призводить до внутрішнього конфлікту особистості. Це тому, що людина постійно розвивається, і та професія, яка влаштувала її три роки тому, може більше не задовольняти. Професійна орієнтація не закінчується вибором професії, вона актуальна протягом всього життя людини.

Тому, задля зміцнення економічного потенціалу, розвитку держави навколо вирішення проблеми професійної орієнтації мають об'єднатись всі зацікавлені стейкхолдери (рис. 2). Саме від їх взаємодії буде залежати успіх або невдача від реформування системи професійної орієнтації при чому не тільки молоді, а й впродовж усього життя.

Чинним нині є «Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається» від 2 червня 1995 р. де зазначено, що на загальнодержавному рівні координацію організаційних питань професійної орієнтації молоді, яка навчається, здійснюють Міністерство освіти України і Міністерство праці України [8]. Для координації профорієнтаційної роботи на місцях рішенням місцевих органів державної виконавчої влади може бути утворена територіальна міжгалузєва рада з професійної орієнтації і професійного навчання незайнятого населення. Професійну орієнтацію молоді, яка навчається, вивчення ефективності працевлаштування випускників доцільно здійснювати навчальними закладами спільно з батьками учнів, підприємствами, установами і організаціями, центрами (відділами) профорієнтації територіальних центрів зайнятості.

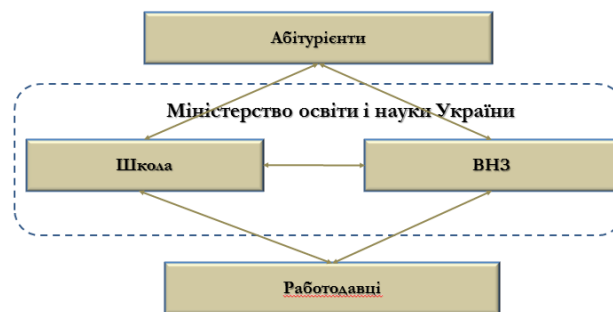

Рис. 2. Стейкхолдери системи вищої освіти

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842 «Концепція державної системи професійної орієнтації населення» [9] розширено значення категорії, що розглядається, зазначено, що професійна орієнтація населення є науково обґрунтованою системою взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності.

Проте, ми можемо константувати низку проблем, що існують у цій сфері:

- відсутність загальноприйнятих, однозначних критеріїв професійного успіху,
- практично відсутня або дуже слабка взаємодія держави, закладів освіти з профорієнтаційною наукою,
- катастрофічно недостатня кількість годин, що виділені у закладах освіти на знайомство з переліком професій, ринком праці, визначенням фахових здібностей,
- відсутня увага соціальних інституцій до профорієнтації та проблем, пов'язаних із нею,
- необхідність системної організації профорієнтаційної роботи, професійного і психолого-педагогічного супроводу особистості на шляху самовизначення,
- відсутність профільної освіти у людей, які здійснюють професійну орієнтацію, що суттєво знижує якість цих послуг.

Про недостатню результативність профорієнтаційної роботи зі школярами свідчать пов'язані із професійним самовизначенням учнів суперечності між: нахилами та здібностями й вимогами професії; домаганнями й реальними можливостями виконувати певну роботу; здібностями та престижністю професії; бажанням заздалегідь спробувати себе в професійній діяльності та відсутністю такої можливості в школі; а також між станом здоров'я, особливостями характеру, звичок і вимогами, які ставить майбутня професія тощо [7].

Аналізуючи інформацію, можна стверджувати, що відсутні системність та скоординованість діяльність, оскільки Міністерство освіти та науки, Міністерство молоді та спорту, Державна служба зайнятості намагаються реалізовувати окремі заходи з професійної орієнтації, а представники бізнесу використовують термін «профорієнтація» за для власної комерційної вигоди без надання необхідних послуг.

Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман, у своєму виступі під час представлення Програми діяльності Кабінету Міністрів України на засіданні Верховної Ради України порушував питання «Чи існує в країні взагалі система профорієнтації?».

Але саме професійна орієнтація є основним превентивним заходом, що протидіє зростанню безробіття і, як результат, допомагає запобіганню та профілактиці зростання злочинності, насамперед серед молоді. Тому відсутність системи повноцінних послуг із професійної орієнтації, які давали б змогу молоді усвідомлено обирати професію, з огляду на власний потенціал і потреби ринку праці, суспільство сприймає як грубе порушення законних прав на якісні профорієнтаційні послуги.

Наразі, спільне бачення розвитку системи професійної орієнтації також відсутнє, відповідальні органи державної влади безсистемно охоплюють послугами з професійної орієнтації різні верстви населення України. Відсутні чіткі критерії якості та система вимірів ефективності надання профорієнтаційних послуг для кінцевого споживача: учнів шкіл, абітурієнтів і випускників навчальних закладів, внутрішньо переміщених осіб та всього працездатного населення України.

Освітні системи консервативні. Ми повинні вигадувати майбутнє, забезпечити, щоб наші системи освіти забезпечували базові навички та розвивали студентів для навчання протягом усього життя [7].

Удосконалення системи професійної орієнтації в Україні можна та й потрібно проводити одночасно по декільком паралельним напрямкам: реформувати систему передусім в школі; створити умови для проведення професійної орієнтації у закладах вищої та професійної освіти; забезпечити безперервний діалог всіх стейкхолдерів даного процесу тощо.

Першими кроками на шляху реформування системи професійної орієнтації можуть стати наступні: розробка спільного бачення (візії) розвитку національної системи професійної орієнтації; підготовка змін до Концепції професійної орієнтації населення; формування Плану дій щодо її реалізації; запровадження інновацій у системі професійної орієнтації.

На останньому пункті зупинимося більш детально. Зараз можна вже зовсім сміливо стверджувати, що основним джерелом інформації для різних вікових груп вже давно стала мережа Інтернет. Тому, доцільно проводити професійно-просвітницьку інноваційну діяльність передусім там.

Проведений аналіз ресурсів мережі Інтернет показав наступне:

- відсутність централізації профорієнтації;
- наявність безкоштовних відносно простих тестів для визначення здібностей;
- платні розширені тести для визначення здібностей;
- розрізнені локальні проекти по профорієнтації;
- окремі невеликі веб-ресурси.

З вище сказаного можна зрозуміти, що ефект від таких ресурсів зовсім малий, а тому необхідно розробити бачення створення єдиного порталу професійної орієнтації, на якому можна буде знайти

інформацію про всі професії, їх потенціал, протестувати власні здібності, підібрати оптимальний заклад вищої або професійної освіти для здобуття професії тощо (рис. 3).

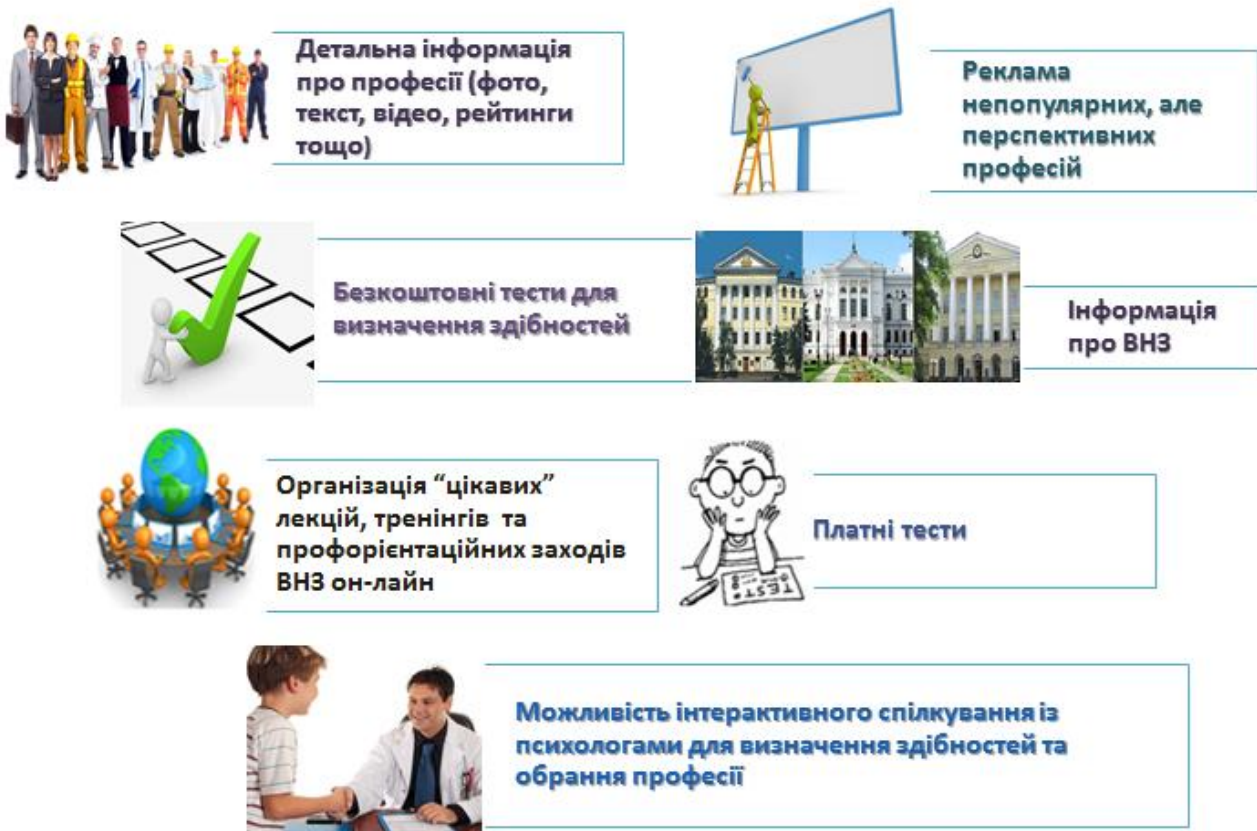

Рис. 3. Можливості порталу професійної орієнтації молоді України

Створення подібного порталу та забезпечення інших дій, направлених на реформування системи професійної орієнтації в Україні, зможуть забезпечити наступний результат:

- більш свідомий вибір професії та місця навчання;
- можливість побудови успішної кар'єри;
- оптимізація перерозподілу випускників шкіл на різні напрями навчання (професії).

Це в свою чергу дозволить дещо виправити ситуацію на ринку праці та зміцнити економічний потенціал країни.

Проведений аналіз поточного стану професійної орієнтації показав наступне: сучасні нормативно-правові акти вже є застарілими та повністю не відповідають вимогам сьогодення; в Україні лише формально виконуються основні засади професійної орієнтації молоді; відсутні централізовані механізми проведення та контролю профорієнтаційних заходів. Тому необхідно вкрай швидко реформувати систему професійної орієнтації та передусім в школі; створити умови для проведення професійної орієнтації у закладах вищої та професійної освіти; забезпечити безперервний діалог всіх стейкхолдерів даного процесу. З цією метою необхідно забезпечити розробку спільного бачення розвитку національної системи професійної орієнтації; підготувати зміни до Концепції професійної орієнтації населення; сформулювати План дій щодо її реалізації; розробити План запровадження інновацій у системі професійної орієнтації.

В якості прикладу використання інновацій в цьому процесі розглянуто розробку порталу професійної орієнтації в Україні.

Всі вище окреслені заходи дозволять робити більш свідомий вибір професії та місця навчання; забезпечать можливість побудови успішної кар'єри; допоможуть провести оптимізацію перерозподілу випускників шкіл на різні напрями навчання (професії). При чому проведення всіх цих заходів повинні контролюватися урядом, адже правильна політика держави в сфері професійної орієнтації – крок назустріч успішному майбутньому України!

Література

1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособие для ВУЗов / В. А. Бодров. – М. : ПЕРСЭ, 2001. – 511 с.
2. Дудко Л. А. Конкурентоспроможність спеціаліста в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. соціолог. наук : 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології / Людмила Андріївна Дудко. – К. : Інститут соціології, 2004. – 196 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Борисенко С. А. Профессиональная подготовка конкурентоспособных специалистов в области экономики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Светлана Александровна Борисенко. – Комсомольск-на-Амуре, 2004. – 219 с.
5. Івашковський В. Створення належних педагогічних умов – визнана складова процесу виховання громадянина / В. Івашковський // Рід. шк. – 2008. – № 9. – С. 36–39.
6. Барановский А. Б. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации : учеб.-метод. пособ. / А. Б. Барановский, Г. М. Потапенко, Г. В. Щекин. – К., 1991.
7. Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников / Н. Н. Захаров. – М. : Просвещение, 1988.
8. Improving the world with the power of skills. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.worldskills.org/>
9. Наказ Міністерства у Справах Молоді і Спорту України «Про затвердження Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається». – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0198-95>
10. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF>
11. Муранова Н. П. Професійна орієнтація старшокласників: діагностичний аспект / Н. П. Муранова // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 4. – С. 26–27.
12. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки / Н. П. Муранова // Вісник ГНПУ ім. О. Довженка : зб. наук. праць ; вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; відп. ред. О. І. Курок. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 130–134. – (Серія «Педагогічні науки»).
13. Муранова Н. П. Доуніверситетська фізико-математична підготовка старшокласників – важливий чинник їх цілісної підготовки до навчання в технічному університеті / Н. П. Муранова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка ; вип. 1 (79). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 43–49.

УДК 804

Островська Людмила, смт. Рокитне,
Київська область

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

У статті дано визначення поняттям «інновація», «інноваційні педагогічні технології». Проаналізовано основні групи інноваційних педагогічних технологій, котрі підвищують якість підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розкриваються основні методологічні вимоги, яким повинна відповідати педагогічна технологія. Розглянуто методи взаємодії педагогів та учнів у процесі впровадження особистісно-орієнтованої освіти у сучасній школі.

Ключові слова: інновація, інноваційні педагогічні технології, сучасна школа, особистісно-орієнтована освіта, прогнозований результат.

The concepts of «innovation» and «innovative pedagogical technologies» are defined in the paper. The basic groups of innovative pedagogical technologies are analyzed that increase the quality of specialist training to international standards. The basic methodological requirements, the pedagogical technology should correspond to, are described. Methods of interaction between teachers and students in the process of introduction of person-oriented education in the modern school are considered.

Keywords: innovation, innovative pedagogic technologies, modern school, person-oriented education, predictable result.

Одним із шляхів модернізації освітньої системи України постає впровадження у навчальний процес інноваційних педагогічних технологій і методів. Інновації – нові форми організації діяльності і управління,

нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства.

Стрімкий розвиток інноваційних технологій є основною причиною масштабних освітніх реформ, що перетворюють освіту на продуктивний сектор економіки. З одного боку, система освіти є виробником інновацій шляхом підготовки майбутніх фахівців, з іншого – сама стає споживачем інноваційних технологій. На жаль, інноваційна діяльність у сфері освіти України характеризується відсутністю цілісності та системності у розробці, обґрунтуванні та освоєнні інновацій. Відсутність однозначних трактувань понять і класифікації інновацій в освіті.

Дослідження інноваційних освітніх технологій бере початок з кінця 50-х років ХХ ст., у вітчизняній практиці термін «інновація в освіті» почав використовуватися лише у середині 80-х років ХХ ст. у зв'язку з процесами перебудови радянської освітньої системи. Проблемам інноваційної діяльності було присвячено багато досліджень провідних вчених, серед яких О. Арламов, Н. Артикуца, І. Беха, М. Бургін, Л. Ващенко, Г. Герасимова, Л. Даниленко, І. Дичківська, В. Журавльов, Л. Ілюхіна, М. Кларіна, О. Козлова, А. Ніколс, М. Поташник, О. Пехота, Л. Подимова, О. Попова, В. Сластьоніна, А. Хуторський, Н. Юсуфбекова та інші.

Метою статті є аналіз ключових понять інноваційних технологій, їх місце, роль, проблеми та перспективи розвитку у сучасній українській школі.

Прискорення науково-технічного і соціального прогресу, кризові економічні, екологічні, демографічні, політичні та інші явища, що виникають у сучасному світі, неминуче позначаються на системі освіти, загострюють протиріччя і труднощі формування молодого покоління. Традиційні педагогічні засоби виховання, змісту й організації навчально-виховного процесу все частіше не спрацьовують. Через невідповідність характеру соціальних та педагогічних процесів виникають кризові явища у педагогіці. Найважливіші з них виявляються у нездатності освітніх закладів впливати на дитину для формування цілісної особистості, у невмінні враховувати індивідуальні, вікові та біопсихологічні особливості вихованців, неповторність особистості кожного. Тому, в сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти, її вплив на особистісний розвиток дитини, значною мірою залежатиме від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання [2, с. 185].

У науковій літературі поняття «педагогічна інновація», «педагогічний інноваційний процес», «педагогічна інноваційна діяльність» часто розглядають як тотожні. Існують різні підходи до визначення сутності інноваційної діяльності, як і різноманітні класифікації інновацій за різними критеріями. З позицій системного підходу інноваційна діяльність розглядається як особистісна активність, пов'язана з виникненням та поширенням нововведення. Найважливішою умовою успішності інноваційної діяльності вважається психологічна готовність фахівців до прийняття нововведення.

Інновації у педагогічній діяльності розглядаються як нововведення в педагогічній системі, які покращують результати навчально-виховного процесу, формують новий стиль навчання. Із соціальної точки зору, інновація означає нововведення у певній сфері суспільної діяльності, проте якісне наповнення змісту цього поняття може бути різним. Час вимагає відходу від трафаретних уроків передачі готових знань, а відтак і від зниження інтересу учнів до самостійного пошуку, і від формування особистостей, які мислять стереотипно, нецікаво. Натомість ми маємо усвідомлювати, що педагогічний процес складається із низки неповторних ситуацій, які потребують експромтного рішення, із ефективних педагогічних імпровізацій, що зумовлюють розвиток творчих здібностей учнів, активізують їхню пізнавальну пошукову діяльність та творчість.

Слово «інновація» має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогіці інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Отже, інноваційні педагогічні технології як процес – це цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [8, с. 38]

Порівнюючи традиційну та інноваційну освіту, які сьогодні паралельно існують в Україні, І. Зязюн зробив висновки, традиційна система навчання є безособистісною, «бездітною... без людською». У ній «людина... постає... об'єктом, яким можна керувати за допомогою зовнішніх впливів, загальних стандартів і нормативів». Звичайно, не всі погоджуються з цією оцінкою. Але всі серед головних недоліків традиційної системи навчання називають: авторитарний стиль керівництва; пояснювально-ілюстративний тип навчання і репродуктивна діяльність учнів; обмеженість діалогічного спілкування школярів; невміння і небажання

дітей учитися; відсутність у них вміння самостійно здобувати знання (самоосвіти та саморозвитку).

Українська педагогіка повинна перейти до оновленого, сучасного типу освіти із адекватним розумінням її якості. Для цього необхідно забезпечити за допомогою освіти підготовку людини до ефективної, конкурентоспроможної життєдіяльності. Тому, разом із засвоєнням програмових знань перед сучасною освітою дедалі постає завдання навчити учня самостійно здобувати нові знання та інформацію, навчити навчатися, сприймати зміни, виробити потребу в навчанні впродовж життя.

Людина XXI століття – це людина, яка постійно навчається, життя і діяльність якої будується на основі знань. Поки що, на жаль, засвоєння знань тим, хто навчається, часто орієнтоване на досягнення мети – успішно скласти іспит, отримати хорошу оцінку. Сучасне життя вимагає, щоб людина і все суспільство діяли на базі здобутих знань. Тобто в процесі навчання потрібно не лише досягати засвоєння учнями певних знань, необхідно зробити знання складовою кожної особистості, її сутністю, основою її поведінки, діяльності.

Реалізація українською освітою даних функцій поряд з іншими актуальними перетвореннями дозволить сформувати людину з інноваційним типом мислення, культури, з готовністю до інноваційного типу діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації в інноваційний тип розвитку.

Нинішній світ як у глобальному, так і в локальному вимірі змінюється. Ці зміни вимагають нових підходів до підготовки людини до життя, зокрема, засобами освіти. Традиційна освіта, зберігаючи загалом свій конструктивний зміст, багато в чому відстає від потреби дня, а тим більше – від перспектив, які очікують на людину уже в недалекому майбутньому.

Інноваційність розвитку освіти – постійні нововведення в діяльність навчально-виховних закладів, в навчально-виховний процес – є тією нагальною потребою, без задоволення якої вона втратить взаємозв'язок з життям, загубить свій творчий потенціал, перетвориться в рутинну справу, не потрібну ні суспільству, ні особистості. Життя вимагає інтенсифікації пошуку, експериментування, введення новітніх технологій, застосування нових засобів навчання. Разом з тим, реалізація цих вимог не може здійснюватись хаотично, безсистемно, непродумано й без урахування того педагогічного досвіду, який в минулому приводив до відомих, а в багатьох випадках і до видатних педагогічних успіхів. У ряді підходів цей досвід не втратив свого значення ще й сьогодні. Зрозуміло, що інновації мають розгортатись з урахуванням минулого досвіду, а не ігноруючи його. В основ інноваційного розвитку освіти мають знаходитись педагогічна, ширше – соціогуманітарні науки (філософія, політологія, соціологія тощо), які як і в інших галузях суспільного виробництва, прокладають дорогу практиці [11, с. 30].

Найщиріші прагнення щось змінити розбиваються об сутність системи: в її основі психологічні процеси, які покликані формувати людину із заданими властивостями. Чого очікує учень від школи? Задоволення пізнавальних інтересів, можливості самоствердження, самореалізації. Принаймні до того часу, як дитина пішла до школи, вона була суб'єктом власної діяльності: сама обирала гру, учасників, місце, час тощо. Але в школі... На що зорієнтований учитель? На обов'язкове виконання програми. Яка визначає не тільки однаковий зміст, обсяг, а й навіть темп засвоєння інформації та способи її обробки. Таким чином, маємо невідповідність психологічних установок, які неминуче породжують конфлікт. Він існував завжди. Але в останні десятиліття набув ознак системності.

Забезпечити реалізацію цих вимог повинна особистісно-орієнтована освіта. Спектр методик і технологій, що складають її зміст досить широкий: вальдорфська педагогіка, технологія саморозвивального навчання Г. Селевка, дальтон-технологія, колективний спосіб навчання, ігрові технології, методика Марії Монтесорі, технологія модульного та модульно-розвивального навчання, проектні технології, розвивальне навчання, технологія рівневої диференціації М. Гузика, адаптивна система навчання А. Границької, технології проблемного навчання, сугестивні технології, продуктивна освіта, особистісно-орієнтоване розвивальне навчання І. Якиманської, школа «діалогу культур», інтерактивні технології та деякі інші.

Особистісно-орієнтована освіта базується на таких засадах: дитина в школі – повноцінна особистість; метою освіти є становлення особистості; педагогічні відносини базуються на принципах гуманізації і демократизації; учень є суб'єктом навчальної діяльності; талановитою є кожна дитина; в основі навчання лежить позитивна Я-концепція особистості; навчання на основі успіху, відмова від примушування.

Ключовими ознаками особистісно-орієнтованого навчання є: опора вчителя на суб'єктний досвід учня (на відміну від «суб'єктивний», який передбачає, що десь існує ще й об'єктивний, тобто правильний досвід), не несе в собі негативної оцінки. Поняття вживається на означення обумовленого процесом соціалізації емоційно-ціннісного ставлення особистості до певного факту, явища); суб'єкт-суб'єктні

відносини учасників навчального процесу (учень стає суб'єктом діяльності тільки тоді, коли реально може впливати на неї на всіх етапах: цілевизначення, планування, організації, рефлексії, оцінювання); діяльнісна основа (учні вчаться самостійно здобувати і застосовувати знання) [4, с. 12–16].

Особистість, якій притаманні творче мислення, оригінальні нестандартні рішення поставлених завдань, креативне мислення, багата уява і фантазія, завжди буде високопрофесійним спеціалістом, здатним до творчості у будь-якій галузі професійної діяльності. Це стосується і професійної діяльності, в якій особистість досягає такого рівня виявлення своєї сутності, коли її індивідуальні прояви набувають культурно-історичного змісту, а кожний окремий продукт цього діяння виходить за межі встановленого раніше, позначає нові грані, нові потенційно можливі площини професійно-творчого діяння (не тільки для самої цієї особистості, а й для її наслідувачів).

Розвитку творчих можливостей, формуванню творчо мислячої особистості сприяє саме модель особистісно орієнтованого навчання, яка передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, співробітництво. Основою всіх перетворень має бути реальне знання дитячих можливостей, прогнозування потреб найближчого розвитку особистості. Саме на цьому ґрунтується застосування особистісно орієнтованих педагогічних технологій.

Відомо, що важливу роль у формуванні творчої особистості відіграє особистість вчителя, наставника; водночас дати імпульс розвитку творчих здібностей, підготувати до творчості може лише творча особистість, яка наділена яскраво вираженими креативними рисами: розвиненою творчою уявою, фантазією та інтуїцією; схильністю до педагогічних інновацій, розвиненістю продуктивного мислення, здатністю до комбінування, свободи асоціацій.

В умовах освітніх реформ особливе значення у професійній освіті придбала інноваційна діяльність, спрямована на введення різних педагогічних нововведень. Вони охопили всі сторони дидактичного процесу: форми його організації, зміст і технології навчання, навчально-пізнавальну діяльність.

Групові (колективні) технології застосовувалися ще в середні віки. Ідеї взаємного навчання закладено ще белланкастерській системі. *Групова (колективна) технологія* навчання передбачає організацію навчального процесу, за якої навчання здійснюється у процесі спілкування між учнями (взаємонавчання) у групах. Група може складатися з двох і більше учнів, може бути однорідною або різнорідною за певними ознаками, може бути постійною і мобільною.

Групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання. Формують внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації. Сприяють формуванню комунікативних якостей учнів, активізують розумову діяльність. Робота в групах (колективна) дає найбільший ефект у засвоєнні знань.

Технології індивідуалізації процесу навчання – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду. Його основне призначення полягає в тому, щоб забезпечити максимальну продуктивну роботу всіх учнів в існуючій системі організації навчання. Індивідуальне навчання – форма, модель організації навчального процесу при якому: 1) вчитель взаємодіє лише з одним учнем; 2) один учень взаємодіє лише із засобами навчання (книги, комп'ютер тощо).

Головною перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи та темпи навчальної діяльності дитини до його особливостей, слідкувати за кожною дією та операцією при вирішенні конкретних завдань, за його рухом від незнання до знання, вносити вчасно необхідні корективи в діяльність як учня, так і вчителя. В сучасній вітчизняній педагогічній практиці та теорії найбільш суттєвими прикладами технологій індивідуалізації навчання є:

- проектний метод;
- технологія продуктивного навчання;
- технологія індивідуального навчання І.Унт;
- адаптивна система навчання А. Границької;
- навчання на основі індивідуально-орієнтованого навчального плану В. Шадрікова.

Технології ігрового навчання – це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації). Навчальні ігри мають за мету, окрім засвоєння навчального матеріалу, вмінь і навичок, ще й надання учневі можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному

сприйманню змісту навчання.

Види ігор: навчальні, тренувальні, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвиваючі; репродуктивні, продуктивні, творчі.

Інтерактивне навчання. В Україні розроблена та пропагується технологія інтерактивного навчання О. Пометун. Інтерактивне навчання - це спеціальна форма організації пізнавальної активності, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок а вмінь як предметних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем.

Мультимедійні технології пов'язані із створенням мультимедіа-продуктів: електронних книг, енциклопедій, комп'ютерних фільмів, баз даних. У цих продуктах об'єднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили учням, не виходячи з навчальної аудиторії, будинку, бути присутніми на лекціях видатних вчених, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію. Як принципово новий навчальний засіб електронна книга відкрила можливості «читати», аналізувати «живі» озвучені сторінки, Тобто можливості бачити, чути, читати.

Мережеві технології призначені для телекомунікаційного спілкування учнів з викладачами, колегами, працівниками бібліотек, лабораторій, установ освіти тощо. Телекомунікаційний доступ до баз даних здійснюється через всевітню мережу Інтернет. Формами мережевої комунікації є:

– електронна пошта – призначається для обміну інформацією між суб'єктами зв'язку, здійснення консультування, організації дистанційного навчання;

– телеконференція – дозволяє викладачеві та учням, що знаходяться на значній відстані одне від одного, організувати спільне навчання, обговорювати навчальні проблеми, брати участь у ділових іграх, практикумах тощо в умовах так званого віртуального класу.

Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей. Упровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Педагогів-новаторів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування, їм властиві чітка мотивація інноваційної діяльності та викристалізована інноваційна позиція, здатність не лише включатися в інноваційні процеси, але й бути їх ініціатором. Завдяки старанням педагогів-новаторів нових орбіт сягало мистецтво навчання і виховання, їм належать різноманітні відкриття. На новаторську педагогічну практику зорієнтовано і немало представників науки, які свої авторські програми реалізують у закладах освіти не як експериментатори, а як учителі й вихователі. У новаторській педагогіці багатогранно втілена творча сутність навчально-виховного процесу. Якщо наукова педагогіка розвиває загальні закономірності і теоретичні проблеми виховання, то новаторська творить ефективні педагогічні технології [9, с. 17].

Висновки. Щоб досягти успіху у вирішенні цього важливого завдання, необхідно постійно удосконалювати і систему навчання, і виховання, і підготовки творчих педагогічних кадрів. Час вимагає від нас подивитися на тих, кого ми вчимо, не через окуляри свого предмета, а з позицій психології, педагогіки, методики та фізіології. І тоді ми зможемо відповісти на запитання: як же потрібно навчати, виховувати, щоб справді «не втратити» здібності юної особистості, щоб дійсно дієво допомогти їй самоствердитися як творчій особистості, як людині, як професіоналу XXI століття.

Література

1. Андрущенко В. П. Модернізація освіти: політика і практика / В. П. Андрущенко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 3. – С. 12–15.
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю : 2-ге вид. допов. / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
3. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти / В. Ю. Биков // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія № 2. Комп'ютерно орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць / Редрада. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 9 (16). – С. 9–16.

4. Бідоленко Л. Духовний розвиток особистості в освітньому інноваційному просторі / Л. Бідоленко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 4. – С. 12–16.
5. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформ. системи, 2010. – 342 с.
6. Вакарчук І. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : тези доповіді Міністра освіти і науки України Івана Вакарчука / Іван Вакарчук // Освіта. – 2009. – 24 червня – 1 липня. – С. 3–6.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська // Навчальний посібник. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
8. Кремень В. Інноваційність і освіта / Василь Кремень // Позакласний час. – 2009. – № 11–12. – С. 36–38.
9. Сиротинко Г. О. Інноваційний розвиток освіти: проблеми переходу від теорії до практики / Г. О. Сиротинко // Управління школою. – 2005. – № 1. – С. 15–18.
10. Сисоєва С. О. Освіта як об'єкт дослідження / С. О. Сисоєва // Науково-методичний журнал «Шлях освіти». – 2011. – № 2. – С. 29–34.
11. Соснюк О. П. Формування педагогічної готовності особистості до інноваційної діяльності : автореф. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / О. П. Соснюк. – Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2006. – 20 с.
12. Олійник А. Філософія інноваційного розвитку освіти: економічний контекст / А. Олійник // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Альманах. – К., 2006. – Вип. 18. – С. 207–213.

УДК 371.26

Полющенко Ірина, м. Київ

ОГЛЯД І АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються різні підходи до визначення інформаційної культури і проблем її формування. На основі аналізу джерел вибрано комплексний критерій сформованості інформаційної культури.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційна освіта, рівні інформаційної культури

The article examines different approaches to the definition of information culture and problems connected with its formation. Based on an analysis of various sources of information, a complex criterion of informative culture formation has been chosen.

Keywords: information culture, information education, information culture levels.

Швидкий розвиток науки, великі обсяги інформації призводять до того, що людство не в змозі запам'ятати й переробити її. Людина, яка вивчає об'єкти навколишнього світу, отримуючи інформацію, фіксує її на носіях. Схематично цей цикл представлено на рис. 1.

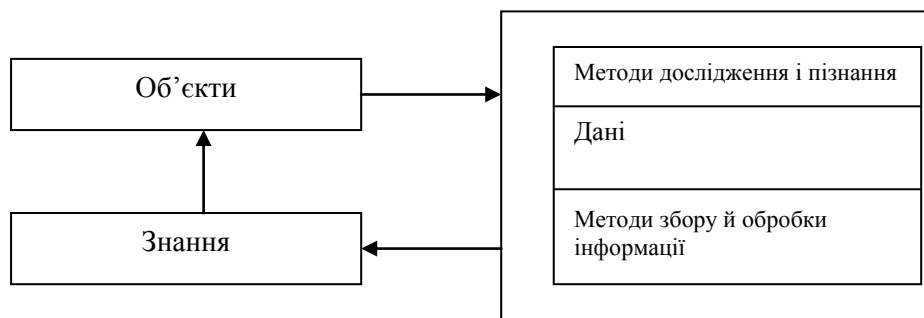

Рис. 1 Цикл отримання інформації

Як видно з рис. 1, потік інформації супроводжує всю діяльність людини.

Виходячи з цього, визначимо сферу, в якій проходять інформаційні процеси пов'язані з професійною діяльністю, і [1, с. 60] визначимо саме поняття «інфорсфера».

«Під інфосферою розуміють сукупність джерел інформації, ті обсяги простору й часу, що охоплюють людину в процесі всього його розвитку життя» [1, с. 60].

Необхідно розрізнявати інформаційне середовище людства і інформаційне середовище конкретної особистості. Оскільки інформаційне середовище особистості оперує поняттям «інформаційна культура», розглянемо більш детально це поняття.

Уперше поняття «інформаційна культура» з'явилося у друку вже в 70–80-і роки в різних галузях науки. У 1990 р. у м. Новосибірськ вийшов збірник наукових праць «Інформатика і культура», у якому поняття ІК усвідомлюється і досліджується як особливий, актуальний дослідницький напрямок. Автори цього збірника ставили за мету розглянути закономірності інформатизації сучасного суспільства і шляхи становлення ІК, «а також проблеми інтелектуальних систем у різних галузях діяльності» [2, с. 8].

У культурології, інформаційна культура визначається як «культура з точки зору інформації, що розглядається, оброблюється й транслюється» [3, с.10].

У педагогіці говорять про «інформаційну культуру особистості» як про складову частину більш широкого поняття «культура особистості».

«Більш вузьке щодо обсягу поняття «інформаційна культура особистості» ми визначаємо, – пишуть у своїй роботі Ю. Брановський і А. Беляєва, – як здатність і потреба фахівця використовувати доступні інформаційні можливості для систематичного й усвідомленого пошуку нового знання, його інтерпретації, поширення» [4, с. 84]. У даний час почався «процес переосмислення ролі інформаційних і комп'ютерних технологій у житті як суспільства в цілому, так і кожної особистості окремо, а отже, мають місце численні спроби визначення поняття «інформаційна культура», уточнення його змісту і структури з урахуванням реалій нашого часу, пошуку шляхів і засобів формування чи розвитку інформаційної культури» [5; 6; 7; 8; 9].

Зробимо короткий огляд публікацій і проаналізуємо наукові дослідження в галузі ІК.

Дотепер немає чіткого визначення поняття «інформаційна культура». У статті «Курс інформатики: стан, методика, перспективи» В. Каймін дає таке визначення: «Під інформаційною культурою, насамперед, розуміються вміння одержувати, накопичувати, шукати, збирати і передавати інформацію за допомогою ЕОМ, використовуючи бази даних і різні інформаційні системи. Ці технічні вміння будуть усе більш важливі для людей у мірі розвитку інформатизації суспільства» [10, с. 27].

Існує кілька підходів до вивчення ІК і проблем її формування. З них можна виділити інформологічний, культурологічний і філософський [11, с.8]. Сама ж ІК поділяється на три категорії: інформаційна культура особистості, інформаційна культура суспільства в цілому, інформаційна культура фахівця.

Культура особистості включає в себе як навчання, так і виховання, основні параметри розвитку особистості – усе те, що особистість формує в собі, отримує в соціумі і під впливом соціуму [12, с.152].

Дослідження показали, що проблема визначення ІКО (інформаційної культури особистості) не може бути вирішена із-за багатозначності даного поняття [7; 11; 13; 14].

Історичний підхід до розуміння інформаційної культури найбільш повно представлено в роботах В. Кайміна [10], А. Ракітова [15]. У рамках цього підходу робиться акцент на аналіз генезу інформаційної культури, виявляються її конкретно історична і соціальна обумовленість – і, як результат, робляться спроби формування інформаційної моделі інформаційної культури, в якій повинні бути часовий фактор і перелік компонентів інформаційної культури.

На рівні суспільства інформаційна культура аналізується в роботах М. Вохришевої [16], Е. Семенюка [18], А. Суханова [1]. Основними носіями інформаційної культури є соціальні групи та соціальні інститути.

З філософських позицій А. Суханов визначає інформаційну культуру як рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреб людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, збору, збереження, переробки і передачі інформації.

У роботі А. Ашерова і Т. Богданової «Інформаційна культура студентів технічних спеціальностей як категорія інженерної педагогіки» виділені чотири основні напрямки у визначенні інформаційної культури: інформаційна культура особистості, інформаційна культура суспільства, інформаційна культура як галузь культури й інформаційна культура як методологічна система пізнання. Нас цікавить тільки перший напрямок щодо майбутнього фахівця економічного профілю [7].

У роботі А. Ашерова і Т. Богданової «Комп'ютерна і інформаційна грамотність студентів технічних спеціальностей як компоненти інформаційної культури» ІК фахівця визначена як сукупність знань, умінь і навичок з пошуку, переробці, збереженню і створенню інформаційних об'єктів з використанням характерних для даної галузі нових інформаційних технологій з усвідомленням необхідності використання інформаційних ресурсів сучасного суспільства в професійній діяльності. У цій же статті поняття «інформаційна культура особистості» експліковано через поняття комп'ютерної й інформаційної грамотності.

У свою чергу, ці поняття представлені деякими елементами знань, умінь і навичок, що характеризують

інформаційну культуру особистості в когнітивному, операційно-змістовному, комунікативному, ціннісно-рефлексивному критеріях на базовому, професійному і вищому (логічному) рівнях.

Культурологічний підхід до формування ІК відображено у статті В. Леончікова «Інформаційна культура особистості: пошуки методології». Відзначаючи, що інформаційна культура особистості (ІКО), як наукова дисципліна, знаходиться на стадії становлення, автор пропонує з'ясувати, «на методологію і матеріали яких наукових дисциплін безпосередньо спирається цей курс» [18, с.91]. Автор вважає, що методологічною основою ІК є культурологія, «особливо такий її розділ, як «Теорія культури».

Автор М.Вохришева виводить узагальнене визначення поняття «інформаційна культура»:

- «по-перше, сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для існування у світі інформації;
- по-друге, спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві;
- по-третє, методика оперування всіма видами інформації;
- по-четверте, методологія і світогляд інформаційного суспільства» [19, с. 94].

ІКС (інформаційна культура спеціаліста) присвячена стаття доктора пед. наук Н. Слядневої «Бібліографічний метод як елемент інформаційної культури фахівця». У статті дається поняття ІКО, відзначається новизна даного поняття, звертається увага на важливість і перспективність досліджень у даному напрямку. Про ІК автор пише: «Це, безсумнівно, перспективний і важливий науковий напрямок, що об'єднав увесь цикл інформаційних наук і наук, пов'язаних з інформаційними об'єктами (культурологію, літературознавство, естетику, мистецтвознавство, історію, філософію, педагогіку, психологію тощо)» [20, с. 207].

Досить чітко в даній статті виділені базові складові інформації, якими повинен володіти фахівець з ІК: «фахівець повинен знати визначені оригінальні ідеї (формули, найважливіші спеціальні поняття і терміни, значення величин, факти, закони, що відносяться до професійної галузі), частина цього матеріалу вимагає точного повнотекстового запам'ятовування.

Фахівець повинен знати авторів найбільш значимих для галузі ідей, володіти визначеним переліком їхніх добутоків (знати назви, зміст і значення основних наукових і прикладних праць в галузі, авторські концепції тощо) і навіть конкретних документів (довідників, нормативної документації, авторитетних публікацій в галузі, що ведуть професійні періодичні видання тощо), уміти ними оперувати (пам'ятати, уміти посилатися на них, апелювати їх авторитету тощо), усе це є важливим показником інформаційної культури особистості. На наш погляд, ці визначення можуть бути прийняті як постулат при формуванні ІКС будь-якої галузі діяльності.

Більш визначені вимоги до ІК викладені у СВО [21], де в якості обов'язкових перераховані такі уміння, як-от: науково аналізувати соціально значимі проблеми; збирати, зберігати й обробляти інформацію з використанням інформаційних технологій, переоцінюючи накопичений досвід і особисті можливості.

Інформаційна культура – дуже популярна тема, що ставить глобальні завдання формування людини, фахівця, який міг би жити і працювати в сучасному суспільстві й у майбутньому інформаційному столітті.

В даний час для фінансиста необхідний такий рівень володіння комп'ютером, що дає можливість використовувати глобальні і локальні інформаційні потоки для аналізу інформації і прийняття економічних рішень. Для цього необхідна визначена ІК. Визначення і розгорнутий аналіз цього важливого поняття дано у роботі Ю. Брановського [22].

У роботі відзначено, що можна виділити три рівні залучення особистості до світу інформатики й обчислювальної техніки: комп'ютерну поінформованість (первісне знайомство з ПК), комп'ютерну грамотність і інформаційну культуру.

У даний час вища школа при підготовці фінансистів забезпечує лише комп'ютерну поінформованість фінансистів, у кращому випадку - їх комп'ютерну грамотність. Що ж стосується формування ІК у майбутніх фінансистів, то ця задача повинна вирішуватися більш цілеспрямовано і комплексно [22].

Важливе значення предметів галузі інформатики й інформаційних технологій при підготовці фінансистів у навчальних закладах, а також вимоги до їх ІК відображені в підручнику «Економічна інформатика»:

«Особливого значення набуває інформатика в підготовці фахівців економічного профілю». Спеціалізований навчальний курс «Економічна інформатика» орієнтований на те, щоб «сформулювати у студента фундамент сучасної інформаційної культури...» [5, с. 8].

На даному етапі немає єдиного, повного визначення ІК. Однак соціальне замовлення на фахівця в галузі економіки висуває вимоги щодо його знань і умінь в галузі інформаційних технологій, а отже, і до його ІК.

Випускникам економічних спеціальностей доводиться працювати як користувачу з персональним

комп'ютером (ПК) в умовах «електронного офісу», інтегрованої інформаційної системи, електронної пошти, у глобальній і локальній телекомунікаційній мережах; удосконалювати технологічні й управлінські процеси на своєму робочому місці (автоматизацію управлінських задач) з використанням новітніх технологічних і програмних засобів.

Комплекс цих умов висуває вимоги до його інформаційної культури, визначає його рівень володіння комп'ютером, що дає можливість використовувати глобальні і локальні інформаційні потоки для аналізу інформації і прийняття економічних рішень [5, с. 8].

На основі аналізу літературних джерел можна сказати, що в якості комплексних критеріїв сформованості інформаційної культури виступають такі:

когнітивний критерій інформаційної культури: наявність знань і уявлень про нову інформаційну картину світу в гіпотезах і теоріях;

операційно-змістовний критерій інформаційної культури: наявність практичних умінь і навичок, зв'язаних з одержанням, збереженням, передачею і обробкою інформації;

комунікативний критерій інформаційної культури: володіння принципами і правилами поведінки особистості в інформаційних і комунікативних системах;

ціннісно-рефлексивний критерій інформаційної культури: визначеність у життєвих пріоритетах, оцінках [8, с. 153].

З іншого боку, спираючись на теорію формування умінь і навичок у процесі професійної освіти, можна виділити наступні рівні сформованості інформаційної культури: базовий, професійний і вищий (логічний).

Для базового рівня інформаційної культури особистості головною особливістю системи знань, умінь і навичок буде їх міжпредметність, можливість застосування практично без змін у різних видах діяльності, тобто вони носять узагальнений характер.

Для професійного рівня інформаційної культури особистості знання, вміння і навички будуть характеризуватися специфічністю, більшою складністю, але разом з тим обмеженістю галузі застосування.

Для вищого (логічного) рівня інформаційної культури знання, уміння і навички також носять міжпредметний характер.

Узагальнений аналіз наукових праць в галузі ІК дозволив нам сформулювати комплекс знань і умінь, на розвиток яких необхідно акцентувати увагу для того, щоб підвищити рівень інформаційної культури майбутніх фінансистів.

Фінансист, що володіє інформаційною культурою, повинен:

- 1) уміти обирати і формулювати мету;
- 2) уміти здійснювати постановку задач;
- 3) уміти будувати інформаційні моделі досліджуваних процесів і явищ, розуміти сутність інформаційного моделювання;
- 4) уміти аналізувати інформаційні моделі за допомогою автоматизованих інформаційних систем;
- 5) уміти упорядковувати, систематизувати, структурувати дані і знання, знати способи подання даних

Придбання цих знань і умінь при професійній підготовці фінансистів у навчальних закладах дозволить підвищити рівень сучасної ІК.

Література

1. Суханов А. П. Информация и прогресс / А. П. Суханов. – Новосибирск : Наука, 1988. – 191 с.
2. Зубов Ю. С. Информатизация и информационная культура / Ю. С. Зубов // Проблемы информационной культуры : сб. науч. ст. / под ред. Ю. С. Зубова, И. М. Андреевой. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та культуры, 1994. – С. 5–11.
4. Кулагин П. Г. Идея межпредметных связей в истории педагогики / П. Г. Кулагин // Советская педагогика. – 1964. – № 12. – С. 8–12.
5. Брановский Ю. Работа в информационной среде / Ю. Брановский, А. Беляева // Высшее образование в России. – 2002. – № 1. – С. 81–87.
6. Конюховский П. В. Экономическая информатика / П. В. Конюховский, Д. Н. Колесов и др. – СПб. : Питер, 2001. – 560 с.
7. Компьютеризация системы образования. Научно-аналитический обзор. – М., 1990. – 40 с.
8. Ашеро́в А. Т. Информационная культура студентов технических специальностей как категория инженерной педагогики / А. Т. Ашеро́в, Т. Л. Богданова // Проблемы інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків : УПА, 2004. – Вип. 6. – С. 28–34.

9. Ашеро́в А. Т. Компьютерная и информационная грамотность студентов технических специальностей как компоненты информационной культуры / А. Т. Ашеро́в, Т. Л. Богданова // Проблемы інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. - Харків : УПА, 2004. – Вип. 7. – С. 151–161.
10. Зязю́н І. Філософські проєкції освіти й освітніх технологій / І. Зязю́н // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 7–18.
11. Кайми́н В. А. Курс информатики: состояние, методика, перспективы / В. А. Кайми́н // Информатика и образование. – 1990. – № 6. – С. 26–31.
13. Андреева И. М. Информационное общество и личность как культурологическая проблема / И. М. Андреева, Ю. С. Зубов // Информационное общество: культурологические проблемы : матер. междунар. науч. конф. Краснодар – Новороссийск 17 - 19 сентября 1997 г. : тез. докл. – Краснодар, 1997. – С. 7–10.
14. Выготский Л. С. Введение в психологию развития / Л. С. Выготский, Б. Д. Эльконин. – М. : Тривола, 1994. – 167 с.
15. Буторин В. Я. Информационная культура общества и личности / В. Я. Буторин // Перестройка : диалектика обновления общества : сб. науч. трудов. – Новосибирск, 1990. – С. 70–76.
16. Колин К. К. Фундаментальные основы информатики: социальная информатика : учеб. пособ. для вузов / К. К. Колин. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2000. – 350 с.
17. Раки́тов А. И. Философия компьютерной революции / А. И. Раки́тов. – М. : Политиздат. – 1991. – 287 с.
17. Вохрышева М. Г. Формирование науки об информационной культуре / М. Г. Вохрышева // Проблемы информационной культуры : сб. науч. ст. – М. : – Магнитогорск, 1997. – Вып. 6. Методология и организация информационно-культурологических исследований. – С. 48–63.
18. Семеню́к Э. П. Технологический этап научно-технической революции и информатика / Э. П. Семеню́к // НТИ. – Серия 1. – 1995. – № 1. – С. 1–9.
19. Леончи́ков В. Е. Информационная культура личности: поиски методологии / В. Е. Леончи́ков // Информационное общество: культурологические проблемы : матер. междунар. науч. конф. Краснодар – Новороссийск 17–19 сентября 1997 г. : тез. докл. – Краснодар. – 1997. – С. 91–93.
20. Калиновская Н. А. Информационная культура личности и общества: наполнение понятия / Н. А. Калиновская // Информационное общество: культурологические проблемы : матер. междунар. науч. конф. Краснодар – Новороссийск 17-19 сентября 1997 г. : тез. докл. – Краснодар, 1997. – С. 93–94.
21. Сляднева Н. А. Библиографический метод как элемент информационной культуры специалиста / Н. А. Сляднева // Проблемы информационной культуры : сб. науч. статей / под ред. Ю. С. Зубова и И. М. Андреевой. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та культуры, 1994. – С. 207–214.
22. Стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста 5.03050801 «Фінанси і кредит», 0305 «Економіка та підприємництво».
23. Брановский Ю. С. Методическая система обучения предметам в области информатики студентов нефизико-математических специальностей в структуре многоуровневого педагогического образования : автореф. дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения (с областей знаний) / Ю. С. Брановский. – Москва, 1995. – 45 с.

УДК 378.147.88

Попов Петро, м. Київ

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ У КОЛЕДЖАХ: ОСОБЛИВОСТІ, ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ, ПРОБЛЕМИ

У роботі розглядаються питання, пов'язані з організацією самостійної роботи з вищої математики студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації. Розглядаються особливості, характерні для вивчення предмета саме в коледжах, та форми організації самостійної роботи. Обґрунтовується вплив, який має виконання самостійної роботи на формування математичних компетентностей майбутнього спеціаліста. Обговорюються проблеми, пов'язані з цим видом навчальної діяльності студентів, та пропонуються способи їх усунення.

Ключові слова: самостійна робота, математичні компетентності, навчальний процес у вищій школі, форми організації, методи контролю.

The paper deals with the issues related to the organization of independent work on higher mathematics for

students of institutions of higher education of I–II levels of accreditation. The peculiarities which are characteristic for the study of the subject in colleges, and the forms of organization of independent work are considered. The influence exercised by independent work on forming the mathematical competences of the future specialist is grounded. The problems related to this kind of educational activity of students are discussed, and ways of their elimination are offered.

Keywords: *self-study, mathematical skills, educational process in higher school, forms of organization, monitoring procedures.*

Самостійна робота студента відіграє важливу роль при підготовці кваліфікованих спеціалістів будь-якого освітньо-кваліфікаційного рівня: молодший спеціаліст, бакалавр, магістр. Цей вид роботи є визначальним при навчанні за будь-якою спеціальністю. Це стосується як профільюючих, так і загальноосвітніх дисциплін. Сказане повною мірою можна віднести також до вивчення вищої математики студентами ВНЗ I–II рівня акредитації.

У навчальних планах та програмах з вищої математики на самостійну роботу студента відводиться доволі великий відсоток часу. Так, наприклад, у Коледжі інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету для різних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» ця цифра варіюється від 35 % до 60 %. Для студентів бакалаврату, які навчаються за двома спеціальностями, для самостійної роботи відведено ще більше часу: від 50 % до 65 % для різних математичних дисциплін. Слід також зазначити, що наявність великої кількості годин, які відводяться на самостійну роботу, пов'язана також із підписанням Україною Болонської угоди у 2005 році.

Кожен викладач при плануванні самостійної роботи студентів стикається з певними практичними завданнями, які він має вирішити. Відмітимо деякі з них:

1) Відбір навчального матеріалу. Який саме матеріал і з яких тем слід винести на самостійне опрацювання?

2) Форми проведення. Яку форму слід обрати для того, щоб студент найбільш ефективно зміг опрацювати задані теми та засвоїти необхідний матеріал?

3) Форми контролю. Необхідність визначення, в якій саме формі студент звітує про виконання завдання.

4) Роль викладача. Яким чином викладачу організувати самостійну роботу студентів, і якою є його власна роль в процесі виконання індивідуального самостійного завдання кожного студента?

Дослідженню цієї проблематики і присвячена дана робота. У ній проаналізуємо різні аспекти, що стосуються самостійної роботи студентів при вивченні вищої математики у ВНЗ I–II рівня акредитації. Також метою роботи є виділення тих особливостей, що виникають при вивченні вищої математики саме в коледжах. Також розглядаються проблеми, які при цьому виникають, і пропонуються можливі підходи до їх вирішення. У ній аналізуються різні аспекти, що стосуються самостійної роботи студентів при вивченні вищої математики у ВНЗ I–II рівнів акредитації. Обговорюються особливості, що виникають при вивченні вищої математики саме в коледжах. Також висвітлюються проблеми, які при цьому виникають, і пропонуються підходи до їхнього вирішення.

Питання сутності, значення та методів організації самостійної роботи в навчальному процесі розглядалися в багатьох роботах. Зокрема, в роботах П. Підкасистого [1], [2], В. Бураяка [3], В. Козлова [4], О. Алексюка [5] та ін. розкривається зміст самого поняття «самостійна робота», розглядаються різні класифікації, розроблялись методики організації та форми контролю. Більшістю авторів самостійна робота розглядається як навчальна діяльність студентів, що направлена на виконання певної дидактичної мети. При цьому самостійна робота організовується і планується викладачем. Питання, які пов'язані з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій при виконанні самостійних робіт, вивчались в роботах М. Жалдака [6], Д. Ланде [7] та ін. Різні аспекти, які стосуються самостійної роботи з вищої математики, наведено в монографії [8], публікаціях [9], [10], [11] та ін.

Перейдемо до розгляду кола питань, які виникають при організації та проведенні самостійної роботи студентів при вивченні предмету вища математика. Як уже зазначалось, для студентів коледжів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст», в середньому 50 % від усього часу, що виділено на вивчення вищої математики, відведено на самостійну роботу. Слід зазначити, що в коледжах вища математика вивчається, починаючи з другого курсу. Вік таких студентів – 16–17 років, що відповідає 11-му класу середньої школи. Таким чином, в коледжах студенти починають вивчати вищу математику на один рік раніше, ніж в університетах. Саме тому, в першу чергу потрібно враховувати вікові особливості, адже в такому віці дуже швидко і інтенсивно відбувається формування формування і розвиток

абстрактного мислення, просторової уяви, які необхідні для успішного вивчення математики. Студенти, які вивчають предмет в університетах, мають ще рік в запасі для розвитку цих психологічних особливостей.

Отже, зі сказаного вище випливає, що викладач коледжу доволі ретельно повинен добирати теми, що виносяться на самостійне опрацювання. Слід враховувати також те, що студенти вступають до коледжів з різним рівнем математичної підготовки, яка, на жаль, часто залишає бажати кращого. У загальному можна порекомендувати такий підхід. Задавши на самостійне опрацювання деяку тему, на перших порах варто вказувати конкретні джерела навіть з указанням конкретних сторінок в підручниках, за якими слід опрацювати вказане завдання. Самостійна робота з математичним текстом є справою непростою. Розуміння і вміння самому опрацьовувати математичну літературу приходять з часом. Такий підхід, на думку автора, полегшить студентам (особливо тим, які мають слабку шкільну підготовку) адаптуватись до навчання, і зокрема, виробити навички самостійної роботи з підручником. Через деякий час достатньо задавати список літератури, і студенти самостійно його мусять доповнити в разі потреби, і знайти та опрацювати задану тему. Отже, таке плавне нарощування складності самостійної роботи можна порекомендувати, враховуючи вікові особливості і той факт, що багато хто з них не має навичок самостійної роботи з математики ще зі школи.

Відмітимо теми, які на думку автора можна виносити на самостійне опрацювання.

1) При вивченні елементів лінійної алгебри студенти можуть самостійно опрацювати властивості дій з матрицями. При цьому таке питання, як некомутативність множення матриць викладачу варто пояснити самостійно. Адже це перший приклад некомутативної алгебраїчної операції, з яким стикаються студенти. Саме тому для глибшого розуміння аналогії між діями з числами і діями з матрицями це питання краще висвітлити викладачу. Решта властивостей доступні для самостійного вивчення.

2) Частину властивостей визначників можна винести на самостійне опрацювання. Наприклад, умови, при яких визначник дорівнює нулю та властивість розкладу визначника на суму двох визначників, якщо в одному з його рядків або стовпчиків є сума деяких елементів.

3) Якщо в програмі не передбачено вивчення однорідних систем лінійних алгебраїчних рівнянь, то додатково можна на самостійне опрацювання винести цю тему. Проте таке завдання можна давати лише студентам, які претендують на високі оцінки, в силу його складності.

4) У векторній алгебрі, на думку автора, можна винести на самостійне опрацювання властивості векторного та мішаного добутків. Таке завдання варто задавати після того, як викладач пояснює в аудиторії властивості скалярного добутку, показує, що вони поділяються на геометричні та алгебраїчні. Засвоївши цю схему, студентам буде цілком під силу опрацювати самостійно властивості векторного та мішаного добутків. Тут варто наголосити на тому, що вдруге в курсі зустрічається некомутативна операція: потрібно звернути увагу студентів на антикомутативність векторного добутку.

5) При вивченні розділу «Рівняння прямої на площині» на самостійне опрацювання можна винести теми взаємного розташування двох прямих на площині для випадку задання прямих рівняннями з кутовими коефіцієнтами та канонічними рівняннями. Тут, як і для векторної алгебри, викладачу варто самому розібрати це коло питань для випадку задання прямих загальними рівняннями. Потім за аналогічною схемою студенти зможуть опрацювати відповідний матеріал для вказаних вище випадків.

Також у розглядуваному розділі курсу можна винести на самостійне опрацювання невелику тему «Відхилення точки від прямої». Крім того, можна включити в самостійну роботу таку тему, як «Неповні рівняння прямої». Очевидно, ця тема є дуже вдалою саме для самостійної роботи, оскільки, крім розвитку вміння працювати самостійно, студенти ще отримують навички класифікації та систематизації математичних фактів.

6) Аналогічно в темі «Площина в просторі» в самостійну роботу можна включити питання про неповні рівняння площини.

7) Якщо програмою курсу передбачено вивчення поверхонь другого порядку, то можна поступити за розглянутою вже схемою: вивчивши детально властивості та перерізи деяких поверхонь, можна 1–2 поверхні винести на самостійне опрацювання. Це можуть бути, наприклад, еліптичний параболоїд та двопорожнинний гіперболоїд.

8) У диференціальному численні функцій однієї змінної на самостійне вивчення пропонується винести відомості про диференціали вищих порядків та похідну неявно заданої функції.

9) В інтегральному численні можна винести на самостійне опрацювання властивості визначеного інтеграла. Викладачу достатньо пояснити основні властивості, які на практичних заняттях

використовуються при безпосередньому обчисленні інтегралів (лінійність, адитивність), а решту властивостей, які носять більш теоретичний характер, студенти в змозі опрацювати самостійно.

10) При вивченні диференціальних рівнянь на самостійне вивчення можна залишити окремі види рівнянь: рівняння Бернуллі, Ріккати, рівняння, які зводяться до лінійних та однорідних.

Звичайно, наведений перелік не претендує на повноту.

Зупинимось тепер на формах, в яких можна організувати самостійну роботу студентів.

1) Складання конспекту із заданої теми. Дуже часто студенти вважають, що суть самостійної роботи полягає в тому, щоб заповнити інформацію у будь-якому вигляді, і тому просто копіюють, фотографують і т. д. сторінки підручників. Це хибна думка. Викладач повинен домогтися засвоєння матеріалу, що виносить на самостійне опрацювання. Конспект — це короткий, стислий виклад матеріалу. Завдяки доступності інтернету лавиноподібно зростає кількість інформації, в якій, без належного задання «вектору», студенту може бути важко зорієнтуватись. Тому, переосмисливши і опрацювавши тему самостійної роботи, студент і складає конспект з основних формул, теорем тощо. Отже, на думку автора конспектування не є застарілою формою для самостійної роботи, якщо, звісно, воно не зводиться до простого переписування, а є результатом виокремлення самого суттєвого в даній темі. Ніякий фотоапарат чи ксерокс не дасть такого результату. Слід також зазначити, що при записуванні інформації людина запам'ятовує близько 20 % інформації.

2) Виконання індивідуальних розрахунково-графічних робіт. Ця форма самостійної роботи є ефективною в тих темах, в яких потрібно виробити певні навички. Наприклад, це стосується техніки диференціювання та інтегрування, розв'язування систем лінійних алгебраїчних рівнянь тощо. Також доречною така форма самостійної роботи може бути при вивченні математичної статистики. Як приклад можна навести індивідуальну самостійну роботу на тему «Перевірка статистичних гіпотез». Кожен студент отримує вибірку із 100 чисел і перевіряє гіпотезу про певний вид розподілу ознаки в генеральній сукупності. Суть цієї форми самостійної роботи зводиться до формування у студентів вміння застосовувати здобуті знання на практиці і, в разі потреби, вишукувати додаткові знання теорії, самостійно ліквідуючи свої прогалини в знаннях.

3) Підготовка доповіді за заданою темою. В коледжах проводяться тижні циклових комісій. Кращим студентам варто давати певні теми для підготовки. Ці теми можуть навіть виходити за рамки програми, але при цьому можуть бути як доступними за складністю, так і цікавими для інших студентів. Студенти по заданим темам готують презентації, з якими і роблять доповіді. Наприклад, при вивченні теорії ймовірностей цікавими темами для самостійного опрацювання є задача Бюффона, метод Монте-Карло тощо. Ці теми показують математику з несподіваної сторони як науку «експериментальну», розширюючи таким чином математичні знання для всієї групи студентів, які прослухали підготовлену доповідь.

4) Написання реферату. Така форма самостійної роботи, на думку автора, при вивченні математики є малоефективною. Мова може йти хіба що про історико-математичні теми.

Як і виконанні будь-якого іншого виду навчальної роботи, виконання самостійної роботи повинно перевірятись та контролюватись викладачем. Форми контролю, в принципі, можуть бути традиційними, і залежать від форми, в якій самостійна робота була виконана.

1) Усне опитування. Якщо завдання було негроміздким (наприклад, множення матриць), то достатньо виділити 3–5 хвилин на занятті для перевірки.

2) Фронтальне опитування. Підходить найкраще, коли є точний перелік питань, які було винесено на самостійне опрацювання.

3) Захист розрахунково-графічних робіт. Викладач має можливість не просто перевірити правильність виконання, а також провести співбесіду зі студентом по представленим результатам. Це дає можливість викладачу краще зрозуміти, як студент засвоїв дану тему.

4) Тестування. Цей вид контролю дуже часто використовується в освітніх технологіях. Не зайвим він буде і для перевірки знань, отриманих в результаті самостійної роботи.

Автор розділяє думку, що роль викладача у самостійній роботі студента зводиться до її організації та моніторингу якості знань, отриманих самостійно. Обов'язковими є консультації з дисципліни. Але, як зазначалось раніше, викладачу коледжу слід враховувати вікові особливості студентів та складність предмету. Тому, свою участь у самостійній роботі треба зменшувати поступово, а найскладніші теми пропонувати студентам, які претендують на високу оцінку.

Хочеться відмітити ще один аспект самостійної роботи студентів. Ні для кого не секрет, що багато суто технічних розрахунків можна виконувати за допомогою комп'ютера. При цьому навіть не потрібно купувати дорогі програмні продукти або вивчати синтаксис мов програмування. В мережі є багато абсолютно безкоштовних сервісів, за допомогою яких можна розв'язувати системи рівнянь, обчислювати інтеграли, будувати графіки функцій, інтегрувати диференціальні рівняння тощо. Тому при вивченні вищої математики на нематематичних спеціальностях на перший план виходить вміння створювати математичну модель задачі, а самі розрахунки проводити за комп'ютером. А відтак і до самостійної роботи студентів слід включати задачі, в яких потрібно створити математичну модель. Тим самим будуть формуватись необхідні компетентності, що належать до математичної грамотності. Адже серед таких компетентностей і вказується здатність до розуміння і використання математичних моделей, а також уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

Безумовно, в нинішній час основним джерелом інформації є інтернет. В контексті самостійної роботи тут є як свої плюси, так і свої мінуси. До позитиву віднесемо те, що це є просто практично необмежений інформаційний ресурс. Проте зворотним боком медалі стає той факт, що в цьому океані інформації неспеціалісту в певній галузі важко зорієнтуватись. У студентів створюється хибна думка, що ввівши запит в пошукову систему, можна виконати будь-яке завдання, зокрема і те, що було винесене на самостійне опрацювання. Студентам потрібно одразу ж пояснити, що інформацію правильно знаходити не на сумнівних сайтах, де пишуть що попало і хто попало, а шукати в інтернеті літературу (статті, підручники, монографії) із заданої тематики. Серед таких корисних сайтів варто відмітити бібліотеку Library Genesis. Цей сайт має простий і лаконічний інтерфейс, але на ньому зібрана величезна кількість навчальної та наукової літератури з різних галузей і різними мовами, зокрема, і українською. Саме такі і подібні сайти на рекомендацію при виконанні індивідуальних та самостійних робіт студентами.

Самостійна робота є чи не найважливішим видом навчальної діяльності студента. Знання, до яких людина доходить самостійно, запам'ятовуються найкраще. Видатний американський математик угорського походження Д. Пойа писав: «Кращий спосіб вивчити що завгодно — відкрити самому» [12, с. 290]. При вивченні вищої математики в коледжі цьому виду діяльності варто приділяти значну увагу. Це дисциплінує студентів, вчить їх вчитись і здобувати знання самостійно, допомагає їм стати кваліфікованими спеціалістами, формуючи математичні компетентності. А це, в свою чергу, дає можливість успішно продовжувати навчання на бакалавраті та в магістратурі.

Література

1. Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся: Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1972. – 183 с.
2. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
3. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів / В. Буряк // Вища шк. – 2001. – № 4–5. – С. 48–52.
4. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебн. пособ. / Козаков В. А. – К. : Вища школа, 1990. – 248 с.
5. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів / А. М. Алексюк – К. : Либідь, 1998. – 557 с.
6. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах / М. І. Жалдак // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – № 3. – С. 8–15.
7. Ландэ Д. В. Поиск знаний в интернет. Профессиональная работа / Ландэ Д. В. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2005. – 72 с.
8. Крилова Т. В. Проблеми навчання математики в технічному вузі / Т. В. Крилова. – К. : Вища школа, 1998. – 438 с.
9. Кравчук Ольга. До організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів у процесі викладання аналітичної геометрії / Ольга Кравчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – Серія : Педагогічні науки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: І. О. Смолюк та ін.]. – Луцьк, 2013. – № 7 (256) : Педагогічні науки. – С. 20–23.
10. Дрозденко О. Л. Організація самостійної роботи студентів при вивченні курсу вищої математики студентами ВНЗ I – II рівнів акредитації / О. Л. Дрозденко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 6. – С. 41–53.

11. Крылова Т. В. Управление самостоятельной работой по математике студентов технических и технологических специальностей / Т. В. Крылова, Е. М. Гулеша, Е. Ю. Орлова // Методы совершенствования фундаментального образования в школах и вузах : матер. XIV междунар. науч.-метод. конф., г. Севастополь, 21–25 сент. 2009 г. – Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2009. – С. 92–94.
12. Пойа Д. Математическое открытие. Решение задач: основные понятия, изучение и преподавание / Д. Пойа. – М. : Наука; Физматлит, 1976. – 449 с.

УДК 373.3-051:378.046-021.68

Примакова Віталія, м. Херсон

**РОЗВИТОК ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНІХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Стаття присвячена розгляду проблеми розвитку життєвої компетентності особистості, зокрема акцентовано на актуальності проблеми в період сучасних реформаційних перетворень у вітчизняній освітній галузі. У статті уточнено контент поняття «життєва компетентність», проаналізовано необхідність її розвитку в школярів; схарактеризовано спектр напрямів й особливості діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти в підготовці фахівців до реалізації освітніх нововведень. Наголошено на необхідності врахування суттєвих освітніх змін у контексті розбудови Нової української школи; діяльності в напрямі інклюзивної освіти, підготовки кадрів для її належного забезпечення, коригування навчально-методичних засобів для створення й реалізації індивідуальних програм в окреслених умовах.

Ключові слова: життєва компетентність; післядипломна освіта; Нова українська школа; інклюзивна освіта; адаптивність; емоційний інтелект.

The article deals with the problem of development of a personality's life competence, in particular, it focuses on the relevance of the problem in the period of modern transformations in the national education. The article clarifies the concept of «life competences», analyzes the necessity of its development among schoolchildren. The areas and peculiarities of the activities of postgraduate pedagogical education institutions in the training of specialists for implementation of educational innovations are described. The necessity of taking into account important educational changes in the context of the development of the New Ukrainian School is emphasized. The importance is pointed out of activities in the field of inclusive education, personnel training for its adequate provision, and adjustment of teaching tools for creation and implementation of individual programs under the specified conditions.

Keywords: life competence; postgraduate education; New Ukrainian School; inclusive education; adaptability; emotional intelligence.

Освітні трансформації, детерміновані проголошеною українським урядом реформою, вимагають від сучасного учителя сформованості професійно важливих якостей, у зв'язку з чим суттєво зростає роль неперервної освіти в професіоналізації педагогічних працівників. Зокрема, вимогою часу є висока культура мислення педагогічних працівників, що забезпечується через розвиток у них академічної мобільності, медіа грамотності, пов'язаних з умінням критично оцінювати явища і події, опрацьовувати інформацію з різних джерел та творчо її використовувати в роботі. Відповідно життєва компетентність особистості як уміння жити, адаптуватися до змін у стрімкому світі, набуває нині актуальності і для вихователя, і для вихованця.

Розробленням і обґрунтуванням суті та особливостей реалізації компетентнісного підходу до забезпечення якісної освіти в різних її ланках займалися І. Бех, Н. Бібік, В. Луговий, О. Пометун, О. Савченко та ін. Результатами наукових досліджень І. Єрмакова, Л. Сохань, О. Хуторського, І. Яшук стали вагомими праці, у яких обґрунтовано суть поняття «життєва компетентність», педагогічні умови її формування в особистості, зокрема вчителя і учня. Проте цей психолого-педагогічний феномен продовжує привертати увагу теоретиків педагогіки, тривають пошуки ефективних моделей формування життєвої компетентності особистості в умовах суспільних трансформацій. Це зумовлює потребу в детальному розгляді зазначеної категорії, оскільки під впливом реформаційних змін особливого значення набувають розроблення і впровадження продуктивних форм і методів професійної підготовки фахівців на усіх щаблях неперервної освіти.

Метою статті є розгляд потенціалу діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти в підготовці фахівців до формування в молодого покоління життєвої компетентності в умовах реалізації освітніх нововведень. Відповідно завданнями визначаємо уточнення контенту поняття «життєва компетентність»,

окреслення основних напрямів розвитку життєвої компетентності особистості в період сучасних реформаційних перетворень у вітчизняній освітній галузі, окреслення кола проблем, що потребують невідкладних дій у розбудові цього педагогічного напрямку.

Термін «життєва компетенція» одними з перших, в 90-х рр. ХХ століття, обґрунтували науковці П. Горностай, І. Єрмаков, В. Циба та ін., розглядаючи спочатку його психологічний аспект в контексті соціалізації дитини з особливими потребами [1]. Пізніше, у більш широкому розумінні, вчені визначили його сутність як складне утворення, змістовими компонентами якого назвали: знання, уміння та навички, життєвий досвід, життєві досягнення особистості [2, с. 83]. У 90-х рр. минулого століття, коли офіційна педагогіка звернулася до проблеми реалізації компетентнісного підходу щодо розвитку системи освіти в цілому та окремих її складників, знову актуалізувалися наукові пошуки в цьому дослідницькому полі.

Тоді на основі закордонного досвіду та, враховуючи результати вітчизняних досліджень, учені активно обговорювали й уточнювали сутність понять «компетентність», «компетентності» і «компетенції»; обґрунтовували необхідність інтеграції термінів в освітню галузь, визначали педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу до забезпечення освіти дітей, підготовки майбутніх учителів, а також виконання педагогами різних видів професійної діяльності та вдосконалення професійної майстерності фахівців у післядипломній освіті. Ці поняття в педагогічній теорії не були новими. Подібність контенту цих дефініцій із суміжними поняттями «професіоналізм», «готовність до здійснення діяльності», «знання, уміння і навички» не виключало певної різновекторності в тлумаченнях. Водночас, новизна й універсальність понять сприяли їх інтенсивному поширенню в освіті, інших галузях життєдіяльності людини і суспільства. Тоді почалося активне вживання терміну «життєва компетентність» в педагогічній професійній лексиці.

На початку ХХІ століття І. Ящук було захищено дисертацію «Формування життєвої компетентності старшокласників загальноосвітніх шкіл України» (2001). Автором було потрактовано цю категорію як «знання, вміння, життєвий досвід особистості, необхідний їй для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя» [3, с. 3]. Суголосним із попереднім стало ще одне тлумачення І. Єрмакова (2003) як специфічної здатності людини ефективно розв'язувати реальні життєві проблеми [4, с. 106]. Відтак у трактовці з'явилися нові акценти, почало чітко простежуватися значення пізнавальної активності, спрямування особистості на творче вирішення проблемних ситуацій.

Певне коло дослідників розглядали зміст дефініції «життєва компетентність» з позиції системно-функціонального підходу і трактували його як обізнаність особистості в різних сферах життя, що включає володіння знаннями й уміннями, необхідними для відповідального ефективного виконання різнорівневих і різноспрямованих функцій і прийняття адекватних рішень з метою адаптації до життя в мінливому світі (Г. Єльнікова, В. Мельник, Н. Тализіна, Т. Шамова) [1].

Продовжуючи дослідження в цьому науковому полі І. Єрмаков і Д. Пузіков (2005 р.) запропонували таке визначення поняття «життєва компетентність особистості»: «Системна властивість особистості: цілісна, ієрархічна динамічна система здатностей (або окремих компетенцій), яка дозволяє їй свідомо і творчо визначати і здійснювати власне життя, розвивати свою індивідуальність, досягти успішної, оптимальної життєдіяльності в умовах середовища (технологічного, економічного, політичного, соціального, культурного), яке перманентно змінюється» [5, с. 19]. З огляду на системний характер трактування категорії, більш потужні змістовні складники, виявлені вченими, вважаємо її не тільки поліаспектною, а передусім, світоглядною.

Здатність і готовність до досягнення успіху в умовах мінливого світу, вибору сильного рішення у складних життєвих ситуаціях, контамінації глобального планетарного мислення з навичками оперативних локальних конструктивних дій, є основними рисами сучасної особистості зі сформованою життєвою компетентністю. Така людина має цілісні та відносно істинні уявлення про світ, самостійно в ньому орієнтується, реалізує свій потенціал і задовольняє коло потреб, за характером яких і визначається її духовний стан, подальші орієнтири. І ці орієнтири стосуються не тільки її, а суспільства в цілому. Формування життєвої компетентності особистості детермінує трансформації в суспільстві та сприяє інтенсифікації його подальшого розвитку.

Нині подібні завдання до шкільної освіти висувають держава і суспільство засобами впровадження освітніх нововведень у процесі розбудови Нової української школи. Пріоритетними напрямками освітньої реформи за новою концепцією проголошено такі: компетентнісний підхід до освітнього процесу; визнання самоцінності дитинства й унікальності кожної особистості, що трактують як презумпцію талановитості; радість пізнання через принцип природовідповідності; розвиток особистості та створення належних умов

для її формування; плекання здоров'я і безпеки життя учнів.

Зазначені пріоритети Нової Української школи вважаємо дуже близькими до позицій, що є складниками концепту «життєва компетентність». Тобто, акцентуючи, що в молодого покоління мають бути сформованими якості самостійної творчої особистості, здатної адаптуватися до суспільних змін, приймати виважені рішення, нести за них відповідальність, можемо вважати пріоритетним завданням реформи освіти створення необхідних умов для розвитку у дітей життєвої компетентності. Водночас, у міністерських наказах, листах наголошується на потребі в перенавчанні великої кількості вчителів для опанування «новими методиками» та здатності виконувати ново сформульовані освітні завдання.

Безумовно новизною в змісті освіти, проєкті нового Стандарту початкової середньої школи є зміщення акцентів щодо формування адекватного ставлення особистості до себе, до оточення, до діяльності (навчально-пізнавальної, ігрової, трудової, творчої, інтелектуальної, практичної тощо) та навколишнього світу. Однак дискусійним вважаємо питання, що стосується перенавчання вчителів, на чому постійно наголошує міністерство. Наприклад, сучасні вчителі початкових класів здатні розібратися у змісті нових програм, адже зміни в них відбулися не суттєві. Переважна більшість фахівців професійно володіє класичними методиками викладання різних навчальних дисциплін, котрі також залишилися майже незмінними. Педагоги спроможні проаналізувати та адекватно оцінити сучасний підручник (зміст, якість розроблення, ступінь відповідності програмі, ресурси додаткового навчально-методичного забезпечення), важливо тільки вчасно розробити, надрукувати, довести до школи цей потужний освітній ресурс.

Водночас, з огляду на високі вимоги до компетентності педагогічного працівника, окреслені і висунуті нині, потребують перегляду зміст і якість надання йому можливостей для самоосвіти і самовдосконалення впродовж післядипломного періоду професіоналізації. Відтак потрібним вважаємо передусім не перенавчання, а додаткову підготовку вчителів до виконання тих видів педагогічної діяльності, які раніше були відсутніми в колі посадових обов'язків більшості з них. Зокрема це стосується формування в них готовності до роботи в інклюзивному освітньому просторі.

Проблеми, пов'язані з браком часу і коштів для реалізації належної підготовки педагогів силами закладів неперервної освіти суттєво уповільнюють її та висувають велике коло питань. Передусім, це комплекс проблем щодо реалізації оновлених положень (змін) Закону України «Про освіту» стосовно створення інклюзивних класів, організації інклюзивного шкільного навчання. Особливої уваги потребують такі питання як забезпечення в закладах освіти архітектурної доступності, готовності педагогічних кадрів з питань інклюзії, спеціальної освіти, психологічної готовності педагогів, батьків, учнів до включення осіб з інвалідністю до навчання в інклюзивних класах загальноосвітніх шкіл.

Важливими проблемами є також недостатня поінформованість учителів про характер освітніх нововведень та пошук ресурсів і джерел для створення предметного освітнього середовища, вимоги до якого окреслені в концепції Нової Української школи. В контексті ж реалізації інклюзивної освіти, великою проблемою є недостатня обізнаність фахівців різних рівнів освітньої галузі про специфіку такої роботи, що може спричинити не тільки недостатню кваліфіковану роботу вчителів, але й призвести до некомпетентного керування складними освітніми процесами.

Таким чином, невідкладними завданнями, що потребують уважного супроводу з боку закладів післядипломної освіти, вважаємо: організацію тренінгів та інших продуктивних форм навчання вчителів з питань гуманізації освіти та створення гуманно-розвивального середовища, де діти почуватимуться успішними, будуть вчитися з повагою ставитися до унікальності кожного. Варто також організувати роботу з опанування вчителями ефективними формами і методами роботи з батьками учнів, співпраці з громадою. Вчасне забезпечення закладів освіти новими навчально-методичними комплексами, новими підручниками, розробленими до нових Стандартів і програм сприятиме більш результативному післядипломному навчанню педагогічних працівників, що мають сприяти забезпеченню якісної освіти учнів. Глибоке ознайомлення вчителів з основами спеціальної педагогіки та специфікою роботи з дітьми, що мають різні аномалії, дасть змогу уникнути хоча б частково, тих масштабних проблем, які існують нині в національній освіті, у зв'язку з трансформаціями, що в ній відбуваються. Зазначене надасть більш потужні можливості забезпечення якісної неперервної освіти педагогічних працівників, результатом чого стане їх готовність розв'язувати нагальні освітні завдання задля формування в молодого покоління життєвої компетентності. Подальшого розгляду потребують питання професійного розвитку вчителів у період освітніх перетворень, зокрема в умовах розбудови Нової Української школи,

Література

1. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні: генеза та перспективи : монографія / В. В. Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – 318 с.
2. Сохань Л. Життєва компетентність у технології життєздійснення / Л. Сохань, І. Єрмаков // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. – К. : Контекст, 2000. – 383 с.
3. Ящук І. П. Формування життєвої компетентності старшокласників загальноосвітніх шкіл України : дис. ... канд. пед. наук 13.00.07 – теорія і методика виховання. – К., 2001. – 203 с.
4. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
5. Єрмаков І. Г. Проектне бачення компетентісно спрямованої 12-річної школи / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 274 с.

УДК 373.5.016:003-028.31]:005.336.2

Приходько Оксана, м. Київ

СТРАТЕГІЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО СКЛАДАННЯ ЗНО

Стаття присвячена окресленню провідних методів, форм і методичних прийомів аналізу художнього твору на уроці української літератури у процесі підготовки старшокласників до складання ЗНО з української мови та літератури. Запропоновано алгоритм аналізу ліричного твору, таблиці-цитатники до характеристики персонажів значних за обсягом епічних, ліро-епічних та драматичних творів у рамках програми ЗНО.

Ключові слова: *аналіз художнього твору, ЗНО, читацька компетентність, дослідницька компетентність, літературний паспорт твору, алгоритм аналізу ліричного твору, таблиця-цитатник.*

The paper deals with major methods, forms and methodological techniques of literary work analysis in Ukrainian literature classes in the course of senior pupils preparation for the external independent testing in the Ukrainian language and Ukrainian literature. An algorithm is suggested for lyrical work analysis and quotation tables are presented for describing characters of voluminous epic, lyrico-epic, and drama works within the external independent testing program.

Keywords: *literary work analysis, external independent testing, reading competence, research competence, literary passport of a work, literary work analysis algorithm, quotation table.*

Аналіз художнього твору є основою вивчення літератури в школі. У процесі підготовки до складання загальнонаціонального оцінювання з української мови та літератури важливе місце посідає літературознавча підготовка учнів та учениць, що є запорукою якісного вивчення, а відтак – глибокого розуміння проблематики та поетики текстів, передбачених програмою ЗНО, затвердженою Міністерством освіти і науки України [3].

Питанню літературознавчого аналізу художнього твору в школі присвячені праці низки літературознавців та фахівців із методики викладання української літератури: Н. Волошиної, Г. Клочка, Є. Пасічника, О. Семенов, Б. Степанишина, Г. Токмань, Б. Тихолоза, В. Шуляра та інших. У царині методики аналізу художнього твору на уроках літератури науковцями та педагогами пропонуються різні як традиційні, так й інноваційні методи та методики, форми і прийоми аналізу художнього тексту.

Мета розвідки полягає в окресленні комплексу найбільш оптимальних форм, методів і прийомів літературознавчого аналізу художнього твору у процесі підготовки до складання ЗНО на уроці української літератури.

Для того щоб ґрунтовно опрацювати текст, збагнути його проблематику, мотиви, концепцію і задум письменника, відчутти авторський стиль, одержати естетичну насолоду, пережити почуття і переживання героїв, емоційне піднесення, учням не достатньо просто прочитати текст твору (безперечно, повну його версію, а не за хрестоматією), – його, цей текст, потрібно на уроці «проговорити». Під поняттям «проговорити» йдеться про низку методичних технік і прийомів, до яких вдається вчитель під час аналізу твору.

Специфіка проведення ЗНО з навчальних дисциплін, а зокрема з української мови та літератури, полягає в тому, що учень має запам'ятати, а потім відтворити здебільшого через виконання тестів двох видів (з

однією правильною відповіддю та на відповідність) якомога більший обсяг матеріалу, окреслений програмою ЗНО. Зміст тестів з української літератури націлений оприлюднити знання учнів у двох площинах – теорії літератури (поняття про течії, стилі, напрями, роди й жанри, композиційну специфіку та архітектоніку й поетику текстів (тропи, синтаксичні і стилістичні фігури тощо) та змісту творів (елементи сюжету, послідовність подій, система персонажів, їх цитатна характеристика, проблематика, провідні мотиви (для ліричного твору) тощо). Причому значна частина тестів здебільшого з однією правильною відповіддю ставить перед випускником подвійне, а іноді й потрійне завдання.

Наводимо приклад. *Завдання 41* ЗНО 2018 року (сесія 1). *«Були вони всі три панські й повиростали по панських дворах. Лушня був пана Совинського, а Пацюк та Матня – пана Польського, того самого, що й Чіпчин батько», – сказано про персонажів*

- А історичного роману
- Б соціально-психологічного роману
- В соціально-побутової повісті
- Г сентиментально-реалістичної повісті
- Д пригодницького роману

Щоб обрати правильну відповідь, учень повинен виконати подвійне завдання: згадати назву твору та визначити його жанр.

Якісні знання учнів у процесі підготовки до складання ЗНО з української мови та літератури мають забезпечуватися високим рівнем розвитку читацької компетентності. Під читацькою компетентністю розуміємо «якість особистості, яка виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання та вміння розв'язувати актуальні завдання, здійснювати читацький і особистісний саморозвиток» [5, с. 9].

Високий рівень розвитку читацької компетентності на уроці аналізу художнього твору сприяє максимальному засвоєнню/запам'ятовуванню учнями текстів через розвиток емоційного інтелекту. Робота з текстом виявляє, наскільки учень може бачити / відчувати / розуміти текст, зчитувати інформацію, що ховається за підтекстом, пізнавати механізм творення / конструювання твору, і, звісно, розкодовуючи думки й почуття автора, розуміти його головний меседж, спрямований на читача-реципієнта. Діалектика процесу читання / інтерпретації очевидна: виконуючи аналіз художнього твору, учень одночасно виступає і реципієнтом, й інтерпретатором тексту. Щоб розвинути читацьку компетентність, учитель має поступово, індуктивно (починаючи з 5 класу) формувати навички комплексного аналізу тексту, привчати бачити його глибинний зміст (підтекст), пояснювати й мотивувати кожне слово в тексті, кожен художній прийом, пізнавати механізми творення тексту з усім арсеналом художніх засобів, якими послуговується автор, розкриваючи всі його «секрети поетичної творчості».

Готуючи старшокласника до складання ЗНО, учитель має сформувати майстерного інтерпретатора художнього тексту. Оскільки через якісну рецепцію художнього твору та здатність до читацької інтерпретації текст залишається в інтелектуальній та емоційній пам'яті учня. Сьогодні популярною формою аналізу художнього твору на уроках як української, так і зарубіжної літератури стало укладання літературного паспорта твору. В основу такої методики покладено схему, шаблон, що сприяє систематизації і запам'ятовуванню матеріалу. Зазвичай літературний паспорт твору передбачає такі номінації: автор, назва твору, літературний рід, жанр, форма, тема (мотив), ідея, проблематика, сюжет, композиція, персонажі. Номінації варіюються, залежно від родової специфіки тексту (епічний, ліричний, драматичний). Мета виконання такого завдання цілком очевидна – змусити учня запам'ятати, а потім пригадати й відтворити конкретний літературний твір із масиву виучуваних художніх текстів. Працювати над складанням літературного паспорта твору учні починають ще з 5 класу. В основі методики аналізу літературного паспорта твору покладено схему, що зумовлює чітку регламентованість і структурованість. Ця методика є досить дієвою в контексті підготовки учнів до складання ЗНО з української мови та літератури. Тому більшість сайтів, контент яких націлений на підготовку до успішного складання ЗНО, подають інформацію про літературні твори, визначені програмою ЗНО, саме у формі літературного паспорта художнього твору. Така форма репрезентації літературного твору спрямована на чітку регламентацію матеріалу, «розкладання за полицями», що сприяє запам'ятовуванню і, відповідно, пригадуванню та ідентифікації за потреби колись виучуваного тексту. Це є маркером знань.

Запам'ятовуванню через емоційне переживання учнями й ученицями літературного твору покликаний його ґрунтовний літературознавчий аналіз. Він має детонувати / стимулювати дослідницький потенціал

старшокласників і старшокласниць, розвивати креативне мислення, яке є ключем до прочитання / розкодування тексту та його інтерпретації. Саме слово «аналіз», якщо звернутися до словника, означає «процес розумового або фактичного розкладання цілого на складові частини. Аналіз художнього твору – це уявна операція над твором, яка передбачає членування його на частини (складники змісту і форми), виділення певних частин дослідження, їхніх особливостей, визначення місця й функціональної ролі в загальній системі твору, встановлення характеру взаємодії з іншими його частинами». Отже, як контекстуальні синоніми можемо поставити знак рівності між дефініціями слів «аналіз» та «розкодування».

Спробуємо вибудувати алгоритм аналізу ліричного твору, зокрема поезії. Що ж має «бачити» учень, аналізуючи текст?

Пропонуємо своєрідний навігатор-алгоритм, який підкаже, на що варто звернути особливу увагу, глибинно аналізуючи художній твір.

1. Виявити (якщо є) для ідентифікації автора біографічні маркери тексту.
2. Визначити ключовий мотив.
3. Охарактеризувати ліричного героя.
4. Віднайти ключові образи та семантичні поля навколо них, що формуються за допомогою відповідних лексем, та їх проінтерпретувати.
5. Звернути особливу увагу на символіку тексту та конкретні образи-символи (вони ж бо витворюють підтекст – прихований зміст), розшифрувати символіку.
6. «Побачити» й пояснити колористику поезії, через яку розкривається внутрішній світ, психологічний стан, думки, почуття ліричного героя.
7. Перевірити, чи є в тексті алюзії.
8. Виокремити тропи й синтаксичні фігури.
9. Провести скрупульозний лінгвістичний аналіз тексту, репрезентований на різних рівнях: лексичному, фонографічному, синтаксичному тощо [1, с. 35–36].

Запропонований алгоритм аналізу художнього твору спрямований на розвиток читацької інтерпретації тексту (текстоцентричний). Такий аналіз передбачає якісну підготовку учнів і учениць до складання ЗНО через формування не лише читацької, а й дослідницької компетентностей.

Окрема група тестів, найчастіше на відповідність, передбачають достеменне знання персонажів, найчастіше їх портретних характеристик та характеристик через їх висловлювання.

Якісному запам'ятовуванню інформації про літературних героїв, систематизації знань про художній твір сприятимуть так звані «цитатники», які рекомендуємо впорядковувати систематично, впродовж вивчення усіх значних за обсягом епічних, драматичних і ліро-епічних творів, подаючи матеріал у вигляді таблиці. Пропонуємо таблицю, яку доцільно укласти разом із учнями та ученицями у процесі вивчення поеми І. Котляревського «Енеїда». За таким принципом доцільно укласти таблиці до всіх значних за обсягом творів, передбачених програмою ЗНО (табл. 1.).

Таблиця 1

Цитати до поеми «Слово про Ігорів похід»

Персоналія герой/автор	Цитата
	«Енеїда»
Еней	«...був парубок моторний / І хлопець хоть куди козак...», «... в Трої народився / І мамою Венеру звав...», «збудує сильне царство / І заведе своє там панство: Не малий буде він панок. / На панщину весь світ погонить, / Багацько хлопців там наплодить / І всім їм буде ватажок...».
Юнона	«Розкудкудакалась, як квочка,— / Енея не любила — страх; / Давно вона уже хотіла, / Його щоб душка полетіла / К чортам і щоб і духне пах».
Венера	«Проворна, враг її не взяв, / Побачила, що так полоха ... / Умилася, причепурилась / І, як в неділю, нарядилась, / Хоть би до дудки на танець! / Взяла очіпок грезетовий / І кунтуш з усами мостровий».
Дідона	«Розумна пані і моторна, / Для неї трохи син імен: / Трудяща, дуже працювита, / Весела, гарна, сановита. / Бідняжка — що була вдова».
Сівілла	«Як вийшла бабище старая, / Крива, горбатая, сухая, / Запліснявіла, вся в шрамах; / Сіда, ряба, беззуба, коса, / Розхристана, простоволоса. / І, як в намисті, вся в жовнах».

Персоналія герой/автор	Цитата
Цірця	«...Люта чарівниця / І дуже злая до людей; / Які лиш не остережуться, / А їй на острів попадуться, / Тих переверне на звірей».
Турн	«Не в шутку молодець був жвавий, / Товстий, високий, кучерявий, / Обточений, як огірок; / І війська мав свого чимало, / І грошків таки бряжчало...»
Літературознавці про «Енеїду»	
М. Рильський	"Енциклопедія українського життя XVIII століття"
М. Рильський	«...Поема Котляревського – самобутній і глибоко національний твір, де стародавніх троянців і латинян переодягнуто в жупани й кобеняки українського козацтва XVIII ст., в каптани й мундири тодішнього чиновництва, у підрясники й ряси «халтурного роду»,...де широко пензлем змальовано побут тогочасного панства, що замінило собою Вергілієвих олімпійців»
Т. Шевченко	«знаменита пародія».
В. Сосюра	«Над книжкою твоєї "Енеїди" нащадок схилить радісне чоло»
О. Білецький	«...Це ті самі люди, сильні, відважні, невтомні в походах, яким не потрібне багатство, а потрібна перш за все воля, свобода, без якої і життя для них немає... Вони умруть, але не стануть рабами».

Таким чином, у процесі підготовки старшокласників до складання ЗНО з української літератури можна аналізувати твори, органічно поєднуючи дві схеми, одна з яких зорієнтована на систематизацію і запам'ятовування обов'язкових елементів/складників проблемно-тематичної і структурної організації художнього твору, що одержала назву «Літературний паспорт твору», друга – текстоцентрична, дослідницька, інтерпретаційна, спрямована на глибинний аналіз тексту. Інформацію про літературних персонажів та цитати літературознавців та письменників про твір доцільно систематизувати та акумулювати у вигляді таблиць–цитатників.

Література

1. Дроздовський Д. І., Гримашевич Г. І., Калинич О. В., Кузьмич О. О., Приходько О. Ю. Практичні рекомендації з підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури / О. Ю. Приходько, Д. І. Дроздовський, Г. І. Гримашевич, О. В. Калинич, О. О. Кузьмич. – Харків : Українознавча гра «Соношник», 2017. – 70 с.
2. Приходько О. Повість Івана Франка «Перехресні стежки» як об'єкт літературознавчого та інтермедіального аналізу на уроці літератури у профільній школі / Оксана Приходько // Українська мова і література в школі. – 2016. – №5 (128). – С. 32.
3. Програма ЗНО з української мови і літератури. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://testportal.gov.ua/programe/>
4. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання української літератури / Ганна Токмань // Дивослово. – 2002. – №10 (548). – С. 42.
5. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо / Анатолій Фасоля // Дивослово. – 2017. – №9 (726). – С. 8 – 15.

UDK 378.14

Samoilenko Nataliya, Sevastopol

GLOBAL ENGLISHES: TEACHING AND LEARNING CHALLENGES

The article introduces the study of English as a lingua franca (ELF). The author outlines why ELF is an important area of research. Different ways of understanding how English is used and taught in universities today in Master's degrees academic writing learning process are described.

Keywords: *lingua franca, teaching, learning, university, academic writing.*

Стаття присвячена дослідженню англійської мови, що функціонує як lingua franca. Автором визначено lingua franca як важлива область дослідження. Описані різні способи розуміння, як англійська мова використовується і викладається в університетах сьогодні в процесі навчання магістрів академічному письму.

Ключові слова: *lingua franca, викладання, навчання, університет, академічне письмо.*

If you talk to a man in a language he understands, that goes to his head.

If you talk to him in his language, that goes to his heart.

(Nelson Mandela)

I don't want to talk grammar, I want to talk like a lady in a flower shop.

(«Pygmalion» by G. B. Shaw)

English is the most widely taught and learnt language. We are studying how this situation arose. Is the spread of English a good thing?

World Englishes like the area of English and linguistics began since the 1970s. The journal «World Englishes» was first published. Professor of Global Englishes at the University of Southampton and Director of our Centre for Global Englishes Jennifer Jenkins thinks that today Global Englishes is changing fast [5].

The people started to discuss types of English that were not the Englishes of native English speakers, but are legitimate. The researches were devoted to the Englishes in the post-colonial regions and English as a lingua franca.

The scholars from the University of Southampton are studying the impact of using English as a lingua franca, as well as the controversies around the increasing spread of English [7].

Will Baker, the Deputy Director of the Centre for Global Englishes and an Associate Professor in Modern Languages, focuses in his research on Global Englishes and intercultural communication and English Language Teaching: Online. In his research he explores the links between languages, cultures, communities, nations and identities and the implications about communication and teaching languages [7].

He defines ELF as the use of English between speakers who don't share a first language. The researcher mentions the role of English as a medium or a contact language for intercultural communication. Nowadays native speakers of English are not the majority of ELF users and in ELF not only native speaker communication is used.

The reason why we are interested in ELF, or English as a Lingua Franca is the numbers of speakers of ELF, or users of ELF are now around 2 billion around the world.

Now, English as a Lingua Franca is different because English as a Lingua Franca is not about a variety of English. It's about English used as a contact language, or a language of intercultural communication. Whereas World English is concerned with geographical and national locations and uses of English. So another closely related term is English as an International Language. English as an International Language (EIL) is a form of international English and a variety of English [7].

There are two acronyms ELF and EFL, which are very close, but they are different. English as a Foreign Language, as opposed to English as a Lingua Franca, involves native speakers, but they're not the majority, the focus is on intercultural communication, the non-native speakers are not expected to adjust or adapt their English to native speaker-like English.

Professor Jennifer Jenkins is the Chair of Global Englishes and Director of the Centre for Global Englishes in Modern Languages at the University of Southampton. Jennifer Jenkins started her researches called the lingua franca core in 2000.

Professor Jennifer Jenkins analyzes usage of English as a lingua franca in global communication and describes its three phases ELF 1, ELF 2 and ELF 3. She introduces English as a multilingua franca [6]. ELF is about communication across linguistic boundaries. The researcher highlights the role of the people's first languages and influence from people's conversation partners.

Another big research project was the Vienna Oxford International Corpus of English, which is based at Vienna University and was led by Barbara Seidlhofer and her team there.

The other major piece of research was the English as a Lingua Franca in Academia Corpus (ELFA), which was led by Professor Anna Mauranen at the University of Helsinki [2].

Anna Mauranen, Research Director, Prof. Emer, University of Helsinki, focused on Academic ELF rather than other kinds of ELF context and use, when she started researching ELF. She is working on academic discourses and started with spoken Academic ELF.

She explains the reason of her study: «...spoken discourse is a lot less research than written discourse, especially in academia and in universities, or university settings.....if you think of how languages change and develop, change usually starts from the less standardized spoken practice. So spoken discourse is not as norm-ridden as written discourse. So it's more interesting if you want to see how language is used differently, how it's used in new ways, to start from speech'» [8].

She found from her ELFA corpus variable and common, things in English as a lingua franca and with second language speakers.

The people repeat themselves, they accommodate to each other, using their earlier experience and pick up new things and then they spread. «And they do certain things similarly across events, across speaker groups, across language backgrounds» [8].

As for second corpus, the WrELFA corpus (written), the researcher has mentioned the conferences presentations analyzing. The people understand each other in spoken language but they couldn't possibly write it.

She collected a written corpus (examiners, pre-examiners statements on PhD's theses) and saw some differences in research blogs, unedited versions of people's academic research papers [8].

These corpus studies aim to collect examples of spoken English used a lingua franca, and to document the features and characteristics of that. And that helps people understand what English as a lingua franca is and also look at implications for language policy and language teaching.

The researches made predictions for the future of English – all the different varieties and types of English may converge. As a result – emerge international variety of English from this.

The people adapt and change English for local settings and for particular needs, that is why it is successful as a global language.

More countries want to document their own varieties of English and have them in language policy, and have them recognised, have dictionaries.

Many linguists – for example, David Crystal – have predicted that Indian English will rise in status and importance in the future. Every year, languages disappear [3, 4].

Today's learners have to navigate the world of work, study, and travel among people of diverse language backgrounds and unfamiliar cultures. Language and intercultural communication skills are considered to be basic skills in our globalizing world.

Nowdays, the concept English for Academic Purposes (EAP) has been the major driver for the changes in the English as a Foreign Language (EFL) programme at Sevastopol State University (SSU), Institute of Pedagogy and Humanities (IPH). The Institute carries out trainings for future specialists on educational levels «Bachelor», «Master» in 3 different areas: pedagogy, psychology, philology. Our university offers academic programs at all levels including undergraduate, graduate, post-graduate ones.

Our research describes an attempt to shift the accent to academic writing in an EL textbook for students. The purpose is to show how general EL course can be taught alongside English academic writing, the place of academic writing in the whole system of textbook materials and show how other tasks contribute to understanding academic writing conventions and developing academic writing skills [1].

The development of English academic writing courses in the universities is a new tendency. The students are being asked to publish during their graduate studies, in many cases, especially in the sciences, the need for writing in English for international journals became apparent. Yakhontova T. V. states that to learn how to efficiently write in English means to get excellent opportunities of expressing one's thoughts and ideas in this dominant language and of becoming able to communicate with colleagues and friends throughout the world [1].

Currently there are MA writing programs, PhD programs in various disciplines, and the addition of a writing component to reading comprehension courses, which are required at the undergraduate level. However, there are no real standards, no common goals. Most writing instructors come from other fields and have had little training in the teaching of academic writing [1].

By the end of Master course, students will be able to: read written materials (manuals, specialised articles and literary writing), evaluate them critically for further use in their teaching and research work; make presentations using appropriate logical structure, highlighting significant points; produce different types of academic writing, including articles, research reports, summaries, reviews and reports on professional issues, project proposals and research papers; reference resources and sources to complete their course, research and project papers.

Our course «Teaching Professionalism and Intercultural Communication» is an advanced course for Master students. Its objective is to teach the students how to use their knowledge of teaching foreign languages in a professional environment abroad and adapt to intercultural environments at foreign universities.

The course topics are: Educational (teaching) Professions and Ethics; Study Opportunities (education abroad, international students in the USA, Europe, international exams, international teaching education); Research Opportunities (teaching research, teaching writing and citations, teaching resource databases, reviews and bibliography, publications); career opportunities (teaching jobs and internships, teachers' professional associations,

applications, statements of purpose, resumes); Opportunities for International Cooperation (globalization of the teaching profession, teachers' conferences and workshops) [1].

Students read material, attend class, complete assignments, and participate in class discussions and cases. They demonstrate their understanding of cross-cultural communication through a presentation, a final exam and a final paper. Students or teams report on specific articles or topics.

As there were no courses in academic writing, Master theses and PhD advisors are expected to teach their students how to write in English, how to publish, and how to enter the international scientific community.

Preliminary results of introducing the new program are presented. It is necessary to discuss some considerations as to the prospects of teaching academic writing, which are potentially applicable to similar intercultural and educational situations.

The main goal of the future projects is to improve the present system of education of the residents and students by creating a Master program in "Foreign Languages and Intercultural communication teaching", revising relevant curricula, existing relevant modules of teaching courses and approximating them to the European educational standards, developing and implementing training and retraining programs.

References

1. Самойленко Н. Б. Developing Academic writing in intercultural university settings: key features, efficiency and challenges / Н. Б. Самойленко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / уклад. : І. В. Ковальчук, О. Ю. Костюк, Л. М. Коцюк. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 60. – 330 с. – С. 7–10.
2. Changing English: Global and Local Perspectives / Filppula, M. (ed.), Klemola, J. (ed.), Mauraanen, A. K. (ed.) & Vetchinnikova, S. (ed.) 2017 Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. – 347 p.
3. Crystal D. English as a global language Second edition / D. Crystal. – Cambridge : CUP, 2003, 2nd edition/ – 212 p.
4. Crystal D. Internet Linguistics / D. Crystal. – London : Routledge, 2011. – 179 p.
5. Jenkins J. Global Englishes. A resource book for students / J. Jenkins. – Abingdon, GB : Routledge, 3rd edition, 2015. – 288 p.
6. Jenkins J. Repositioning English and multilingualism in English as a lingua franca, in Englishes in Practice, 2 (3), 2015. – P. 49–85.
7. The University of Southampton – Mode of access. – Режим доступу : <https://www.southampton.ac.uk/ml/about/staff/wmlb.page>.
8. Understanding languages: learning and teaching – Mode of access. – Режим доступу : <https://www.futurelearn.com/courses/understanding-language/0/steps/21196>

УДК 53.081.6:373.58(045)

Свентицька Валентина, м. Бориспіль

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЗИЧНИХ КОНСТАНТ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ ІЗ ФІЗИКИ

У статті розглянуто роль фундаментальних фізичних констант для усвідомлення зв'язку між фізичними теоріями з різних областей фізики для узагальнення знань слухачів підготовчих курсів.

Ключові слова: фундаментальні фізичні константи, узагальнення фізичних знань, фізична картина світу, курси підготовки до ЗНО.

The article considers the role of fundamental physical constants for understanding the connection between physical theories from different fields of physics for generalizing the knowledge of the students of the preparatory courses.

Keywords: fundamental physical constants, a generalization of physical knowledge, physical picture of the world, training courses for EIT.

Постановка проблеми. У програмі зовнішнього незалежного оцінювання з фізики для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти зазначено, що мета зовнішнього незалежного оцінювання з фізики полягає в тому, щоб оцінити вміння учасників зовнішнього незалежного оцінювання:

- встановлювати зв'язок між явищами навколишнього світу на основі знання законів фізики та фундаментальних фізичних експериментів;
- визначати загальні риси і суттєві відмінності змісту фізичних явищ та процесів, межі застосування

фізичних законів;

– використовувати теоретичні знання для розв'язування задач різного типу [1].

Провідною метою фізичної освіти є засвоєння певного фізично конкретного матеріалу, який у своїй сутнісній основі є низкою конкретних фізичних понять та фізичних законів. Однак, поряд з цим, важливим уявляється також і формування певних загально-фізичних уявлень, зокрема, стосовно фундаментальних фізичних властивостей природи. [6, с. 146]. Ці загально-фізичні уявлення утворюють ядро природничо-наукового світогляду і складають основу онтологічної складової фізичної картини світу, яка передбачає розуміння сутнісних загальних фізичних властивостей реальності, що виявляються на ґрунті її фізичного опису [7, с. 155].

Мета статті – окреслити роль усвідомлення абітурієнтами зв'язку між фундаментальними фізичними константами в процесі підготовки до ЗНО з метою узагальнення знань з фізики в процесі підготовки майбутніх студентів технічних університетів.

Головне завдання, що стоїть перед викладачем курсів підготовки до ЗНО – допомогти слухачам систематизувати знання з фізики, укласти їх в чітку, логічну схему, сформувані уявлення слухачів про фізичну картину світу як сукупність гармонійно пов'язаних між собою сил і взаємодій, що панують у Всесвіті.

Фундаментальні константи якраз і пов'язують між собою теорії з різноманітних областей фізики, що пояснюють, здавалось би, зовсім різні явища або взаємодії. Наприклад, стала Больцмана об'єднує макро- і мікросвіт, пов'язуючи середню кінетичну енергію молекул з температурою тіла. Стала Планка стоїть на межі між класичними теоріями і квантовою механікою. Швидкість світла є верхньою межею як для швидкості руху будь-якої матеріальної частинки, так і для швидкості поширення електромагнітних взаємодій, являє собою граничну швидкість поширення будь-яких фізичних впливів і є інваріантною при переході від однієї системи відліку до іншої як в класичній так і в релятивістській механіці.

Фундаментальна фізична стала (константа) – фізична стала, значення якої, визначене експериментально в обраній системі одиниць, містить інформацію про найзагальніші (фундаментальні) властивості матерії і є незмінним за будь-яких умов. Вона характеризує не окремі тіла, а фізичні властивості нашого світу в цілому. Фундаментальні фізичні константи використовують у теоретичній фізиці при математичному описі навколишнього світу [5].

Проблемою походження фундаментальних фізичних констант, визначення їх методологічної ролі в побудові фундаментальних теоретичних моделей фізичних явищ, які покладені в основу природничо-наукових уявлень, цікавились відомі фізики: П. Дірак, В. Гінзбург, А. Зельманов, В. Кречет, А. Лінде, М. Марков, М. Осборн, В. Паулі, М. Планк, І. Розенталь, А. Сахаров, К. Станюкович, А. Еддінгтон, С. Хокінг та ін.

Фундаментальних сталих досить багато [5], однак в курсі фізики середньої школи використовуються лише декілька: гравітаційна стала G , швидкість світла у вакуумі c , стала Планка h , елементарний заряд e , електрична стала ϵ_0 , магнітна стала μ_0 , стала Больцмана k^* , стала Авогадро N_A , маси спокою електрона, протона, нейтрона, атомна одиниця маси. Чисельні значення фундаментальних сталих відіграють вирішальну роль в існуванні наявної фізичної структури природи та її фізичного опису.

У сучасних шкільних підручниках фізики зв'язок між фундаментальними фізичними сталими майже не прослідковується. Лише в підручниках для академічного і профільного рівня приведено наступні міркування [2, 3]. Цікавий результат отримаємо, коли обчислимо добуток двох сталих – електричної ϵ_0 та магнітної μ_0 . Для зручності значення електричної сталої запишемо у вигляді

$$\epsilon_0 = \frac{1}{4\pi \cdot 9 \cdot 10^9} \frac{Kl^2}{H \cdot m^2}. \text{Отримаємо}$$

$$\epsilon_0 \mu_0 = \frac{1}{4\pi \cdot 9 \cdot 10^9} \frac{Kl^2}{H \cdot m^2} \cdot 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{H}{A^2} = \frac{1}{9 \cdot 10^{16}} \frac{Kl^2}{A^2 \cdot m^2}. \text{Оскільки } 1 A = Kl/c, \text{ то}$$

$$\epsilon_0 \mu_0 = \frac{1}{9 \cdot 10^{16} m^2 / c^2} = \frac{1}{(3 \cdot 10^8 m/c)^2}. \text{ А як відомо, – це швидкість світла, яку прийнято позначати } c.$$

Отже, $\epsilon_0 \mu_0 = \frac{1}{c^2}$. Отримане співвідношення вказує на єдину природу електричних, магнітних і світлових

явищ [3]. Звідки, $c = \frac{1}{\sqrt{\mu_0 \epsilon_0}}$

Як просто і красиво. Одним із найважливіших евристичних принципів, що допомагають знаходити істину в фізиці, – принцип краси теорії, закону, концепції. Природа красива. Ефективні теорії завжди красиві. Але красиві вони не тому, що ефективні, а тому, що наділені внутрішньою симетрією і економічні з погляду математики [4].

Той факт, що швидкість світла виражається через основні фундаментальні сталі електричного і магнітного полів, є дивовижним і переконливим свідченням єдності фізичних явищ та геніальності законів, які ці явища описують. У другій половині XIX століття одержала бурхливий розвиток теорія оптичних, електричних і магнітних явищ, в основі яких лежали закони руху та взаємодії електричних зарядів. До початку XIX століття електрика, оптика і магнетизм розглядалися як окремі явища у деяких питаннях подібних, але абсолютно незалежних і не пов'язаних між собою.

Розрахована константа, яка пов'язує електричні та магнітні явища, чисельно співпадає з квадратом швидкості світла. Цей збіг величин, які характеризують електричні (E), магнітні (B) та оптичні (c) явища, у одному співвідношенні не може бути випадковим. Велика кількість математиків та фізиків, зокрема сам Вебер, усвідомлювали тісний взаємозв'язок між електричними, магнітними та оптичними явищами і тому шукали шлях до відкриття містка, який з'єднав би електромагнетизм і оптику. Швидкість світла і є тією константою, яка пов'язувала між собою електромагнітні та оптичні явища. Ці пошуки, як відомо, завершив Максвелл після того, як розроблені Фарадеєм прості методи експерименту, пролили світло на нові факти і породили нові переконання.

У 60-х рр. XIX століття Дж. Максвелл створив теорію електромагнітного поля, одним з наслідків якої було встановлення можливості існування електромагнітних хвиль. За розрахунками швидкість поширення електромагнітних хвиль дорівнювала швидкості світла. На основі своїх теоретичних досліджень Максвелл дійшов висновку, що світло – це окремий випадок електромагнітних хвиль. Після дослідів Г. Герца жодних сумнівів щодо електромагнітної природи світла не залишилось [2].

Ці історичні та наукові відомості можуть остаточно привести слухачів до усвідомлення природи світла, як одного з діапазонів шкали електромагнітного випромінювання.

Інший приклад – це універсальна газова стала R . За своїм фізичним змістом вона чисельно рівна роботі розширення одного моля ідеального газу в ізобарному процесі при збільшенні температури на 1 К. Її значення пов'язане зі сталою Больцмана k та сталою Авогадро N_A співвідношенням $R = k \cdot N_A$. Число Авогадро – це кількість атомів або молекул в одному молі будь-якої речовини. Стала Больцмана – фізична стала, що визначає зв'язок між температурою тіла та середньою кінетичною енергією однієї молекули. Отже універсальна газова стала є своєрідним містком між фізичними величинами, що характеризують макросвіт та мікросвіт.

Ще один приклад фундаментальної фізичної константи, яка в шкільних підручниках при виведенні другого закону Фарадея вводиться для об'єднання добутку числа Авогадро на заряд електрона $F = e \cdot N_A$. Фізичний зміст сталої Фарадея, що прямо впливає з цієї формули, обов'язково потрібно розкрити разом із слухачами. Добуток даних двох констант – це не що інше, як заряд одного моля одновалентних іонів. Стала Фарадея F чисельно рівна електричному заряду, який повинен пройти через електроліт, щоб на електроді виділився один моль одновалентної речовини. Потрібно підкреслити, що, знаючи числове значення сталої Фарадея, обчислюють значення заряду одновалентного іона, і воно дорівнює значенню заряду електрона. Саме на основі праць М. Фарадея з дослідження явища електролізу було зроблено перші обґрунтовані припущення про те, що електрика складається з особливих частинок. Цю найменшу порцію електрики, яку часто називають елементарним зарядом, ірландський фізик Г. Стоней в 1891 р. назвав електроном. Його відкрив англійський фізик Дж. Томсон у 1897 р. Він вперше визначив питомий заряд електрона e/m . Ця величина виявилася рівною $1,7588 \cdot 10^{11}$ Кл/кг. А пряме експериментальне вимірювання елементарного заряду у 1909 р. виконав американський фізик Р. Мілікен.

Досить цікавим прикладом зв'язку між фізичними константами є атомна одиниця маси. Вона чисельно дорівнює $1/12$ маси ядра атома вуглецю. З іншого боку, 1 а.о.м. – це величина, обернена числу Авогадро, тобто $1/N_A$ г. Такий вибір атомної одиниці маси зручний тим, що молярна маса певного елемента, виражена у грамах на моль, цілком збігається із масою цього елемента, вираженою в а.о.м.

Таким чином стає очевидним, що завдяки постійному розгляду в процесі підготовки до ЗНО фізичного

змісту фундаментальних фізичних констант та їх взаємозв'язку, у слухачів підготовчих курсів формується уявлення про фізичну науку як про цілісну систему фізичних знань, чітко впорядковану, логічну, зрозумілу. Це допомагає слухачам сформувати природничо-науковий світогляд, краще осмислити фундаментальні фізичні закономірності, запам'ятати їх математичні моделі та вільно застосовувати їх для розв'язування задач.

Література

1. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з фізики для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти. – Режим доступу : <https://zno-ua.net/lesson/physics/>
2. Бар'яхтар В. Г. Фізика. 11 клас. Академічний рівень: Профільний рівень : підручник для загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Бар'яхтар, Ф. Я. Божинова, М. М. Кірюхін, О. О. Кірюхіна. – Х. : Вид-во «Ранок», 2011. – 320 с.
3. Засекіна Т. М. Фізика. 11 клас. Академічний рівень : підручник для загальноосвіт. навч. закладів / Т. М. Засекіна, Д. О. Засекін. – Х. : Сиция, 2011. – 335 с : іл.
4. Девис П. Суперсила. – М. : Мир. 1989. – 272 с.
5. CODATA Internationally recommended values of the Fundamental Physical Constants [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://physics.nist.gov/cuu/Constants/>
6. Фоменко В. В. Роль та місце фізичного моделювання в курсі фізики для нефізичних спеціальностей вищих навчальних закладів // Наукові записки. – Вип. 55. – Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. В. Винниченка. – 2004. – 356 с.
7. Фоменко В. В. Формування світоглядних якостей особистості в курсі загальної фізики на ґрунті навчальних фізичних моделей // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Серія педагогічна / [редкол.: П. С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, 2015. – Вип. 21 : Дидактика фізики як концептуальна основа формування компетентнісних і світоглядних якостей майбутнього фахівця фізико-технологічного профілю. – 356 с.
8. Муранова Н. П. Фізика. : [навч. посіб.] / О. Я. Кузнецова, Н. П. Муранова. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009 – Ч. 1. – 2009. – 328 с.
9. Муранова Н. П. Фізика. : [навч. посіб.] / О. Я. Кузнецова, Н. П. Муранова. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009 – Ч. 2. – 2009. – 292 с.

УКД371.134

Сидорович Марина, м. Херсон НАУКОВА СТУДЕНТСЬКА ГРУПА «ЦИТОЕКОЛОГ» ЯК ФОРМАТ ВІДКРИТОЇ ОСВИТИ В КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті розкриті підходи щодо організації роботи наукової студентської групи на принципах системи відкритої освіти. Наведені приклади реалізації вказаних принципів.

Ключові слова: відкрита освіта, формат навчання, науковий пошук, підготовка фахівця в університеті.

The article deals with approaches to student group work organization on the principles of an open education system. Examples of implementation of these principles are given.

Keywords: open education, training format, scientific research, specialist training at university.

Модернізація сучасної вищої освіти – це реалії нашого суспільства, які вимагають від майбутніх фахівців не тільки професійних предметних компетентностей. Останні повинні обов'язково сполучатися з мобільністю, гнучкістю особистості, її спроможністю швидко самостійно сприймати і, головне, оволодівати новим. Форми традиційної освіти нажаль недостатньо цьому сприяють. Тому, в освітянському просторі з'явилося розуміння її трансформації. Вказане посилене ще тим фактом, що розвиток освітянської системи повинен не тільки відповідати динамічним змінам у потребах суспільства, але і працювати з випередженням, ураховуючи майбутні потреби людства, що тільки виникають [4]. Одним з варіантів розв'язання вказаної проблеми є поступове перетворення традиційної освіти на систему відкритої освіти (ВО).

Термін «відкрита освіта» з'явився в філософії освіти відносно нещодавно. Тому, її концепція знаходиться ще на стадії формування і описує скоріше орієнтири, ніж реальну практику освіти. Доказом тому є огляд В. Соколова щодо семантичного аспекту поняття «ВО». Науковець в ньому наводить більш, ніж 12 його визначень [10]. Проте відкрита освіта вже складає фундаментальну стратегію сучасної освіти.

Провідними принципами діяльності систем відкритого типу відповідно синергетичної теорії систем є самоорганізація, саморозвиток, саморегуляція за рахунок постійної взаємодії цих систем з зовнішнім середовищем [8, 11]. Відповідно освіти це означає наявність освітянського простору і розвиваючих, націлених на самовизначення підопічних, методів педагогічного впливу [14]. Повного і єдиного розуміння сутності і особливостей ВО у літературі не існує. Так, група вчених характеризує її, насамперед, як дистанційну освіту [1–3, 12, 13]. У оглядовій публікації з цього питання Т. Вдовичина і А. Яцишина наголошено, що «інформатизація освіти є важливим складовим розвитку сучасного суспільства, а створення відкритого навчального середовища та формування його засобів і технологій є першочерговим завданням відкритої освіти» [3, с. 140]. Проте В. Соколов вважає, що дистанційна освіта учнів і студентів повинна мати певні межі застосування [10]. По-перше, не будь-якою спеціальністю можна оволодіти дистанційно, у відриві від її реально-предметної (лабораторної, польової тощо) бази. По-друге, освіта учнівської молоді передбачає не тільки навчання, а і виховання, розвиток і становлення досвіду соціальних відношень. Отже, в цьому випадку суто дистанційне навчання не може повністю досягти важливих освітянських цілей. Тому, певно, виходячи з вище вказаного, існують праці, що по-іншому окреслюють можливості ВО. Так, О. Коржилова, на основі аналізу стану розроблення вказаної проблеми розглядає відкриту освіту ширше [5]. Зокрема, науковець зазначає, що ВО є глобальною освітньою системою, провідними тенденціями якою є поступове впровадження елементів відкритої системи в традиційну практику. Основними характеристиками ВО цей фахівець називає: доступність, гнучкість, паралельність, модульність, інтернаціональність, координованість.

В. Юдін, також стоячи на позиціях ширшого тлумачення ВО, віокремлює декілька її загальних принципів:

- «мета як розвиток суб'єктності та індивідуальності людини при активній його самореалізації; слухач як суб'єкт в ситуації варіативних освітянських можливостей, в яких він повинен зробити відповідний вибір під час проектування власної діяльності;
- необмежені часові і просторові межі;
- різноманіття способів розуміння життя, які використовуються і забезпечують цілісне сприйняття дійсності і багатогранності досвіду людини» [14, с. 154].

Викладені вище характеристики і загальні принципи ВО А. Савицька висвітлює як особливості відкритої освіти [9]. Вона, розкриваючи сутність цих характеристик, і відносить до них:

1. Використання спеціалізованих (інформаційних) технологій і засобів навчання.
2. Тестовий контроль якості знань на базі комп'ютерних технологій.
3. Економічну ефективність, тобто покращення співвідношення результатів до затрат часу та інших ресурсів на його досягнення порівняно з традиційними формами навчання.
4. Гнучкість – можливість навчатися в зручний час для студента, у зручному місці і зручному темпі.
5. Модульність – можливість формування індивідуального навчального плану, який відповідає особистісним потребам з набору навчальних курсів.
6. Паралельність – можливість навчання разом з основною професійною діяльністю.
7. Асинхронність – реалізація технології навчання за зручним для кожного студента розкладом.
8. Нову роль викладача – координатора пізнавального процесу..., консультанта при складанні індивідуального навчального плану.
9. Нову роль того, хто навчається – підвищення вимог до самоорганізації, вмотивування, навичок самостійної роботи.
10. Втілення інформаційних технологій.
11. Інтернаціональність – можливість експорту та імпорту освітянських послуг.

Поняття «відкрита освіта» може розглядатися в двох аспектах: відкритість як зовнішня і як внутрішня характеристика освіти. На нашу думку перший аспект коротко висвітлений вище. Метою даної публікації є розгляд іншого боку ВО, зокрема, її організаційних форм або форматів. Так, Е. Мітіна вважає, що вказане питання набуває особливої актуальності під час осмислення нових форм навчання, які активно проникають зараз в сучасну освіту [6]. Фахівець відносить до форм навчання формальну і неформальну освіту, в середині яких присутні різноманітні формати навчання. Науковець наголошує, що межі понять форма і формат навчання досить умовні і недостатньо охарактеризовані в літературі.

О. Павлов звертає увагу на розвиток і вимирання окремих освітянських форматів на сучасному етапі [7].

Указане спричинено науково-технічним прогресом і новими викликами, що виникають в суспільстві. Більшість літературних першоджерел, характеризуючи нові формати освіти або формати ВО, описують їх суто для дистанційної освіти. Існують лише окремі публікації, які виокремлюють такі формати для ВО загалом. Саме їх застосовують в умовах відкритих освітянських систем з метою зближення формальної і неформальної освіти. Інформатизація, стандартизація і технологізація сучасної освіти спричинюють такі можливості. Їх склад [6] охоплює:

– освітянський коворкінг або спільну роботу в просторі, яка має всі необхідні умови і сучасне обладнання для освітянської і науково-дослідної діяльності на відкритих навчальних майданчиках (ботанічні сади, океанаріями, музеї тощо). Відкритими навчальними майданчиками можуть бути науково-дослідні лабораторії як зони освітянської діяльності для спільної роботи спеціалістів, педагогів і студентів під час виконання навчальних і дослідних проєктів;

– інтернет-серфінг – самостійний інформаційний пошук з певної вказаної теми. Цей формат складає умови для розвитку в студентів навичок пошуку і оброблення інформації про об'єкт, що досліджується. Досить актуальним є такий формат під час одержання різноманітної біологічної освіти;

– формат WIKI передбачає створення бази знань, з якою студенти працюють самостійно. Таку базу може створити викладач. Робота з нею суттєво підвищує рівень самостійності студентів і сприяє їх саморозвитку.

У науково-дослідній лабораторії активних форм навчання біології та екології Херсонського державного університету впродовж останніх років розробляється і активно апробується в навчальному процесі формат відкритої освіти – студентська група «Цитоеколог». Вона входить до міжкафедральної наукової групи з проблем цитоекології ХДУ. (Інша її складова - це викладачі кафедр хімії, біології людини та імунології, екології та географії). Студентська група «Цитоеколог», складається зі студентів-біологів та екологів, що проводять наукові дослідження з 2 по 5–6 курси. Найважливішим аспектом функціонування такої наукової групи є реалізації в навчанні майбутніх фахівців форми підготовки «навчання крізь дослідження». Її особливість – створення студентами впродовж навчання конкретного наукового продукту (оригінальних методик біотестування чинників довкілля), який має прикладний аспект. Наукова група приймає участь у виконанні заочної теми «Цитоекологічний моніторинг дії чинників довкілля методом біотестування». За нею здійснюється дослідження, в яких створюються прості експрес-методики виміру дії антропогенних чинників довкілля за 4 рівнями організації модельної живої системи: організмом, клітинним, надклітинним і молекулярним. У межах виконання теми передбачений також опис клітинно-молекулярних механізмів тест-об'єктів у відповідь на дію чинника різного ступеню токсичності. Про таку дію на організменому рівні (рівень токсичності) в дослідженнях роблять висновки, виходячи з біометричних показників фітотестів і життєздатності зоотестів. Серед перших – рослини, що знаходяться в періоді активного формування організму (прорости цибулі звичайної, пшениці озимої, кукурудзи, соняшника і культура ряски малої). Мальки гупі і культура тетрахимени дозволяють визначити гостру та хронічну токсичність чинника. Цитологічні методики використовують для визначення його цитотоксичності. Рівень такого показника оцінюють за життєздатністю клітин ряски. На тимчасових препаратах коренів фітотестів для виміру цитотоксичності визначають ступінь впливу чинника на проліферативну активність загалом і тривалість фаз мітозу, зокрема; рівень активності геному та білкового синтезу в клітині. За рівнем хромосомних порушень тимчасові препарати також дозволяють оцінити генотоксичність чинника довкілля. Використання репрезентативних вибірок для визначення середніх значень кількісних параметрів біотестів і застосування статистичних методів для їх опрацювання надійно доводять напрямки виявленого впливу чинника. Біохімічні методики дають можливість за рівнем активності антиоксидантних ферментів і вмісту хлорофілу оцінити дію чинника на молекулярному рівні тест-об'єкту.

У напрямках дослідної роботи групи особлива увага приділяється слабким дозам дії чинника. За всіма напрямками студенти здійснюють довготривалі дослідження, проходячи в такий спосіб всі етапи наукового пошуку. Серед них:

– визначення якості води різного походження методом біотестування (розливної, бутильованої, з індивідуальних свердловин і річкової);

– характеристики біологічних властивостей нового класу синтетичних регуляторів росту рослин;

– вивчення особливостей онтогенетичної координації росту органів рослин в умовах дії довкілля.

Алгоритм і організація роботи студентської групи загалом базується на особливостях ВО, що наведені вище [9]. Більшість з них реалізовані в її функціонуванні, а саме:

1. *Використання спеціалізованих (інформаційних) технологій і засобів навчання* – застосування інтернет-ресурсу для складання літоглядів, комп'ютерних технологій виміру розмірів клітини, ядер і статистичного оброблення кількісних даних.

2. *Економічна ефективність* – під час виконання всіх етапів наукового пошуку студенти швидше, а головне, надійніше власноруч одержують знання, ніж під час традиційного навчання.

3. *Гнучкість* – студент групи сам планує час, темп та інтенсивність роботи за вибраною темою, сам визначає кількість виступів на конференціях і публікацій (викладач контролює можливості і потреби кожного студенті для підвищення рівня мотивації до виконання дослідження).

4. *Модульність* – відбір і індивідуальний план роботи кожного студента за темою дослідження обов'язково узгоджується з ним і відповідає його бажанням.

5. *Паралельність* – робота в групі можлива одночасно з виконанням навчального плану згідно підготовки фахівця.

6. *Асинхронність* – функціонування лабораторного приміщення організовано таким чином, що кожний студент може працювати в ньому за власним розкладом (у всіх студентів основний розклад занять різний – вони студенти різних курсів).

7. *Нова роль викладача* – координатор пізнавального процесу під час знайомства студента зі «своєю» проблемою дослідження, відпрацювання студентом методик дослідження; консультант при складанні індивідуального завдання для виконання дослідження тощо.

8. *Нова роль того, хто навчається* – завдяки організації високого рівня самостійності студента на кожному етапі наукового пошуку забезпечується підвищення в нього вимог до самоорганізації, вмотивування, навичок самостійної роботи.

Функціонування студентської групи «Цитоеколог» здійснюється завдяки провідним сучасним формати ВО. Так, *освітнянський коворкінг або спільна робота в просторі* – це робота на відкритому освітянському майданчику, яким є лабораторія з проблем цитоекології. У ній, як вже вказано, проводить дослідження міжкафедральна наукова група, складовою якої і є студентська спільнота групи «Цитоеколог». Саме на цьому майданчику працюють разом вчені і студенти, створюючи новий науковий продукт (методики чи способи для виміру дії чинників довкілля), який має безпосереднє практичне значення. Так, в лабораторії з проблем цитоекології за безпосередньої участі студентів групи «Цитоеколог» розроблені методики:

- визначення якості питної води різного походження засобами фітотестів «проростки однодольних» і «ряска мала»;
- визначення якості бутильованої води засобами фітотестування однодольних на плаваючих дисках;
- фітотестування щодо характеристики особливостей рістрегулюючих і протекторних властивостей синтетичних регуляторів росту;
- доведення екологічної безпеки синтетичних хімічних речовин за показниками різних рівнів організації фітотестів;
- визначення однорідності ростових якостей насіння цибулі за біометричними показниками проростків (оформлений патент);
- проведення мастер-класу для школярів з фітотестування якості питної води (використовується вже декілька років у школах м. Херсона).

Наступний формат ВО – *інтернет-серфінг* – широко застосований у роботі студентів групи. Самостійний інформаційний пошук студенти використовують не тільки для збирання, аналізу і оброблення теоретичного матеріалу. Він застосовується члени групи для відбору і головне створення нових методик тестування довкілля в лабораторних умовах.

Формат WIKI має вираз у функціонуванні власного сайту «Цитоекологія», який містить підібрану науковим керівником значну кількість методичної і довідкової інформації, що необхідна студенту-досліднику, який самостійно «мандрує шляхами» наукового пошуку. Для самостійного знайомства студента зі «своєю» проблемою (певним напрямком роботи лабораторії та його існуючими досягненнями) видано 2 збірки праць міжкафедральної групи з проблем цитоекології. Вони вже вийшли друком у виданнях різного рівня. Самостійне знайомство студента з існуючим науковим доробком у тому напрямку, в якому він буде виконувати дослідження, дозволяє йому визначити своє місце в загальному науковому

пошуку лабораторії, продемонструвати наукову новизну його власного дослідження. Ще одним методичним прийомом *формату WIKI* є оформлення публікацій та презентацій до прилюдних виступів студентів за зразками, які також містить сайт.

Інформдіяльність – це оригінальний формат відкритої освіти, що розроблений у науковій студентській групі «Цитоеколог. Він реалізується крізь широку інформаційну діяльність студентів, яку вони здійснюють під час щорічних:

- публічних виступів на конференціях різного рівня в містах України;
- презентаціях групи для студентів та учнів в межах «Тижня Науки в ХДУ» і МАН;
- мастер-класів з фітотестування чинників довкілля для науковців і школярів;
- чисельних інформаційних повідомлень на сайті факультету біології, географії та екології ХДУ і власному сайті «Цитоекологія».

Досвід залучення студентів до довгострокових цитоекологічних досліджень з використанням простих методик в межах наукової групи, результатами яких є не лише виконання курсових і випускних робіт, а і набуття цілого спектру операційних складових загальних і фахових компетенцій, свідчить про високу ефективність такої організаційної форми підготовки майбутніх фахівців.

Наукову групу студентів, функціонування якої ґрунтується на принципах відкритої освіти, можна розглядати як окремий оригінальний формат такої освіти в класичному університеті.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розроблення нових і вдосконалення існуючих методичних прийомів роботи зі студентами в форматі «наукова студентська група відкритої освіти».

Література

1. Биков В. Ю. Відкрита освіта і відкрите навчальне середовище / В. Ю. Биков // Теорія і практика управління соціальними системами : щокварт. наук.-практ. журнал. – Харків : НТУ ХПІ. – 2008. – № 2. – С. 116–123.
2. Бужиков М. П. Дидактичний потенціал інтернет-технологій в сучасній системі освіти / М. П. Бужиков // Проблеми освіти. – 2011. – № 66. – С. 40–44.
3. Вдовичин Т. Я. Застосування технологій відкритої освіти для інформатизації навчального процесу / Т. Я. Вдовичин, А. В. Яцишин // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – № 16. – С. 134–140.
4. Дахин А. Н. Моделирование компетентности участников открытого общего образования дис. ... доктор педагогических наук : 13.00.01 / Дахин Александр Николаевич. – Новосибирск, 2012. – 435 с.
5. Коржилова О. Ю. Відкрита освіта як глобальна освітня система: стан і розвиток / О. Ю. Коржилова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 3(37). – С. 48–53.
6. Митина Е. Г. Современные форматы обучения в методической подготовке студентов-биологов / Е. Г. Митина // Биологическое и экологическое образование в школе и вузе: теория, методика, практика» / Сборник статей международной научно-практической конференции. – Вып. 15(2), Санкт-Петербург. – СПб. : «Свое издательство», 2017. – С. 180–182.
7. Павлова О. П. Включение информального образования в жизненные стратегии взрослых / О. П. Павлова // Академический вестник Института образования взрослых Российской академии образования. – 2011. – № 4(29). – С. 64–67.
8. Пригожин И. Познание сложного. Введение / И. Пригожин. – М. : ЛКИ, 2008. – 354 с.
9. Савицкая А. Анализ понятий «открытое образование» и «дистанционное обучение» / А. Савицкая // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии : сб. ст. по материалам I междунар. науч.-практ. конф. – Часть III. – Новосибирск : СибАК, 2010. – С. 234–239.
10. Соколов В. И. Что мы называем открытым образованием? / В. И. Соколов // Современные научные исследования и инновации. 2011. № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://web.snauka.ru/issues/2011/05/63>
11. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии / Г. Хакен. – М., – Ижевск : Ин-т компьютерных исследований, 2003. – 320 с.
12. Шуневич Б. Обґрунтування наукової термінології з дистанційного навчання / Б. Шуневич // Вісник Львівського національного університету. – 2003. – № 450. – С. 95–104.
13. Щенников С. А. Открытое дистанционное образование / С. А. Щенников. – М. : Наука, 2002.
14. Юдин В. В. Технологическое проектирование педагогического процесса : [монография]. / В. В. Юдин. – М. : Университетская книга, 2008. – 300 с.

УДК 373. 048: 331. 548 :378. 4(477.84)-ТНПУ

Сіткар Віктор, Сіткар Степан м. Тернопіль
ЦЕНТР ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФОРІЄНТАЦІЇ,
КОНТРОЛЮ ТА МОНІТОРИНГУ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ АБІТУРІЄНТІВ
(на прикладі ТНПУ імені В. Гнатюка)

Наголошується, що в сучасних умовах розвитку суспільства моніторинг має стати постійною складовою системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Крім того центр довузівської підготовки має інтегрувати в собі профорієнтаційну діяльність, яка спрямована на підготовку абітурієнтів до свідомого вибору ними майбутнього фаху, оскільки ВНЗ зорієнтований на підготовку фахівців якісно нового типу, які мають високий рівень кваліфікації, здатні ефективно і гнучко реагувати на зміни що відбуваються в сучасному суспільстві. Найголовнішою перевагою, яку мають випускники центру, є якісна підготовка та їхня висока конкурентоздатність при вступі. Прикладом цього є те, що 67% випускників центру довузівської підготовки (2016/2017 н.р.) ТНПУ імені В. Гнатюка стали студентами державної форми навчання.

Ключові слова: профорієнтація, моніторинг, якість освіти, центр довузівської підготовки, абітурієнт, студент, конкурентоздатність.

It is emphasized in the paper that monitoring should become a permanent component of the system of future professionals training in the context of the development of modern society. In addition, the centre of pre-university training should integrate career guidance activities aimed at preparing applicants for a conscious choice of their future specialty, since the university focuses on training of a qualitatively new type of specialists who have a high level of qualification and can effectively and flexibly respond to changes occurring in modern society. The main advantage of the graduates of this centre is high-quality training and their high competitiveness for admission to a university. An example of this is that 67 % of the graduates of the pre-university training centre (2016/2017 academic year) of Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University became students of the state form of education (free education).

Keywords: career guidance, monitoring, quality of education, pre-university training centre, applicant, student, competitiveness.

Проблема якості освіти стала наріжним каменем у реформуванні національних освітніх систем, що розпочалося наприкінці ХХ ст. і відбувається нині в багатьох країнах світу. Саме якісні показники розвитку освіти, на думку експертів, визначають ефективність суспільного поступу держав в умовах глобалізації світу та підвищення їхньої конкурентної боротьби за якість життя своїх громадян. Отже, сьогодні освіта повинна займати провідне місце в стратегії державної політики щодо суспільного розвитку країн світу й України зокрема [3].

До того ж, у всьому світі освіта розглядається як ключовий фактор стабільного розвитку держави. Якість вищої освіти відіграє ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору, тому вона стає центральною в освітній політиці України. У педагогіці поняття «якість» – це системна методологічна категорія. Вона відображає ступінь відповідності результату поставленій меті.

Ми часто дискутуємо про проблеми і перемоги нашої системи освіти, про те, що в ній треба міняти, а що, навпаки, зберегти. Але досі не маємо державної Концепції моніторингу якості освіти. Звісно, проводяться певні дослідження, але системного стратегічного підходу не сформульовано [7].

О. Майоров зазначає, що: «Моніторинг в освіті – це система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку» [1, с. 85]. Воно легко конкретизується для окремих освітніх підсистем шляхом уточнення предмета моніторингу.

Тому, під моніторингом якості освіти у вищому навчальному закладі ми розуміємо інформаційну систему, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти за сукупністю визначених критеріїв з метою вироблення управлінських рішень по коригуванню небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів.

Натомість у сучасній українській педагогічній науці недостатньо розроблені підходи до виявлення критеріїв якості вищої освіти, механізмів моніторингу та процесів його використання, відсутні компактні аналітико-діагностичні технології здійснення зворотного зв'язку. Постійно діючий моніторинг ще не став постійною складовою системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

Якість освіти – це затребуваність отриманих знань у конкретних умовах їх застосування для досягнення конкретної мети та підвищення рівня життя. Системний підхід означає неперервність управління, послідовність і взаємозв'язок окремих освітніх процесів, а також їх взаємодію [2].

Тернопільський національний педагогічний університет (ТНПУ) імені В. Гнатюка – в трійці кращих педагогічних вищих навчальних закладів України, лідер серед вишів за індексом прозорості, перший в області у 2017 р. за кількістю місць державного замовлення та за кількістю працевлаштованих випускників. У ТНПУ імені Володимира Гнатюка широкий спектр педагогічних та непедагогічних спеціальностей (у співвідношенні приблизно 50:50), більшість з яких задіяні в Програмі подвійних (білатеральних) дипломів з польськими, чеськими, австрійськими та німецькими закладами вищої освіти [6].

Проте, щодо якості підготовки фахівців, як їх готують у провідних університетах Європи та світу, українським університетам ще треба серйозно працювати над таким показником як престижність ВНЗ. Для прикладу ознайомимось з інформацією, яку отримано від 17-річного випускника Київського фінансово-правового ліцею Георгія Солодко. У 2017 р. він поступив в один з найпрестижніших університетів світу, Гарвард. При цьому, він виграв грант в розмірі 300 тисяч доларів, що повністю покриває видатки за чотири роки навчання і проживання. Він склав вступні тести краще ніж 99 % американців [4, с. 21].

Щоб стати одним з двадцяти щасливчиків, Георгій пройшов декілька етапів конкурсу, що проводився благочинною організацією Ukraine Global Scholars., яка безплатно допомагає українським школярам поступити на навчання в США.

Відбір досить схожий на вступ до американських закладів вищої освіти – тести, твір, співбесіда. При вступі у престижні університети роль відіграють не тільки високі бали – в першу чергу абітурієнт цікавить приймальну комісію як особистість. Характер часто розкривається в творі.

При вступі в такі навчальні заклади, як Гарвард або Стенфорд, важливу роль відіграють навіть сторінки з соціальних мережах. Ви повинні слідкувати за тим, що пишете. В приймальній комісії навчального закладу можуть продивитись ваш профіль у «Фесбуці», щоб мати про вас більш чітку уяву. Якщо ви себе позиціонуєте як серйозна людина, не варто постити фотографії котиків чи собачок [4, с. 21].

Щоб вступити в американські вузи, всім, і навіть американцям, потрібно скласти тест SAT. Він включає в себе: письмову частину, читання, твір, математику із застосуванням калькулятора та без нього. Тест досить складний, особливо для іноземців. В деяких завданнях дається речення, а ти повинен здогадатись, що автор цим хотів сказати. Покладаєшся тільки на інтуїцію. До того ж майже в кожному навчальному закладі були онлайн-співбесіди.

Георгій намагався одночасно поступати в двадцять вузів. Пройшов у десять. Виграв грант на навчання в Стенфордському, Колумбійському, Колгейтському, Ітонському, Бостонському університетах, університеті Вандербільта та університеті Тафтса, а також Дортмундському коледжі. Проте свій вибір зупинив на Гарварді [4, с. 21].

Ціль статті - на прикладі центру довузівської підготовки ТНПУ імені Володимира Гнатюка висвітлити особливості профорієнтації, контролю та моніторингу знань майбутніх абітурієнтів. Крім того, розкрити механізм залучення здібної молоді до навчання у вищому закладі освіти та можливість вступниками здобути додаткові бали для вступу у ТНПУ ім. В. Гнатюка

У ТНПУ імені Володимира Гнатюка є спеціальності які МОН визначило як пріоритетні і держава надає їм особливу підтримку. Це підтверджує й очільник вишу професор Богдан Буюк. Зокрема, він зазначає: «У нашому університеті це: *середня освіта* (математика, хімія, географія, фізика, інформатика, трудове навчання), *професійна освіта* (комп'ютерні технології; транспорт), *захист і карантин рослин, екологія*, а якщо абітурієнт обере ці спеціальності та вкаже у заяві 1-й або 2-й пріоритет, то додатково зможе скористатися збільшенням конкурсного бала за рахунок застосування галузевого коефіцієнта (1,02) [6].

Призерам IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад 2018 р. з базових предметів, призерам III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України 2018 р. останній доданок у формулі розрахунку конкурсного бала встановлюється рівним 10 (максимально можливе значення), а якщо конкурсний бал вступника при цьому перевищує 200, то він встановлюється таким, що дорівнює 200.

На запитання «Які бонуси мають при вступі у ТНПУ ім. В. Гнатюка абітурієнти із сільської місцевості?» Б. Буяк зазначив: «Вступники, які зареєстровані у селах не менше двох років до дня завершення подачі заяв про вступ та які здобули повну загальну середню освіту у закладах освіти, що знаходяться на території сіл, у рік вступу мають можливість збільшити свій конкурсний бал, помноживши його на коефіцієнт 1,02. Тобто, ця норма спрямована на підтримку не просто всіх, хто живе в селі, а саме тих, хто навчається в сільській школі і немає для підготовки до ЗНО таких можливостей, як його ровесники у великих населених пунктах».

Документом, який підтверджує право вступника на користування сільським коефіцієнтом є Довідка про реєстрацію місця проживання особи, відповідно до додатку 13 Правил реєстрації місця проживання, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 207. Відповідно до пункту 3 зазначених Правил реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання/перебування здійснюється виконавчим органом сільської, селищної або міської ради, сільським головою (у разі коли відповідно до закону виконавчий орган сільської ради не утворено) на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, на яку поширюються повноваження відповідної сільської, селищної або міської ради.

Висвітлюючи важливий аспект, «Чи мають вступники, які проживають у Тернопільській області та бажають вступити у ТНПУ ім. В. Гнатюка, переваги при вступі?» ректор вишу наголошує, що для абітурієнтів не тільки з Тернопільської області і незалежно від місця проживання (чи місто це, чи село) при вступі до ТНПУ ім. В. Гнатюка також є можливість збільшити свій конкурсний бал за рахунок регіонального коефіцієнта, який становить 1,02 для усіх конкурсних пропозицій нашого університету. Регіональний коефіцієнт є інструментом реальної підтримки вишів у регіонах.

Якщо вже мова зайшла про коефіцієнти, то у Правилах прийому фігурує ще й *першочерговий коефіцієнт*. Уточнюючи це поняття Б. Буяк вказує, що цей (першочерговий) коефіцієнт має до нас безпосереднє відношення, оскільки стосується педагогічних вищих навчальних закладів. Цього року він є рівним 1,05. Якщо абітурієнт уклав угоду, що він після завершення навчання буде працювати в сільській місцевості не менше трьох років, то йому надається першочерговість при вступі до ВНЗ при абсолютній рівності балів з іншим абітурієнтом, який таку угоду не укладав.

Щодо технології обрахунку цих коефіцієнтів зазначимо, що вона складається з суми добутку балів сертифікатів і їх вагових коефіцієнтів. Остаточний конкурсний бал множиться на добуток регіонального, галузевого, сільського та першочергового коефіцієнтів.

Стосовно того «Чи можуть вступники здобути додаткові бали для вступу у ТНПУ ім. В. Гнатюка? Як?» професор Б. Буяк відзначає, що: «Так, додаткові бали при вступі можуть здобути слухачі Центру довузівської підготовки – до 10 додаткових балів на природничо-математичні напрями, а також учасники II етапу Всеукраїнської олімпіади ТНПУ ім. В.Гнатюка – від 1 до 20 балів за предмет. А проводиться вона у два тури, перший – до 16 березня, а другий – 25 березня 2018 р. з наступних предметів: географія, фізика, математика, хімія та біологія».

Олімпіада проводиться у два тури – дистанційний (з 15 лютого до 16 березня 2018 року) та очний (25 березня 2018 р.). До участі в другому турі допускаються учасники, які набрали не менше 75 % балів у першому етапі.

Додаткові бали нараховуються учасникам, які набрали не менше ніж 90 % балів на другому етапі. Бал визначається за результатами другого туру.

Брати участь в Олімпіаді мають право усі охочі, зокрема учні 11-х класів та вступники, які вже здобули повну загальну середню освіту. Крім того, учасники Олімпіади можуть брати участь з усіх предметів, але додаткові бали при вступі будуть зараховані лише з одного предмета на одну спеціальність. Участь в Олімпіаді є абсолютно безкоштовною. Додаткові бали нараховуються усім учасникам, які набрали не менше ніж 90 % балів на другому етапі. Це можуть бути бали від 1 до 20. Тому, всі вступники мають нагоду спробувати власні сили та не втратити чудової можливості покращити свій конкурсний бал.

Розкриваючи питання «Чи мають слухачі Центру довузівської підготовки переваги при вступі у виш? Які саме?» ректор зауважує, що слухачі курсів Центру довузівської підготовки мають змогу отримати знання і здобути до 10 додаткових балів при вступі на природничо-математичні напрями. Центр довузівської підготовки забезпечує підготовку вступників до ЗНО з усіх шкільних дисциплін.

Варто зауважити, що Центр довузівської підготовки ТНПУ імені В. Гнатюка створено у 2001 р. За період діяльності студентами університету стали 8162 його випускників. Метою діяльності центру є підвищення загальноосвітнього рівня абітурієнта, озброєння слухачів спеціальними та психолого-

педагогічними знаннями, усунення суперечностей між рівнем їх знань та сучасними вимогами до процесу зовнішнього незалежного оцінювання [8].

Одним із важливих завдань колективу центру довузівської підготовки є підготовка абітурієнтів до свідомого вибору ними майбутнього фаху, оскільки ВНЗ зорієнтований на підготовку фахівців якісно нового типу, які мають високий рівень кваліфікації, здатні ефективно і гнучко реагувати на зміни що відбуваються в сучасному суспільстві. Найголовнішою перевагою, яку мають випускники центру, є якісна підготовка та їхня висока конкурентоздатність при вступі.

Аналіз контингенту першокурсників засвідчує, що з 109 слухачів 2016–2017 н. р. 73 стали студентами державної форми навчання. Очевидно, що чим краща загальноосвітня і психологічна підготовка абітурієнтів, тим вищою є кваліфікація випускників університету і їхнє місце на ринку праці. Навчальний процес у центрі забезпечують усі кафедри університету [8].

У ТНПУ імені В. Гнатюка дбають не лише про те, щоб студенти здобули якісну освіту, але й про те, щоб вони застосували її на практиці зразу після навчання. Зауважимо, що за наказом Міністерства освіти і науки України № 1461 від 9 листопада 2017 р. наш університет заслужено посів перше місце за кількістю працевлаштованих випускників педагогічних спеціальностей. Такі позиції виш займає вже декілька років поспіль. Налагоджено дієві зв'язки з роботодавцями, безперервно проводиться цілеспрямована робота щодо забезпечення першим робочим місцем здобувачів освіти зазначеного навчального закладу.

Перспективи подальшого розвитку, зазначеної авторами проблеми, закладено в Проекті Концепції розвитку педагогічної освіти (2017), де зазначається, що формування якісного контингенту здобувачів педагогічної освіти потребує розгортання системи спеціальних заходів для професійної орієнтації молоді та популяризації педагогічної діяльності. До таких заходів може бути віднесено створення класів педагогічного профілю в старшій профільній школі, у тому числі на базі педагогічних коледжів, проведення конкурсів педагогічної майстерності для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, молодіжних педагогічних фестивалів у канікулярний період тощо [5, с. 8]. Крім того заслуговує на увагу і досвід проведення, вже апробованої, Всеукраїнської олімпіади ТНПУ ім. В. Гнатюка тощо.

Література

1. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании. – Книга 1 / А. Н. Майоров. – Спб. : Издательство «Образование-Культура», 1998. – 344 с.
2. Мониторинг якості вітчизняної освіти. Інформаційний список [Електронний ресурс] / уклад. А. І. Мартинюк. – Житомир, бібліотека ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – Режим доступу : http://library.zu.edu.ua/doc/monitoring_of_quality.pdf
3. Мониторинг якості освіти: принципи, форми, вимоги, (довідник-посібник) / уклад. Баля С. А., Красовська В. Ю. – Хмельницький : ХОШПО. – 2013. – 61 с.
4. «Среди моих однокурсников – дочь Барака Обамы. Она тоже живет в нашем кампусе» // Факти № 8 (4872) від 22–28 лютого 2018 року. – С. 21.
5. Проект Концепції розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/reform/58718/>
6. Сенчишин В. Інтерв'ю з ректором вишу [Електронний ресурс] / Василь Сенчишин // Освітній портал «Академія». – Режим доступу : <http://tnpu.edu.ua/news/2082/>
7. Українських школярів порівнюють з однолітками з інших країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dt.ua/EDUCATION/ukrayinskih-shkolyariv-porivnyayut-z-odnolitkami-z-inshih-krayin-.html>.
8. Центр довузівської підготовки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tnpu.edu.ua/faculty/dovuz/index.php>

УДК 801.675.2

Скоробагатько Катерина, м. Запоріжжя

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ЛІЦЕЮ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ

У статті дається визначення поняття «інновація», «інноваційні педагогічні технології». Розкриваються основні методологічні вимоги, яким повинна відповідати педагогічна технологія. Аналізуються основні групи інноваційних педагогічних технологій, які підвищують якість підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів.

Ключові слова: інновація, інноваційні педагогічні технології, сучасна школа, якість підготовки спеціалістів.

The terms «innovation» and «innovative pedagogical technologies» are defined in the paper. The basic methodological requirements that pedagogical technology must meet are described. Major groups of innovative pedagogical technologies that increase the quality of specialist training to international standards are analysed.

Keywords: innovation, innovation pedagogical technologies, modern school, quality of specialist training.

Україна в XXI столітті – це новітня держава, що виховала нове покоління молоді з креативним типом мислення. Глобалізація та інформатизація вкорінилася у свідомість як стабільні категорії інтенсивного розвитку освіти в державі. Важливим елементом є розуміння всебічного розвитку особистості поряд з інноваційними методами освітнього простору.

Сьогодення надиктовує абсолютно нові поняття освітнього простору, адже прискорений темп розвитку науково-технічного прогресу вимагає нестандартного вирішення тих чи інших питань. Молоде покоління, з огляду на зміни у соціальній, економічній та політичній сферах, досить часто стикаються з питаннями, які традиційні педагогічні методи навчання та виховання не мають змоги вирішити. Відбувається розрив між продуктом навчальної діяльності та її моделі особистості на виході. Важливим елементом у такому процесі є вибір так званого «діалогічного компромісу», де всі учасники зосереджені на оптимальному виборі засобів навчання.

Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей. Впровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвинутою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Педагогів-новаторів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування, їм властиві чітка мотивація інноваційної діяльності та викристалізована інноваційна позиція, здатність не лише включатися в інноваційні процеси, але й бути їх ініціатором.

Завдяки старанням педагогів-новаторів нових орбіт сягало мистецтво навчання і виховання, їм належать різноманітні відкриття. На новаторську педагогічну практику зорієнтовано і немало представників науки, які свої авторські програми реалізують у закладах освіти не як експериментатори, а як учителі й вихователі. У новаторській педагогіці багатогранно втілена творча сутність навчально-виховного процесу. Якщо наукова педагогіка розвиває загальні закономірності і теоретичні проблеми виховання, то новаторська творить ефективні педагогічні технології.

Поза увагою не можемо залишити навчальні заклади, де провідне місце відводиться посиленій військово-фізичній підготовці, адже особливості такого типу закладів вимагають абсолютно нового підходу у виборі засобів навчання. Саме тому, у сучасному конкурентоспроможному середовищі продукту освітнього середовища є рівень освіти, що ґрунтується на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання.

Метою статті є аналіз ключових понять означуваної проблеми, їх місце і роль в сучасному закладі освіти з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Перш ніж розглянути сутнісні ознаки інноваційних педагогічних технологій, уточнимо ключові поняття «інновація» та «педагогічна технологія».

Слово *інновація* має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічній інтерпретації *інновація* означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу [1, с.17]. Інновацію можна розглядати як процес (масштабну або часткову зміну системи і відповідну діяльність) і продукт (результат) цієї діяльності. Таким чином, інноваційні педагогічні технології як процес – це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» (І. Дичківська). У значенні продукту діяльності визначимо інновацію як оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засоби [14, с. 37].

Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Зокрема, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у

собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [6, с. 23].

Цілий ряд авторів, зокрема й В. Кукушкіна, вважають, що будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності) [3, с. 31]:

– *Концептуальність*. Кожній педагогічній технології повинна бути притаманна опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

– *Системність*. Педагогічній технології мають бути притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність.

– *Можливість* управління. Передбачає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів.

– *Ефективність*. Сучасні педагогічні технології існують в конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти.

– *Відтворюваність*. Можливість використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах, іншими суб'єктами.

– *Візуалізація* (характерна для окремих технологій). Передбачає використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників.

Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами в усіх сферах життя, яке впливає на розвиток освітянського простору. Головним питанням сьогодення в системі нової освіти є опанування учнями вмінь і навичок саморозвитку особистості, що значною мірою досягається шляхом впровадження інноваційних технологій організації процесу навчання. Освіта молоді є основоположницею формування духовного становлення особистості. В освітньому просторі стикаються нові цінності й технології, нові стилі життя, яке вимагає нових сучасних, інноваційних, освітніх технологій. Завдання освітнього процесу це апробація та впровадження інноваційних освітніх технологій в педагогічний процес для підвищення якості знань випускників.

Запорізький обласний ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою «Захисник» як заклад нового типу свою роботу спрямовує на формування високого рівня знань, лідерських якостей вихованців та їх культурний розвиток.

Невід'ємною частиною будь-якого розвитку є мова – єдиний генетичний носій кодової інформації народу, адже саме інтенсивному розвитку сприяє потужний пласт функціонування нації загалом. Вивчення української мови та літератури в новітньому освітньому середовищі – величезний потенціал для реалізації сміливих, креативних та непередбачуваних ідей. Володіння на високопрофесійному рівні мови та літератури власного народу характеризує випускника як висококультурної особистості в сучасному світі. Актуальним питанням на сьогодні є впровадження інноваційних технологій в навчання та виховання, що є запорукою успішного конкурентоспроможного випускника для подальшої реалізації себе як активного учасника соціокультурного простору.

Рушійними силами інноваційної діяльності є учасники освітнього простору (педагог-учень) як творчі особистості, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, впровадження і поширення нових ідей. Творчість має широкі можливості і необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватися в ефективності методик навчання, коригувати їх, здійснювати докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, пропонувати нові технології та методи навчання. Основна умова такої діяльності - інноваційний потенціал педагога та готовність випускника до реалізації себе у суспільстві.

Об'єктами інновацій є найчастіше проблеми: як підвищити мотивацію навчально-виховної діяльності, як збільшити обсяг навчального матеріалу на занятті, як прискорити темпи навчання, як максимально плідно використовувати час тощо. Використання активних форм, більш продуктивних методів, нових технологій навчання і виховання є постійною сферою розробки інноваційних ідей. Інноваційними визнаємо лише ті ідеї, які ґрунтуються на нових знаннях про процеси людського розвитку і пропонують не використовувати раніше теоретичні підходи до вирішення педагогічних проблем, конкретно практичні

технології отримання високих результатів.

Інноваційні технології на уроках української мови та літератури, це перш за все використання інноватики в поєднанні з словом, яке є основним елементом викладання, адже все базується навколо цього поняття, а саме вмиле оперування ним. Досвід роботи такого типу технологій яскраво демонструє фрагмент уроку *«Нескінченне прагнення бути кращим є обов'язком людини. Це вже саме по собі є винагородою. Все інше в руках Божих»* (на матеріалі життя і творчості І.Франка, аналіз інтимної поезії). Перш за все учасники освітнього середовища працюють в мережах інтернету для пошуку, обробки та систематизації матеріалу, при цьому ставлять вчителю питання виключно через соціальні мережі Facebook, Instagram з обов'язковими посиланнями на ту чи іншу статтю. Важливим елементом є відеозв'язок, дистанційне вирішення поставлених завдань та групова робота через Skaup. Одним з активно діючих компонентів є безпосередній зв'язок усіх учасників поза навчальним закладом, що дозволяє завжди володіти інформацією та готовністю до пошукової групової роботи.

Управління такого типу процесу передбачає орієнтацію на чітко представлений у свідомості кінцевий результат. Знання суті і логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового та індивідуального розвитку учасників освітньої діяльності дозволяють прогнозувати (грец. prognosis - передбачення розвитку чогось, що базується на певних даних), як аудиторія сприйматиме матеріал, перебуваючи під впливом життєвих уявлень, який досвід буде прийнятний глибшому проникненню у суть виучуваного явища; що саме ліцеїсти зрозуміють неправильно. Педагогічне прогнозування передбачає також бачення тих якостей, які можуть бути сформовані за певний проміжок часу. Проведення такого типу завдань вимагає конструктивно-проектувальна функція діяльності вчителя органічно пов'язана з орієнтаційно-прогностичною. Її суть у конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховної роботи, в доборі способів організації діяльності, які найповніше реалізують зміст і викликають захоплення спільною діяльністю.

Інноваційні технології – це вмиле поєднання досвіду вчителя з інформатизацією та глобалізацією освітнього простору, подача матеріалу паралельно шаленому розвитку інформаційних технологій. Активне використання інтерактивних дошок з виходом до світової мережі дає позитивні результати у формування компетентної особистості та конкурентоспроможної на світовому просторі. Адаптованим під українського випускника є програма освіти Microsoft. Сфера освіти – це пріоритетна область розвитку для побудови в Україні економіки знань – економіки нового типу, побудованої на інноваціях. Такі ініціативи Microsoft, як програма «Партнерство в навчанні» і конкурс «Вчитель-новатор» спрямовані на те, щоб передовий досвід кращих викладачів поширювався й приносив свої плоди суспільству. Використання програмного забезпечення на уроках української мови та літератури:

- блокноти OneNote для класу містять особисту робочу область для кожного учня, бібліотеку контенту для роздаткових матеріалів, а також область співпраці для уроків і творчої роботи;
- Skype у класі – це інтернет-спільнота, яка дозволяє тисячам вчителів надихати нове покоління громадян через трансформоване навчання по Skype;
- Sway – створення і поширення інтерактивних навчальних матеріалів, презентацій, проєктів тощо. Досить дієвим елементом на уроках української літератури є метод гейміфікації, що дозволяє в ігровій формі досить продуктивно вивчати навчальний матеріал. Така практика застосовується в 11 класі при вивченні прозових творів. Тема: «Іван Багряний над прірвою життя» (на матеріалі гостросюжетно-пригодницького роману «Тигролови»).

Основний принцип гейміфікації, з програмної точки зору, це забезпечення отримання постійного, вимірного зворотного зв'язку від користувача, що забезпечує можливість динамічного коригування його поведінки. Основні аспекти гейміфікації:

- динаміка – використання сценаріїв, що вимагають уваги користувачів та реакції в реальному часі;
- механіка – використання сценарних елементів, характерних для геймплея, таких як віртуальні нагороди, статуси, віртуальні товари;
- естетика – створення загального ігрового враження, що сприяє емоційній залученості користувача;
- соціальна взаємодія – широкий спектр технік, що забезпечують взаємодію користувачів, характерну для ігор.

Практичність такого підходу – це створення стратегічної гри людського виживання в тоталітарній системі тогочасної влади, учні створюють онлайн-пункти відходу та наступу, спираючись на знання змісту

тексту, що дозволяє відчувати ефект присутності та набагато краще зрозуміти твір, пропустивши через себе межові ситуації головного героя.

Сьогодні використання ігрових інструментів та механізмів стає все більш популярною практикою та ефективним механізмом навчання та виховання. Більшість науковців вважають, що гейміфікація, на відміну від гри, не навчає, а лише підвищує інтерес та заохочує. Проте, варто окреслити переваги використання гейміфікації в галузі освіти:

- гри сприяють підвищенню зацікавленості школярів до навчально-виховної діяльності;
- використання ігрових технік допомагає подолати внутрішні переживання школярів: старх, тривогу, невпевненість;
- за допомогою ігор учні переносяться у реалістичні ситуації, де навчаються вирішувати ті чи інші завдання та ситуації;
- ігри не розділяють учнів за статусом та рівнем, тому сприяють налагодженню комунікації та підвищують рівень впевненості, створюють сприятливе середовище для співпраці;
- ігри забезпечують зворотній зв'язок; і
- ігри дозволяють випускникам широко використовувати на практиці отримані знання, вміння та навички;
- ігри заохочують до креативного та спонтанного мислення.

Інноваційні технології є джерелом майбутнього, особливо на уроках словесності, адже примінення отриманих знань є важливим елементом в системі ключових компетенцій Нової школи. Постійний обмін інформацією у будь-якій формі – це запорука успіху випускника для реалізації себе у подальшому житті.

Література

1. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності // Освіта України. – 2001. – № 6. – С. 17–18.
2. Баханов К. Шляхи інноваційного навчання // Історія в школах України. – 1999. – № 4. – С. 19–25.
3. Баханов К. Що таке технологія навчання // Шлях освіти. – 1999. – № 3. – С. 23–25.
4. Блакитна Т. Технологія розвитку: Школа життєтворчості в дії // Завуч. – 2000. – № 3. – С. 14.
5. Безлюдна Н. Про методику розвивального навчання // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 21–22.
6. Болсун С. Модель ідеального вчителя // Рідна шк. – 1999. – № 2. – С. 55–59.
7. Болюбаш Я. Реформування педагогічної освіти: концептуальні засади // Рідна школа. – 1999. – № 1. – С. 3–4.
8. Буркова Л. Технології в освіті // Рідна шк. – 2001. – № 2. – С. 18–19.
9. Бурова А. Педагогічні інновації в дошкільній освіті // Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 5–7.
10. Вишневська Н. Головні тенденції реформування шкільної освіти в країнах Європи (80–90 роки ХХ ст.) // Нова педагогічна думка. – 1999. – № 1. – С. 71–75.
11. Гаврилюк О. Нові технології навчання — ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів // Рідна шк. – 1998. – № 6. – С. 68–71.
12. Головка О. Экологическая педагогика? Да! // Учитель. – 2000. – № 2. – С. 15–16.
13. Даниленко Л. Інноваційна освітня діяльність // Освіта. – 1998. – 5–12 серпня. – С. 4.
14. Даниленко Л. Інноваційна педагогіка: до практики через теорію // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – № 1. – С. 36–38.
15. Дахин А. Педагогическая технология: мониторинг успешности и эффективности учебной работы // Школа технологии. – 1999. – № 1–2. – С. 39–41.

УДК 351.9:001.18(477)(043.2)

Степанюк Наталія, м.Київ

ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Роботу присвячено визначенню необхідності реформування державної служби в Україні і розглянуто пропозиції щодо її реформування в умовах сучасного стану. Дослідженням є державна служба як самостійний інститут адміністративного права.

Ключові слова: державна служба, управління, реформування, ефективність, впровадження.

The paper is devoted to justification of the necessity of civil service reform in Ukraine and deals with

proposals for it under current state of affairs. The object of research is the civil service as an independent administrative law institution.

Keywords: *civil service, management, reform, effectiveness, implementation.*

Державна служба завжди була, є і в майбутньому залишиться одним з головних інститутів держави. Усі ключові державницькі процеси відбуваються за участю державної служби. Дослідження різноманітних аспектів її побудови, розробка теоретичних моделей, динаміки якісних змін, що відбуваються, та прогнозування того, що саме необхідно змінити для її вдосконалення - питання, які не втратять своєї актуальності.

Основною метою цієї реформи є – формування найефективнішої системи державного управління, яка буде спроможна виробити і реалізувати єдину державну політику, направлену на безупинний соціальний розвиток та відповідне реагування.

На сьогоднішній день, головною проблемою системи державної служби є то, що сучасні технології управління людськими ресурсами недостатньою мірою застосовуються, відсутні єдині управлінські стандарти державної служби в усіх органах виконавчої влади.

Для модернізації позицій держави створюються такі чинники, як підвищення якості надання адміністративних послуг, зниження адміністративного навантаження державного регулювання, забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій.

Для недопущення гальмування державницьких процесів вжиття негайних заходів потребує проблема формування якісно нової державної служби, яка б ґрунтувалась на засадах демократизму, гуманізму та справедливості. Отже, актуальність дослідження зумовлена як науковою, так і суспільно - політичною значущістю проблеми.

Формування професійної державної служби це – ще один напрям реформи, який стосується державної служби та управління людськими ресурсами.

Для вирішення проблем правового регулювання державно-службових відносин важливе значення має розробка пріоритетних напрямків, системного підходу до створення законодавства, що має складати інститут державної служби. При цьому знову ж таки слід виходити з аналізу конституційних норм, що встановлюють основи побудови державного апарату, його системи та структури, формування кадрової політики держави.

Разом з тим потребує реформування вся система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців. Зокрема, необхідно розмежувати підготовку та підвищення кваліфікації, де підготовка має бути складовою освітнього процесу, пов'язаною з вимогами до освітньо-кваліфікаційного рівня, спеціальності та спеціалізації, а підвищення кваліфікації – складовою проходження державної служби, пов'язаною з профілем компетенцій, оцінкою результатів діяльності.

Головним завданням реформування державної служби повинна бути об'єктивність в підборі кадрів. Зайняття службових посад необхідно здійснювати тільки за результатами конкурсу, а також встановити певні механізми для гарантування демократичності і прозорості цього процесу.

Окрім того, має бути проведена значна робота зі створення розгалуженої системи законодавства, яка б поширювалася на систему державної служби в широкому розумінні щодо забезпечення функціонування усіх державних органів, установ та підприємств та були б закріплені в окремому Законі України «Про державну службу», так і з розробки низки спеціальних законодавчих актів щодо окремих напрямів державно-службової діяльності.

«Інститути влади при реалізації цілей і завдань, які ставить перед собою суспільство, відіграють найважливішу роль. Державна служба, реалізуючи свої функції як організаційно-правовий і соціально-політичний інститут, є ключовим елементом державного управління, від ефективного функціонування якого залежить послідовний і сталий розвиток держави. Державна служба слугує потребам суспільного розвитку, забезпечує життєдіяльність суспільства» [4, 304–305].

На мою думку, реформа інститутів влади вкрай потрібна нашому суспільству.

За результатами дослідження сформульовано та зроблено висновок про конкретні пропозиції щодо удосконалення законодавства в сфері державної служби.

Підсумовуючи усе вищенаведене, можна сказати, що в нашій державі закладена певна законодавча база для функціонування інституту державної служби, яка потребує досить серйозного вдосконалення та розвитку.

Література

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – ст. 43.
2. Про схвалення Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ : розпорядження КМУ від 11.11.2016. № 905-р.
3. Основні напрями реформування державної служби на сучасному етапі / В. В. Ковалик // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2011. – № 4. – С. 190–196.
4. Концептуальні засади суспільного розвитку: управлінський вимір : монографія / А. М. Михненко, С. О. Кравченко, І. В. Пантелейчук та ін. ; за ред. д-ра іст. наук, проф. А. М. Михненка. – К. : УкрСІЧ, 2013. – 355 с.

УДК 159.9.:343. 985. (075.8)

Супрун Дар'я, м. Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ

У статті розглядаються стан і новітні тенденції професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. Автором детально розглянуто спецкурс «Новітні тенденції професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти». Визначено мету, предмет та завдання викладання спецкурсу. Наведено перелік компетентностей, якими повинні володіти психолог по закінченню навчання. У статті висвітлюються останні тенденції інтернаціоналізації, які спостерігаються у всьому світі; перераховані позитивні аспекти інтернаціоналізації вищої освіти та елементи культури університету, які повинні бути розроблені з точки зору інтернаціоналізації. У перспективі рекомендовано впровадження даного курсу в педагогічний процес. Вважаємо за необхідне дотримання зазначених аспектів при професійній підготовці психологів в галузі спеціальної освіти.

Ключові слова: новітні тенденції, спецкурс, інноваційні технології, професійна підготовка психологів, транс- та міждисциплінарні зв'язки.

The article reviews the status and trends of professional training of psychologists. The special course «The latest trends in the training of psychologists in the field of special education» has been thoroughly studied by the author in the article. The purposes, the subject and the problems of teaching the special course are defined. The list of skills that psychologists must have by the end of the training is provided. The article highlights recent internationalization trends, which are observed worldwide. The positive aspects of higher education internationalization and the elements of the University's culture that must be developed in terms of internationalization are listed in the paper. It is recommended to introduce the course in the educational process. We consider it necessary to introduce the specified aspects in training of psychologists.

Keywords: latest trends, special course, innovative technologies, professional training of psychologists, trans- and interdisciplinary links.

В умовах глобалізації, інтеграції й ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій психологи в галузі спеціальної освіти можуть успішно здійснювати функціональні тільки в тому випадку, якщо вони матимуть певні життєві ціннісні орієнтації, якості і здібності, що забезпечать стійкість їх розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до усіх трансформацій. Це обумовлює необхідність заміни традиційної, «знаннєвої» парадигми вищої освіти на нову, що більшою мірою відповідає актуальним і перспективним потребам як розвитку суспільства, так і потребам майбутніх фахівців досліджуваної категорії.

Пріоритетом професійної підготовки майбутніх психологів нами було визначено особистісний розвиток як здатність людини до саморозвитку, самоуправління, самовдосконалення та самоздійснення в умовах мінливого соціуму, що є засобом набуття професійного практичного досвіду, який, в свою чергу, є джерелом власного розвитку.

Беззаперечними є переваги компетентнісного підходу на царині освітньої діяльності, що полягають в наступному: його концепція номінується у площині застосування знань та моделює процес пізнання, отже є проектно-дослідницькою діяльністю теоретичного і практичного змісту; він уможливує практичне особистісно-діяльнісне навчання (освітні компетенції як наслідок особистісно-діяльнісного підходу);

розглядається як засіб реалізації транс- та міжпредметної інтеграції на новому рівні за рахунок включення у зміст освіти загальнопредметного компонента у вигляді «вузлових точок» – фундаментальних освітніх об'єктів, що сконцентровані у собі реалії буття. Таким чином, даний підхід є корелятом традиційних підходів у сучасній освіті. Науково обгрунтоване вирішення означених проблем детермінує переосмислення цілей професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти, їх реалізацію шляхом застосування компетентнісного підходу в якості засобу змістової її модернізації, оптимізації та інтенсифікації. Тож в контексті визначених пріоритетів дослідження ми намагалися дотримуватися поетапної реалізації його складових на компетентнісно-орієнтованих засадах мегасистеми цілісного освітнього простору, де компетентнісний підхід розглядається як домінуючий вектор оновлення змісту вищої освіти в умовах багаторівневої підготовки кадрів.

Упродовж останніх років процес отримання вищої освіти трансформувалася у набуття важливих професійних і життєвих компетенцій та у засіб особистісної самореалізації майбутнього фахівця. Визначивши європейський напрямок розвитку освіти як основний і принциповий, наша країна модернізує національну систему освіти з метою гуманізації, доступності, якості та конкурентоспроможності на тлі найкращих європейських і світових здобутків у сфері педагогічно-виховних методів та технологій. Тенденції розвитку світового суспільства зумовлюють істотне посилення уваги до проблеми інноваційного (перетворювального) потенціалу особистості. Все більшого значення для людини, яка ставить нові життєві цілі, орієнтири та здатна їх домагатися, усвідомлювати та відстоювати свою індивідуальність, набуває проблема самовиховання, самореалізації, самоуправління та самоздійснення. Такий суспільний запит висунув перед освітньою системою питання про стимулювання саморозвитку особистості, що знайшло відображення в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»).

Значущість професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти в Україні постійно зростає. Це пов'язано з соціально-економічним, культурним, технологічним прогресом. Проте готовність суспільства до глобальних перетворень значною мірою визначається ступенем розробленості досліджуваної системи освіти, її орієнтацією на розвиток особистості, креативних здібностей, професійної та соціальної компетентності психологів. Водночас перехід до інформаційного суспільства, розширення видів діяльності людини, «криза компетентності» зумовили якісні зміни у системі освіти: перехід від концепції «освіти на все життя» до концепції «освіти впродовж життя», пошук нових підходів, нових технологій, нових освітніх систем.

В Україні актуальність цього питання викликана: необхідністю модернізації зазначеної галузі освіти, зокрема, безпосередньо в процесі навчання у ВНЗ та при організації практики; потребою вдосконалення професійної підготовки вже практикуючих психологів, перепідготовки та підвищення кваліфікації; специфікою навчання в контексті інтернаціоналізації вищої освіти; особливостями адаптації в умовах іншого лінгвокультурного середовища.

Новітні педагогічні технології є одним з провідних факторів вирішення завдань реформування вітчизняної системи освіти, яка проходить в сучасних умовах модернізацію освітніх структур, трансформацію загальносистемного і комплексного характеру. Тому, заслуговують на увагу сучасні технології навчання, що враховують зазначені вище тенденції і спрямовані на активну участь студентів у навчальному процесі. Застосування технологій має бути спрямоване на поліпшення якості навчання, професійне й особистісне зростання. Основною рисою технологій навчання є орієнтація на чітко окреслену мету, визначення принципів і розробку прийомів оптимізації освітнього процесу, а також оцінювання методів, що застосовуються. Освітні технології створюють гнучкий адаптивний простір для реалізації цілей і змісту освіти.

Нами проаналізована проблема створення та реалізації педагогічних технологій та узагальнено погляди на їхню сутність у науковій літературі, здійснено аналіз існуючих класифікацій, схарактеризовані сучасні технології професійної підготовки.

Детально історію розвитку педагогічних технологій розкрито в роботах А. Нісімчука, О. Падалки, О. Пехоти та ін. Масове впровадження педагогічних технологій дослідники відносять на початок 60-х рр. і пов'язують його з реформуванням спочатку американської, а потім і європейської школи (В. Беспалько, Б. Блум, Н. Бондаренко, М. Кларін, В. Кукушин, І. Марев, О. Пехота та ін.). Теорія і практика впровадження сучасних педагогічних технологій представлена в працях відомих вітчизняних та зарубіжних учених В. Беспалька, Б. Блума, Д. Брунера, П. Гальперіна, Г. Гейса, С. Гібсон, П. Ерднієва, М. Жиллет, Л. Зоріної, Дж. Керолла, М. Кларіна, Л. Ланди, І. Раченко, О. Рівіна, Т. Сакамото, Б. Скіннер, І. Смолюк,

Н. Талізної, О. Шпака та ін. [2, с. 11].

Корекційно-педагогічну технологію у дослідженні нами визначено як наукове проектування і точне відтворення корекційно-педагогічних і педагогічно-терапевтичних дій, що гарантують ефективність корекційної роботи, а також включають сукупність зовнішніх і внутрішніх впливів, спрямованих на послідовне здійснення системи загальнопедагогічних і спеціальних принципів у їхньому об'єктивному взаємозв'язку. Корекційний процес передбачає необхідність застосування відразу декількох технологій як цілісної інтегративної системи, що обслуговує різні його сторони. Отже, спеціальні психологи мають вирізнятися вмінням інтегрувати знання, розвитком саморегульованих механізмів, креативних здібностей, дієво-практичної і корекційно-педагогічної сфер.

Вивчення історії становлення та розвитку модульних транс- і міждисциплінарних технологій дає підстави стверджувати, що вони узагальнюють теорії і концепції навчання та відображають динаміку розвитку сучасних дидактичних теорій, синтезують їх особливості, що дозволяє вдало поєднувати різні підходи до відбору змісту і способів організації навчального процесу та вважати їх доцільними в контексті професійної підготовки.

Теоретичний аналіз дозволив визначити поняття «педагогічна технологія» як проект (модель) навчально-виховного процесу у ВНЗ, який окреслює структуру та зміст навчально-пізнавальної діяльності самого студента з урахуванням розвитку його рис характеру та інтелектуальних можливостей (А. Нісімчук, О. Падалка, Н. Пахомова, І. Смолюк, О. Шпак та ін.). Нами проаналізовані тлумачення понять «технологія освіти», «технологія в освіті», «педагогічна технологія», «технологія навчання», «навчальна технологія», «педагогічна техніка», «освітня технологія», «інноваційна педагогічна технологія» та ін. Ми зосередилися на тому, що поняття «технологія» у педагогіці може вживатися в чотирьох значеннєвих аспектах: *педагогічна технологія* як засіб педагогічної взаємодії; *технологія навчання* як система методів, прийомів і дій у процесі навчання; *технологія виховання* як система методів, прийомів і дій у спільній діяльності, у зміст якої включене освоєння норм, цінностей, відносин; *навчальні технології* як інформаційні технології, які можна використовувати для організації процесу навчання.

Нами встановлено, що професійна підготовка психологів в галузі спеціальної освіти здійснюється в обсязі навчальних програм за досліджуваною спеціальністю, запровадження яких має спиратися на освоєння та впровадження новітніх технологій освіти і враховувати інноваційний характер навчальної роботи, індивідуалізацію навчання, моніторинг освітнього процесу, вимоги до зростання якості освітніх послуг. Впровадження інноваційних технологій, насамперед особистісноорієнтованого, диференційного, розвивального навчання, є підґрунтям до компетентнісного підходу й ефективним чинником поліпшення якості освіти. Знанневопросвітительська парадигма освіти, із точки зору вчених і практиків, вже не є ефективною. Таким чином, *компетентнісний підхід* на перше місце ставить не поінформованість студента, а вміння на основі знань розв'язувати методичні проблеми, які виникають у різних навчальних ситуаціях. Тож *специфіка* компетентнісного навчання полягає в тому, щоб засвоювалися не готові знання, кимось запропоновані, а щоб ці знання здобувалися, щоб студент сам формулював поняття, необхідні для розв'язання завдання. Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес вищого навчального закладу є актуальним питанням, вирішення якого потребує консолідації свідомості, спільних зусиль, мобільності навколо ідеї побудови інноваційного, гуманістичного, демократичноорієнтованого освітнього простору, який забезпечить умови для всебічного, гармонійного розвитку особистості студента та конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

Отже, дієвим засобом формування ключових компетенцій психолога є педагогічні технології, які розглядаються як сукупність методів навчання крізь призму релевантних ознак освітніх результатів, їх дієвості при визначенні якості вищої освіти [2, с. 71].

Сучасний етап розвитку педагогіки і психології характеризується активним використанням модульних транс- і міждисциплінарних технологій, цей процес обумовлений змінами реформування в освіті, впливом новітніх педагогічних концепцій, пошуком аналогів з сучасних освітніх міждисциплінарних інтеграційних процесів. Отже, саме пошуки сучасних новітніх педагогічних технологій зумовили перегляд і оновлення існуючої системи професійної підготовки, доповнили її новим нетрадиційним змістом і залучили нові підходи в запровадженні навчального матеріалу. Сучасні педагогічні технології навчання на даному етапі розвитку вимагають використання таких механізмів як сукупність засобів, підходів, дій, за допомогою яких здійснюється процес оволодіння інформаційним простором за умови підкріплення цільової установки інноваційними підходами. Проблематика модульного транс- та міждисциплінарного навчання спрямована

на впровадження нових інноваційних методик, що інтенсивно розвиваються і в галузі спеціальної освіти. Дані підходи до організації навчального процесу у вищій школі, втілені в різних дидактичних формах, дозволяють виконувати вимоги науки третього покоління, сформульовані в термінах компетенцій. Саме міждисциплінарні зв'язки відповідають за цілісність сучасного навчального процесу.

Аналіз змісту та організації медико-психологічної та педагогічної складових в умовах кредитно-модульного навчання підтвердив, що необхідність забезпечення високої фахової підготовки та конкурентоспроможності психологів в галузі спеціальної освіти вимагає змістового оновлення та побудови навчальних планів та програм. Велика кількість дисциплін та їх ізольоване вивчення призводить до перевантаження змісту підготовки, що потребує впровадження у навчальний процес інтегративних дисциплін на основі транс- та міждисциплінарного підходу.

Тож, суттєвою складовою професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти є запровадження спецкурсів «Новітні тенденції професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти» та «Менеджмент – складова професійної підготовки психологів», де чітко простежуються транс- і міждисциплінарні зв'язки (розраховані на 3 кредити ECTS (90 год.) кожний), під час проектування яких дотримувалися наступні вимоги: етапність подачі навчального матеріалу після вивчення циклу фундаментальних психологічних і педагогічних дисциплін; реалізація транс- та міждисциплінарних зв'язків як по вертикалі, так і по горизонталі; не допускалося дублювання матеріалу; доступність інформації для сприйняття студентами (психологами) [1, с. 2].

Розкриємо сутність впровадження спецкурсу «Новітні тенденції професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти».

Новітні тенденції розвитку світового суспільства зумовлюють істотне посилення уваги до проблеми інноваційного (перетворювального) потенціалу особистості. Саморозвиток й особистісне становлення мають стати життєвими орієнтирами для самої людини – освіта повинна уможливити забезпечення даних процесів і скористатися наданими ресурсами може лише сама людина. Саме тому в сучасній психолого-педагогічній науці загострюється інтерес до суб'єктності особистості; відбувається перегляд, переосмислення впливових факторів її розвитку, саморозвитку, самовиховання, самореалізації, самоуправління, що призведе у перспективі до самоздійснення.

Проведене нами дослідження засвідчує, що сучасна психолого-педагогічна наука розглядає професійну сферу самоуправління фахівця як інтеграцію загальних сфер самозростання людини: інтелектуальної, моральної, духовно-культурної та валеологічної у контексті трансформації професійної підготовки спеціальних психологів в умовах інтенсифікації та інтернаціоналізації вищої освіти. Професійна підготовка, зорієнтована на самовдосконалення, спричинить поєднання взаємопов'язаних і взаємозалежних процесів: самовиховання як цілеспрямованої активної діяльності, що направлена на формування і вдосконалення позитивних і усунення негативних якостей, та самоосвіти як цілеспрямованого процесу стосовно розширення і поглиблення знань, удосконалення та набуття відповідних навичок та умінь. На наш погляд, саме такий концептуально-методологічний підхід до здійснення психолого-педагогічної професійної підготовки уможливить максимальне наближення до гармонійного розвитку особистості, що є запорукою самовдосконалення й обов'язковою передумовою професійного самоздійснення на конкурентоспроможному рівні відносно вимог сьогодення.

Психолого-педагогічний процес завдяки індивідуальному підходу і креативному ставленню дозволяє створити зовнішні та внутрішні умови для саморозвитку студента. Вирішення означеної проблеми значною мірою обумовлене наявністю у майбутніх психологів внутрішньої мотивації до постійного самовдосконалення особистісних якостей, а відповідно, потреби у самовдосконаленні. Важливим є виявлення, корекція та формування уявлень студентів щодо особистісного та професійного саморозвитку з метою здійснення ними свідомого цілепокладання й самопроекування. Феномени самовиховання й саморозвитку – це обов'язково внутрішні, мотиваційні процеси, спрямовані на досягнення конкретної мети, як свідоме самовдосконалення через свідому постановку та виконання професійних завдань вищого рівня складності.

Перспективність впровадження спецкурсу «Новітні тенденції професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти» зумовлена постійним прискоренням науково-технічного прогресу та характерними для сучасного етапу розвитку світового суспільства швидкими економічними, соціальними та духовними перетвореннями. Він має допомогти створити для особистості майбутнього фахівця стійкі смисложиттєві орієнтири у мінливому світі, особистісний сенс професійної самореалізації в галузі спеціальної освіти саме

у формі професійного самоздійснення, що розуміється як одна із найважливіших форм життєвого самоздійснення і характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця в обраній професії, розвитком його здібностей, взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю професійної кваліфікації, широким використанням професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями, колегами з даної та з суміжних і дотичних галузей.

Зазначене свідчить про соціально-практичну значущість питань підготовки спеціальних психологів, а недостатня теоретична й практична розробленість дала нам підстави для впровадження даного спецкурсу.

У першому модулі нами окреслено новітні тенденції, засади та теоретичні аспекти підвищення рівня професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. Висвітлено варіативність поглядів на зазначену проблему. Розкрито сучасні тенденції професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти, а саме:

- трансформацію професійної підготовки спеціальних психологів в контексті інтернаціоналізації вищої освіти;
- компетентнісний підхід як організаційний механізм модернізації професійної підготовки;
- креативно-інтелектуальний підхід як передумову професійного та особистісного становлення психолога в галузі спеціальної освіти;
- раціональне поєднання зарубіжного передового педагогічного досвіду на царині психологічної освіти із новаторським педагогічним доробком українських вчених та педагогів-організаторів вищої освіти зазначеного профілю.

Даний модуль також присвячено розгляду компонентів професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти [2, с. 5].

У другому модулі обґрунтовано вибір сучасних педагогічних технологій та висвітлено їх зміст в системі професійної підготовки спеціальних психологів на основі трансдисциплінарного підходу.

Входження України у світову спільноту модернізації міжнародного порядку в контексті визначених пріоритетів майбутнього світоустрою вимагає від вищої освіти поетапно реалізовувати складові наявної мегасистеми цілісного освітнього простору, де прикметною ознакою її змісту є розбудова на компетентнісно-орієнтованій основі. Отже, професійна підготовка психологів в галузі спеціальної освіти характеризується наступними тенденціями:

- переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається не просте накопичення студентами знань і предметних умінь та навичок, а формування вміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання упродовж життя, де ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини;
- беззаперечністю факту, що інтернаціоналізація стимулює розвиток вітчизняної вищої школи. Про вагомий внесок в позитивні зрушення свідчить загальна тенденція професійної підготовки фахівців з належним рівнем розвитку організаційних умінь та навичок і відповідною професійною компетенцією, що уможливить їх конкурентоздатність на світовому рівні;
- упровадженням моделі особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу як оновленої парадигми освіти, яка передбачає визнання студента суб'єктом цього процесу, носієм двох груп якостей через вміння навчатися та бажання вчитися, що можливе за умови, з одного боку, оволодіння ним продуктивними (загальнонавчальними) вміннями і навичками та розгорнутою рефлексією, а з іншого – сформованості позитивного емоційно-ціннісного ставлення як до процесу діяльності, її результату, самореалізації та самоздійснення особистості;
- особливою актуалізацією глобалізації всіх сфер життєдіяльності особистості і суспільства в умовах загальноцивілізаційних тенденцій, що вимагає від вищої школи надати молодій людині елементарних можливостей інтегруватися в різні соціуми, самовизначатися в житті, активно діяти, бути конкурентоспроможною на світовому ринку праці;
- необхідністю опанувати мистецтвом швидких трансформаційних змін у освітніх системах як в локальному (регіональному, національному) середовищі, так і у глобальному інтернаціональному просторі;
- впровадженням компетентнісного підходу в практику роботи ВНЗ за умов: оновлення цілей навчання; модернізації змісту освіти; модифікації методів і форм навчання; розробки інструментарію визначення результативності компетентнісно-орієнтованого навчально-виховного процесу;
- системністю, різноманітністю, спеціалізованістю, практичною зорієнтованістю, мобільністю, сертифікованістю;

– маніфестацією організаційної компетентності як основи професійної діяльності фахівця, зокрема, психолога, що характеризується особливостями усвідомлення поведінки та діяльності людей в організації і є часткою сфери культури праці, культури професійної діяльності. В особистісному плані організаційно-управлінська компетентність визначається певними особливостями, якостями та стилем діяльності психолога, що безпосередньо впливають на умови співробітництва у досягненні мети;

– розвитком професійного мислення, яке характеризується усвідомленим, цілеспрямованим, системним підходом та має відбуватися завдяки: формуванню специфічних професійних знань, вмінь та навичок;

– логічною необхідністю зумовленою вищенаведеним аналізом щодо визначення закономірностей та можливостей створення проєкцій інноваційної функціональної системи компонентів професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти, а також структурованого алгоритму та складових програми впровадження даного спецкурсу як складової зазначеної системи [2, с. 12].

Беззаперечно, що інтернаціоналізація стимулює розвиток вітчизняної Вищої школи. Вагомий внесок в позитивні зрушення робить загальна тенденція професійної підготовки фахівців з належним рівнем розвитку професійних вмінь та навичок і відповідною компетенцією, що уможливить їх конкурентоздатність на світовому рівні. Вважаємо за необхідне впровадження зазначених аспектів при професійній підготовці психологів в галузі спеціальної освіти.

Література

1. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів) : навч.-метод. посіб. для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів / Д. М. Супрун. – К., 2016. – 250 с.
2. Супрун Д. М. Професійна підготовка психологів в галузі спеціальної освіти : монографія / Д. М. Супрун. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 392 с.
3. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія М. О. Супрун. – К. : Вид. КЮІ МВСУ Паливода А В, 2005. – 328 с.
4. Супрун М. О. Основи професійного самовиховання майбутнього співробітника МВС України : навч. посіб. / М. О. Супрун. – К. : КІВС, 1998. – 100 с.
5. Heider F. The Psychology of Interpersonal Relations. - New York : Holt, Rinehart and Winston, 1958. – 179 p.

УДК 801.675.2

Тандир Лариса, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядаються проблеми формування мотивації навчальної діяльності студентів технічних спеціальностей в сучасних умовах, визначаються її рівні та досліджується вплив на показники успішності. Звертається увага на те, як зміст і форми навчальної праці студентів впливають на розвиток мотивації.

Ключові слова: мотивація, рівні мотивації навчальної діяльності, мотиваційна сфера.

The article deals with the development of educational motivation among students of technical specialities under modern conditions. It also determines the levels of such motivation and investigates its influence on the students' academic performance. Attention is drawn to the fact how the content and forms of the students' educational activities influence the development of their motivation.

Keywords: motivation, educational motivation levels, motivational sphere.

Підвищення якості підготовки майбутніх фахівців – одне з головних завдань вищої освіти, що обумовлено потребами формування нової моделі господарювання та поетапного переходу до інноваційної економіки, яка базується на знаннях, де головною продуктивною силою суспільства стає людський капітал, а також зростаючими потребами економіки, ринку праці, роботодавців і всього суспільства в цілому. Людство починає усвідомлювати, що основною причиною криз, які періодично виникають, є розрив між вимогами економіки і якістю освіти нації, тому якість освіти стає одним з найважливіших завдань державної політики як усієї Європи так і України. Йдуть пошуки нових шляхів функціонування всієї системи вищої освіти в Україні, де вищі заклади освіти (ВЗО), що готують студентів технічних спеціальностей, не є виключенням. Звісно, ці пошуки дадуть багато нового, корисного, допоможуть у значній мірі наблизити реформу вищої школи до того рівня, який би відповідав міжнародним стандартам.

Але, напевне, вирішення всіх задач, що стоять перед вищою школою, яка готує технічні кадри, не може

бути здійснене без глибокого розуміння сутності навчальної діяльності студента як майбутнього фахівця, розгляду його не тільки як соціальної, але і як індивідуальної істоти, де проблема мотивів поведінки і діяльності – одна зі стрижневих. Актуальність проблеми мотивів навчальної діяльності студентів технічних спеціальностей обумовлюється, насамперед, необхідністю успішного вирішення задачі більш якісної підготовки студентів до самостійної роботи в умовах ринкових відносин, що розвиваються. Основним фактором цих відносин є наявність ринку праці, що визначає високий споживчий попит на «продукцію» вищого закладу освіти. Один з найважливіших шляхів вирішення цієї задачі – виховання у студентів позитивної мотивації навчальної діяльності. Знання мотивів навчальної праці студентів, їхнього змісту і динаміки, механізмів виховання дозволить, на наш погляд, підвищити ефективність навчально-виховного процесу на всіх рівнях: від професійного добору абітурієнтів до випуску фахівців. Іншими словами, мотиваційна сфера навчальної діяльності студентів виступає як прогноз навчальної успішності і повинна базуватися на діагностиці їхнього інтелектуального розвитку, рівні загальної культури, професійної спрямованості навчальної діяльності.

Таким чином, виявлення та прогноз мотивів поведінки і діяльності студентів, як інформація передбачення, може стати, на наш погляд, регулятором їхнього професійного становлення, і в цьому розумінні прогнозування виступає важливим інструментом управління пізнавальною діяльністю студентів. Тобто, механізм передбачення розвитку мотиваційної сфери студентів являє собою процес пізнання їхнього майбутнього, процес виховання мотиваційних дій, оцінки їхніх результатів і наслідків на основі співвідношення поточних процесуальних і результативних характеристик навчальних дій з наявним досвідом і метою управління пізнавальною діяльністю. Зміни в мотивації – найважливіший показник ефективності не тільки виховання студентів, але й їхньої навчальної праці. При цьому успішність навчальної праці залежить не від одного якого-небудь мотиву, а від усієї їхньої сукупності, сили і стійкості.

У зв'язку з розглядом питання про вплив мотивації на успішність навчальної діяльності студентів, відзначимо одну особливість у дослідженнях останніх років на цю тему.

Мова йде про те, що, частіше всього, увага вчених і практичних працівників вищих закладів освіти спрямована на виявлення мотивів навчальної праці тих студентів, які не бажають вчитися, тому що саме вони в більшій мірі викликають занепокоєння у професорсько-викладацьких колективів кафедр та циклових комісій і саме їм приділяється дуже багато уваги. Дослідження останніх років, проведені у коледжах м. Києва, показали, що така категорія студентів складає приблизно 10–15% у кожному ВЗО. І їх оточували особливим піклуванням: індивідуальні графіки, повторні роки навчання тощо, адже досить часто спрацьовувала звичка, коли протягом десятиліть ефективність роботи навчального закладу визначалася співвідношенням кількості прийнятих на перший курс студентів і випущених фахівців. Чим меншими були втрати контингенту студентів, тим ефективнішою вважалася робота ВЗО.

У центрі уявлень про роль студентів у навчально-виховному процесі знаходилося ще і таке поняття – «середнячок», ставлення до навчання яких було більш-менш позитивним. Вони менше викликали занепокоєння, хоча і були найбільш нестабільними як у період навчання, так і в процесі самостійної роботи на виробництві. Як виявилось в ході дослідження, їх позитивне, часом, ставлення до навчання обумовлене честолюбивими, егоїстичними мотивами (бути не гірше інших; одержати вищу освіту, а там видно буде тощо). Таке ставлення до навчання іноді виникає і через невідповідність раніше існуючого уявлення про майбутню професію тому, яке сформувалося у студента під час навчання. Індиферентне, а часом, і негативне ставлення до окремих дисциплін, які вивчаються у ВЗО, обумовлюється наступними мотивами: дисципліна не подобалася ще до вступу до вузу (24,3 %), нецікаво слухати (27,1 %), вона не знадобиться в майбутній діяльності (29,7 %), викладач на низькому рівні проводить заняття – нецікаво, сухо (34,9 %). Усі ці сформовані ще, напевне, до вступу до ВЗО мотиви впливають на успішність засвоєння програми освітньої підготовки, міцність отриманих знань.

Як виявилось в ході дослідження, ще менше приділяється увага студентам, що добре вчаться, беруть активну участь у житті колективів групи, курсу, факультету чи відділення і всього ВЗО в цілому. Як правильно вказує А. Маленко [1, с. 4], ці студенти не викликають занепокоєння ні у викладачів, ні в завідувачів відділень, ні в ректорату. Але ми повинні, нарешті, знати, чому студент добре вчиться, що його до цього спонукає? Здається, саме тут лежить першооснова виховання позитивних мотивів навчальної діяльності студентів, тому що ці знання дають можливість вивчити, по яких каналах взаємодії з дійсністю формується ставлення до навчання, які з цих каналів головні, а які – другорядні, який зміст передається по цих каналах і засвоюється в процесі навчальної праці студентом. Звідси однією з найважливіших проблем

виховання позитивної мотивації навчальної діяльності у студентів є проблема обліку особливостей її розвитку в різних груп студентів.

Дослідження, проведені нами на відділеннях з технічних спеціальностей коледжів (всього було обстежено біля 300 осіб різних курсів) показали, що при всій різнобічності мотиваційної сфери навчальної праці можна виділити три групи студентів. Перша група – це студенти, що вчать через обставини, що змушують їх це робити. Друга – ті, хто розуміє необхідність вищої освіти в своєму житті, оцінює зміст навчання відповідно до своїх інтересів. Третю групу складають студенти, які виявляють жваву зацікавленість до професії, навчання, засновану на розумінні соціального змісту своєї праці і її значимості в особистісному плані. У рамках кожної з зазначених груп студентів, що мають ту чи іншу мотивацію навчальної діяльності, можна виділити різні рівні її розвитку: низький, середній, високий. Їхня характеристика наведена нижче (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні мотивації навчальної діяльності студентів

Рівні мотивації навчання студентів	Провідний мотив навчання	Зміст рівнів мотивації навчальної праці студентів
високий	Усвідомлена зацікавленість до навчальної діяльності взагалі.	Зацікавленість охоплює всі сторони навчальної діяльності.
середній	Розуміння необхідності навчання. Вибіркове ставлення до навчальних дисциплін, до праці.	Навчальна діяльність, взагалі, носить позитивний характер, однак має місце епізодичне виконання навчальних завдань, вияв симпатії та апатії до навчальної праці.
низький	Примусове навчання з обраної спеціальності. Ставлення до навчальних дисциплін, найчастіше, індивідуальне, але буває з емоційним «спалахом» зацікавленості до навчання, типу: «з понеділка візьмуся...»	Мимовільне підпорядкування загальним вимогам навчальної діяльності. Ініціатива відсутня, як і опір (якщо вам треба, я постараюся зробити).

Дослідно-експериментальна робота показала, що, найчастіше, при аналізі мотивації навчальної діяльності студентів має місце два види її розвитку, хоча правомірно говорити і про її різнобічність, коли динаміка співвідношення образу ідеального фахівця технічного напрямку й образу «Я», ступінь ідентифікації, будучи важливим індикатором динаміки мотиваційної сфери навчальної діяльності студента в процесі його професійної підготовки, розглядається в залежності від індивідуально-типологічних особливостей особистості з урахуванням прояву вищої нервової діяльності. У такому випадку мотиваційна сфера особистості може мати багаторівневу структуру і багатогранність її проявів [2, с.25]. Ми ж, як підкреслювалося вище, будемо розглядати лише два види розвитку мотивації навчальної діяльності студентів.

Так, перший вид розвитку мотивації характеризується тим, що мотивація розвивається за рахунок нагромадження кількісних змін, які вміщують у себе різне ставлення до навчальних дисциплін у сукупності і до кожної окремо, але провідний мотив навчальної праці залишається незмінним. При цьому згідно з отриманими даними у процесі навчання у студента відбувається трансформація таких характеристик мотивів, як місце дисципліни в структурі навчальної діяльності, їх сила і стійкість в реалізації різних боків професійної підготовки. Зі змістовного боку найбільш видозмінюється мотивація діяльності рівня, яка пов'язана зі змістом навчальної праці студента і є підставою для виникнення мотивації іншого порядку, тобто іншого спрямування.

Другий вид розвитку мотивації несе в собі цілеспрямований перехід від одного рівня мотивації до іншого, більш конструктивного, де мотиваційна сфера студента змінюється не лише за рахунок кількісних проявів, але і якісних, що надає широкі можливості для зміни мотивації і переходу до нового, більш високого рівня. Хоча у ході дослідження ми спостерігали і такі явища, коли навіть сформовані у студента мотиви трансформувалися і не мали великої спонукальної сили. Тут, найчастіше, відіграє роль «фактор компанії», що діє, як правило, в інертних групах. Тому знати специфічні особливості розвитку кожного виду мотивації – значить мати прогноз навчальної успішності студентів.

Відсутність такої інформації у викладача ВЗО призводить, часом, до того, що студент, який не володіє уміннями правильно оцінити свої можливості, дати їм всебічну оцінку, в окремих ситуаціях (вплив товаришів по навчанню тощо) негативно ставиться до навчальної діяльності і її результатів.

Дана обставина характеризується нами не апіорі. Аналізуючи з цих позицій навчальну діяльність студентів (всього було обстежено 147 осіб), ми дійшли висновку, що в цьому плані самооцінка студентів дуже складна за змістом, так як включає у себе безліч різних компонентів. По-перше, це парціальна оцінка, тобто освіченість, що має відношення тільки до певного виду діяльності (любить, наприклад, практичну роботу, захоплюється конструюванням), але зберігає зв'язок із загальною самооцінкою (вищої освіти в цілому, стосовно до особистісної перспективи), яка проявляється як прийняття себе загалом, як визначена впевненість у собі (С. Архангельський) [3, с. 15]. По-друге, це дуже складна система, яка містить в собі ряд елементів: самооцінку пізнавальних і професійних інтересів, навчальних досягнень, знань, умінь і навичок, професійно-значимих якостей, здібностей. По-третє, це система, яка формується, тому в ній виявляється неоднорідність у ступені розвитку окремих компонентів.

Самооцінка студента як суб'єкта майбутньої професійної діяльності носить, найчастіше, ймовірний характер, так як усвідомлення й оцінка власного «Я» відбувається тільки в одному виді діяльності – навчальної, а необхідне передбачення відповідності індивідуально-типологічних особливостей особистості вимогам діяльності відноситься до різних видів майбутньої професійної праці студента, тому ступінь адекватності окремих її компонентів, найчастіше, неоднакова. Наприклад, студенти, в основному правильно визначають сукупність показників, необхідних для технічної діяльності (творчий підхід до справи, інтерес, професійна компетентність, здібності, культура). Провідне місце, як виявилось у процесі дослідження, у цьому переліку займають інтереси: 57,8 % студентів оцінюють їх як дуже важливу підставу для майбутньої діяльності. Для порівняння відзначимо, що наступну по значимості підставу – «успішність» вважають значимою тільки 31,2 % студентів. Причому, більшість з них – дівчата.

Однак використанню інтересу в якості підстави рефлексивного управління перешкоджає протиріччя між оцінкою студентами важливості даних психологічних підстав і недостатньої їхньої готовності до виявлення цих підстав у конкретній діяльності. Наявність цього протиріччя підтверджено одночасно даними опитування викладачів і самих студентів. Зі 147 опитаних студентів інтерес до майбутньої діяльності виявляють лише 44,8 %, в той час як значимість його відзначають багато більше – 57,8 %. Викладачі, виступаючи в ролі компетентних суддів, відзначили, що високий рівень інтересу до майбутньої діяльності виявляють лише 27,9 % студентів, а на якість своєї успішності звертають увагу ще менше, всього 21,1 %.

Вочевидь, дієвість мотивації навчальної праці студентів по відношенню до окремих дисциплін залежить не тільки від адекватності або неадекватності інтересу і розуміння їхньої ролі і місця в загальному процесі професійної підготовки студентів, а й від суспільної значимості знань з цих дисциплін як в загальноосвітній школі, так і у ВЗО. За нашими даними майже 22 % від загальної кількості опитуваних вказують на той факт, що дисципліни загальнонаукового та природничого циклу (математика, фізика, хімія) викладаються у вищій школі майже так, як і в загальноосвітній, тобто не пов'язуються з конкретною спеціальністю. Тому, і ставлення у студентів до цих дисциплін буває негативним. Але необхідно відзначити, що негативну відповідь частіше всього дають студенти, які мають слабкі знання з цих дисциплін. Їхні позитивні мотиви внаслідок своєї слабкості та нестійкості не отримали потрібного розвитку. Однак дослідження показали також, що якщо у студента мотивація навчальної діяльності носить позитивний характер, а знання слабкі, то озброєння його системою загальних і специфічних прийомів навчальної праці, як розумового, так і практичного характеру, приносить певні позитивні результати.

У процесі дослідження були виявлені й інші особливості мотиваційної сфери навчальної діяльності студентів, пов'язані з їхнім негативним ставленням до окремих дисциплін, вивчення яких вони вважають непотрібним, а також байдуже, а часом, і негативне ставлення до навчання взагалі. На перший план тут виступають недоліки, пов'язані з читанням лекцій і методикою проведення лабораторно-практичних і семінарських занять. Однією з причин цього явища слугує слабка психолого-педагогічна і методична підготовка викладачів ВЗО, науково-педагогічний арсенал засобів яких часом складається з рецептурних наборів, запозичених з досвіду минулого чи догматично засвоєних з популярних брошур.

Між іншим, наприклад, лекція, будучи найважливішим методом навчання у вищій школі, вимагає для своєї успішності дотримання ряду умов (добре знання лектором предмету науки, яку викладає в цілому, конкретики зокрема, високої майстерності викладу, виразності мови, певного зовнішнього вигляду, поведінки лектора на лекції, «встановлення зворотнього зв'язку» тощо), дотримання яких вирішує

найважливішу функцію вищої школи – виховання кваліфікованого фахівця [4, с. 27]. Тому, строге дотримання методики проведення лекції з метою підвищення її ефективності обумовлене величезним впливом на студентів живого слова викладача-лектора.

Як показало опитування студентів, ще багато викладачів не володіють на високому рівні методикою читання лекції, тому їхні заняття іноді проходять у напівпорожніх аудиторіях. Більше всього студенти вказували на такі недоліки, як віддаленість лектора від інтересів конкретної аудиторії, тобто лекції читаються без врахування спеціальності, лектор не вміє встановлювати контакт з аудиторією, мова безграмотна, невиразна, стомлює багатослівністю, що не дає можливості виділити головне, постійне звертання до записів, судорожні пошуки цитат, повчаюча, зневажлива манера читання тощо.

Що ж стосується думки студентів про недоцільність вивчення тих чи інших дисциплін, то тут як домінанта виступають такі відповіді, як: не бачу користі у вивченні електротехніки – 29,3 % від загальної кількості опитаних; навіщо мені фізика, математика, я їх уже вивчав в курсі загальноосвітніх дисциплін (37,4 %); теоретична механіка мені не знадобиться в майбутньому – 41,5 % опитаних студентів.

Однак, вивчаючи розвиток мотивації навчальної діяльності студентів технічних спеціальностей на старших курсах, ми одержали інші результати. Так, на марність вивчення електротехніки на четвертому курсі вказало всього лише 9,4 % студентів. На марність вивчення теоретичної механіки – 8,7 %. Що ж стосується таких дисциплін, як математика, фізика, хімія, то необхідність їх вивчення на старших курсах розуміють всі. Дане явище ми пов'язуємо з тим, що недосконалість і неузгодженість навчальних програм загальноосвітньої школи і ВЗО призводить до того, що матеріал, який вивчається, повторює уже відомий, причому, іноді навіть на такому рівні викладання, який характерний для загальноосвітніх шкіл. Отже, у частини студентів, що не виявляють інтересу до навчальної діяльності, уже склалися окремі негативні мотиви при вивченні різних дисциплін, особливо загальноосвітнього циклу.

Таким чином, мотивація вивчення різних навчальних дисциплін можлива лише при загальній мотивації навчальної діяльності, що сформувалася. Це дуже наочно проявилось не тільки у слабких студентів, але і у відмінників навчання, в яких спостерігається стійка мотивація як навчальної діяльності в цілому, так і вивчення різних вузівських дисциплін. В останніх, як показали дослідження, мотивація навчальної діяльності проявляється не тільки як пізнавальний процес, але і як сукупність дій, спрямованих на розвиток інтелектуальних якостей особистості.

Тобто, мотивація навчальної діяльності студентів технічних спеціальностей проявляється по-різному. Чим більш повно враховуються перераховані особливості на практиці, тим більш дієво за інших рівних умов педагогічні засоби впливають на виховання позитивної мотивації навчальної праці студентів. Але при цьому необхідно мати на увазі, що цілком очевидно, як виявилось в ході дослідження, є неможливість однозначної оцінки змін у мотивації навчальної праці студентів за результатами тимчасової діяльності, яка носить характер короткочасних випробувань, обумовлених, часом емоційним «спалахом», тому що ці зміни найчастіше пов'язані з різними (іноді протилежними) мотивами.

Усе це свідчить про важливість досліджень мотивації навчальної діяльності студентів як показника їхньої соціально-психологічної поведінки, яка впливає на вирішення взаємопов'язаних завдань:

по-перше, – на перебудову психології студентів;

по-друге, – на підвищення успішності їхньої навчальної праці.

Але є і третє завдання, сутність якого полягає в тому, що дослідження мотивації навчальної діяльності студентів є важливим для вирішення задачі вдосконалення підготовки фахівців у цілому.

Література

1. Маленко А. Т. Почему студент хорошо учится? // Вестник высш. шк. – 1988. – № 5. – С. 3–5.
2. Маленко А. Т. Воспитание инженера-педагога : учеб.-метод. пособ. для вузов. – М. : Высш. шк., 1986. – 120 с.
3. Архангельский С. И. Мотивы, установка, интересы – их роль в повышении активности при обучении студентов // Тр. Краснодар, политехн. ин-та, 1973. – Вып. 45. – С. 14-29.
4. Бондаревський В. Б. Виховання інтересу до знань і потреби до самоосвіти : Кн. для вчителя. – М. : Освіта, 1985. – 143 с.
5. Муранова Н. П. Формування мотивації до вивчення фізики і математики у процесі підготовки до навчання в технічному університеті / Н. П. Муранова // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. праць ; вип. 7 / І. С. Волощук [та ін.]. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2012. – С. 238–245.

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПЕРЕВІРКИ РІВНЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто тестовий контроль як ефективний засіб перевірки рівня якості знань студентів. Подаються пропозиції щодо вирішення проблеми якості контролю знань.

Ключові слова: *тест, тестове завдання, тестовий контроль, зовнішнє незалежне оцінювання.*

The article examines test control as an effective way of checking the quality of students' knowledge. The proposals for solving the problem of students' knowledge quality are suggested.

Keywords: *test, test task, test control, external independent evaluation.*

Одним із важливих напрямів реформування національної освітньої системи є розробка та впровадження якісно нових підходів до оцінювання навчальних досягнень студентів. У цьому контексті особливе місце посідають тестові технології.

Нині одним з найбільш обговорюваних в освітянських колах є питання зовнішнього незалежного оцінювання студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації. Вперше студенти коледжів беруть участь в експерименті. Тому тема статті є актуальною.

Питання теорії і методології педагогічного контролю на основі тестової технології розглядали такі науковці, як: В. Аванесов, В. Безпалько, Н. Козленкова, А. Майоров, О. Рикова, Л. Федотова та інші. Практиків тести приваблюють можливістю масового, точного і об'єктивного оцінювання знань студентів. На думку багатьох викладачів, тестування є ефективним засобом контролю, що дає змогу якнайшвидше сформувати уявлення про знання студентів.

Тестування як термін у вузькому значенні означає використання і проведення тесту, а в широкому – сукупність етапів, планування, складання і випробування тестів, обробки та інтерпретації результатів проведення тесту. Основним поняттям тестування є поняття тесту.

Слово «тест» у перекладі з англійської мови означає – спроба, випробування, досвід.

На думку Л. Федотової і О. Рикової, тест – це визначений вид завдання, обмежений у часі виконання, який може бути реалізований в усній і письмовій формі [9, с. 54].

За визначенням А. Майорова, тест – це специфічний інструмент, який складається з сукупності завдань або запитань і який проводиться в стандартних умовах, що дозволяє виявити типи поведінки, рівень володіння певними видами діяльності [6, с. 11].

Тест – стандартизоване, часто обмежене в часі випробування, призначене для встановлення кількісних та якісних індивідуально – психологічних особливостей. Як правило, під стандартизацією розуміємо однаковість процедури проведення і оцінки виконання теста [3, с. 33].

Тест досягнень – це система завдань специфічної форми, визначеного змісту, зростаючої складності, який дозволяє якісно оцінити структуру та ефективно виміряти рівень знань, умінь, навичок та уявлень за дисципліною, яку вивчають [2, с. 9].

Подані визначення близькі між собою. Найбільш суттєвим є те, що тест у психолого-педагогічному розумінні цього слова означає перевірку, випробування. Тест не тотожний екзаменаційним питанням, в його основі лежить спеціально підготовлений і пройдений експериментальну перевірку набір завдань, який дозволяє об'єктивно і надійно оцінити досліджувані якості і властивості на основі використання експертних оцінок і статистичних методів.

Мінімальною одиницею тесту є тестове завдання, яке передбачає певну вербальну чи невербальну реакцію тестованого студента. Кожне тестове завдання створює певну тестову ситуацію. Тестова ситуація може надаватися вербальними (текст) і невербальними, точними (малюнки, схеми, таблиці) засобами.

Кожне тестове завдання складається з інструкції; як правило, зразка виконання; матеріалу, що подається тестованому студенту (власне запитання) та відповіді, яка планується розробником тесту як еталон.

Відповідь може бути вибірковою та конструйованою. Вибіркова відповідь передбачає вибір правильної відповіді з кількох запропонованих. Конструйована відповідь формулюється тестованим студентом на рівні окремого слова, речення чи висловлювання.

Результати, отримані під час тестування, підраховуються, на основі чого виставляється оцінка успішності. Для цього кожне тестове завдання оцінюється спочатку в балах. Бали можуть нараховуватися за кількість правильних відповідей шляхом порівняння із ключем або відповідно до певних характеристик якості знань. За кожною з характеристик тестований студент отримує певну кількість балів. Кількість і види

характеристик, що оцінюються можуть варіюватися, оскільки вони зумовлюються цілями тестування, етапом навчання тощо. Отримане число балів зіставляється зі шкалою оцінок.

У теорії контролю знань визначені наступні дидактичні принципи: дієвість, систематичність, індивідуальність, диференціювання, об'єктивність і єдність вимог. До основних принципів тестування належать:

- об'єктивність вимірювання;
- систематичність контролю;
- відкритість;
- незалежність від суб'єктивних оцінок викладача, стандартизація процедури оцінювання;
- наявність різних рівней тестування в залежності від мети навчання (інтелектуальний розвиток, розвиток соціального інтелекту, підготовка до професійної діяльності, формування світогляду тощо);
- валідність і надійність завдань, якими контролюють;
- застосування сучасних технологій створення й обробки для досягнення точності оцінювання;
- організація вивчення й обліку зворотного впливу нових форм контролю на процес навчання;
- об'єктивне оцінювання ступеня досягнення студентів навчальних стандартів.

У сфері педагогічного тестування існують два підходи: нормативно-орієнтований та критеріально-орієнтований [6; 10]. Їх головна відмінність один від одного полягає в способі інтерпретації результатів вимірювання – тестових балів.

Для нормативно-орієнтованого підходу характерно зіставлення індивідуального результату з результатами інших студентів. Нормативно-орієнтовані тести краще всього підходять для вирішення завдань, пов'язаних з порівнянням рівня навчальних досягнень, ранжуванням і відбором, а саме:

- порівняння індивідуальних результатів студентів із середньогруповими;
- порівняння навчальних досягнень окремих студентів, проведення на цій основі ранжування студентів;
- порівняння між собою досягнень навчальних груп і навчальних закладів;
- відбір фіксованої кількості випробувачів, наприклад, при прийомі в навчальні заклади або переході на наступний ступінь (рівень) освіти.

В основі критеріально-орієнтованого підходу лежить зіставлення індивідуальних результатів тестування із загальним об'ємом знань, який повинен бути засвоєний студентом на даному етапі навчання. Критеріально-орієнтовані тести використовують для вирішення завдань, які зв'язані з оцінкою частки навчального матеріалу, засвоєного випробувачем, а саме:

- оцінка частки навчального матеріалу, засвоєного студентами;
- зіставлення зі стандартом освіти навчальних досягнень окремих студентів, навчальних груп;
- атестація навчальних закладів на основі зіставлення знань зі стандартом;
- вибір стратегії подальшого навчання;
- діагностика труднощів у навчанні;
- відбір випробувачів, які досягли необхідного рівня знань, наприклад, після закінчення навчального закладу.

На думку Н. Гулюкіної та С. Клішиної, чітке усвідомлення завдань педагогічного контролю необхідно тому, що від них залежить не тільки вибір способу інтерпретації тестових балів, але і методи конструювання та особливості застосування педагогічних тестів. Можливе сполучення обох підходів в одному тесті. Такі тести найбільш інформативні, але їх розробка відрізняється підвищеною складністю [4; 14].

Призначення тестового контролю – це оцінка рівня засвоєння знань та сформованості вмій студентів. Методом тестового контролю можна одержати оперативну, достовірну інформацію про готовність студентів до сприйняття нового матеріалу, про знання, отримані в процесі навчання.

Метод навчального тестування визнаний у всьому світі як надійний та об'єктивний. Його переваги в наступному: відносна простота реалізації методу; мінімальні витрати навчального часу для тестування та часу викладача для перевірки робіт (адже тестування ще називають експрес-методом); швидкість отримання результатів випробування; наявність нормативної шкали, за допомогою якої визначається ступінь та якість відхилення від стандартів; можливість перевірки якості засвоєння як теоретичного, так і практичного матеріалу; урізноманітнення самого процесу навчання; використання тестів для комп'ютеризації. Актуальність питань удосконалення педагогічних оцінок на основі тестів полягає в тому, що вони

дозволяють одержувати більш тонку і об'єктивну відмінність, яка так необхідна для ефективного управління якістю навчання.

У багатьох наукових працях докладно проаналізовані і обгрунтовані в загальній кількості біля трьох десятків функцій контролю. Серед них найважливіші: контролююча, спонукаюча, дисциплінуюча, зворотного зв'язку, діагностична, коректувальна, управління навчальною діяльністю, мотиваційна, навчальна, оціночна тощо. Але всі вони зводяться до трьох загальних функцій: контролююча, виховна і навчальна. Крім того, контроль виконує специфічні функції. Це діагностична, мотиваційна, поопераційна, зворотного зв'язку, коректувальна, оціночна функції, які реалізуються в різних видах контролю. В. Аванесов визначає наступні функції тестового контролю: діагностичну, навчальну, організаційну і виховну [1].

Діагностична функція виникає із самої сутності тестового контролю: виявлення рівня структури підготовки отримання валідної діагностики на різних етапах навчання.

Організуюча функція проявляється в проведенні навчального процесу: в залежності від результатів контролю приймаються рішення викладачами і студентами.

Виховна функція пов'язана з підвищенням навчальної мотивації студента, формуванням відповідальності за результати своєї навчальної праці, самоорганізацію процесу навчання тощо.

Навчальна функція реалізується при використанні завдань у тестовій формі для виявлення прогалин, диференціації знання від незнання. У зв'язку з проходженням зовнішнього незалежного оцінювання студентами ВНЗ I–II рівнів акредитації викладачам-словесникам слід постійно готувати студентів до такої особливої форми контролю, якою є тестування. Викладачеві доцільно використовувати різноманітні тестові завдання під час проведення поточного тематичного оцінювання, широко практикувати не тільки як контрольну форму перевірки знань, умінь і навичок студентів, але і як продуктивний навчальний прийом, відпрацьовувати навички виконання тестових завдань різної форми, різного ступеня складності. Тестові завдання однаковою мірою надаються для використання під час здійснення поточного, тематичного та підсумкового (зокрема й зовнішнього незалежного оцінювання) контролю, можуть пропонуватися студентам із різними навчальними можливостями, тобто передбачати градацію завдань за ступенем складності, мати творче спрямування. Переваги тестування над традиційними формами контролю навчальних досягнень полягають також у тому, що за їхньою допомогою знімається емоційна напруженість студентів, характерна для проведення контрольних робіт, адже контроль здійснюється у формі, яка створює відчуття комфорту й розвиває позитивну налаштованість студентів щодо нього. Дидактична мета поточного оцінювання – відстежувати процес навчання й отримувати оперативну інформацію про відповідність (невідповідність) знань студентів вимогам чинної програми. Найпоширенішою формою проведення поточного контролю, крім усного опитування і самостійних робіт, є виконання педагогічних тестів, які допоможуть викладачеві вчасно відкоригувати й удосконалити навчальний процес. Поточний тестовий контроль можна здійснювати за допомогою кількох варіантів тестів, дібраних із спеціальної літератури або розроблених самим викладачем. Систематичне відстеження всіх етапів засвоєння знань у формі тестування буде стимулювати студентів до самостійної роботи під час виконання аудиторних і домашніх завдань, буде підвищувати інтерес до навчання та відповідальність за його результати. Використання тестових технологій здійснюється в три етапи: теоретична й практична підготовка викладача та студентів до проведення тестування, організація тестування.

На першому етапі викладач здійснює відбір або самостійно розробляє тестові завдання. Головними вимогами до них є відповідність меті навчання, високий ступінь валідності, багатоваріантність, побудова неправильних відповідей на основі типових помилок. Типологія тестів ураховує особливості їхніх змісту та структури. За наявністю або відсутністю варіантів відповіді виділяють тести закритої та відкритої форм; проміжною є напіввідкрита форма тестів, яка передбачає неповне або неточне формулювання відповіді. Тести закритої форми поділяються на альтернативні (наявність двох взаємовиключених варіантів відповідей), множинного вибору (наявність однієї правильної відповіді між трьома-п'ятьма з пропонуванних), встановлення відповідності (у двох частинах пропонуються переліки, між якими треба встановити зв'язок), відтворення послідовності (перекомбінування наведених даних або елементів) та ін. Деякі з цих груп поділяються на підгрупи.

З метою використання та місцем у навчальному процесі розмежовують тести навчальні й контрольні. Навчальні тести використовуються на всіх етапах роботи над матеріалом і покликані відстежити рівень оволодіння матеріалом, закріпити або повторити його. Їх головна мета – виявити прогалини в знаннях,

уміннях, навичках студентів, спрямувати їх на усунення недоліків у підготовці. З огляду на це, перевіряти такі тести можуть і самі студенти. Контрольні тести проводяться як певний підсумок роботи над вивченням теми, вони мають комплексний характер, тобто перевіряють знання й уміння, здобуті й вироблені студентами в межах одного або кількох тематичних блоків.

Другий етап включає в себе пояснення процедури, режиму, правил виконання тестових завдань, умов оформлення робіт, демонстрування алгоритмів виконання завдання, виконання тренувальних завдань. Важливим для викладача є дотримання головної вимоги просування студентів в освоєнні тестових технологій – від простих завдань до складніших. Освоєння кожної нової форми тестових завдань слід починати з детального ознайомлення з інструкцією щодо їх виконання.

На третьому етапі здійснюється виявлення типових та індивідуальних помилок, що їх допустили студенти. Аналіз результатів проводиться в довільній, найбільш зручній і звичній для викладача й студентів формі.

Викладачеві варто пам'ятати, що на виконання завдань з вибором однієї правильної відповіді треба відводити орієнтовно одну хвилину, а кількох правильних відповідей або встановлення відповідності – півтори хвилини. Важливо привчати студентів виконувати завдання не лише правильно, а й швидко, щоб максимально наблизити їх до умов, у яких студенти працюватимуть під час зовнішнього незалежного оцінювання. На цьому етапі викладачеві слід навчати студентів алгоритмів виконання тестових завдань різних форм, аналізувати результати тестування, виявляти типові помилки й визначати шляхи їх усунення. Доцільно давати студенту конкретні інструкції, як виправити виявлені помилки. Під час тематичної атестації викладач перевіряє відповідність підготовки студентів зафіксованій у програмі з української мови системі вимог до рівня і якості освіти.

Проведення тематичного контролю у формі тестування забезпечує отримання результатів, які характеризуються обґрунтовністю й об'єктивністю, а бали навчальних досягнень є більш точними та більш диференційованими, ніж ті, що одержані за допомогою традиційних форм контролю.

Підсумковий контроль студентів вимірює ступінь засвоєння змісту всіх розділів та ключових тем навчальної програми, сформованість студентів навчальних компетенцій, перевіряє відповідність знань нормативним документам з предмета, адже студенти будуть проходити державну підсумкову атестацію шляхом зовнішнього незалежного оцінювання.

Тому, слід спланувати повторення теоретичного матеріалу, правил орфографії та пунктуації, продовжити роботу з удосконалення навичок культури мовлення студентів. Особливу увагу слід приділити темам, які завжди були надзвичайно складними для учасників зовнішнього незалежного тестування, а саме: «Дзвінки та глухі приголосні звуки», «Уподібнення приголосних звуків», «Рід іменників, іменники спільного роду», «Відмінювання числівників», «Лексичні значення фразеологічних зворотів», «Складне речення з різними видами синтаксичного зв'язку» тощо.

Готуючи студентів до зовнішнього незалежного оцінювання, викладачі повинні розвивати монологічне мовлення студентів (усне і писемне), формувати вміння створювати власне висловлювання на запропоновану тему. Студентам доцільно систематично пропонувати теми для творів-роздумів на суспільно-політичні на морально-етичні теми з подальшим їх обговоренням й аналізом. Будуючи власне висловлювання, студенти мають виявити вміння дотримувати структури тексту цього типу мовлення, а також висловлювати власні думки на запропоновану тему, логічно викладати їх і доречно та правильно аргументувати, добирати приклади з літератури, інших видів мистецтва, історії тощо.

Для успішного написання роботи дуже важливо, щоб студенти могли не тільки правильно навести приклади, які розкриватимуть тему, а й пояснити їх, оцінити значення того чи іншого літературного твору чи героя. Важливо вправляти студентів не в переказуванні змісту творів або перебігу історичних подій, а вчити використовувати приклади для аналізу проблеми та переконливої аргументації. Дуже важливо також розвивати в студентів уміння стисло й чітко формулювати власні думки в письмовій формі. Саме тому слід систематично аналізувати на заняттях зміст виконаних робіт, навчати студентів розпізнавати й самостійно вправляти змістові, композиційні, стилістичні неточності й помилки.

Підготовку студентів до виконання тестових завдань з української мови слід здійснювати насамперед за моделями, пропонуваними Міністерством освіти й науки України. Ці моделі розроблено відповідно до встановлених вимог, вони охоплюють усі головні напрями комплексної мовної підготовки студентів та репрезентують усі розділи чинної програми з української мови, передбачують виконання звичних для них різнотипних завдань. Вони вибудовуються за кількома напрямками:

– завдання на перевірку рівня засвоєння студента лінгвістичної змістової лінії чинної програми (оволодіння граматичними засобами, нормами літературної мови, правилами орфографії та пунктуації, вироблення вмінь розпізнавати, аналізувати, порівнювати, групувати й класифікувати мовні явища, визначати певні граматичні категорії, розрізнявати правильні та помилкові випадки слововживання); як правило, це завдання закритого типу, тобто такі, що потребують короткої однозначної відповіді – вибрати правильне твердження, встановити відповідність між мовним поняттям та його тлумаченням або ілюструванням тощо;

– завдання на перевірку виробленості у студентів комунікативних умінь і навичок, тобто на визначення рівня засвоєння ними комунікативної змістової лінії програми; ці завдання потребують формулювання розгорнутої відповіді на запитання до прочитаного тексту, написання твору-роздуму тощо.

Отже, тестовий контроль – це ефективний засіб рівня якості знань студентів.

Тестова система оцінювання знань відповідає таким вимогам:

– відображає глибину засвоєння навчального матеріалу;
– забезпечує об'єктивність та індивідуальний підхід в оцінюванні рівня сформованості знань і якості навчання кожного студента як особистості;

– стимулює студентів до активної самостійної роботи в оволодінні професійно значущими знаннями.

Завдання вищого навчального закладу – зробити контроль рівня знань студентів передбачуваним, обов'язковим, правильним, що не відлякує, а стимулює до більш змістовного і глибокого вивчення дисципліни, до творчого пошуку.

Література

1. Аванесов В. С. Методологическое и теоретическое обоснование тестового педагогического контроля : дис. ... доктора пед. наук. - С-Пб. : Госуниверситет. С-Пб., 1994. С 205-214.
2. Аванесов В. С. Научные проблемы тестового контроля знаний / В. С. Аванесов. – М. : Исслед. центр, 1994. – 48 с.
3. Агапов В. Ю. Алгоритмы целеполагания в современных педагогических технологиях / В. Ю. Агапов, Л. М. Мишакова. – Рязань, 1994. – 33 с.
4. Гулюкина Н. А. Педагогический тест: этапы и особенности конструирования и использования : пособие для преподавателей / Н. А. Гулюкина, С. В. Клишина. – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2001. – 132 с.
5. Козленкова Н. В. Контроль степени усвоения знаний студентами сельскохозяйственных вузов (на основе тестовых заданий) : учеб. пособ. М. : Издательство МСХА, 2001. – 76 с.
6. Майоров А. И. Тесты школьных достижений: конструирование, проведение, использование / А. И. Майоров. – СПб : Образование и культура, 1997. – 304 с.
7. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
8. Дуглас Уилмс. Тестирование умений и навыков: основные принципы // Директор школы. – 1994. – № 6. – С. 14–22.
9. Федотова Л. О. Оценка качества начального профессионального образования. Академия профессионального образования / Л. О. Федотова, Е. А. Рыкова // Профессиональное образование. – М. : Издательский центр АПО, 2000. – 54 с.
10. Чельникова М. Б. Методические рекомендации по разработке педагогических тестов для комплексной оценки подготовленности студентов в вузе / М. Б. Чельникова и др. – М. : Исслед. центр подготовки специалистов, 1995. – 77 с.

УДК 76.021:7.021.34

Триколенко Софія, м. Київ

МИСТЕЦТВО, ЩО ОКРИЛЮЄ

В статті розглядаються міждисциплінарні зв'язки предмету «Рисунок, живопис, скульптура», основна увага акцентується на цікавій, виразній та важливій для розвитку творчого мислення й візуального сприйняття техніці малювання м'якими матеріалами. Називаються основні прийоми, застосовувані учнями і студентами під час роботи м'якими матеріалами, подається аналіз особливостей різних стилів та напрямів.

Ключові слова: мистецтво, рисунок, живопис, пастель, суха пастель, масляна пастель, стилізація, композиція, техніка.

The article deals with the interdisciplinary links of the subject «Drawing, Painting, Sculpture». The focus is on drawing with soft materials, which is interesting, expressive and important for the development of creative thinking and visual perception. The main techniques used by the students when working with soft materials are identified. The peculiar features of different styles and trends are analyzed.

Keywords: art, drawing, painting, pastel, dry pastel, oil pastel, stylization, composition, technique.

На сьогоднішній день Національний авіаційний університет готує фахівців не лише з безпосередньо авіаційних професій, а й із суміжних, без яких нині неможливо уявити існування авіасполучення. Мова йде, зокрема, про архітектуру і дизайн, які в даному контексті служать для створення зручних, безпечних та естетично привабливих будівель аеропортів, а також різноманітної друкованої і віртуальної продукції, що супроводжує функціонування цивільних авіаперевезень. Завдяки сучасним інформаційним технологіям майбутні архітектори і дизайнери мають змогу виконувати багато завдань на комп'ютері, проте найважливішим аспектом становлення творчої особистості майбутнього дизайнера чи архітектора є вміння створювати найперші ескізи й цілі концепції вручну. Вміння працювати руками формує відчуття пропорцій, сприйняття кольору і здатність мислити в межах певної стилістики. Навчання з художніх дисциплін здійснюється кафедрою основ архітектури і дизайну Навчально-наукового інституту аеропортів, і включає в себе цикл завдань, які мають розвивати певні навички. Вивчення основ архітектури та дизайну потребує засвоєння прийомів роботи різноманітними художніми матеріалами, які дають можливість досягти певних візуальних ефектів.

До питання використання сучасних матеріалів під час вивчення творчих дисциплін вже неодноразово зверталися викладачі кафедри основ архітектури і дизайну Навчально-наукового інституту аеропортів. Зокрема, техніки рисунку та живопису розглядали В. Правдохін, Г. Артеменко [1], особливості композиційних рішень й технік О. Калініченко [2], місце графічних мистецтв у контексті загальних культурно-мистецьких процесів розглянула І. О. Солярська [3]. Велику увагу всім етапам рисунку приділяє О. Трошкіна [4]. Окремі аспекти розвитку творчого мислення учнів та студентів у царині живопису й графіки подані в статтях С. Триколенко [5].

На сьогоднішній день існує чимало підручників та посібників, що комплексно подають теоретичний та поетапний практичний матеріал з дисциплін рисунку та живопису. Проте роботі м'якими матеріалами відводиться відносно небагато уваги. Здебільшого вона представлена альбомами, ілюстрованими майстер-класами та іншими видами візуальних матеріалів. В даній статті ми прагнемо зацентувати увагу саме на особливостях роботи м'якими матеріалами, коротко подати їх основні характеристики і принципи роботи.

Ми пропонуємо зосередити увагу на одній з найбільш ефектних й цікавих технік, які вивчаються в межах дисципліни «Рисунок, живопис, скульптура». Мова йде про малюнок м'якими матеріалами. Серед матеріалів для рисунку та графічних робіт м'які матеріали посідають особливе місце. Вони поділяються на монохромні та кольорові, часто комбінуються в триколірну гамму. До класичних м'яких матеріалів, застосовуваних й досить поширених нині, відносяться вугілля, сангіна, сепія, крейда, кольорова пастель. Аспектам роботи з різними типами матеріалів присвячена дана стаття.

Матеріали, які мають обмежену кольорову гамму, часто використовуються самостійно, або ж комбінуються один з одним. Зокрема, надзвичайно поширеною є трикольорова гамма – чорний (соус, вугілля), коричневий (сангіна, сепія) та білий (крейда). Таке поєднання є характерним для класичних академічних постановок, чимало зразків кінця XIX – першої половини XX ст. представлено у фондах Санкт-Петербурзької академії мистецтв і Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури в Києві. Двокольорові роботи (чорний + білий, коричневий + білий) також набули поширення в зазначений історичний період. М'які матеріали застосовувалися, здебільшого, для начерків та замальовок фігур людей і тварин, оскільки їх використання передбачає порівняно швидку роботу й можливості розтирання для додаткових ефектів. Рідше можна зустріти малюнки натюрмортів, пейзажем. Часто м'які матеріали використовувалися для ескізування і малювання картонів майбутніх композицій.

Кольорова пастель перебуває на межі рисунку і живопису, проте через відсутність необхідності додавання води її варто віднести безпосередньо до рисунку, не зважаючи на практично безмежну кольорову палітру. Кольорова пастель поділяється на суху й масляну. Суха надає більші можливості для кольорового заповнення всієї площини малюнку, і передбачає більш вільні прийоми обробки – розтирання, змазування, витирання. Її перевагою на фоні інших матеріалів є здатність передати максимально реалістично кольорову

гамму і світло-тіньову градацію предмета, а також вивести окремі фрагменти натюрморту в категорію плаского декоративного рисунку. На етапі підбору матеріалів художники шукають папір підходящого кольору та відтінку – адже пастель найкраще виглядає саме на тонованому папері. Не варто уникати яскравих кольорів, якщо їх використання виправдане художнім задумом. Підбираючи відтінок фону, необхідно орієнтуватися на різні чинники – на загальний колорит роботи, на колір однієї чи кількох драпіровок, кольори предметів, та ін.

Робота з масляною пастеллю складніша – вона практично не розтирається, не піддається змазуванню, не витирається. Масляна пастель залишає жирний ареол довкола місця нанесення, тому працюючи з нею, необхідно повністю закривати кольором всю основу. Не бажано поєднувати в одній роботі суху та масляну пастель, оскільки вони, дисонуючи між собою, руйнують цілісність малюнку. Перевагою масляної пастелі є її стійкість і насиченість кольору – вона не потребує багатошарового нанесення і додаткового закріплення по завершенні роботи.

Робота м'якими матеріалами передбачає тонований папір. У період становлення академічних технік тонування здійснювалося природними барвниками – настоєм цибульного лушпиння, заваркою чаю, бузиною та ін., що зумовило певний спільний колорит для всіх класичних зразків. З 60-х рр. ХХ ст. популярності набуло малювання на крафті, який був поширеним на території СРСР. Найбільш складні та дорогі за собівартістю роботи виконувалися на дрібному наждачному папері та замші. Досить часто дефіцит основи потрібного кольору спонукав художників самостійно фарбувати папір в потрібний колір темперними або гуашними фарбами.

За часів перебудови стали доступними кольорові картони й папір, здебільшого італійського виробництва. Поступово кольорова гамма пропонованого паперу, а також його платність і фактура стали безмежними, початок ХХІ ст. позначився вибухом робіт, створених на різнокольоровій основі. Розглядаючи наведені приклади, можна дійти висновку, що саме зараз техніки м'яких матеріалів досягли кульмінації свого розвитку.

Для роботи кольоровою пастеллю характерне залучення подібного до загального колориту роботи, або ж навпаки, протилежного за спектром кольору основи. Білий папір не вигідно виглядає в роботах пастеллю – адже ця техніка унеможливує повне заповнення листа кольором, і білі цятки, залишені фактурою паперу, в завершеному творі здаються незакінченими, вириваються з загального тону. Натомість кольорова основа створює відчуття готовності, здійсненності творчого задуму.

Обмежена палітра, або ж взагалі єдиний колір м'якого матеріалу на кольоровому тлі сприймається як активне тло, тому підбір потрібного кольору і тону тут надзвичайно важливий. Для роботи темними відтінками соусу, сангіни й сепії краще обирати основу світлих тонів, натомість рисунки крейдою та світлим соусом краще виглядають на темних листах. Універсальною тональністю для всіх відтінків матеріалів обмеженої гамми продовжує залишатися природній колір крафту – світло-коричневий, іноді сіруватий: на його тлі коричневі, чорні, сірі й білі кольори сприймаються органічно. При цьому виникає певне відчуття ретроспективи, адже коричневу вато-сірий, чорно-білий колорит та обмежена палітра асоціюються зі старими фотографіями.

Архіви кафедри Основ архітектури і дизайну містять безліч робіт, виконаних студентами в різні періоди навчання, які демонструють багатство їхньої творчої уяви та широкий спектр можливостей цієї унікальної техніки. Викладачі кафедри часто проводять виставки архівних робіт, щоб дати можливість всім бажаючим ознайомитися з кращими зразками художніх творів. Засвоєнню матеріалу сприяють посилені міждисциплінарні зв'язки й участь в майстер-класах, які проводять викладачі: студенти можуть побачити процес створення художнього твору, засвоїти навички практичної роботи з матеріалами [6, с. 247].

Студенти спеціальностей «Архітектура» і «Дизайн» мають змогу вивчити всі аспекти роботи м'якими матеріалами та на їх основі віднайти свій власний творчий почерк, а також індивідуальну техніку, яка надалі стане основою творчості. Адже в сучасному глобальному світі для досягнення успіху необхідно вміти розробляти унікальні, новаторські творчі концепції, які зроблять імена майбутніх архітекторів та дизайнерів всесвітньовідомими.

Щороку архіви кафедри Основ архітектури та дизайну Навчально-наукового інституту аеропортів поповнюються цікавими класичними й модерновими зразками робіт, виконаних різними м'якими матеріалами в різноманітних техніках. Часто студенти залучають елементи підфарбовування, стилізації, кола жування. Таким чином виникають нові теми для теоретичних досліджень, метою яких є огляд загальних тенденцій сучасного графічного мистецтва й окремих напрямів, та навіть творчості певних

особистостей.

Література

1. Артеменко Г. О. Пленерна практика : метод. рекомен. до виконання індивідуальної та самостійної роботи \ уклад. Г. О. Артеменко. – К. : НАУ, 2014. – 56 с.
2. Калініченко О. В. Композиція : метод. рекомен. до виконання домашніх завдань та контрольних робіт \ автор-уклад. О. В. Калініченко. – К. : Вид-во Нац. Авіа. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 44 с.
3. Солярська І. О. Історія мистецтв : практикум для студентів напряму 6.060102 «Архітектура» \ уклад. : І. О. Солярська. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 41 с.
4. Трошкіна О. А. Рисунок голови людини : посіб. \ Трошкіна О. А., Михалевич В. В. – К. : НАУ, 2012. – 128 с.
5. Триколенко С. Т. Квітка Сонця \ С. Т. Триколенко \ Мистецькі грані. – 2015. – № 2 (61). – С. 4.
6. Триколенко С. Т. Залучення творчої молоді до виставкових проєктів як невід'ємна складова мистецької освіти / С. Т. Триколенко // Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад : матер. II Всеукр. наук. практ. конф., 25 трав. 2015 р., м. Київ : зб. матер. конф. / наук. ред. Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2016. – С. 246–248.

УДК: 801.675.2

Федірко Наталя, м. Харків

ПРОДУКТИВНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті аналізуються сучасні підходи та методи викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах різного професійного спрямування. Метою є виокремлення методичних напрямків, що реально підвищують ефективність викладання іноземної мови за умов прогресу інформаційних технологій та прискорюють цей процес. Вміле поєднання традиційного, граматико-перекладного, когнітивно-комунікативного, тандемного та інших інтерактивних методів і технологій у контексті профільного напрямку навчання та професійної підготовки студента дає бажані результати.

Ключові слова: комунікативна компетентність, інтерактивні методи, інноваційні технології, освітній процес, дискурс, мовне середовище, методичні напрямки, ефективність викладання.

The article analyzes modern approaches and methods of teaching foreign languages in higher education institutions of different professional direction. The aim is to identify methodological areas that really increase the efficiency of teaching a foreign language in view of the advances in information technologies and improve the teaching process. A skillful combination of the traditional, grammar-translation, cognitive-communicative, tandem and other interactive methods and techniques in the context of the specialized instruction and professional training of a student can yield desired results.

Keywords: communicative competence, interactive methods, innovative technologies, educational process, discourse, linguistic environment, methodological areas, teaching efficiency.

Інформаційне суспільство є новим етапом розвитку людської цивілізації, якій властиве наростання швидкості комунікаційних процесів, а останнім часом – фактично експоненційне прискорення цих процесів. Однією з основ цих явищ є науковість технологій та мережа Інтернет. Наразі розповсюдження Інтернет на всі сфери життєдіяльності індивідів та соціальних груп стало одним з визначальних чинників соціально-економічного розвитку суспільства. Перехід до індустрії знань веде до того, що виробництво та розподіл інформації стають головними царинами діяльності сучасних суспільств. Інтеграційні процеси глобального та пан'європейського порядку підвищують потребу міжнаціональної комунікативності. В умовах динамічного розвивання кордонів проблема постає дуже нагально.

У контексті вищезазначеного особливої актуальності набуває проблема полегшення та прискорення вивчення іноземних мов. Адже мова, як відомо, є основною знаковою системою людського мислення, а володіння іноземними мовами є одним з головних чинників соціальної інтеграції в умовах розвивання кордонів у глобалізованому світі. Тим паче, саме через вивчення дисципліни «Іноземна мова» у студентів виявляються основні характеристики професійного мислення, насамперед, це мислення формально-логічне, якому властиві системність, дедуктивність, термінологічна правильність [5, с. 198]. Відтак, удосконалення методики викладання іноземних мов наразі стає особливо актуальним. Як зазначає російська дослідниця Є. Когтева, «необхідною умовою досягнення цієї мети є створення інформаційно-освітнього середовища (ІОС) – системи освітніх ресурсів та інструментів, які б забезпечили реалізацію основної програми навчального закладу, а також наявність висококласних педагогів, готових працювати в нових умовах, що

змінюються» [4, с. 168]. Далі авторка справедливо зазначає, що традиційний граматико-перекладний метод понад двісті років визнавався провідним у вивченні іноземних мов. А в сучасних умовах, коли пріоритетною метою вивчення мови в немовних навчальних закладах є досягнення комунікативної компетентності, з'явився комунікативний метод, що подається у програмах як головний, а насправді таким не став [4, с. 169]. З одного боку, так є через пасивне позиціонування студента, де активним учасником освітнього процесу є тільки викладач, з іншого – через відсутність відповідного мовного середовища. Сучасні методисти розробили когнітивно-комунікативний метод, що спирається на принципи когнітивної психології, де студент є не лише об'єктом викладання, а й активним учасником [4, с. 170]. Але й у цьому разі відсутність мовної компетентності, яка посилюється психологічними перешкодами перед входом у живе мовлення, не дозволяє отримати бажаний результат. Відтак авторка схиляється до надання переваги еклектичному підходу, але не як випадковому наборові методик, а логічній системі найефективніших методів, запозичених із різних, часто навіть протилежних за суттю, але таких, що, будучи застосовані спільно, покращують результат. Позитивними особливостями цього підходу дослідниця вважає саме полівалентність, гнучкість і адаптивність [4, с. 171].

Пошук прогресивними викладачами нових, більш ефективних методик викладання підводить багатьох фахівців до інтерактивних, діалогових (а часто й полілогових) методів, якими твориться емоційно позитивний навчально-тренувальний «перформанс» [3].

Метою нашого дослідження є виокремити саме ті методичні напрямки, що реально допомагають не тільки підвищити ефективність викладання іноземної мови, а й дозволять суттєво прискорити цей процес за умов наростання швидкості прогресу інформаційних технологій та конкретно в ситуації українського освітнього процесу.

Як справедливо зауважує методист С. Долгіх, у галузі гуманітарних знань запровадження технологічних інновацій у викладання вимагає обережності та обміркування, враховуючи на кожному кроці специфіку викладання та засвоєння гуманітарної дисципліни. Далі автор робить застережний висновок про те, що «(...) ми не завжди маємо позитивний результат від застосування технічних і технологічних засобів в освітньому процесі з точки зору виховного ефекту, тому їх слід використовувати як додатковий засіб поряд із традиційною освітою» [2, с. 111]. Багато викладачів, особливо ті, хто активно працює над собою та вміє належним чином організувати навчальну групу, спонукати студентів до самостійної навчальної активності, відзначають швидкі позитивні результати: «використання інтерактивних форм у викладанні іноземної мови дозволяє збільшити час мовної практики на заняттях кожного студента, досягти належного засвоєння матеріалу усіма учасниками групи» [7, с. 67]. Але, як справедливо зазначає професор Н. Шемякіна, «...ЕЗН не замінюють традиційні методи навчання, а значно підвищують їх ефективність» [8, с. 77]. Зокрема, відзначаючи беззаперечні переваги дистанційного навчання та успішне використання «тандемної» методики вивчення іноземної мови, фахівець А. В. Панова наголошує, що вона «стає неефективною, якщо застосовується ізольовано, відтак, викладачам слід навчитися інтегрувати методики, використовувати їх у комплексі, аби досягти високих результатів у викладанні, а також у навчанні та вихованні майбутніх спеціалістів» [6, с. 120]. На вмілому та комплементарному поєднанні різних інтерактивних методів наголошують фахівці наукового містечка Корольов. Ця група спеціалістів має цікавий досвід отримання позитивних результатів застосування інтерактивних технологій – спеціального програмного забезпечення, що працює в режимі діалогу з користувачем і дозволяє керувати навчальним процесом [1, с. 3–4]. Зокрема, автори зазначають, що мають широку практику застосування таких методів навчання: «взаємодія через команди та маніпуляції за допомогою інтерфейсу «людина-машина»; обмін даними різних форматів (аудіо, відео, графічні тощо); використання інтерактивної дошки в навчальному процесі» [1, с. 4]. Проте автори застерігають від надмірного захоплення тільки саме цими технологіями, бо «існує досить багато методів для інтерактивної обробки даних, але всі вони мають як свої переваги, так і вади. Головна ідея полягає в поєднанні різних шляхів візуалізації для подолання вад одного з них» [1, с. 7]. Наведені вище зауваження стосуються інтерактивних технологій у широкому сенсі, в навчальному процесі взагалі, і видно з усього, що вони є справедливими й для викладання і засвоєння матеріалу з іноземних мов.

З усього проаналізованого вище видно, що основною перешкодою у вивченні іноземної мови на сучасному етапі є відсутність автентичного мовного середовища, а разом із цим – і мовної активності студента, внутрішньої потреби власне говорити іноземною мовою, що вивчається за програмою навчального закладу. У цій ситуації дуже доречними є сучасні ІТ-технології, що дозволяють проводити наукові дослідження, проекти спільно з іноземними колегами. Живе спілкування впродовж обговорення

фахових проблем, нагальна і справжня потреба професійного порозуміння швидко й майже мимоволі вводять студента (слухача, аспіранта) в іншомовний дискурс і мовна компетентність тільки зростає. Але без граматики-перекладного методу неможливо навчити грамотно писати та взагалі працювати з текстами. Завданнями методистів є розробка програм, що відповідають не просто певній професійній галузі, що за її профілем навчається студент, а відповідно до останніх, актуальних, ба навіть модних тенденцій профільної галузі, що їх доречно враховувати саме зараз. Отже, викладач має бути, скажімо так, «у тренді», в курсі не лише сучасних методик, а й наявної саме зараз специфіки професійного дискурсу саме того фаху, що його здобуває конкретна навчальна група. Таким чином, у сучасних умовах найкращий результат дає не одна певна методика, а раціональний баланс між традиційним граматики-перекладним і когнітивно-комунікативним, «тандемним» та іншими діалоговими та полілоговими інтерактивними навчальними технологіями, що спонукають студента до активного навчання в умовах вміло змодельованих викладачем ситуацій мовної практики.

Література

1. Аббасова Т. С. Методы интерактивного анализа данных в телекоммуникационных системах / Т. С. Аббасова, Д. М. Двоглазов, Т. Ю. Гузнаев // Современные образовательные технологии, используемые в очном, заочном и дополнительном образовании [Текст] / сб. – Королев МО : Изд-во «Канцлер», ФТА, 2014. – 426 с. – С. 3–8.
2. Долгих С. В. Инновационные образовательные технологии в преподавании гуманитарных и экономических дисциплин // матер. междунар. науч.-техн. конф. ААИ «Автомобиле- и тракторостроение в России: приоритеты развития и подготовка кадров», посвященной 145-летию МГТУ «МАМИ», 2005. – С. 104–112.
3. Карплюк С. О. Проблема розробки та впровадження інноваційних освітніх технологій // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 39. - Педагогічні науки. - Житомир, 2008 р. – С. 118–121.
4. Когтева Е. В. Некоторые подходы к обучению иностранным языкам в неязыковом ВУЗе в свете модернизации образования // Современные образовательные технологии, используемые в очном, заочном и дополнительном образовании / сб. трудов по матер. Междунар. науч.-практ. Интернет-конференции 20 декабря 2013 г. – С. 167–172
5. Красикова Т. И. Приоритетные направления в обучении иностранным языкам в неязыковом ВУЗе // Современные образовательные технологии, используемые в очном, заочном и дополнительном образовании / сб. трудов по матер. Междунар. науч.-практ. Интернет-конференции 20 декабря 2013 г. – С. 197–200
6. Панова А. В. Перспективные методики дистанционного преподавания иностранных языков // Электронное образование: перспективы использования SMART-технологий : матер. III Междунар. науч.-практ. видеоконференции (г. Тюмень, 26 ноября 2015 г.) / под ред. С. М. Моор. – Тюмень : ТюмГНГУ, 2016. – 170 с. – С. 118–120.
7. Хоменко О. Ю. Ефективність використання інтерактивних методів навчання у викладанні іноземної мови професійного спрямування у вищій школі // Інноваційні технології навчання іноземних мов професійного спрямування : матеріали доп. наук.-метод. семінару (Київ, 23 лютого, 2017 р.) / ред. кол.: О. В. Василенко, І. Г. Галдецька. – К. : Нац. Акад. внутр. справ, 2017. – 82 с. – С. 65–68.
8. Шемякіна Н. В. Використання електронних засобів навчання у процесі викладання іноземних мов // Інноваційні технології навчання іноземних мов професійного спрямування : матеріали доп. наук.-метод. семінару (Київ, 23 лютого, 2017 р.) / ред. кол.: О. В. Василенко, І. Г. Галдецька. – К. : Нац. Акад. внутр. справ, 2017. – 82 с. – С. 74–78.

УДК 330.341

Федулова Любов, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ УПРАВЛІНСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розкрито сутність інноваційно-креативного мислення та виявлено його вплив на процес підготовки фахівців з управління та бізнесу. Визначено передумови формування творчих здібностей при викладанні управлінських дисциплін.

Ключові слова: креативне мислення, творчі здібності, управлінські дисципліни.

The article presents the essence of innovative and creative thinking and shows its influence on the process of training professionals in management and business. The pre-conditions for development of creative abilities in teaching of management disciplines are established.

Kyuchevi of word: *creative thinking, creative abilities, management disciplines.*

Посилення конкуренції в умовах інтеграції економіки України в європейський простір, різноманіття управлінських функцій і зростаюча складність проблем соціального характеру вимагають зміни підходів до підготовки фахівців з управління. Зазначене актуалізує стратегічне завдання, що стоїть перед сучасною освітньою системою, у напрямі переходу до концепції навчання, спроможного сформувати фахівця з високою творчою активністю, що уміє креативно мислити та генерувати інноваційні ідеї. Однією з умов, якій повинна відповідати сучасна система освіти, є підготовка особи з високим рівнем інтелекту, кваліфікованого фахівця, спроможного до творчої роботи і професійного зростання, здатною до освоєння і впровадження інформаційних та цифрових технологій в практику управлінської діяльності. Важливою передумовою такого підходу є інтеграція форм і методів навчання. Однак на практиці впровадження принципів сучасної організації навчального процесу на засадах інноваційності та креативності викликає труднощі, обумовлених, перш за все, недостатньою увагою до формування творчого мислення з прагматичним контекстом.

У зарубіжній науковій думці серед найбільш значимих сучасних розробок з питань розвитку нового типу економіки й, відповідно, формування нового типу мислення, є теоретичні аспекти креативної економіки, визначені тенденції розвитку креативних індустрій, оцінка динаміки просторового розміщення креативних кластерів, залежність добробуту від креативних професій, механізми фінансування креативних проектів та інші [1–3].

Питанню розвитку творчих здібностей студентів, а також навчанню їх творчому підходу до організації будь-якої справи присвятили свої роботи багато дослідників. Серед них слід зазначити таких вчених як А. Маслоу, П. Торренс, Дж. Гілфорд, Г. Айзенк, Г. Альтшуллер та інші, які розглядали питання теоретичного обґрунтування методики творчого навчання, виявляли механізми творчої діяльності і природи креативного мислення. Однак, в сучасній управлінській діяльності все більш звичними стають запити працедавців, які в переліках вимог до кандидатів на різні посади – від керівників функціональних підрозділів до менеджерів великих корпорацій – все частіше зазначають креативність, творче мислення, що вимагає проведення додаткових досліджень. Особливої уваги потребує питання підвищення якості освіти молодого покоління, як основного носія ідей інноваційно-креативної економіки.

Мета статті – розкрити сутність інноваційно-креативного мислення та охарактеризувати його вплив на процес підготовки фахівців з управління та бізнесу з подальшим визначенням та обґрунтуванням передумов формування творчих здібностей при викладанні управлінських дисциплін.

Дослідження показують, що в економічному напрямі в усьому світі уряди країн заклопотані питанням щодо створення нових можливостей для молоді, вибору форм та методів підготовки фахівців, щоб ті володіли необхідними навичками використання наявних можливостей. За прогнозами експертів, до 2020 р. зміняться більше 1/3 знань і навичок, важливих для сьогоdnішньої трудової діяльності. Таким чином, як зазначається в Доповіді про розвиток людини, опанування навичками, необхідними для XXI століття, повинно стати складовою процесу освіти протягом життя, спрямованої на критичне мислення, колаборативність, креативність і комунікативність (табл. 1.).

Таблиця 1.

Потреби в знаннях і навичках в XXI ст.

Методи мислення	Інструменти праці	Методи роботи	Навички, необхідні для життя
Креативність Критичне мислення Вирішення проблеми Прийняття рішень Навчання	Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) Інформаційна грамотність	Комунікативність Коллаборативність	Громадянська позиція Життя і професійна діяльність Особиста і соціальна відповідальність

Джерело: [4].

У контексті зазначеного, результативність підготовки управлінських кадрів повинна забезпечуватись, по-перше, через адресну систему навчання, тобто навчання студентів з одночасним проходженням професійної практики на конкретних підприємствах; по-друге, за допомогою розробки освітніх програм на основі

професійних стандартів, що передбачає здобуття студентами ключових компетенцій; по-третє, шляхом експертної оцінки підприємствами якості освітніх програм і навчальних планів; по-четверте, активним залученням фахівців-практиків до навчального процесу; по-п'яте, формуванням можливостей для впровадження передових наукових результатів в діяльність підприємств шляхом переорієнтації наукових досліджень, що проводяться базовими вищими навчальними закладами, на конкретні технологічні завдання, поставлені підприємствами, і включення результатів цих наукових досліджень у зміст дисциплін, що викладаються.

Сьогодні роль університетів у економічному розвитку країни щодалі частіше розглядають аналітичні центри багатьох країн світу. Відомо, що в передових країнах саме університети вважаються головними розробниками інновацій, забезпечують зайнятість, впливають на розвиток підприємництва в регіонах тощо. Дедалі більше уваги в світі приділяють ринку освітніх послуг, розглядаючи його і як значний експортний потенціал країни. Так, у США вища освіта – п'ята у грошовому обчисленні стаття експорту американської економіки, в Австралії освітня галузь – третє найбільше джерело бюджетних надходжень в економіку країни, в Канаді міжнародна освіта визнана суттєвим фактором у створенні нових робочих місць та покращенні добробуту (уряд країни планує до 2022 р. удвічі збільшити кількість іноземних студентів – до 450 тис. осіб, що призведе до зростання витрат іноземних студентів у країні до 16,1 млрд дол. і створить щонайменше 86,5 тис. нових робочих місць) [5].

Як свідчать передові практики, новий етап у розвитку управління спрямований на формування його креативної школи, яка вже зараз будується на принципах, частково окреслених національними і європейськими дослідниками: холізм, який об'єднує управління у всеохоплюючу організаційну функцію, коли кожен з працівників, який стикається у своїй роботі з людьми, являється менеджером; синергія, як уміння об'єднати виробничу, технологічну, економічну і управлінську ефективність; практичність, яка викликає не лише реакцію на проблеми і ситуації, що створюються середовищем, а й моделювання та реалізацію ефективних для організації змін середовища; глокальність (від англ. global+local) – «думати глобально, діяти локально» – зосередження власних зусиль на досягненні загальноорганізаційних; унісолізація (від англ. universal+social) – міждисциплінарний підхід до аналізу середовища і реалізації управлінських рішень на основі багатогалузевих знань екології людини; гуманізація (від англ. Human being+management) як всеохоплюючий організаційний вплив (зокрема, багатонаціональних корпорацій і міжнародних організацій) на формування бажаних для себе середовища і поведінку людини – від визначення перспективних цілей до встановлення межі створення, поширення і розподілу знань; пожертва, на відміну від класичних поглядів на людину в організації, зміна вектору від досягнення власних цілей за рахунок організації на підпорядкованість власних цілей організаційним; інтуїтивність, за якої рішення приймаються не на основі соціо-технічного аналізу, а ґрунтуються на інтеграції знань, логіки і досвіду; фасилітація, тобто створення і управління самостійними командами професіоналів, здатних вирішувати будь-яку поставлену задачу, без втручання у їх операційну діяльність.

За таких умов, на сучасному етапі розвитку освіти відбувається переусвідомлення ролі цінності знань, що набувають студенти, тому що сьогодні суспільству необхідний творчий фахівець, здатний самостійно орієнтуватися в стрімкому потоці науково-технічної інформації, критично мислити, виробляти і аргументувати свою точку зору. Завдання розвитку творчих здібностей і професійних компетенцій основної маси студентів при викладанні управлінських дисциплін є соціальним замовленням суспільства, що вимагає перенесення акценту з передачі студентам переважно готових наочно-дисциплінарних знань на організацію їх спільної активної пізнавальної креативної діяльності в учбовому процесі.

Слід зазначити, що термін «креативність» найчастіше пов'язується з питаннями науки і мистецтва, з можливістю генерувати оригінальні ідеї. Погоджуємося з думкою, що по відношенню до управління важлива не лише нетрадиційність, але й корисність і, звичайно, здатність реалізовуватися на практиці, що необхідно враховувати при навчанні майбутнього фахівця [6, с. 11]. Креативність, як характеристика особи керівника сучасної організації є ключовим ресурсом економічного і соціального розвитку інноваційно орієнтованих суспільств. В той же час, креативність - це багатовимірний і особливий феномен, з точки зору того, що є значимим особовим ресурсом, який дозволяє людині брати участь в діяльності на будь-якому етапі інноваційних процесів. Зокрема, відомий американський учений Дж. Гілфорд виділив основні параметри креативності: гнучкість, оригінальність, розробленість, допитливість; здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі; здібність до виявлення і постановки проблем; здатність вирішувати проблеми, тобто здібність до аналізу і синтезу та інше [7].

Існують різні підходи до пояснення умов виникнення творчого мислення, зокрема багатьма авторами констатується, що таке мислення реалізується, як правило, в творчі рішення і застосовується у випадках, коли недостатньо інформації для ухвалення раціонального рішення, коли важко встановити причинно-наслідкові зв'язки і прогнозувати наслідки рішень. Наприклад, у вертикально-інтегрованих компаніях, що мають складну організаційну структуру. В умовах, якщо креативний клас досяг стану ресурсності, що дозволяє діяти автономно і бути готовим до колективних креативних практик, вирішальним моментом стає управлінська дія, започаткована на забезпеченні цілісності та інтерактивної суб'єктної взаємодії.

Дослідження особливостей управлінської діяльності показали, що представники даного фаху, повинні самостійно ставити перед собою нові завдання в своїй сфері й вирішувати їх нестандартно, творчо. Такі обставини вимагають від них універсальності знань та умінь в сфері своєї діяльності, здатності застосовувати їх в різних ситуаціях, постійно оновлювати їх і удосконалювати, бути цілеспрямованими, вимогливими до себе і до підлеглих. В умовах жорсткого бізнес-середовища сучасному фахівцеві необхідно розуміти сутність проблеми, що виникає, здійснювати її аналіз, комплексно оцінювати отриманий результат. Зазначене вимагає самоудосконалення і самореалізації, самокритичності, здатності відмовитися від застарілих звичок і поглядів, уміння працювати в команді, проявляти лідерські якості, правильно розподіливши функціональні обов'язки, володіти науковими методами пізнання, що й складає креативний потенціал сучасного фахівця [8]. Проте, як показує практика, інноваційно-креативному мисленню обов'язково потрібно учити (хоча у багатьох цей вид пізнавальної діяльності розвинений від природи краще). Важливо формувати та розвивати здібності, які дозволяють швидше застосовувати творчий підхід як в учбовій, так і в професійній управлінській діяльності, серед яких, зокрема, такі: здатність оцінювати різні ідеї або завдання за відповідними критеріями; високий розвиток аналітичних здібностей; уміння синтезувати інформацію; здатність інтегрувати різні функції, багатоваріантність підходів; швидке розуміння сутності ідеї, процесу, предмету; оригінальність в мисленні; інноваційна спрямованість самостійних відкриттів.

При формуванні зазначених вище здібностей, основними технологіями, які використовуються в процесі навчання, й які можуть привести до розвитку креативного мислення, вважаються проблемно-пошукові; дослідницькі; групові. Проте практична реалізація такого підходу до вивчення управлінських дисциплін вказує на існування низки труднощів. Так, для самостійного вирішення виниклої проблеми в складній управлінській ситуації, той хто навчається має бути вже досить компетентним, здатним усвідомлено бути залученим до пошуку і аналізу релевантної інформації. Отже, формуючи креативний тип мислення, викладач не може відхилитися від усвідомленого управління тим, хто навчається, при цьому враховуючи особливості управлінської діяльності та ступінь попередньої підготовки та обов'язково використовувати міжпредметні зв'язки з іншими навчальними дисциплінами (психологія, соціологія, маркетинг, політологія та ін.). У той же час, за умови застосування новітніх інформаційних і педагогічних технологій, методів навчання на основі ІКТ стало можливим змінити роль викладача, зробити його не лише носієм знань та інформації, але й ініціатором та організатором самостійної творчої роботи майбутніх управлінців.

Практика сучасної бізнес-освіти показує, що у формуванні креативної активності майбутнього фахівця-управлінця суттєву роль відіграє такий інноваційний метод роботи зі студентами як кейс-метод. При сучасній актуалізації даний метод сприяє не лише освоєнню учбової інформації, але й навчає важливим для сучасного менеджера компетенціям. Слід зазначити, що якщо в попередні роки метод аналізу кейсів вважався найбільш прийнятною, на думку багатьох дослідників, інтерактивною технологією, спрямованою на формування нових психологічних умінь, то на даний час ця форма роботи дозволяє викладачеві створювати такі ситуації, які дозволили б студентам вийти за рамки власної позиції і допомогти креативно реалізовувати можливості спільної діяльності, необхідної для майбутніх керівників. При цьому, при здійсненні кейс-технології, як показує наша практика, важливим є вихідний матеріал для аналізу управлінської ситуації, який повинен відображати реальні різнопланові управлінські проблеми.

Одним із способів формування і розвитку професійної, соціальної, творчої особи студентів управлінських спеціальностей є проектна діяльність. Саме даний вид діяльності дозволяє студентів розкрити свій творчий потенціал, проявити свої знання, дослідницькі здібності, самостійність, активність, креативність, уміння стратегічно планувати свою діяльність і добиватися очікуваних результатів, уміння працювати в команді. В умовах здійснення інноваційного процесу креативний менеджмент більш ефективно реалізується на передпроектній і проектній стадіях інноваційного циклу, завданням яких є формування і відбір нових ідей для їх практичної реалізації в креативних проектах. Серед відомих

методологій підготовки проектів заслуговує на увагу так звана *активна технологія*, що відрізняється можливістю підготовки проектів з врахуванням п'яти параметрів (вартості, тривалості, ризику, цільових техніко-економічних вимог, економічного ефекту), а також можливістю страхування ризику й активного діалогу між замовником і керівником проекту. Особливістю технології активного управління проектами є визначення креативної пропозиції, що входить складовою в інвестиційно-інноваційний проект. У свою чергу креативна пропозиція складається із двох послідовно пов'язаних складових: креативної ідеї й інноваційного рішення. Креативна ідея відповідає пошуку технології споживання, що відрізняється новизною ринку (сегмента, частки ринку). Інноваційне рішення відповідає пошуку конкурентоспроможної технології виробництва. Слід зазначити, що розробка й оцінка моделі креативної пропозиції й проекту в цілому ґрунтується на побудові ієрархічної й поетапної інформаційно-логічної моделі, що у свою чергу є основою побудови мережевої моделі проекту.

Ще один метод, який сьогодні набирає популярності при підготовці фахівців – це *веб-квест* як комплексне завдання, оцінка виконання якого повинна ґрунтуватися на декількох критеріях, орієнтованих на типи проблемного завдання і форму подання результату. Зокрема, Берні Додж рекомендує використовувати від 4 до 8 критеріїв, які можуть включати оцінку: дослідницької і творчої роботи, якості аргументації, оригінальності роботи, навичок роботи в мікрогрупі, усного виступу, мультимедійної презентації, письмового тексту і тому подібне [9].

Що стосується класичного виду заняття – проведення лекції, сьогодні надзвичайно важливо не просто давати в лекційному вигляді основний матеріал, але і постійно занурювати студентів в так звану практичну площину, тобто прагнути давати матеріал таким, що дозволяє студентові вникнути в сутність проблем, що вивчаються. Стосовно візуалізації учбового матеріалу, то в даний час відіграють важливу роль індивідуальні презентації студентів по тим темах учбової дисципліни, які вміщують актуальну проблему та мають так звану «історію вирішення».

При формуванні інноваційно-креативного мислення живу зацікавленість викликає у студентів використання інтелектуальних (ментальних) карт, відомих, зокрема, як діаграма зв'язків, інтелект-карта, карта думок, асоціативна карта (спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем). Загалом, використання графічних методів запису знань і систем моделювання в методиках навчання (мозкового штурму, запам'ятовування, візуального мислення і т.і.) сьогодні є вкрай популярними для вирішення проблем, що виникають в процесі професійної діяльності.

Слід зазначити, що створені в 1960-і рр. технології *TRIZ* (*Методика TRIZ* – унікальний інструмент для: пошуку нетривіальних ідей виявлення й вирішення багатьох творчих проблем розвитку творчого мислення, формування творчої особистості й колективів) на теперішній час отримали досить широке поширення, так само як і методологія Г. Щедровицького, а теорія семантичних спектрів і практика нейролінгвістичного програмування дозволяють вирішити частину комунікативних проблем і розв'язати питання про ідеальну комунікацію й відповідні моделі спілкування. Все це сприяло появі категорії «креативний менеджер», функціями якого є забезпечення оптимальної комунікації між креативними групами; організація взаємодії між зонами виробництва й утилізації інновацій; «пакування» інновацій у соціально-прийнятну форму; проектна діяльність у напрямі інноваційному розвитку інноваційної екосистеми; фінансова, правова, психологічна, адміністративна підтримка креативних дослідницьких груп. Зокрема, рекомендованими є такі *вправи для розвитку креативності*: обговорення ідеї в команді, де у кожного є певна роль (критик, мрійник, й реаліст). Розгляд проблеми з трьох точок зору дозволяє побачити її нові грані й шляхи вирішення: (1) створення дерева асоціацій: на аркуші паперу зображується проблема, від неї йдуть лінії, де написані пов'язані з нею ідеї. У процесі створення дерева можуть з'явитися ідеї, які відразу б не прийшли в голову; (2) йти шляхом від зворотнього: уявити, що треба зробити, щоб напевно не вирішити проблему, а потім замінити ці ідеї на протилежні та ін. Слід зазначити, що й сьогодні у практиці провідних зарубіжних компаній адміністративного менеджменту активно застосовуються методики TRIZ.

Сьогодні у практиці адміністративного менеджменту одержав широке розповсюдження підхід на основі використання циклу PDCA – підхід до менеджменту, започаткований на управлінні системою взаємозалежних процесів як єдиним цілим і орієнтований на підвищення результативності й ефективності виконання процесів у результаті мінімізації міжфункціональних бар'єрів. Будь-яку діяльність згідно цього підходу пропонується представляти як таку послідовність дій: «Plan» – «Do» – «Check» – «Act», що являє собою цикл PDCA, який можна описати в такий спосіб: (1) планування й прогнозування: формування обґрунтованих суджень про можливий стан і результати діяльності підприємства в майбутньому, про

альтернативні шляхи й строки досягнення цього стану, розробка цілей, інноваційних стратегій і процесів, необхідних для досягнення цільових показників ефективності; (2) організація й керівництво: створення відповідної функціональної структури й впровадження процесів управління інноваційною діяльністю, координація, надання ресурсів, необхідних для досягнення цільових показників ефективності й виконання інноваційних стратегій і проектів; (3) контроль і аналіз: постійний контроль, виявлення проблем в інноваційній діяльності або підтвердження того, що забезпечується досягнення цілей підприємства, а також вимір ефективності інноваційної діяльності у порівнянні зі значеннями її цільових показників і надання результатів керівництву для аналізу; (4) оцінка ефективності й корегування: оцінка досягнення підприємством цільових показників ефективності інноваційної діяльності, розробка й реалізація дій стосовно постійного вдосконалювання інноваційної діяльності, корегуванню цілей і стратегій, а також процесів управління цією діяльністю під впливом факторів зовнішнього й внутрішнього середовища.

У той же час сучасні бізнес-школи і університети потребують розробки спеціальних сучасних методів, використання нових підходів і ефективних методик навчання, що дозволяють в умовах дефіциту часу формувати компетенції, необхідні майбутнім менеджерам у реальній практиці бізнесу. Сьогодні будь-який навчальний заклад має бути сильним своїми методиками, використанням нових передових технологій навчання. Та все ж результативність і ефективність самого навчання управлінських дисциплін залежать від багатьох чинників, серед яких важливе значення мають правильний вибір методології, методики і методів навчання, орієнтованих на цільового споживача освітніх послуг.

На практиці важливою складовою завжди постає проблема щодо формування інноваційних команд, підготовку яких на себе беруть бізнес-акселератори. Слід зазначити, що прототипом сучасних бізнес-акселераторів можна вважати американську компанію IdeaLab («Лабораторія ідей»), започатковану підприємцем Біллом Гроссом у 1996 р. За задумом засновника, підприємство повинно було швидко генерувати й тестувати величезну кількість ідей інноваційних бізнесів, а потім виділяти найбільш вдалі у вигляді незалежних компаній і запускати в самостійне життя, укомплектувавши командою й підібравши інвестора. Зазначена бізнес-модель спрацювала результативно: на сьогодні IdeaLab запустила 75 компаній, 30 з яких згодом були придбані стратегічним інвестором або вийшли на IPO. Справжній бум бізнес-акселераторів (їх також називають бізнес-каталізаторами) розпочався в США в середині 2000-х. На відміну від IdeaLab, більшість із них займаються не самостійним «виробництвом» бізнес-ідей, а пошуком і відбором їх на ринку. Перспективні команди розміщуються на невеликий строк (3–6 місяців) в умови для максимально інтенсивної роботи, які дозволяють швидко створити прототип продукту й відпрацювати бізнес-модель, що в ідеалі дає їм можливість залучити серйозні інвестиції. Підтримка стартапу з боку бізнес-акселератора може передбачати невеликий обсяг інвестицій (life support) і виділення офісного приміщення, а може обходитися й без цього.

Дослідження показують, що постіндустріалізація та інформаційна епоха суттєво змінили погляди на усвідомлення креативних індустрій. Зокрема, коли розпочався відтік виробництв з економічно розвинених держав, регіонів та міст в країни й регіони з більш дешевою робочою силою, креативні індустрії виступили в ролі антикризового засобу. Спорожнілі фабрики і заводи стали центрами сучасного мистецтва, музеями, галереями, вони надали притулок незалежним творчим компаніям. Залучення культури та творчих ресурсів до програм міського розвитку перетворило вигляд європейських міст. на етапі еволюції суспільства у зв'язку зі зміною технологічного способу виробництва, що сприяє зміні видів трудової діяльності та змісту роботи й, як наслідок, розширенню вільного часу в повсякденній соціально-культурній діяльності, стали цінуватися потенціал модернізації соціально-культурних практик та здатність продукувати якісно нові моделі товарів і послуг, особливо в соціально-культурній сфері. Впродовж декількох десятиліть спеціалістами в сфері економіки, культури, урбаністики та соціології досліджуються проблемні питання та продовжують вивчатися теоретико-методологічні аспекти формування креативних індустрій, креативних кластерів та креативної економіки. У той же час ці сфери знання не можна назвати достатньо дослідженими та опрацьованими, тому питання розвитку креативних індустрій на тлі переходу від індустріальної економіки до креативної економіки сьогодні продовжує залишатися актуальним. Курс на розвиток креативної економіки це, перш за все, політичне рішення, яке приймається в рамках нової модернізаційної стратегії розвитку країни, регіону і міста. Для розвитку креативних індустрій важливим є розуміння на всіх рівнях влади нової ролі людини не як пасивного споживача готового продукту – дозвілля і розважальних сервісів, але як повноцінного учасника творчого, культурного процесу, що все більше зводиться до поняття «бізнес-процеси».

Зазначені тенденції відкривають відповідні можливості й для України. Серед них – можливість швидкого переходу в ряді галузей на більш високий рівень технологічного розвитку на гребені формування секторів економіки новітнього технологічного укладу; інтенсивний розвиток світового ринку інжинірингових послуг та інших галузей, перспективних для вітчизняних підприємств (авіакосмічна, виробництво програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційні технології); інтеграція вітчизняних компаній у глобальні виробничо-збутові ланцюжки; наявність критичної маси креативного ресурсу в країні; реалізація інтеграційних механізмів залучення інноваційних екосистем різних рівнів в європейський простір. Реалізація цих можливостей потребує креативного класу і, перш за все, сучасних управлінців з інноваційно-креативним типом мислення.

Актуальним питанням для національної економіки України протягом усього періоду її незалежності залишається забезпечення підвищення рівня вмотивованості суб'єктів господарювання до інноваційної діяльності в умовах обмеженості фінансування освіти, науки й прогресивних технологій. Й на сьогодні стратегічним завданням є акцентування уваги на визначенні пріоритетності ідей інноваційного характеру в розвитку економіки, гідного фінансування науково-дослідної діяльності фундаментального і прикладного характеру, на збільшенні обсягів використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі навчальних закладів, на збільшенні питомої ваги наукоємної продукції, на розвитку новітніх секторів економіки (наприклад, пов'язаних із розробкою біотехнологій, інформаційних технологій, нанотехнологій тощо), що у своїй сукупності має бути спрямовано на поліпшення міжнародної конкурентоспроможності країни і гарантування при цьому відповідних темпів соціально-економічного розвитку та перманентного підвищення якості життя населення.

Загальнодержавна та регіональна політика щодо розвитку новітнього формату економіки має ґрунтуватися на усвідомленні її міждисциплінарної природи – економічної, культурної, соціальної, технологічної та екологічної складових. Вона має бути спрямована на забезпечення узгоджених дій владних інституцій, інститутів та механізмів, спрямованих на підтримку розвитку креативних та пов'язаних з ними галузей економіки. При розробці комплексу заходів щодо підтримки індустрій креативного сектора економіки важливо враховувати їх особливості, оскільки сектор знаходиться на стику економіки і культури. Недостатній рівень бізнес-освіти у творчих підприємців, альтруїстичний і проектний підходи, складнощі, пов'язані з оцінкою нематеріальних активів, захистом прав інтелектуальної власності, доступом до фінансових ресурсів і т.інше є наслідком того, що креативні індустрії відносяться до категорії тих, що розвиваються, а це передбачає, що на різних стадіях їх життєвого циклу потрібні специфічні заходи державної підтримки для зростання і просування.

Тому для переходу України на модель розвитку креативного сектору економіки необхідні, перш за все, трансформація структури зайнятості; формування інтелектуального капіталу; зростання питомої ваги фахівців, здатних забезпечити генерування і ефективне використання інновацій та креативних ідей; реалізація комплексу заходів щодо підвищення рівня професійної підготовки/перепідготовки фахівців; використання новітніх технологій навчання та креативних проектів, спрямованих на зменшення дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили; впровадження якісних стандартів професійної освіти. Важлива роль в цьому процесі відводиться інституту менеджменту.

Практика показує, що низька ефективність процесів нововведень формується саме на мікрорівні, тому актуальними напрямками досліджень визначаються питання інноваційного розвитку підприємств, що обумовлено необхідністю формування науково-методологічного базису, спроможного реалізувати можливість опису процесу інноваційного розвитку підприємств та механізмів управління ним. Зазначені питання актуалізуються ще й тому, що в умовах посилення курсу на євроінтеграцію, перед керівництвом вітчизняних підприємств постає завдання якнайшвидше ідентифікувати методологічний та практичний досвід інноваційного менеджменту та його креативної складової країн ЄС й гармонізувати свою політику згідно його положень.

Отже, наявність проблем сталого розвитку національної економіки, їх непередбачуваність і стихійність виникнення вимагають пошуку варіантів ефективного вирішення. Динамічний і стабільний розвиток господарства будь-якого рівня потребує глибшого розуміння економічного моменту, прояву креативного економічного мислення і поведінки людей.

Однією з найбільш гострих і спірних проблем сучасного суспільства є глобальна інформаційна революція. Інноваційні процеси з кожним роком поширюються і стають актуальними у всіх сферах життєдіяльності. Особливо, інноваційні технології стосуються освітньої сфери. Слід зазначити, що

подальший розвиток інноваційних процесів неможливий без творчого підходу до навчання студентів і розвитку у них креативного мислення. У цьому контексті, серед основних рекомендацій у цьому напрямі можуть бути наступні: в університетах потрібно створити екосистему для підготовки фахівців з інноваційно-креативним мисленням, яка включатиме стажування, практики, студентські конкурси, спілкування з успішними практиками, і забезпечить постійний контакт з реальним креативним бізнесом. Університети, які готують фахівців для управлінської діяльності, повинні побудувати свою систему навчання на виявленні схильності студентів до інноваційності та пошуку креативних варіантів розв'язання управлінських завдань та забезпечення супроводу у розвитку їх таланту. Важливим вбачається необхідність створення креативних просторів для розвитку креативного мислення студентів будь-яких спеціальностей, можливості для роботи в команді студентів креативних та інших спеціальностей, наприклад, для вирішення певних бізнес-задач.

Вирішення соціально-економічних проблем за допомогою залучення та реалізації інтелектуального потенціалу вимагає активної державної політики створення стимулів і умов, за яких представники креативного підприємництва зможуть стати повноправними агентами економічної системи й сприяти сталому розвитку країни та її територій. Для цього необхідна більш активна робота з налагодження горизонтальних зв'язків між учасниками креативного процесу в межах створення відповідного простору на основі мережевої взаємодії, що вимагає в подальшому розробки спеціальної методології.

Література

1. Bakhshi H. Creativity Vs. Robots: The creative economy and the future of employment / H. Bakhshi, C. Frey and M. Osborne. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nesta.org.uk/sites/default/files/creativity_vs._robots_wv.pdf
2. Lee N. Creativity, cities and innovation. Environment and Planning A / N. Lee and Rodríguez-Pose A. – 2014. – 46 (5), P. 1139–1159.
3. Santiago J. What is creativity worth to the world economy? // World Economic Forum. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org/agenda/2015/12/creative-industries-worth-world-economy/>
4. Доклад о человеческом развитии 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refworld.org.ru/docid/58d28bf84.html>
5. Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти: Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: — Національний інститут стратегічних досліджень. — <http://www.niss.gov.ua/articles/1695/>
6. Креативное мышление в бизнесе / пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Бук, 2006. – 228 с.
7. Модель структуры интеллекта Дж. Гилфорда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.trainingcity.ru/interest/articles/model_strukturyi_intellekta_dzh._gilforda.html
8. Бушуев С. Д. Креативные технологии управления проектами и программами : [монография]. – К. : «Саммит-Книга», 2010. – 768 с.
9. Dodge B. Some thoughts about WebQuests [Online]. – (1995). – Available: http://edweb.sdsu.edu/courses/edtec596/about_webquests.html

УДК 371.3:372.8

Хребет Валерій, м. Київ

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МАТЕМАТИКИ

Стаття присвячена питанням контролю навчальних досягнень слухачів підготовчих курсів на заняттях з математики, в тому числі і для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Розглянуто особливості використання тестових технологій з метою вдосконалення навчального процесу.

Ключові слова: *тести, контроль знань, навчальний процес, зовнішнє незалежне оцінювання, якість знань, комп'ютерні технології.*

The paper deals with monitoring of learning achievements of preparatory classes students in mathematics aimed at their better preparation for the independent external testing. Some peculiarities of using test technologies are considered in order to improve the educational process

Keywords: *tests, knowledge check, educational process, independent external testing, knowledge quality, computer technologies.*

На сьогодні наявна концепція математичної освіти 12-річної школи висуває ідею самоцінності учня, його індивідуальності та самобутності, вимагає неординарного та творчого підходу до створення умов, які б

забезпечували різносторонній розвиток особистості на всіх етапах процесу навчання. Крім того, в умовах інтенсивного розвитку науки та глобалізаційних процесів, сучасна освіта потребує нових форм і методів навчання, зобов'язує педагогів шукати нові підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів. Зміни в організації контролю знань набувають особливої актуальності у зв'язку із запровадженням зовнішнього незалежного оцінювання та приєднанням України до Болонського процесу, в якому контрольно-оцінна діяльність, як складник моделі організації навчального процесу, відіграє одну з головних ролей.

Контроль, як дидактичне поняття, являє собою сукупність усвідомлених дій виявлення, вимір і оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Водночас разом з результатами засвоєння учнями того чи іншого матеріалу, має передбачатися можливість встановлення причин помилок і прогалин у знаннях учнів. В залежності від дидактичної мети використовують різні види контролю за навчанням: попередній, поточний, повторний, тематичний, періодичний, підсумковий, комплексний. Контроль є важливим структурним компонентом навчального процесу. Його основною функцією є забезпечення зворотного зв'язку: зовнішнього (контроль, який здійснює вчитель) та внутрішнього (самоконтроль учня) і використовувати його для того, щоб з'ясувати, чи досягнуто мету навчання. Однак, слід зазначити, що є школи де, за бажанням учня, можливе навчання без контролю і без оцінок.

Порівняльний аналіз методів вимірювання рівня навчальних компетентностей, які використовуються в сучасній педагогіці, – усного опитування, письмової роботи, інтерв'ю та тестування – свідчить про те, що останній більше ніж інші, відповідає критеріям якості при визначенні рівня теоретичних знань, умінь і навичок учнів [1], серед яких:

- можливість перевірити значний обсяг вивченого матеріалу малими порціями;
- об'єктивна оцінка засвоєння навчального матеріалу;
- створення для всіх учасників рівних умов складання тестів;
- стандартизування й автоматизація процедури перевірки результатів;
- охоплення тестуванням великої кількості учнів.

Використання методів тестування у навчальному процесі надійно ввійшло у світову педагогічну практику. Розвивається цей процес і в Україні, так, державна підсумкова атестація (ДПА) та зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) – стали звичними для всіх учасників навчального процесу.

Аналіз сучасної науково-методичної літератури свідчить про тенденції все більш широкого залучення інформаційно-комунікаційних технологій до викладання математики, у тому числі, контролю навчальних досягнень за допомогою електронних тестових завдань. Умовно інформаційні технології можна поділити на мережеві, які використовують локальні мережі або глобальну мережу Інтернет і орієнтовні на локальні комп'ютери з відповідним програмним забезпеченням: електронні тренажери та підручники, дидактичні матеріали, тестові технології.

Комп'ютер дозволяє усунути найважливішу причину негативного ставлення до навчання – невпевненість, приреченість на неуспіх, обумовлену прогалинами в знаннях, надає можливість доведення розв'язання будь-якої задачі до логічного завершення нестандартним методом без ризику отримати за це критичні зауваження та занижену оцінку, задавати незручні питання. Все це сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, підвищує його ефективність та вміння раціонально розподіляти і демонструвати свій рівень знань, незважаючи на можливе хвилювання та емоційний стан в якому часто перебуває абітурієнт при проходженні ЗНО, одним словом, реалізувати весь свій потенціал особистості.

Використовуючи комп'ютер, викладач і сам може створювати тестові завдання з математики, організувати нові форми контролю знань, створювати власне методичне забезпечення, що є природним бажанням в умовах постійної зміни формату проведення стандартизованих оцінювань та нестачі належного методичного забезпечення до них. Проте, можуть виникати певні труднощі у розробці таких тестів через те, що частина цих викладачів отримувала фахову освіту, коли тестові технології ще не входили до навчальних планів підготовки вчителів математики. Створення якісних тестових завдань з математики є непростим завданням навіть для вчителів зі значним педагогічним досвідом, а саме вдалі тренувальні тестові завдання є основним засобом здійснення підготовки до стандартизованих тестувань і від їх якості суттєво залежить і процес цієї підготовки, і її результат [2].

Проблема створення якісних тестових завдань для стандартизованих оцінювань з математики знайшла відображення в працях вітчизняних педагогів В. Бевза, М. Бурди, О. Істера, А. Мерзляка, П. Неліна, В. Полонського, В. Репети, О. Роганіна, О. Томашука, М. Якіра та інших. Серед тих хто проводить

дослідження зі створення програмного забезпечення навчального процесу відмітимо роботи М. Жалдака, С. Ракова, Ю. Рамського, О. Співаковського, Н. Морзе.

Використання сервісу Google значно спрощує і підвищує ефективність занять з математики. Робота в сервісі Google CLASSROOM MANAGER надає можливість учням самостійно або в групах виконувати завдання і передавати їх викладачу через мережу, а програма опрацьовує і презентує результати, класифікує помилки.

Програмні засоби Microsoft Office дозволяють створювати найпростіші тести, наприклад, додаток Microsoft Office Word на основі шаблону викладач / вчитель створює бланковий тест, в якому учні, заповнюючи відповідні поля в електронному документі, відповідають на запитання тесту. Кількість правильних відповідей підсумовуються викладачем вручну.

За допомогою додатку Microsoft Office Excel можна створити найпростіший тест на вибір однієї правильної відповіді «Так» або «Ні», використовуючи функцію умови «Якщо». За такої умови, учень самостійно вписує правильну на його думку відповідь. Кількість правильних відповідей та оцінка підраховуються автоматично.

Слід окремо відмітити, що пакет Microsoft Office має безперечну перевагу над іншими тому, що не залежить лише від користувача та версії операційної системи, що встановлена на комп'ютері і не потребує додаткового програмного забезпечення.

Більш складні тести на окремий та множинний вибір з ручним введенням тексту і автоматичним підрахуванням кількості правильних відповідей і оцінки можна створювати за допомогою вбудованої мови програмування Visual Basic for Applications (VBA).

Підвищенню ефективності занять з математики сприяє використання програмних засобів навчального призначення GeoGebra [3], Function Plotter, AGrapher з широким спектром графічного зображення математичних об'єктів.

До систем підготовки та проведення тестування з більш широкими функціональними можливостями визначення рівня навчальних досягнень учня (дев'ять типів завдань) і простим інтерфейсом можна віднести MyTes. Для роботи з MyTest достатньо початкових навичок роботи з комп'ютером.

Навчальна платформа Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) – призначена для об'єднання педагогів, адміністраторів і учнів в одну інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища, дозволяє не тільки розміщувати навчальні матеріали і контролювати знання студентів, але й здійснювати управління навчальним процесом.

Література

1. Махомед М. Х. Тестові технології оцінювання якості освіти школярів / М. Х. Махомед // Педагогічний пошук. – Луцьк : ВІППО, 2014. – №1(81). – С. 58 – 61.
2. Шпольний О. В. Методичні рекомендації щодо створення якісних тестових завдань з математики / О. В. Шпольний, Ю. О. Захарійченко // Педагогічні науки: теорія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ, 2016. – №6 (60). – С. 207 – 220.
3. Хребет В. Візуалізація перетворень елементарних функцій на заняттях з математики. / В. Хребет // Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К : – НАУ, 2016. – С.266 – 269.
4. Муранова Н. П. Особливості підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання при вищому навчальному закладі / Н. П. Муранова // Удосконалення механізму підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання в системі оцінки якості освіти : IV Міжрегіонал. семінар, 3 квіт. 2009 р., м. Київ : матер. доп. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – С. 5–14.
5. Муранова Н. П. Проблема змісту фізико-математичної підготовки старшокласників у теорії і практиці навчання при ВНЗ / Н. П. Муранова // Вища освіта України. – 2012. – № 1 (дод. 1). – С. 347–355. – (Темат. вип. «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору»).
6. Муранова Н. П. Моніторинг рівня навчальних досягнень старшокласників із математики в доуніверситетській системі підготовки / Н. П. Муранова // Наукові записки : зб. наук. статей ; вип. CVII (107). – К : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 125–134. – (Серія : Педагогічні та історичні науки).

Чібісова Ірина, Муранова Наталія, м. Київ
ЩОДО КРИТЕРІЇВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТИ

У статті розглядаються проблеми оцінювання ефективності вищої освіти, визначення критеріїв її ефективності; надаються пропозиції, що визначають розробку, застосування та подальший розвиток технологій, форм і засобів оцінки ефективності систем освіти.

Ключові слова: *освіта, держава, система освіти, оцінка, критерії, ефективність.*

The problems of higher education efficiency evaluation and those of establishing the criteria of this efficiency are considered in the article. Proposals that determine the design, application and further development of technologies, forms and means of education system efficiency estimation are suggested.

Keywords: *education, state, education system, estimation, criteria, efficiency.*

Розвиток України як незалежної держави характеризується перетвореннями у всіх сферах. Сучасні умови життя та соціальної діяльності вимагають нових підходів до забезпечення якості людських ресурсів як важливішого фактора таких перетворень.

Потрібна модернізація системи освіти у відповідності з якісно новими вимогами суспільства, що пред'являються до підготовки кадрів у системі освіти, демократичними і ринковими відносинами, інноваційним розвитком економіки в довгостроковій перспективі.

Проблеми ефективності освіти стали підніматися в зв'язку з необхідністю своєчасного і динамічного пристосування системи освіти до вимог економіки.

Головним сьогодні є усвідомлення цієї проблеми, розуміння того, що таке ефективність освіти, чим вона визначається та від чого залежить, як її можна підвищити та чому з таким утрудненням просувається цей процес.

Ефективність – це один з найважливіших пріоритетів освіти. Сучасні освітні системи стають все дорожчими. Яким чином інвестиції повертаються? Звідки повинні приходити ці інвестиції? Яке оптимальне співвідношення між державними, приватними інвестиціями і вкладом користувачів? Які існують шляхи покращення ефективності освіти? В країнах Східної Європи, де економічні труднощі перехідного періоду обмежують можливість вкладу в освіту з боку держави, ці питання стають надзвичайно важливими.

У науковій літературі запропоновано способи оцінювання ефективності освітніх організацій за їх місіями, цілями, завданнями і критеріями, на підставі яких проводиться оцінка, що і є сигналом виконання організацією певних місій, цілей, завдань.

У дослідження проблеми оцінювання ефективності вищої освіти, визначенні критеріїв її ефективності значний внесок зробили такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як: С. Архипова [1], Т. Лукіна [2], О. Ляшенко [3-4], В. Сафонова [7], Н. Селезньова [7; 8], О. Субетто [9]. Є автори, які виділяють деякі класифікаційні ознаки та підходи до оцінювання освіти, наприклад [2; 5; 7]. Отже, окреслене питання є актуальним і певною мірою досліджується, але багато аспектів ще недостатньо вивчено та потребує подальшого розгляду і вироблення пропозицій для прийняття дієвих управлінських рішень.

Питання ефективності – є, як правило, серед основних мотивів виправдання фінансових витрат на освіту. Тому, мета статті полягає у визначенні найбільш важливих критеріїв ефективності освіти.

В сучасних системах освіти дорослих діє сукупність взаємопов'язаних економічних, соціальних і культурних відносин і факторів, сприяючих позитивному розвитку людини в процесі професійної освіти. Наявність певних необхідних і достатніх соціокультурних умов дозволяє системам освіти відповідати на вимоги суспільства і особистості, ефективно діяти, саморозвиватися, самоорганізовуватися і впливати у випереджальному режимі на соціальні процеси.

Реформатори освіти завжди переймалися питаннями соціальної справедливості. Соціальна інтеграція вважається однією з основних цілей освіти. Як інтегрувати національні меншини та імігрантів? Як забезпечити доступ до вищої освіти і професійної освіти для безробітних, військових, ув'язнених? В попередній соціалістичній системі освіти вважалося, що не існувало проблеми рівності, хоча, насправді, це не було завжди так. Однак, коли почали відбуватися соціальні та економічні зміни, зростаюча соціальна нерівність створила ряд нових проблем для країн Східної Європи.

Отже, пріоритети освітньої політики висловлені у багатьох політичних документах і різними способами. Іноді пріоритети викладаються у формі великих завдань, які найбільш важливі для певної країни або регіону. Як приклад, можна навести освітню політику Європейського Союзу. На основі пропозицій

Європейської Комісії та внесків країн-членів у 2001-му році Рада прийняла «Звіт про конкретні майбутні завдання освітніх систем». Фактично це перший документ, який визначає конкретний загальний підхід до національної освітньої політики в контексті Європейського Союзу на основі трьох завдань:

- покращення якості та ефективності систем виховання і навчання у Європейському Союзі;
- зробити освіту впродовж життя доступною для всіх;
- зробити наші системи освіти більш спрямованими назовні, на навколишній світ.

Аналіз літературних джерел виявив, що результати освіти поділяються на три групи. Перша група – результати освіти, які можна визначити кількісно, в абсолютних чи відносних величинах, або в будь-яких інших, але обов'язково вимірюваних параметрах. Друга група – результати освіти, які можна вимірювати лише кваліметрично, тобто якісно, описово чи у вигляді бальної шкали, де будь-якому балу відповідає певний рівень вияву якості. Третя група – результати освіти, які неможливо легко і явно виявити, бо вони часто невидимі, тому що стосуються внутрішніх, глибинних переживань особистості, яка навчається [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що там, де неможливо чітко зафіксувати результати освіти, там і аналіз, і управління не можуть бути чіткими: вони мають приблизний, орієнтовний характер.

Під час дослідження з'ясовано, що критерії оцінки ефективності освіти науковці умовно поділяють на чотири групи: критерії факту – кількісні показники; критерії якості – дають уявлення про глибину і міцність процесів, що відбуваються у людини; критерії ставлення – дають змогу висновувати про мотиви поведінки і дії про вибір, який здійснює людина; критерії часу – показують стійкість у часовому вимірі знань, умінь і навичок студентів, їхніх звичок, рис характеру тощо [8, с. 82].

Взявши за основу створення системи комплексного оцінювання ефективності освіти у вищому навчальному закладі процесний підхід, треба стосовно кожного процесу розглядати три групи показників:

- 1) показники умов (потенціал) – вхідні показники процесу, включаючи пов'язані з регламентом і ресурсами процесу;
- 2) поточні показники, що характеризують хід виконання процесу;
- 3) показники результатів процесу – вихідні показники.

Інноваційний розвиток систем освіти дорослих характеризується наступними ознаками та особливостями: складністю і суперечливістю основних процесів, квазістабільністю, частковою невизначеністю, суперечливістю процесів організації і управління, інтенсивними обмінними процесами із зовнішнім середовищем, помітним впливом на управління процесів самоорганізації суб'єктивних факторів.

На практиці інноваційна діяльність носить несистемний характер, тому реалізація нововведень повинна супроводжуватися заходами по прогнозуванню їх ефективності, взаємним погодженням, що покликане надати інноваційному розвитку стійкий характер, розвиток позитивних починань.

В умовах інноваційних перетворень у системах освіти дорослих на локальному, територіальному і регіональному рівнях необхідний пошук напрямків оптимізації механізмів державно-громадського управління системами освіти дорослих, в першу чергу з точки зору співвідношення ресурсомісткості та результативності, тобто з позицій економічної ефективності.

Принципово щодо систем освіти дорослих можна говорити про цілий ряд видів ефективності: педагогічної, економічної, організаційно – управлінської, соціальної. Ефективність характеризує систему освіти дорослих в цілому, а також і у використанні в її рамках форми, технології, методи навчання, управління.

В останні роки проведено цілий ряд досліджень, які дозволили встановити напрямки підвищення педагогічної ефективності (інформаційно-телекомунікаційні технології, технології моніторингу, портфоліо, дистанційні форми навчання, блочно-модульне навчання, тестові рейтингові технології педагогічного контролю, кредитна система обліку освоєння навчальних курсів та ін.) і ефективності управління (громадсько-державне управління, використання мережевих технологій, самообліку дотримання якості, внутрішній аудит тощо).

Слід зауважити, що несистемний підхід до розгляду напрямків підвищення та оцінки ефективності систем освіти дорослих є недосконалим і не може розглядатися як універсальний та цілком прийнятний для практичного використання.

Необхідна розробка методології оцінки ефективності систем освіти дорослих, яка б дозволила, по-перше, уникнути деякої однобічності при розгляді ефективності і, по-друге, забезпечити об'єктивність у ході оціночної діяльності.

Під методологією в даному випадку слід розуміти сукупність вихідних позицій, поглядів і положень, певний загальний концептуальний підхід до розгляду ефективності системи освіти дорослих як важливого соціокультурного феномену та інструменту забезпечення нової якості людини. Її атрибутами виступають: класифікація, термінологія, методологічні принципи, закономірності, наукові ідеї і положення. Необхідно розглянути їх детальніше, використовуючи багаторівневий підхід до побудови приватних методологічних систем.

Ефективність систем освіти дорослих можна класифікувати за рядом критеріїв. Залежно від видів отримуваних результатів, ефективність можна представити через ряд її різновидностей:

- економічна – відображає співвідношення доданих матеріально-фінансових ресурсів і отриманих результатів, ресурсомісткість освітнього процесу, витратність заходів щодо його організації;
- педагогічна – показує ступінь досягнення цілей навчання, виховання і розвитку учасників освітнього процесу, результативність застосування тих чи інших форм, засобів, технологій;
- організаційно-управлінська – демонструє досягнення цілей управління, виконання планових заходів;
- оціальна – орієнтує на облік задоволеності споживачів освітніх послуг.

З урахуванням орієнтації на вивчення відповідних компонентів, підсистем і рівнів системи освіти дорослих правомірно говорити про ефективність конкретної методики освітнього процесу; організаційної форми освітньої організації; форми управління освітньої організації; управлінських рішень у галузі освіти; ефективності конкретного учасника освітнього процесу, освітньої установи, системи освіти тощо.

В залежності від режиму діяльності системи освіти дорослих можна виділити ефективність поточного функціонування системи освіти та ефективність процесів її розвитку.

Етимологічний сенс ефективності полягає у тлумаченні її як окремого випадку якості. Якість є більш широким терміном і представляє собою сукупність властивостей, що обумовлюють здатність предмета або об'єкта задовольняти передбачувані або встановлені потреби. Ефективність носить підлеглий, більш вузький зміст і відображає екстенсивну, кількісну сторону властивостей, які складають якість того чи іншого об'єкту або процесу, в контексті їх взаємодії між собою і із зовнішнім середовищем.

У числі найважливіших методологічних принципів, облік яких необхідний при здійсненні оцінки ефективності систем освіти, необхідно назвати наступні:

- принцип об'єктивності – орієнтує на вибір і застосування оціночних методик, критеріїв і показників, які максимально точно і адекватно дозволяють міркувати про ефективність тієї або іншої освітньої системи, процесу;
- принцип системності – означає систематичність оцінки ефективності, визначення ефективності з урахуванням дії всіх внутрішніх і зовнішніх факторів, повторюваність оціночних процедур з певною часовою частотою, облік і взаємозв'язок усіх видів ефективності;
- принцип комплексності – передбачає комплексне використання різних джерел інформації, оціночних методик, критеріїв і показників;
- принцип безперервності означає визначення ефективності систем освіти на всіх етапах їх функціонування, у всіх критичних точках;
- принцип технологічності – вимагає реалізації простих, економічних, зручних, зрозумілих, доступних технологій і методик оцінки ефективності; використання технічних, апаратних, комп'ютерних, програмних засобів.

Зазначені методологічні принципи необхідно розглядати в поєднанні з комплексом закономірностей:

1. При оцінці ефективності систем освіти, особливо формальних і стосовно коротких циклів їх функціонування, домінує тенденція до використання показників економічної ефективності, які мають до того ж офіційний нормативний характер.

2. При оцінці ефективності, за мірою руху від нижчих до більш високих рівнів організації, неминуча тенденція переходу від оцінки і використання в управлінні педагогічної ефективності до організаційно-управлінської ефективності.

3. Внутрішня ефективність систем освіти у реальній дійсності може не збігатися із зовнішньою ефективністю внаслідок відмінності концептуальних підходів, вибору підстав оцінки ефективності та інших факторів.

4. Економічна ефективність систем освіти (особливо, якщо їй відводиться головна роль в управлінні освітньою організацією) може мати негативний вплив на педагогічну та соціальну ефективність, може

погіршувати освітній процес з точки зору безпеки, ергономічної та психологічної комфортності.

5. За мірою переходу від уніфікованих, простих форм організації систем освіти до більш складних, до їх диверсифікації, інтенсифікації інноваційних процесів, ускладнюється і процес оцінки ефективності, виникає доцільність передачі відповідальності за її оцінку і забезпечення на первісні рівні управління.

6. З розвитком форм і технологій освіти, у міру зростання попиту на освітні послуги населенням, спостерігається зниження ролі офіційної, державної оцінки ефективності систем освіти та підвищення значимості суспільної, науково-експертної, професійно-педагогічної, споживчої, корпоративної, міжнародної оцінок.

Оцінка ефективності систем освіти розвивається і вдосконалюється під впливом цілого ряду факторів, серед яких визначальну роль відіграє розвиток науки, інформаційних технологій, освітнього права, оціночної культури суб'єктів освітньої діяльності.

Провідними науковими ідеями і положеннями, що визначають розробку, застосування та подальший розвиток технологій, форм і засобів оцінки ефективності систем освіти, є наступні пропозиції:

- стандартизація частини процедур, оціночних критеріїв, технологій оцінки ефективності систем освіти та їх окремих компонентів;
- моніторингова спрямованість оцінки ефективності систем освіти;
- пріоритетність у використанні критеріїв, показників, норм ефективності, що отримали нормативне закріплення, загальноприйнятих освітнім співтовариством, тих, що використовуються в міжнародній практиці;
- комплексність оцінки різних видів ефективності стосовно систем освіти;
- взаємозв'язок, узгодженість щодо термінів, показників і завдань різних процедур оцінки ефективності систем освіти;
- стабільність, спадкоємність у використанні норм і показників для оцінки ефективності систем освіти стосовно різних рівнів, ступеням даних систем та оціночним процедурам;
- провідна роль самооцінки серед процедур оцінки ефективності систем освіти дорослих, яка обумовлена зростанням рефлексивних починань в управлінні інноваційними системами освіти;
- поєднання в управлінні ефективністю систем освіти результатної оптимізації (максимізація результатів при незмінних витратах на процес їх досягнення) і процесної оптимізації (прагнення знизити витрати на здійснення процесу на тлі фіксації стабільного і задовільного на даний момент результату);
- пошук найбільш прийнятної балансу педагогічної, організаційно-управлінської, економічної і соціальної ефективності стосовно до тієї чи іншої ситуації, рівня і мети управління, різновиду системи освіти;
- використання при оцінці ефективності систем освіти різних типів показників, кваліметричних процедур, кількісних і якісних шкал, норм і стандартів;
- варіативність моделей і підходів до оцінки ефективності систем освіти;
- використання різноманітних джерел отримання інформації про ефективність систем освіти (статистичне спостереження, соціологічні методи, моніторингові дослідження, публікації у ЗМІ, експертні оцінки та ін.);
- інформаційна відкритість процедур оцінки ефективності систем освіти та доступності інформації для широкого кола користувачів, зацікавлених сторін, громадськості;
- включення оцінки ефективності систем освіти у процедури державної акредитації та ліцензування освітніх установ, освітніх програм;
- відносність оцінки ефективності систем освіти внаслідок їх складності як соціальних систем та недетермінованого характеру організації й управління.

Особливо виділяють для застосування різні моделі оцінки ефективності систем освіти: модель «вхід – вихід» та її різновиди; модель «вхід – процес – вихід» та її різновидності; модель використання статистичних норм; модель відповідності законодавчо встановленим нормам (відповідності ліцензійним, акредитаційним показникам); модель відповідності критеріям Європейської премії у сфері якості (модель досконалої організації Європейського Фонду управління якістю); модель, заснована на вихідних показниках, у тому числі модель розрахункової очікуваної ефективності; процесна модель, або «модель ключових факторів ефективності»; модель, заснована на фіксації темпів і характеру змін у розвитку тих, що навчаються, навчального закладу у цілому, їх досягнень; модель, заснована на розрахунках обміну систем

освіти з зовнішнім середовищем різного виду ресурсами.

Виклад в даній статті методологічних принципів, положень мало за мету визначення загальних підходів до оцінки критеріїв ефективності систем освіти з урахуванням їх специфіки і завдань, що реалізуються в сучасному суспільстві. Можна вважати, що практичне використання різних процедур, моделей, технологій оцінки ефективності з урахуванням викладених методологічних положень може сприяти розвитку систем освіти.

Література

1. Архипова С. П. Якість освіти у контексті вимог сучасності / С. П. Архипова // Вісник Черкаського університету : наук. журнал. – 2008. – Вип. 135. – С. 11–14.
2. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. Лукіна. – К. : Шкільний світ, 2006. – 128 с.
3. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування і розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: теорія та практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. – С. 9–12.
4. Ляшенко О. І. Якість освіти: проблеми оцінювання, моніторингу та управління / О. І. Ляшенко // Розвиток педагогічної і психо- логічної науки в Україні, 1992–2002 : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України ; Академія педагогічних наук України. – Х. : ОВС, 2002. – Ч. I. – С. 243–249.
5. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи ; за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С, 2004. – 128 с.
6. Ніколаєнко С. Сучасна законодавча основа в системі майбутніх освітнього та наукового процесів в Україні і світі // Вища школа. – 2003. – № 4–5. – С. 13.
7. Сафонова В. Вдосконалення методологічних підходів до оцінки якості вищої освіти як загальнодержавного пріоритету / В. Сафонова // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 54–59.
8. Селезнева Н. А. Качество высшего образования как объект системного исследования : лекция-доклад / Н. А. Селезнева. – М., 2004. – 127 с.
9. Субетто А. И. Квалитология образования / А. И. Субетто. – СПб.-М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 226 с.
10. Якименко Ю. І. Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти та Болонський процес // матер. Всеукр. наради ректорів вищих технічних закладів «Вища технічна освіта України і Болонський процес». – Х. : НТУ «ХПІ», 2004. – С. 124.

УДК 174-057.34 (043.2)

Шевченко Вікторія, м. Київ

СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ СЛУЖБОВОЇ ЕТИКИ

У статті розглянуто роль етики державного службовця в системі професійної етики, сутність та принципи етики та етикету службових взаємин, необхідність створення етичних кодексів.

The article examines the role of civil servants' ethics in the system of professional ethics. It also considers the essence and principles of service relationships ethics and etiquette, and the need for creating ethical codes.

Ключові слова: етика, етикет, моральність, державний службовець, етика державного службовця, етичний кодекс.

Keywords: ethics, etiquette, morality, civil servant, civil servants' ethics, ethical code.

Особливе місце в системі професійної етики посідає етика державного службовця, оскільки вона значною мірою характеризує взаємовідносини держави і громадянина. Станом на сьогодні, проблематика етичності та моральності державних службовців набуває все більшого значення у зв'язку зі стрімким розвитком корупції. Моральність, переважно, розуміється як особиста чесність, порядність, а в адміністративній поведінці – як майже універсальна норма, згідно з якою службова посада не повинна використовуватися для досягнення особистих корисливих цілей. Антонімом «етики-моральності» є корупція.

Етика державного службовця та юридична відповідальність – категорії нерозривні. Сьогодні, порушення державним службовцем етичних правил, які втілені у правових нормах, відразу викликають негативну реакцію громадськості [1, с. 85].

Отже, державне і громадське життя значною мірою залежить від моральних цінностей, що утвердилися в суспільстві, від моральних відносин держави і громадянина, соціальної справедливості, нетерпимості до

моральних відхилень особи і державних інституцій.

Етикет – це зібрання застиглих правил. Він тісно зв'язаний з життям суспільства і є складовою частиною культури суспільства. Етикет службових взаємин, підсумовуючи і розвиваючи духовну культуру людства, є логічним вираженням кращих норм і правил поведінки.

Етична норма поведінки державного службовця – це елементарна форма моральної вимоги, яка є певним взірцем поведінки, що відображає встановлені потреби людського співжиття й відносин та має обов'язковий характер. До основних етичних норм відноситься обов'язковість та універсальність [2, с. 359].

Етикет службових взаємин – це сукупність найбільш доцільних правил поведінки людей у трудових колективах, обумовлених найважливішими принципами загальнолюдської моралі і моральності.

У службовому етикеті немаловажну роль грають моральні якості працівника, зокрема, сумлінність, добропорядність, чуйність, поважність, коректність, тактовність, точність, делікатність, скромність і простота, жаль і милосердя. Знання службового етикету – один з важливих показників професіоналізму працівника [3, с. 150].

Службовий етикет – це загальноприйняті (або декларативно встановлені) правила соціальної поведінки у професійному спілкуванні в конкретній організації. Це система норм та атрибутів ділового етикету, притаманна конкретній організації: вимоги до естетизації внутрішнього середовища організації, стиль спілкування; стандарти спілкування, ведення справ з суб'єктами зовнішнього оточення організації; частка заходів щодо формування іміджу організації.

Особливістю професійної діяльності державного службовця є спрямованість його інтересів на виконання головної мети та сенсу життя – служіння державі. Саме це є джерелом натхнення для власного морального удосконалення. Уміння поводити себе з людьми належним чином є одним з важливих факторів, який допомагає досягти успіху у службовій діяльності. Можна виокремити декілька таких принципів службового етикету, які є надзвичайно важливими для посадових осіб та працівників сільських, селищних рад та їх виконавчих комітетів: принцип гуманізму, людяності; принцип доцільності дій; краса, або естетична привабливість поведінки.

Проблема професійної етики державного службовця пов'язана з тим, що його діяльність має відповідати не тільки положенням Конституції і чинного законодавства, а й моральним принципам і нормам. Проте в реальному житті службовці порушують закони, підкоряються обставинам та не слідуєть етичним принципам. Відповідно їхня реальна поведінка не завжди буде однаковою: хтось задумається про етичний вибір, а хтось не звертатиме на це уваги. Моральне відторгнення народу від державних представників є головною причиною відомої досі крайньої нестабільності суспільства [1, с. 90].

З огляду на те, що чинне законодавство досить узагальнено регулює питання професійної етики державних службовців, було б доцільно прийняти спеціальний законодавчий акт з питань професійної етики і на державній службі, і на службі в органах місцевого самоврядування, а також «Кодекс етики посадової особи органів державної влади».

Існує декілька видів етичних кодексів державного службовця :

- 1) дворівнева система кодексів поведінки;
- 2) універсальні кодекси;
- 3) відомчі та галузеві внутрішньо-орієнтовані етичні документи;
- 4) регіональні та муніципальні етичні кодекси [2, с. 384].

Для створення кодексів існує кілька вагомих причин. Але, варто зазначити, що на рівні нормативно-правових документів практично неможливо скласти вичерпний перелік правил поведінки державних службовців. Адже багато дій за своєю сутністю не можуть регулюватися правовими нормами, оскільки регулюються нормами моралі, що й обумовлює необхідність розробки сучасних морально-етичних норм поведінки державного службовця. Крім того, залишається актуальним питання: змусити виконувати закони. Отож, не викликає сумніву той факт, що найкращою гарантією запобігання зловживанням владою, корупції й іншим службово-етичним порушенням є особисті достоїнства та високі моральні якості службовця і, насамперед, професійна честь та професійний обов'язок [4, с. 55].

Правова база є основою для інформування про мінімум обов'язкових стандартів та принципів поведінки державного службовця. Законодавчі та нормативні акти можуть встановлювати основні цінності державної служби й повинні забезпечувати основу для створення настановних інструкцій, розслідування, заходів дисциплінарного впливу та притягнення до відповідальності.

Державні службовці мають знати основні принципи і стандарти, яких вони повинні дотримуватися у

своїй роботі, а також межі прийнятної поведінки [5, с. 96].

Література

1. Етика державної служби. Державна служба. Проблеми професійної етики. Зарубіжний досвід. Реферативний бюлетень. № 2, 98. – М. : Вид-во РАГС, 2005. – 200 с.
2. Державна служба : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. проф. С. М. Серьогіна. – К. : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2012. – 526 с.
3. Бойків В. Е. Професійна культура державної служби. – Социс. 2005. – 200 с.
4. Державна служба: культура поведінки та діловий етикет. Навчальний посібник / за заг. ред. Є. В. Охотського. – М. : Вид-во РАГС, 2006. – 120 с.
5. Етика державної служби : запобігання конфлікту інтересів та вимоги до законодавства / Мануель Віллорія, Стаффан Синнестрьом, Янош Берток ; [пер. з англ. І. Чуприна]. – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. – 104 с.

УДК 8:004 – 057. 87 (045)

Шевченко Віта, м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА МОВИ

У статті подано основні компоненти ІКТ, а також представлено їх функції та використання на занятті. Також вказано можливі елементи практичного застосування тих чи інших ІКТ та заняттях літератури.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, функції, стандарти ІКТ.

The article presents the main components of ICT as well as their functions and use in the classroom. Possible uses of certain ICTs in literature classes are also described.

Keywords: information and communication technologies, functions, ICT standards.

Людина намагається йти в ногу з часом. Вона намагається встигнути за всіма новітніми досягненнями. Завітавши до будинку середньо статичного жителя нашої країни, що ми побачимо? Перше – кодовий замок, який так просто не пустить нас у будинок. Не просто квартиру, а навіть під'їзд. Далі: телевізор і уже не той старенький ламповий, а новітній, який висить на стіні; «мікрохвильовка» – річ, без якої жодна господиня не бачить повноцінну кухню; комп'ютер – невід'ємний атрибут не лише підрастаючого покоління, а й цілком сформованих дорослих. Зараз зовсім не смішно зустріти біля ПК дідуся чи бабусю. Та й це, напевне, не так важливо, як мобільний телефон. Це та річ, яка знаходиться в кожного в кишені і являється чи не найкращим другом, якби це грубо не виглядало. Це не все, але це один із основних елементів ІКТ.

Зрозуміло, що сфера ІКТ спочатку отримала ґрунтовне вивчення у працях зарубіжних вчених і лиш потім цим питанням почали опікуватися вітчизняні науковці. Питання електронних засобів та ІКТ мали достатньо докладне висвітлення в працях зарубіжних вчених. Серед них можна назвати Б. Атростіка, Е. Бринджолфсон, Дж. Гейтс, Р. Інклаар, Н. Карр, Е. Макфарлана, К. Мотохаші, Пілат, М. П'ятковскі, П. Схрейер, М. Тіммер, К. Ерроу. Дослідженню питань використання інформаційних технологій та їх впливу на соціально-економічний розвиток займалися провідні вчені України: В. Вовк, В. Гесць, М. Гузь, В. Заруба, В. Єлейко, Г. Клебанов, М. Кизим, Б. Кваснюк, Ю. Лисенко, М. Скрипниченко, О. Черняк, В. Петренко, В. Перепилиця, В. Порожня, В. Точилін, Л. Федулова та інші. Аналіз спеціальної, психологічної та педагогічної літератури свідчить, що одним із шляхів якісного засвоєння навчального матеріалу є забезпечення його наочністю. Як свідчать дослідження В. Бикова, М. Жалдака, І. Богданової, І. Теплицького, Е. Сарафанюка та інших, потребують широкого впровадження навчальний процес моделювання та інформаційних технологій, також створення відповідних електронних видань.

Ми поставили собі за мету показати вплив ІКТ на життя студентів. А також момент застосування електронних засобів у процесі навчання, як невід'ємного елемента ХХІ століття.

Що ж таке ІКТ? Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ, від англ. Information and communication technology, ICT) – це сукупність методів, засобів та прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання та передавання графічних, текстових, цифрових, аудіо та відеоданих на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж та засобів зв'язку. Термін ІКТ в сучасному освітленні також використовується для позначення об'єднання (конвергенції) аудіовізуальних та телефонних мереж з комп'ютерними мережами, а в багатьох школах, університетах та коледжах термін вживається в якості

загального, що охоплює сферу інформаційних систем і технологій на організаційному рівні, розробки програмного забезпечення та обчислювальної техніки систем [1, с. 7].

Освіта має орієнтуватися на перспективи розвитку суспільства. А це означає, що в сучасній освіті необхідно застосовувати найновітніші інформаційні технології. Масове впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) в освітню сферу висуває проблему комп'ютеризації закладів освіти в розряд пріоритетних.

Кожний навчальний предмет здатний суттєво вплинути на менталітет людини, яка формує себе, як особистість, на методи вирішення не тільки завдань, які ставить конкретний предмет, а й навколишнього середовища. Сучасний випускник повинен мати компетенцію використання інформаційних технологій, тобто технологій, що проектуються сучасною індустрією як в освіті, так і в повсякденному житті. Нові інформаційні технології відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок, дозволяють реалізовувати нові форми і методи навчання. Завдання навчального закладу випустити особу, яка на ринку праці буде конкурентно спроможною. Звернімося до ринку праці й що ми бачимо: якщо не кожна, то більшість спеціальностей, посад, вакансій вимагають знання ІКТ [4, с. 3].

Потужний потік нової інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій на телебаченні, розповсюдження ігрових приставок, електронних іграшок і комп'ютерів впливають на виховання дитини і сприйняття нею навколишнього світу не так, як 15 чи 10, а то й 5 р. тому. Сучасна молодь дивиться на світ не скільки очима, стільки через монітори ПК чи екран свого телефону. Недарма соц.мережі рясніють картинками того, що світ, а саме людина, поринає у площину online. Звідси стають іншими моральні канони та по-новому представлено мислення сучасної дитини. Раніше інформацію з будь-якої теми можна було отримати за такимипосиланнями: підручник, довідкова література, лекція, конспект. Але, сьогодні, з огляду на сучасні реалії, достатньо зайти в GOOGLE і ввести питання, яке тебе турбує. Кілька секунд і ти маєш тисячі посилань-відповідей, які тебе цікавлять, натискай і обирай, що більше подобається чи тобі зрозуміліше. Сучасна молодь уже приходять у навчальний заклад обізнаною. І не так просто її здивувати конспектом чи стандартним поданням матеріалу. Дуже складно заперечити репліку: «Це можна знайти в мережі». Тому викладач повинен вносити в навчальний процес нові методи подачі інформації. Не може виникнути питання: навіщо це потрібно?

Ми виховуємо новітню дитину. Дитину, яка прекрасно розуміє, що матеріал заняття можна знайти на будь-якому освітньому сайті. Адже ряд викладачів подають свої розробки в електронні формати. Дитина буде із цікавістю слухати і сприймати інформацію, яка буде із посиланням до ІКТ. У світі ІКТ сучасного студента не вразить розповіддю про тяжку долю кріпака-селянина чи скривджену селянку. Це застаріло, багатьом далеко й нагадує отого колись древнього нам пітекантропа. Тому сучасний педагог має проводити паралель твору-минулого із життям сучасним. Бути обізнаним у сучасних технологіях, які дарують його підопічним світ вигадки та нереальності. Це завдання під силу лише тим викладачам, які здатні не тільки "завантажувати" пам'ять студентів, а й дають змогу своїм підопічним висловлювати та формувати власне бачення. І зараз мова не про викладачів, які подають предмет, який безпосередньо стосується сфери ІКТ. Мова йде про педагогів, які далекі від цієї сфери.

Сучасному суспільству потрібна компетентна особистість, здатна брати активну участь у розвитку економіки, науки, культури. Тому сьогодні у шкільній освіті на перший план висувається завдання створення сприятливих умов для виявлення і розвитку здібностей учнів, задоволення їхніх інтересів та потреб, розвитку навчально-пізнавальної активності та творчої самостійності.

Комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання - це процес підготовки і передачі інформації, кого навчають, засобом здійснення яких є комп'ютер. При підготовці до заняття з використанням ІКТ не слід забувати, що заняття залишається заняттям, яке має свою чітку структуру і ніхто її не змінював. Тому? комп'ютер ні в якому разі не замінює живе спілкування викладач-студент, а тільки доповнює його.

Такому заняттю характерне:

- пристосування засобів ІКТ до індивідуальних особливостей групи;
- корекція матеріалу, що сприймається шляхом використання ІКТ;
- можливість студента самому керувати процесом вибору потрібного матеріалу із застосуванням ІКТ;
- впровадження різних видів навчання, де було б застосовано індивідуальний підхід до кожного зокрема, але й було використано роботу в колективі;

– думка кожного має право на «життя», інтерпретації і додаток скільки завгодно великі. Нема й не може бути єдино правильною відповіді. Ми виховуємо індивідуальність, а тому на кожному ситуацію, кожен дивиться під своїм кутом [3, с. 15].

У зв'язку із новими методами навчання змінилася і роль самого викладача. Його роль із навчителя перейшла і здобула титул консультанта чи як прийнято у ВНЗ тьютора. Основними принципами роботи стали відкритість, впевненість у можливостях і здібностях студента, бачення внутрішнього світу і можливостей кожної дитини. Стрімкі темпи інформатизації суспільства та розвитку Інтернет-технологій актуалізують проблему формування інформаційної компетентності підростаючого покоління, яка наразі виступає одним із потужних чинників успішності навчальної, професійної, суспільної та інших видів діяльності молодшої людини.

Із активним впровадженням в освітній простір компетентностей, які мають бути присутні на кожному занятті нівелює стандартну схему будь-якого навчального заняття: «знання – вміння – навички» вже не можуть повністю задовольнити сучасного студента, адже ми вже зазначали вище, що сучасний підліток приходить до навчального закладу із певним набором ЗУН і ми вже маємо не скільки навчити, стільки практично скерувати всі його обізнаності та орієнтувати та моделювання та знаходження рішень проблем нестандартними шляхами та методами.

Цьому активно сприяє система неперервної освіти не лише студента, але й викладача. Викладач не може вважати себе компетентно спроможним, якщо не прагнимо до вдосконалення і не матиме ніякої мотивації до самовдосконалення та саморозвитку. Адже якщо не розвивається викладач, то як він може навчити свого студента бути конкурентним на ринку праці.

Формування єдиного освітнього інформаційного простору є одним із стратегічних завдань щодо розвитку системи освіти. Фундаментом має бути інформаційна мережа, що охоплює всі ланки системи освіти, заклади, установи й органи управління ними та підготовлені користувачі.

ІКТ є невід'ємною частиною нашого життя, що тоді говорити про систему освіти, яка покликана готувати наших наступників. Сучасна людина змагається з часом, всяко намагається його зекономити й ІКТ цьому допомагають.

Уся молодь має доступ до глобальної мережі, то чому ж цим не скористатися, щоб ущільнити час на стандартну подачу матеріалу, якого в мережі сила-силенна. Скориставшись цим, ми зможемо презентувати на занятті не шаблонну підручникову інформацію чи стандартний набір навчального посібника, а знайти родзинку теми, яку подаємо. І саме на ній акцентувати увагу. Дивувати! Показати те, чого ще не було! Ось що має вражати підростаюче покоління. Набагато цікавіше слухати історію таїни імені, ніж читати шаблонні речення типу: «І. Я. Франко народився в родині коваля» і така подібність ледь не про кожного в нашій літературі. А чому б не створити портфолію письменника? Чому б не мінімізувати потік сухої інформації, яку ми вже звикли приймати як даність. Чи візьмімо за основу презентацію, яка це буде представляти не лише словами, але й ілюстраціями. Це збільшить час для роботи на занятті й допоможе звернути увагу на те, що кожен із великих колись був таким же, як і ті, хто сидить за партами, що стимулює рухатися, адже вони не здалися. Спробуйте й ви не здатися. ІКТ розширюють можливості для дій, дають можливості для зняття бар'єрів для творчості. Існує безліч програм, які допомагають обробляти світлина, монтувати відео, а всі ми прекрасно знаємо любов молоді до читання обов'язкових творів, які налічують сотні сторінок і розуміння того, що наш предмет не єдиний не зменшує їх обсягу, то чому б не запропонувати не прочитати, а припустімо прослухати аудіо запис. Це можна зробити дорогою на навчання. При тому, що більшість підлітків просто не можуть обійтися без музики в громадському транспорті. Або ж той самий драматичний твір ми можемо не лише читати, але й дивитися, якщо не в театрі, то принаймні в глобальній мережі. Чому б не замінити шаблонне подання вірша, яке можна знайти всюди власним баченням дитини. Залишити за розумні фрази критиків-літературознавців і дати можливість проявитися особистості. Ми часто говоримо, що для успішного майбутнього, ми маємо знати наше минуле. Знати, щоб уникати помилок. Це все прекрасно. Однак наша молодь не знає того далекого. Їм складно розуміти, як це? Ми з допомогою ІКТ можемо показати ряд прикладів того, що відбувалося в минулому через призму теперішнього. Чим вам не паралель сучасного серіалу «Коли ми вдома» із «Кайдашевою сім'єю» Івана Нечуя-Левицького. Живий приклад для розуміння того, що відбувалося з родиною в середині 19 століття. Чи припустімо проходження тестів-онлайн – прекрасна підготовка до майбутнього ЗНО. Ти маєш змогу не лише відповідати, але й одразу бачити власні помилки й робити висновки. При тому, що потім на занятті

можна буде звернутися до викладача, який безпосередньо пояснить проблему. У нас рідко вистачає часу на виховну роботу й залучення студентів до життя, яке знаходиться за межами пари. Чому б шаблонну контрольну роботу з літератури не замінити театральним дійством. Припустімо дати завдання розіграти ту чи іншу сцену із твору, що запам'ятався. По-перше, це цікаво, по-друге, це змога ближче дізнатися одне про одного і тим самим налагодити чи покращити атмосферу в групі, по-третє, змога проявити для когось свої приховані таланти. Це один аспект. Інший варіант. Сучасна молодь звикла все знімати на телефон і викладати в соц.мережах. Відштовхуючись від цього, можна запропонувати зняти той же ж уривок на відео і представити в аудиторії, як аматорський фільм. І не просто похвалити за пророблену роботу, а оцінити, як вартісний матеріал. Хай спочатку це буде притягнуто за вуха, але з часом хтось це візьме собі на озброєння і невідомо, коли це знадобиться в житті.

Вірші. Каторга для студентів. Особливо, коли ми говоримо про вивчення їх напам'ять. А ще коли перед цим посіяти стандартний аналіз, то й взагалі зникає бажання. А чому б не спробувати дати змогу студенту самому зробити його власний аналіз. Не так, як треба, а так, як він це бачить. Запропонувати підібрати ілюстрації до рядків вірша. І повірте, доки він шукатиме відповідні ілюстрації до того чи іншого рядка, він його повторить безліч раз, що уже бути бонусом, як вивчення напам'ять. Рідко викладач літератури добре знає вподобання та захоплення кожного свого студента. І хто знає, а може в одній із груп сидить майбутній письменник. Багато підлітків, якими являються студенти, пишуть вірші. От в ході вивчення літератури рідного краю можна запропонувати представити власну поезію. Її можна проілюструвати, укласти тематичну збірку, антологію... і це не просто заняття літератури, а водночас залучення різних технік і предметів, починаючи від літератури і закінчуючи маркетингом. І все це не без допомоги ІКТ.

Яскравим прикладом тому, що думка критики й думка студентів відрізняються, буде твір Олеся Гончара «За мить щастя». Дана новела не так давно введена в навчальну програму і замінила добре нам знаний роман «Собор». Твір невеликий, а тому прочитати його можуть навіть найлінійніші. Однак, коли розпочалося обговорення в аудиторії новели «За мить щастя», то студенти пішли докорінно іншим шляхом, а не тим, що подає критика. Для більшого розуміння розходження думок критики й студентів наведемо приклади класичного аналізу та аналізу, зробленого студентами. Літературна критика подає:

Тема: зображення кохання малярки, заміжньої жінки, та радянського бійця, молодого хлопця, й страшної розплати за мить щастя.

Ідея: оспівування краси і сили почуття кохання.

Головні герої: артилерист Сашко Діденко, малярка Лорі (Лариса), її чоловік, комбат Шадура.

Час дії: одразу після перемоги у Другій світовій, коли війська ще залишалися на звільнених від фашистів територіях.

Сюжет: Лариса і Сашко зустрілися на жнив'яному полі, їх охопило кохання і вони віддалися пристрасті.

З'являється чоловік Лариси з гострим серпом, він хоче накинутися на них. Його зупиняє вистріл Сашка, який стає смертельним. Діденка садять на гауптвахту, але він і досі в полоні миті щастя. Лариса відчуває, що все закінчиться трагічно. Військовий трибунал виносить смертний вирок Сашкові.

Мотиви твору:

- Престиж держави вище всякої гуманності;
- Пристрасть, кохання з першого погляду;
- Солдатська дружба і моральна підтримка;
- Філософська сутність щастя людини.

Студенти це бачать так:

Тема: зображення необдуманих дій радянського бійця до малярки, заміжньої жінки, й страшної розплати за порив пристрасті.

Ідея: оспівування краси кохання з першого погляду та засудження необдуманих, нелогічних дій із боку головних героїв.

Мотиви твору: пристрасть, кохання з першого погляду; за щастя завжди доводиться розплачуватися; порушення існуючих законів не звільняє від покарання, які б причини не привели до його порушення.

Сюжету ми змінити не можемо, але саме він викликав найбільше обурення. Нашим студентам була дикою поведінка головного героя, який, за принципом Цезаря «прийшов, побачив, переміг», віддався пристрасті до зовсім незнайомої жінки, а потім, не розібравшись у ситуації, а лише із власних здогадок, вбиває її чоловіка. Відбулося неприйняття ситуації того, що одружена жінка піддалася пристрасному

натиску почуттів незнайомця і відповіла йому взаємністю.

Звичайно, на смерть вони головного героя не прирікали, але за вбивство людини, він мав отримати покарання. Подальше розгортання подій уже не мало ніякого значення. Причинно-наслідкове коло закрилося. Герої були самі винні в тому, що сталося в далі. І як ти їм не поясниш, що подібні дії були наслідком подій, які прийшли із закінченням війни, але, як не дивно, руйнування святості родини, стосунків між чоловіком і дружиною, шлюбних уз – заслуговує на засудження серед нашої молоді.

Можемо зробити доволі позитивний висновок. Якби нам не хотілося понарікати на аморальну поведінку нашої молоді й руйнування нею загальних норм поведінки, але в них ніде не зникає віра й бажання в чисті, світлі, незрадливі стосунки. Це теж свого роду данина сьогоденню. Адже ми не з чуток знаємо, що інститут шлюбу легко зруйнувати. Чого не хоче і не приймає наша молодь.

Вони все ж вірять у те єдине, що пройде з ними поруч до старості – кохання. Плюс ще й в тому, що не всі готові піддатися хвилинному пориву пристрасті, а потім за це розплачуватися, як наші герої. Для серйозних стосунків і перевірки почуттів потрібен час, а не порив, який мине. Кохання – тепло. І дуже добре хотіти тепла. Тепла від багаття, яке горить і не перегорає. Не полум'я пристрасті, яке з часом набридає і стає попелом. Не той легенький вогник побуту й рутини, який схожий на горіння сирого гілля. А рівномірний вогонь, що палахкотить у каміні й зігріває не лише зовні, а й всередині теплом. Кожен чекає на того, з ким знайде себе. Ось ЩАСТЯ, а не хвилинна мить, де потім двоє залишаться нещасними на все життя. Щастя – це не дорогоцінна перлина розміром з кулак, яка висить на шиї й вабить око оточуючих. Щастя – це маленькі перлинки, які людина нанизує на нитку протягом життя і хай вони маленькі й не примітні для людського ока, але на фініші життя вони складуть розкішне намисто з безліччю разків.

Ми боремося за індивідуальність, але, самі того не бажаючи, робимо «інкубатор», де кожного змушуємо мислити єдино. У процесі підготовки викладача для використання інформаційних технологій не лише на заняттях з інформатики, але й у всьому освітньому просторі, особлива увага приділяється розвитку рис новаторства, креативності. Дати змогу дитині проявити себе. Показати власне бачення.

Сьогодення чітко визначає риси професіоналізму викладача ХХІ століття. Серед них: організаційні здібності; педагогічні вміння; володіння комп'ютерною технікою; відкритість; маневреність; гнучкість; співробітництво. Домінантною складовою для кожного вважається оволодіння комп'ютерною технікою, інформаційними технологіями. Висока компетентність дає змогу ухвалювати творчі рішення, знаходити можливості вміло використовувати теоретичні знання й практичні вміння щодо ІКТ.

Отже, перехід від навчання окремих навичок роботи на комп'ютері до інтегрованого способу вироблення комп'ютерної компетентності передбачає зосередження спеціальних зусиль у цьому напрямі. І не так обов'язково бути майстром ІКТ, а достатньо всього лиш бути компетентним у своєму предметі. Як показує досвід, впровадження програми навчання комплексних інформаційних умінь успішно відбувається там, де ця робота здійснюється не лише на заняттях інформатики чи основ програмування, а проникає в усі сфери освітнього процесу. Це і застосування електронних карт, це спостереження космічних мандрівок, це перегляд можливості виживання тих і інших класів ссавців, це перегляд театральних постановок...

Викладачі, які володіють сучасними комп'ютерними технологіями, і викладачі інформатики мають вибудовувати весь процес навчання так, щоб він забезпечував, поряд із засвоєнням предметного змісту, формування відповідних технологічних та інформаційних умінь і навичок, які застосовуються в різних життєвих ситуаціях: навчальних, виробничих, особистих. Одним із результатів процесу інформатизації навчальних закладів має бути можливість використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для роботи з інформацією як в навчально-виховному процесі, так і для інших потреб. І для цього не обов'язково мати комп'ютер. Достатньо мати бажання та можливість підключення до мережі через мобільні засоби.

Переваги використання ІКТ

- навчання, яке дає можливість розкрити індивідуальність кожного;
- застосуванні самостійної пошукової роботи;
- зростання обсягу виконаних завдань;
- розширення інформаційних потоків при використанні Internet;
- підвищення мотивації та пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи.

Не забуваймо, що монета має дві сторони. Тому, якщо є плюс, то маємо назвати й мінуси застосування на занятті ІКТ.

Існуючі недоліки та проблеми застосування ІКТ

– не будемо говорити про відсутність комп'ютерних класів. Так. Проблема існує. Та це питання дуже просто вирішити: варто пробудити цікавість студентів і вони самі радо будуть користуватися своїми гаджетами не лише в цілях списування, але й навчання;

– не всі викладачі віддають перевагу комбінованим заняттям із застосуванням ІКТ. Відсоткове співвідношення ще буде коливатися в межах 60/40;

– недостатня комп'ютерна грамотність;

– на жаль, заняття не розраховано на роботу із залученням можливостей Інтернету;

– інколи йде відволікання на ігри, музику, перевірку характеристик ПК і т.п;

– захопившись застосуванням ІКТ на уроках, викладач може перейти від розвивального навчання до застосування наочно-ілюстративних методів. І яскравим прикладом буде американський фільм режисера Дж. Кездана «Bad Teacher».

Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. У вітчизняному навчальному процесі в останні роки комп'ютерна техніка й інші засоби інформаційних технологій стали все частіше використовуватися при вивченні більшості навчальних предметів.

Література

1. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості вчителя: фактори формування / В. В. Радул. – К. : Вища шк., 2008. – 240 с.

2. Жаболенко М. В. Інновації в області використання інформаційно-комунікаційних технологій в учебном процесі / М. В. Жаболенко, Н. О. Жданова // Стратегія інноваційного розвитку системи вищої освіти в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. конф. / гол. ред. С. В. Смерічевська. – Донецьк : Кальміус, 2007.

3. Кочевой Р. А. Информационные технологии в процессе обучения / Р. А. Кочевой // доп. учасників V Всеукр. наук.-метод. конф. «Впровадження нових інформаційних технологій навчання». – Запоріжжя : ЗДІА, 2005.

4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» // Урядовий кур'єр. 2007. – № 6.

5. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования : учебн. пособие для студентов высших учебных заведений / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. – М. : Академия, 2007.

УДК 378.147.111: 332.3.007.2

Шевченко Олександр, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК» У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКІВ

Розглянуто методологію проведення лекційного заняття на тему «Державна реєстрація земельних ділянок», розкрито зміст й основні складові лекційного заняття, актуальність та порядок реєстрації земельних ділянок.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, методика, лекція, засоби навчання, форма навчання, землевпорядник.

A methodology of giving a lecture on «The State Registration of Land Plots» is considered. The content and main components of the lecture as well as the current relevance and procedure for land plots registration are described.

Keywords: higher education institution, methodology, lecture, training tools, training form, land surveyor.

У сучасних умовах реформування змісту освіти професійна підготовка фахівців в вищих навчальних закладах значною мірою залежить від організаційних форм навчального процесу. Незважаючи на те, що теоретична підготовка студентів у вищих навчальних закладах здійснюється на лекційних, семінарських заняттях, під час самостійної роботи, основною формою теоретичного навчання сьогодні залишається лекція. Тому багато вчених-педагогів у своїх працях приділяють значну увагу теоретико-методологічним аспектам підготовки та проведення лекційних занять для студентів різних напрямів підготовки.

Питанням теоретичного навчання, зокрема методиці підготовки та проведення лекційних занять у вищих

навчальних закладах присвячено багато наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених: Л. Головка, Л. Кайдалової, Л. Кондрашової, К. Корсак, А. Кузьмінського, П. Лузана, О. Михайличенко, Л. Панченко, М. Фіцули та інших. Професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі геодезії та землеустрою відображена у наукових працях О. Данкеєвої, Т. Кристопчук, І. Ковальчука, Л. Кочеригіна, О. Лозового, Н. Русіної, М. Ступеня, А. Третьяка та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість праць щодо підготовки майбутніх землевпорядників, питання методики підготовки лекційних занять з фахових землевпорядних дисциплін не достатньо висвітлені у навчально-методичній літературі.

Мета статті показати значення державної реєстрації земельної ділянки в системі земельних відносин та розробити лекційне заняття на тему «Державна реєстрація земельних ділянок» з дисципліни «Державний земельний кадастр» для студентів напряму підготовки 193 «Геодезія та землеустрій».

Вклад основного матеріалу. Зміст сучасної освіти – система знань, умінь і навичок, обумовлена цілями та потребами суспільства, у вигляді компетенцій, що має бути сформована в процесі навчання. У «Сучасному словнику з педагогіки» навчання визначене як «цілеспрямований педагогічний процес організації й стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з оволодіння науковими знаннями, уміннями й навичками, розвитку творчих здібностей, світогляду, морально-етичних поглядів і переконань» [1, с. 509]. Аналізуючи термін «навчання», можна сказати, що це постановка завдань, які постають у його процесі навчання, а також засобів, за допомогою яких ці завдання вирішуються (організація й стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності студентів).

Сьогодні у вищій школі при підготовці майбутніх фахівців використовують різноманітні форми навчання, а саме: теоретичні, до яких відносять лекцію, семінар, курсову роботу, дипломну роботу, навчальну екскурсію, консультацію; практичні, що являють собою лабораторно-практичні заняття, практикуми та навчально-виробничі практики; контрольні, що передбачають здачу студентами колоквиумів, залків, екзаменів.

Під лекцією будемо розуміти форму занять, через яку студент має засвоїти теоретичний матеріал з дисципліни для подальшого закріплення його на практичних, лабораторних чи семінарських заняттях.

Лекція – головна інформаційна магістраль у навчальному процесі вищої школи, сприяє формуванню цінності, моральності, громадської активності, розумінню соціальних і професійних норм поведінки у сучасному суспільстві [2, с. 3].

Для здійснення навчального процесу в педагогічній практиці використовують такі види лекцій: вступна, інформаційна, оглядова, настановча, підсумкова. Проте при підготовці до викладання лекційного заняття треба пам'ятати, що не головне який вид лекції, а метод її викладання: проблемна лекція – на основі проблемного методу; бінарна (лекція вдвох) – методу діалогу; лекція візуалізація – методу наочності; лекція із запланованими помилками – методу пошуку помилок; лекція-прес-конференція – методу запитань-відповідей [1, с. 92].

Питання про те, як готуватися до лекцій, включає в себе певні вимоги. Ці вимоги стосуються вміння правильно «робити» лекцію, тобто певної культури в роботі. Лише на перший погляд здається – все просто: бери книги, випишуй, що потрібно, складай лекцію і читай її. Насправді, нерідко відбувається так: матеріалу зібрано багато, а справитися з ним лектор не може, в лекцію входить лише незначна частина цього матеріалу. Чи, навпаки, лекція вийшла об'ємна, а окремі розділи теми виявились в ній не розкритими або й не згаданими, оскільки не була відпрацьована відповідна література [3].

У педагогіці єдиної методики проведення лекцій не існує, однак кожен викладач має дотримуватись певних вимог:

- доведення до студентів мети лекційного заняття та його мотивування;
- доступність і науковість викладу;
- зворотній зв'язок з студентами;
- нагадування вивчених раніше теоретичних викладок;
- завершення кожного питання лекції підсумовуючим аналізом і мотивованим переходом до наступного;
- уміння і здатність змусити себе слухати, та емоційність викладання матеріалу.

Процес засвоєння і розуміння лекційного матеріалу неможливий без уваги, яка полягає в спрямованості і зосередженості психічної діяльності людини на певних об'єктах чи діях і відстороненні від усього іншого.

К. Ушинський образно говорив, що увага є «тими дверима, через які проходить усе, що тільки входить у душу людини із зовнішнього світу». А. Ключевський зазначав, що у викладанні найважчим і найважливішим є вміння «піймати цю непосидючу птицю – юнацьку увагу» [1].

Кожне лекційне заняття має свій план, висновки до кожного пункту плану, список літератури, запитання для самоконтролю, тестові завдання.

При підготовці до лекції «Державна реєстрація земельних ділянок» викладач використовує останні нормативні документи, які розроблені Центром державного земельного кадастру структурного підрозділу Держгеокадастру, і ставить перед собою такі питання: що таке державна реєстрація земельної ділянки, які документи необхідні для реєстрації, яка процедура виконання державної реєстрації, що в результаті реєстрації отримає замовник? Треба пам'ятати, що постійно змінювались документи, що посвідчували право власності на земельну ділянку і починаючи з 01.01.2013 р. власник земельної ділянки отримував витяг з кадастру ДЗК. Витяг з кадастру (ДЗК) – це документ, що підтверджує внесення даних земельної ділянки до державного земельного кадастру. Витяг з кадастру – це також одна з форм надання державним кадастровим реєстратором відомостей з Державного земельного кадастру про земельну ділянку.

Крім того, реєстрація земельних ділянок – це правова сторона земельного кадастру. Вона забезпечує дотримання принципів недоторканості земельного фонду країни й охорону прав власників та землекористувачів на надані їм в установленому порядку землі [4]. Держава, проводячи реєструвальні роботи, з одного боку, виступає гарантом права власності на землю, з другого боку, здійснює контроль за використанням свого стратегічного потенціалу. Спираючись на реєстрацію земель, вона завжди використовувала її як правову підставу для стягнення земельного податку, через що земельний кадастр виконує свою найвідомішу з найдавніших часів фіскальну функцію. Залишаючи право людини на земельну власність і її право на справедливий податок за цю власність, реєстрація земель спрацьовує як механізм правового регулювання і впорядкування земельних відносин, будучи надбанням суспільства і ознакою рівня його цивілізованості [5].

Протягом 2017 р. відпрацьовувалася в статусі пілотного проекту онлайн-сервіс реєстрація земельної ділянки на території Чернігівської області і на початку грудня була поширена на всю Україну.

Новий функціонал дозволяє сертифікованим інженерам-землевпорядникам подавати заявку на реєстрацію ділянки онлайн і є частиною стратегії *clerk-free*, яка останні три роки впроваджується в земельних відносинах.

Онлайн-сервіс передбачає ідентифікацію інженера-землевпорядника за допомогою цифрового підпису та номера кваліфікаційного сертифіката, а всі дані, включаючи технічну документацію подаються у відсканованому вигляді. Таким чином виключається можливість корупційних вимог з боку реєстратора та/або відмови в реєстрації з надуманих приводів, що було не виключено при фізичному поданні документів. Також усувається ризик штучного затягування оформлення, оскільки онлайн-заявка відразу показується у системі, і в кадастрового реєстратора включається зворотний відлік строку, який відведений законодавством для внесення відомостей до Державного земельного кадастру – 14 днів.

Після викладення змісту лекції викладач повинен наголосити на основних тезах лекції і спитати у студентів, які у них виникли питання після завершення лекції. Заключний етап заняття – постановка завдань на самостійне опрацювання викладеного матеріалу.

Відповідно до навчального плану підготовки бакалаврів за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій» дисципліна «Державний земельний кадастр» належить до дисциплін циклу професійної підготовки і складає 90 год. (2,5 кредити ECTS) до її структури входить лекція на тему «Державна реєстрація земельних ділянок». Ця тема є практично заключною у вивченні дисципліни і дає можливість студентам набутти теоретичних знань у змісті і послідовності державної реєстрації земельних ділянок.

Відзначимо, що для активізації пізнавальної активності студентів, кращого розуміння та сприймання навчального матеріалу доцільним є застосування таких форм лекційного заняття, як: лекція-бесіда з елементами мультимедійних технологій та лекція-дискусія, що дає можливість студентам вільно обмінюватись думками в інтервалах між логічними розділами.

Проведення таких лекцій дозволяє викладачу те тільки надавати інформацію з нового матеріалу, але і приділяти увагу міждисциплінарним зв'язкам даної дисципліни з «Земельним правом», «Землеустроєм», «Основами міського кадастру», наголошуючи на важливості оволодіння майбутнім землевпорядником нормативно-правовими знаннями та вмінні реалізовувати їх на практиці.

Також зазначимо, що при викладі лекційного матеріалу, крім інтерактивних методів навчання (дискусія,

ситуаційний аналіз тощо), доцільно використовувати мультимедійну презентацію. Студент не тільки почує новий матеріал, але і візуально буде закріплювати отримані знання.

У кінці лекційного заняття можна виконати закріплення нового матеріалу. Для цього застосувати ще один метод інтерактивного навчання – *Grabaminute* – гру, в якій студенту надається 1 хвилина для представлення терміна, написаного на інтерактивній карті. Студент має надати найбільше інформації про даний предмет/термін, його значення, використання тощо, який він засвоїв під час викладання лекції. Здобуває перемогу студент, який надав найбільш повну та зв'язну інформацію про вказаний у картці предмет або термін.

Таким чином, після лекції студенти отримують знання про порядок проведення процедури державної реєстрації земельних ділянок, знайомляться з документацією, необхідною для реєстрації, переліком основних нормативних документів тощо.

У статті обґрунтовано основна роль державної реєстрації земельних ділянок, висвітлені методологічні аспекти складання та проведення лекційного заняття у фаховій підготовці бакалаврів за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій». Проведення лекційних занять передбачає ґрунтовну підготовку викладача, що включає в себе визначення змісту лекції, підготовку дидактичних матеріалів, вибір методів та засобів навчання, що дозволять досягти поставленої дидактичної мети заняття.

Державна реєстрація прав на землю в Україні відбувається щоденно. За чинним законодавством діють дві системи державної реєстрації: земельних ділянок і прав на них. Наукові розвідки у досліджуваному питанні - більш глибоке дослідження актуальних питань державної реєстрації прав на землю.

Література

1. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; ред. З. Н. Курлянд. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : 270 Знання, 2007. – 495 с.
2. Мачинська Н. І. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навч.-метод. посібник / Н. І. Мачинська, С. С. Стельмах. – Львів, 2012. – 179 с.
3. Лузан П. Г. Методи й форми організації навчання у вищій аграрній школі / П. Г. Лузан. – К. : Аграрна освіта, 2003. – 224 с.
4. Даниленко А. С. Основні засади запровадження в Україні кадастрово-реєстраційної системи / А. С. Даниленко, М. Г. Лихогруд // Землевпорядний вісник. – 2003. – № 1. – С. 22–27.
5. Третяк А. М. Проблеми створення системи управління земельними ресурсами та реєстрації землі // Землевпорядний вісник. – 1998. – № 3. – С. 4–8.

УДК 378.14

Ямкова Тетяна, м. Київ

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається тестовий контроль як об'єктивний метод оцінювання навчальних досягнень студентів, обґрунтовуються переваги тестування над традиційними методами контролю та визначаються форми і проблеми впровадження тестів успішності в навчальний процес.

Ключові слова: тестовий контроль, тестування, тест, тестове завдання.

The paper considers test control as an objective method for students' academic achievements assessment. The advantages of testing over traditional methods of control are justified. Forms and problems of academic performance tests implementation in the educational process are determined.

Keywords: test control, testing, test, test task.

На сучасному етапі реформування системи вищої освіти особливого значення набуває проблема здійснення контролю навчальних досягнень студентів. З урахуванням європейської практики організації контролю якості освіти визначальними стають тестові методи оцінювання у системі контролю навчальних досягнень студентів. Тестовий контроль знань студентів все більше застосовується при діагностиці освітньо-професійної підготовки студентів вузів. Це пояснюється тим, що тести в даний час вважаються найбільш об'єктивним засобом (інструментом) оцінювання рівня знань та дозволяють неупереджено оцінити навчальні досягнення студентів.

Проблемі тестового контролю навчальних досягнень студентів присвячені дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, теоретичні і методичні аспекти тестового контролю знань на

різних етапах навчального процесу розглядаються в працях таких вчених, як В. Аванесов, О. Безносюк, В. Беспалько, І. Булах, Л. Бурлачук, Н. Гулюкіна, А. Кузьмінський, П. Лузан, О. Майоров, Л. Морська, М. Мруга, Л. Парашенко, Н. Розенберг, В. Сергієнко, А. Татур, А. Есаулов, М. Челишкова та інші.

Наявні дослідження стосуються переважно форм тестових завдань, рекомендацій з їхнього використання, правил і принципів складання тестів, процедури проведення тестування. Однак, незважаючи на значну кількість робіт щодо тестового контролю, зауважимо, що єдиного підходу конструювання тесту не запропоновано, а в структурі тестів переважають одновибіркові тестові завдання. Організація та застосування тестового контролю в навчальному процесі вищих навчальних закладів, зокрема в коледжах та технікумах зумовили актуальність вибору теми даної статті.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування використання методу тестування в системі контролю навчальних досягнень студентів, визначення переваг та проблем впровадження тестів успішності в навчальний процес.

Сьогодні для визначення рівня набутих знань, умінь та навичок студента, тобто складових компетенцій фахівця активно використовують таку форму контролю як тестування. Це пояснюється тим, що тести в даний час вважаються найбільш об'єктивним засобом оцінки рівня знань та дозволяють неупереджено оцінити навчальні досягнення студентів. На відміну від інших методів контролю, тестовий контроль забезпечує: об'єктивність і справедливість оцінки знань; відсутність емоційних стресів і переважань, психологічного впливу на студента; порівняння оцінок з однієї і тієї самої дисципліни щодо викладачів, факультетів, інститутів, що дозволяє одержати об'єктивний матеріал про рівень підготовки студентів і якості викладання; можливість широкого використання технічних засобів та ЕОМ, які підвищують ефективність і якість праці викладачів; можливість заощадження часу як викладачів, так і студентів; являє собою суцільний метод контролю порівняно з вибірковою методикою, який застосовується на іспитах, заліках [1, с. 94].

Для порівняння зауважимо, що під час усного чи письмового опитування використовується невелика кількість запитань, а тому здійснюється вибіркова перевірка знань студентів. Студент демонструє знання лише з певної частини навчального матеріалу, відповідаючи на питання викладача. Тест, що складається з великої кількості запитань, охоплює весь навчальний матеріал і тому дає інформацію про знання студентом всього розділу, модуля чи курсу.

Тестовий контроль використовується на всіх етапах навчальної діяльності студентів. Системний підхід до застосування тестового контролю передбачає проведення таких видів тестування: поточного, тематичного (рубіжного) та підсумкового.

Поточне тестування проводиться з метою коригування навчальної діяльності студентів, стимулювання інтересу до навчання, формування почуття відповідальності. Поточний тестовий контроль відбувається систематично на заняттях у процесі навчання з метою отримання викладачем інформації про успішність засвоєння студентами навчального матеріалу. Тематичний тестовий контроль здійснюється після циклу занять по завершенні роботи над конкретною темою. Підсумковий тестовий контроль проводиться наприкінці семестру або атестаційного періоду з метою об'єктивної оцінки успішності студентів за цей період. Принагідно додамо, що для кожного з традиційних видів контролю поточного, тематичного, рубіжного та підсумкового застосовуються різні за побудовою тести.

Відзначимо, що тести успішності мають бути відносно короткотерміновими, тобто не вимагати великих затрат часу; однозначними – не допускати довільного тлумачення тестового завдання; правильними – виключати можливість формулювання багатозначних відповідей; відносно короткими, що вимагають стислих відповідей; інформаційними – забезпечують можливість співвіднесення кількісної оцінки за виконання тесту з порядковою або навіть інтервальною шкалою вимірювань; зручними – придатними до швидкої математичної обробки результатів; стандартними – придатними для широкого практичного застосування – вимірювання рівня навченості як можна більш широких контингентів студентів, які оволодівають однаковим обсягом знань на одному і тому ж рівні навчання [2, с. 558].

Найбільш поширені в практиці вищих навчальних закладів наступні форми тестових завдань: з наданими відповідями (закриті) і з вільним складанням відповіді (відкриті). Завдання з наданими відповідями поділяються на: вибіркові (одновибіркові, багатовибіркові та відновлення послідовності) та на відповідність (перехресні, на порівняння і протиставлення, з множинними відповідями). Завдання з вільним складанням відповіді бувають або на доповнення, або на перелік.

Для ефективного тестового оцінювання знань студентів важливо використовувати різноманітну систему тестових завдань, так як застосування в тесті тільки завдань однієї форми призведе до одноманітності тесту

і його неефективності. Обов'язково у тесті повинні бути передбачені завдання проблемного характеру, що стимулюють пізнавальну активність студента, вимагають уміння аналізувати ситуацію, узагальнювати, приймати рішення, виходячи з реально існуючих умов виробничої діяльності.

Висвітливши основні дидактичні позиції щодо тестового контролю навчальних досягнень студентів, звернемося безпосередньо до педагогічної практики використання тестів у навчальному процесі. Для того, щоб з'ясувати стан та перспективи використання тестового контролю у професійній підготовці майбутніх фахівців нами було проведено опитування студентів та викладачів Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету.

Для того, щоб з'ясувати ставлення студентів до тестування нами було проведено анкетування. Участь у дослідженні прийняло 215 студентів старших курсів Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету. Студенти повинні були дати відповіді на такі запитання:

1) якому із методів контролю за рівнем засвоєних знань та умінь Ви надаєте перевагу?

2) чи були у вас випадки, коли ви отримали за результатами тестування позитивну оцінку, а насправді мали серйозні прогалини у знаннях?

3) ваше ставлення до використання тестового контролю в навчальному процесі?

Результати опитування студентів свідчать, що тестування як найдоцільніший метод контролю знань обирають 46 % студентів.

Незважаючи на те, що в науково-педагогічній літературі тестовий контроль називають «методом об'єктивного контролю», 70 студентів (32 %) визнало, що часто отримувало позитивну незаслужену оцінку; 47 студентів (21 %) інколи бували у такій ситуації; і лише 98 студентів (45 %) вказало, що ніколи не отримувало необ'єктивних оцінок за результатами виконання тестів.

Цікавим виявилися відповіді студентів щодо їх ставлення до тестового контролю. З 215 студентів 173 (80 %) позитивно відносяться до тестування, як методу контролю знань, обґрунтовуючи це тим, що: «якщо не знаєш правильної відповіді, то можна вгадати; можна вгадати вірну відповідь завдяки інтуїції; за допомогою тестів можна закріпити пройдений навчальний матеріал; надійний та об'єктивний спосіб перевірки знань, що потребує більш ретельної підготовки до занять; під час тестування менше емоційне напруження; більш легкий метод контролю у порівнянні з традиційними».

Однак 42 студенти (19 %) зазначило, що вони незадоволені цим методом контролю знань. Найбільш типовими були такі думки: «негативне ставлення, тому що велика ймовірність вибрати неправильну відповідь; інколи добре знаючи матеріал все одно можна допустити помилку через те, що варіанти відповіді дуже подібні; тести не можуть перевірити справжній рівень знань студентів».

Щоб з'ясувати, як тести використовуються в навчальному процесі було проведено опитування серед викладачів. В опитуванні взяло участь 35 викладачів, які мали дати відповіді на такі питання:

1) яку форму педагогічного контролю Ви найчастіше використовуєте під час поточної перевірки знань студентів ?

2) як часто при перевірці знань студентів Ви використовуєте тестовий метод контролю ?

3) який рівень засвоєння навчального матеріалу ви перевіряєте за допомогою тестового контролю ?

Проаналізувавши результати опитування серед викладачів, ми визначили, що в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців найбільш вживаними формами контролю залишаються традиційні методи – усне та письмове опитування. Згідно опитування, 21 викладач (60 %) найчастіше при перевірці знань студентів використовують усне або письмове опитування, 14 викладачів (40 %) зазначили, що під час поточної перевірки знань студентів використовують однаково всі методи контролю: тестування, усне та письмове опитування.

Результати опитування свідчать, що тестовий контроль, хоча й уведений як обов'язковий елемент у систему професійної підготовки майбутніх фахівців згідно з вимогами Болонського процесу, однак застосовується переважно не систематично, лише для констатації рівня знань студентів. 24 викладачів (69 %) зазначили, що під час поточної перевірки знань студентів користуються методом тестів інколи. Лише 11 викладачів (31 %) викладачів для визначення та оцінювання навчальних досягнень студентів за наслідками певних видів та етапів навчальної роботи систематично застосовують тестові завдання.

Враховуючи те, що структуру пізнавальної діяльності людини складають чотири послідовних рівні засвоєння знань, що відображають розвиток досягнень в процесі навчання, нами визначалася оцінка викладачами потенціалу тестів для оцінювання різних рівнів навчальних досягнень студентів.

За результатами опитування, тестовий матеріал переважно використовують у процесі професійної підготовки студентів на репродуктивному рівні – для відтворення навчального матеріалу (32 викладачі, що становить 91 %). Отже, невикористаним залишається потенціал тестового матеріалу для продуктивного рівня навчання студентів – застосування знань у практичній діяльності.

Таким чином, в ході опитування було виявлено, що більшість студентів позитивно ставляться до тестового контролю в процесі навчання. Але водночас, незважаючи, на визнання важливої ролі тестування в теорії, слід констатувати, що сьогодні в педагогічній практиці за своїм характером тестовий контроль не завжди відзначається об'єктивністю, а студенти не завжди переконані в об'єктивності їх оцінювання. Це підтверджується результатом опитування, за яким більше 50 % студентів визнали, що отримували «незаслужену» оцінку під час тестування. Отже, постає проблема оцінювання результатів тестування, що на нашу думку, визначається проблемою якості розробки тестів. Однак теоретичними основами тестології володіють не всі викладачі, що не дозволяє їм розробляти якісні тести. Тому, сьогодні якість тестів, що використовуються в навчальному процесі залишається невисокою і питання конструювання тестів викладачами-практиками є складною, багатогранною проблемою, що потребує ретельного вивчення.

Висновок. Серед методів контролю в навчальному процесі переважають традиційні методи – усне та письмове опитування. Тестування в поєднанні з іншими формами перевірки є ефективним методом контролю навчальних досягнень студентів. Однак, більшість викладачів інколи використовують тести для перевірки знань та умінь студентів, перевіряючи тільки нижчі рівні засвоєння знань. Реконструктивний та творчий рівні володіння знаннями залишаються поза увагою викладачів.

Перспективи нашого подальшого наукового пошуку пов'язуємо з детальною розробкою методики підготовки валідних різнорівневих тестових завдань.

Література

1. Оцінка знань студентів та якості підготовки фахівців (методичні та методологічні аспекти) : навч. посіб. / Ягодзінський А. Й., Муромцева А. О., Іванова Л. В. та ін.; за ред. А. Й. Ягодзінського. – К. : ІЗМН, 1997. – 216 с.
2. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. педвузов в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – Кн. 1. – 576 с.

УДК 378.147

Ямковий Олександр, м. Київ

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ І – ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто стан та основні проблеми практичної підготовки студентів у вищих навчальних закладах І–ІІ рівня акредитації.

Ключові слова: професійна підготовка, практична підготовка, практика, практичні навички.

The status and main problems of practical training of students in higher education institutions of 1st and 2nd accreditation levels are considered.

Keywords: professional training, practical training, practice, practical skills.

Сучасний ринок праці потребує молодих фахівців з високою професійною компетентністю, комунікабельністю, ініціативністю, мобільністю, креативністю, здатних до самоосвіти та роботи в команді. З огляду на це особлива роль в системі професійної підготовки фахівців належить практичній підготовці, яка має забезпечити формування сукупності інтегрованих знань та умінь, а також важливих якостей особистості, тобто професійну компетентність фахівця. Видатний вчений-педагог П. Блонський писав: «Неможливо навчити лише одними книгами... Необхідна практика, але не копіююча (така практика згубна), а творча і усвідомлена» [1].

Питанням практичного навчання і його місця в системі професійної освіти присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених-педагогів: С. Архангельського, В. Андрущенко, І. Блози, Н. Ничкало, С. Сисоевої, С. Гончаренка, С. Батишева, І. Бега, А.Дьоміна, І. Зязюна, С. Максименка, О.Савченка, О. Кульчицької, П. Лузана, Н. Тализіної, Д. Тхоржевського, Л. Пуховської, Н. Побирченко, Г. Філіпчука та інших.

Незважаючи на значну кількість праць щодо професійно-практичного навчання, слід зауважити, що організація практичної підготовки студентів у вищих навчальних закладах, зокрема в коледжах та

технікумах є актуальною науковою проблемою, оскільки спрямована на вдосконалення процесу професійної освіти і навчання.

Метою даної статті є аналіз стану практичної підготовки фахівців у вузах I–II рівня акредитації, розкриття ролі практики у зміцненні теоретичних знань та формуванні практичних вмінь та навичок студентів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні у коледжах та технікумах молоді люди мають можливість здобути фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, а також знання, вміння та навички, які є ґрунтовним фундаментом їхньої професійної компетентності, що дозволяє працювати спеціалістом середньої ланки у певній галузі та продовжити навчання за наступним ступенем вищої освіти. Однією із основних складових професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі є практична підготовка. Закон України «Про вищу освіту» визначає практичну підготовку однією з форм організації освітнього процесу та видом навчальних занять [2].

У вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації практичне навчання організовується відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Положення «Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» № 93 від 08.04.93 р., «Рекомендацій про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», розроблених Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти та погоджених з Федерацією роботодавців України від 24 квітня 2013 р. На їх підставі в кожному вищому навчальному закладі, зокрема в коледжах та технікумах, розроблено своє «Положення про проведення практики студентів», яке регламентує організацію практичного навчання студентів навчального закладу.

Підготовка фахівців в коледжах та технікумах здійснюється через систему поетапної практичної підготовки студентів із послідовним збільшенням рівня професійних знань, умінь і навичок та проводиться в чотирьох напрямках: у вигляді практично-лабораторних занять з профільних дисциплін; виконання курсових робіт з фахових дисциплін; проведення навчальної практики на базі навчального закладу (в навчальних лабораторіях, комп'ютерних аудиторіях, центрах, на навчальних полігонах тощо); проходження студентами виробничої (переддипломної) практики на підприємствах, в установах чи організаціях різної форми власності.

Зазначені види занять та практики відображають послідовні етапи професійної підготовки студентів, що забезпечують поступове збільшення обсягу їх професійних знань та практичних умінь. Кожен етап практичного навчання має чітко визначену мету і вирішує конкретні завдання.

Важливою умовою формування вмінь і навичок студентів у процесі навчально-виробничої практики є розроблення й упровадження навчально-методичного забезпечення практичного навчання, його оновлення на засадах компетентнісного підходу. До складу навчально-методичного забезпечення входить: наскрізна програма практики; робоча навчальна програма кожного виду практики; освітньо-кваліфікаційна характеристика; критерії оцінювання навчальних досягнень студентів-практикантів; навчально-методичні матеріали (навчальні посібники, методичні вказівки, робочі зошити тощо).

На сьогодні основним навчально-методичним документом, що регламентує мету, зміст і послідовність проведення практики студентів, є наскрізна програма. Саме наскрізна програма дає змогу забезпечити:

- цілісність професійної підготовки, визначеної змістом професійної діяльності, тобто дидактично обґрунтовану послідовність процесу формування у студентів системи професійних умінь та навичок відповідно до функціональної діяльності;
- оптимальний зв'язок змісту практики із змістом з навчального плану. Програму практики за змістом та термінами потрібно пов'язувати з відповідним матеріалом програм теоретичного навчання;
- послідовне розширення кола умінь та навичок, їх поступове ускладнення при переході від одного виду практики до іншого;
- безперервність і наступність практики [3].

Саме на основі наскрізної програми практики студентів щорічно розробляються або перезатверджуються робочі програми відповідних видів практики. Для студентів та керівників практики від вузу та бази практики робочі програми практики є основним навчально-методичним документом, на підставі якого розробляються інші методичні документи.

Практичні навички та вміння, отримані студентами на лабораторних та практичних заняттях, закріплюються під час навчально-виробничих практик.

У словнику С. Гончаренко зазначено, що «практика – в Україні та низці інших країн – складова

навчальної роботи вищої, середньої, спеціальної та загальноосвітньої школи» [4].

На думку В. Кременя, практика є невід'ємною складовою процесу підготовки фахівців, що проводять на належно оснащених базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, державного управління [5].

Коротко зупинимось на завданнях різних видів практик. Завданням навчальної практики, яка проводиться на базі навчального закладу, є ознайомлення студентів із специфікою майбутньої спеціальності, закріплення у студентів теоретичних знань та отримання первинних професійних умінь і навичок з фахових дисциплін. Як правило, у коледжах та технікумах навчальну практику розпочинають проводити з II курсу на базі навчального закладу.

Важливим етапом становлення майбутнього фахівця є виробнича практика. Проаналізувавши науково-педагогічну літературу та чинні законодавчо-нормативні документи, можна визначити основні дефініції поняття «виробнича практика», а саме: складова частина навчальної роботи; проводиться на базах практики, які відповідають вимогам програми; невід'ємна складовою процесу підготовки фахівців; інтегрований вид підготовки фахівця; вид навчальних занять; за змістом відповідає основним розділам певної дисципліни; самостійне виконання студентом в умовах діючого виробництва реальних виробничих завдань; процес застосування та закріплення теоретичних знань на виробництві; адаптація студентів до майбутньої професійної діяльності.

Відзначимо, що виробнича практика надає студенту можливість реалізовувати функції фахівця на робочому місці, студент виконує весь цикл обов'язків за своєю спеціальністю, усвідомлює механізм дії підрозділу, в якому проводиться виробнича практика, загальну картину всього об'єкта практики [6].

Якщо у коледжах та технікумах для проведення практично-лабораторних занять та навчальних практик підтримується належний рівень матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення, то в організації і проведенні практичного навчання на підприємствах залишаються невирішеними ряд проблемних питань.

По-перше, бази виробничої (переддипломної) практики існують в недостатній кількості, що створює несприятливі умови для розвитку системи якісної практичної підготовки майбутніх фахівців. Часто студенти навчальних закладів змушені самостійно забезпечувати себе місцями для проходження практики. Під час пошуку та вибору бази практики вирішальну роль відіграють різні чинники, а саме: місцезнаходження – поруч з місцем проживання або безпосередньо в рідному селі, умови та оплата праці або можливість формального проходження практики.

Ефективність такої організації виробничих практик доволі низька: місця проходження практики інколи не відповідають завданням практики; не повністю досягається відповідність знайденої бази практики спеціальності, за якою навчається студент; часто керівництво підприємств просто ігнорують присутність студентів, не даючи їм можливість працювати за фахом і не доручаючи ніяких завдань; дуже рідко практиканти зараховуються на посади відповідно їх спеціальності; контроль з боку керівників практики від вузу практично відсутній через неможливість у відведений час проконтролювати присутність усіх студентів на своїх місцях практики протягом усього її періоду.

По-друге, відмітимо слабкий зв'язок навчального закладу з виробництвом, оскільки не відповідає сучасним вимогам чинна законодавчо-нормативна база, що регламентує взаємовідносини між вищим навчальним закладом і підприємствами, організаціями і установами щодо проведення практики студентів. А це впливає на застосування ефективних організаційних важелів управління процесом практичної підготовки фахівців, використання активних засобів засвоєння практичних навичок та вмінь, неможливість оплати керівників практики на виробництві, проїзду студентів та їх проживання на місцях тощо.

По-третє, недостатня навчально-матеріальна база навчального закладу для проведення різних видів навчальної практики. Матеріально-технічне забезпечення практичного навчання в коледжах та технікумах не завжди відповідає сучасному рівню технологічного виробництва підприємств. Багато обладнання, приладів, машин та механізмів фізично та конструктивно застарілі. Також відмітимо недостатню забезпеченість навчального процесу комп'ютерною технікою та сучасними ліцензованими програмними продуктами. Тому, навчальні заклади постійно відчувають потребу у вирішенні цих питань, що гальмується браком коштів на придбання сучасного навчального обладнання та технічних засобів навчання.

Вищезазначені проблеми відіграють не останню роль в утвореному розриві між вимогами сучасного ринку праці та практичною підготовкою випускників навчальних закладів. Більшість роботодавців вказують на відсутність у випускників знань про сучасне обладнання і новітні технології виробництва,

навичок практичної роботи та збільшення часу, потрібного для адаптації випускників на первинних посадах тощо.

Отже, нинішній стан практичної підготовки майбутніх фахівців у вузах I–II рівня акредитації не повністю відповідає вимогам сучасного виробництва. Тому для розв'язання цих та інших проблем професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців потрібно на державному рівні розробити дієві заходи, які активізували б співпрацю потенційних роботодавців із навчальними закладами.

Практична підготовка майбутніх фахівців у вузах I–II рівня акредитації реалізується через організацію і проведення практичних занять та навчально-виробничих практик, відбувається за принципом наскрізності та безперервності практичного навчання і спрямована на те, щоб максимально пов'язати навчальний процес із реаліями розвитку сучасного виробництва. Досвід останніх років свідчить, що питання практичної підготовки студентів, визначення баз практики і організації її проходження на підприємствах різних форм власності вимагають значних зусиль з боку керівництва навчальних закладів.

Література

1. Блонский П. П. Мои воспоминания / П. П. Блонский. – М. : Педагогика, 1971. – 174 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII // Урядовий кур'єр від 13.08.2014. – № 145.
3. Педагогіка туризму / В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий дім «Слово», 2004. – 296 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 252 с.
5. Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремінь. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 704 с.
6. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

УДК 811.161.2(07)

Янчук Наталія, м. Житомир

ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядаються проблеми формування мовнокомунікативної компетенції майбутніх учителів-словесників засобами лінгвістичних дисциплін, з'ясовується значення сучасної української літературної мови та культури мови у їх фаховій підготовці.

Ключові слова: мова, мовлення, мовна особистість, фахова підготовка вчителя, мовно-мовленнєва підготовка, компетенції, ключові компетентності, мовнокомунікативна компетенція, сучасна українська літературна мова, культура мови.

The article deals with problems of development of linguistic communicative competence of future philologist teachers by means of linguistic disciplines. The significance of contemporary Ukrainian literary language and language culture in their training is established.

Keywords: language, speech, linguistic personality, teacher training, language-speech training, competencies, key skills, linguistic communicative competence, modern Ukrainian literary language, language culture.

Проблеми фахової підготовки спеціалістів різних сфер діяльності на сьогодні є досить-таки актуальними, адже перед суспільством стоїть потреба формування фахівців, які володіють комплексом професійно зорієнтованих знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків та самореалізації. Роль учителя в цих процесах беззаперечна, адже саме сучасна школа повинна закласти основи для формування активних свідомих громадян – майбутніх фахівців, які будуть і реалізувати себе в різних сферах суспільства.

Тому останнім часом значно активізувалися дослідження вчених як щодо фахової підготовки фахівців узагалі, так і щодо підготовки майбутніх учителів (М. Вашуленко, Н. Голуб, Л. Паламар, Т. Донченко, Т. Симоненко, В. Каліш та ін.), зокрема й питання формування професійної мовної компетенції майбутнього вчителя з (О. Горошкіна, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, Л. Мацько, В. Коваль, О. Семенов та ін.): дослідники аналізують проблеми фахової підготовки майбутніх учителів-словесників у контексті сучасних вимог до професійної підготовки фахівця, що є невіддільними від майбутньої педагогічної діяльності.

Основою фахової підготовки спеціаліста є формування професійної компетенції як обов'язкової

передумови успішної реалізації особистості в сучасному світі, адже сучасна людина повинна володіти комплексом професійно зорієнтованих знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків та самореалізації. Це й вимагає якісно нової мовно-мовленнєвої підготовки спеціаліста, адже «оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із засвоєння певної суми загальних і професійних знань, а також оволодіння основними засобами розв'язання професійних завдань» [5, с. 170], що, передовсім, передбачає формування комунікативних умінь і навичок, необхідних для подальшої професійної діяльності та є складовою мовнокомунікативної компетенції фахівця..

Це й зумовлює необхідність подальших наукових розвідок стосовно фахового мовлення майбутніх спеціалістів, а особливо – майбутніх учителів-словесників, перед якими стоїть завдання не лише самим володіти усіма виражальними засобами рідної мови, а й сформувавши відповідні вміння й навички в учнів, підготувавши їх до свідомого самостійного життя та вільного володіння мовою в подальшому професійному та приватному спілкуванні.

Метою нашої наукової розвідки є дослідження особливостей формування мовнокомунікативної компетенції майбутніх учителів української мови та літератури засобами лінгвістичних дисциплін.

Сьогодення висуває якісно нові вимоги до фахової підготовки вчителів-словесників, основним завданням яких є «формування компетентного мовця, національно свідомої духовно багатой мовної особистості» [7, с. 19], здатної вільно та правильно спілкуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях, а в результаті – володіти ключовими компетентностями задля майбутньої професійної діяльності, адже «визнання компетентнісного підходу провідним у навчанні передбачає формування не лише предметної, а й ключових компетентностей, зміщення акцентів зі знаннєвого на діяльнісний освітній результат», а тому «знання мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного становлення та облаштування особистого життя» [7, с. 20], що й зумовлює особливі вимоги до фахової підготовки сучасного вчителя.

Програма з української мови для 5–9-х класів ЗНЗ передбачає наскрізне поєднання мовної та мовленнєвої змістових ліній. Причому, якщо мовна змістова лінія орієнтована на вивчення теоретичного матеріалу, «що сприятиме формуванню системних знань про мову й на їхній основі життєво важливих умінь», то «призначення мовленнєвої змістової лінії полягає в забезпеченні цілеспрямованого формування умінь і навичок, що є базовими для предметних і ключових компетентностей» [7, с. 24.].

Ефективність реалізації саме мовленнєвої змістової лінії вимагає постійної та цілеспрямованої роботи щодо формування мовленнєво-комунікативних умінь і навичок на кожному уроці, а отже, потребує й якісно нової підготовки сучасного вчителя.

Поєднання мовної та мовленнєвої компетенцій, що охоплюють, з одного боку, загальноприйняті мовні норми, а з іншого, чітко сформовану систему мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для успішної мовленнєвої діяльності в різноманітних комунікативних ситуаціях, і є основою мовнокомунікативної компетенції майбутнього вчителя-словесника. Досліджуючи особливості формування мовнокомунікативної особистості вчителя-філолога, К. Климова визначає такі її складові: «1) систематизовані знання про мову як найвище надбання цивілізації; 2) знання правил мовного спілкування; 3) знання норм сучасної української літературної мови, уміння і навички оптимального використання цих знань у професійному спілкуванні, спроможність до рефлексії, розвинуте «чуття мови»; 4) уміння і навички правильної побудови зв'язних текстів, зумовлених потребами професійної комунікації; 5) уміння користуватися інформаційно-довідковими джерелами для українськомовного самонавчання і самовдосконалення» [3, с. 38–39]. Ці положення можна, із певними змінами, покласти в основу поняття мовнокомунікативної професійної компетенції сучасного вчителя-філолога, для якого слово виступає одночасно й знаряддям, і засобом його професійної діяльності. Але, на нашу думку, для сучасного вчителя-філолога першочерговими ознаками чітко сформованої мовнокомунікативної компетенції є все ж таки бездоганне знання норм сучасної української літературної мови, уміння та навички їх оптимального використання у професійному спілкуванні (у навчальній та виховній діяльності). Крім того, учитель повинен не лише сам застосовувати всі виражальні можливості мови, а й навчити цьому своїх учнів.

Майбутній учитель повинен, з одного боку, сам бездоганно володіти лінгвістичним матеріалом, що становить основу його фахового мовлення, а з іншого – бути високоосвіченою мовною особистістю, мовлення якої має відповідати всім комунікативним якостям що можна забезпечити лише сформувавши в майбутніх філологів систему стійких теоретичних знань та на їх основі виробивши вміння й навички їх вільного застосування в практиці мовленнєвої діяльності. Свідоме користування мовою можливе лише за

чіткого розуміння студентами комунікативної суті мови як основного засобу спілкування та функціональної ролі її основних одиниць, що забезпечується поєднанням системного та функціонально-комунікативного підходів до вивчення мовних явищ, а отже, і сприятиме виробленню комунікативних умінь як основи формування мовнокомунікативної компетенції

У цьому контексті варто не лише усвідомити роль теоретичних знань, а й необхідність формування майбутніх практичних умінь і навичок, адже «професійна компетентність особистості є показником сформованості комунікативних умінь і навичок, системи професійних знань, загальної культури мовлення, ціннісних орієнтацій», [4, с. 262]. Практична спрямованість знань, набутих під час вивчення основних лінгвістичних дисциплін та вміння застосовувати їх у мовленнєвій діяльності визначаються основним теоретичними («осмислення мовної норми, знання про функціональні стилі літературного мовлення, усвідомлення взаємозв'язків системи мови, структури мовлення і немовленнєвих (екстралінгвістичних) структур») та практичними засадами («систематичність знань, їх постійне поглиблення, інтерес, увага до мови взагалі і до рівня власного мовлення зокрема, поліфункціональність мовленнєвої практики й переконаність у суспільній цінності високого рівня культури мовлення» [1, с. 196] культури мовлення, що й підпорядковується кінцевій меті – формуванню мовнокомунікативної компетенції вчителя, .

Підготовка таких фахівців здійснюється під час усього навчального процесу, але найбільше, на наш погляд, заслуговують на увагу такі навчальні дисципліни, як сучасна українська літературна мова та основи культури мови, які покликані сформувати в студентів систему стійких знань та чітко сформовані вміння й навички досконалого володіння нормами сучасної літературної мови. Варто зазначити, що названі навчальні дисципліни перебувають в особливо тісних зв'язках, адже сучасна українська літературна мова є основною навчальною дисципліною у фаховій підготовці майбутніх учителів-філологів, вивчення якої формує в студентів стійку систему лінгвістичних знань, а також сприяє виробленню умінь і навичок їх успішної реалізації в подальшій професійній діяльності, адже головне завдання курсу – на основі здобутків сучасного мовознавства «забезпечити фахову підготовку з сучасної української літературної мови, допомогти студентам оволодіти її нормами, сформувати в них міцні навички культури усного й писемного мовлення» [6, с. 1]. Але майбутнім учителям мало лише знати сучасну українську літературну мову, їм необхідно постійно послуговуватися набутими знаннями в мовленнєвій діяльності, постійно вдосконалюючи власне мовлення та підвищуючи рівень мовленнєвої культури. Тому «одним із найважливіших завдань викладання української мови є вибір комунікативних ситуацій, у яких студенти, завдяки спостереженню, аналізу, порівнянню, реалізують свої потенційні комунікативні можливості (в діалогах, полілогах, дискусіях щодо типових явищ реального життя)» [4, с. 262].

Саме культура мови як навчальна дисципліна повинна активізувати вже засвоєні знання про мовні норми і їх варіанти та навчити використовувати їх у мовленні. Будучи самостійною навчальною дисципліною, культура мови безпосередньо спирається на лінгвістичну основу, закладену іншими дисциплінами, передовсім сучасною українською літературною мовою та практичною стилістикою, актуальні питання якої останнім часом все активніше розглядають під час вивчення культури мови, поряд із такими проблемами, як дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання і побудови висловлювань, а також точність, ясність, чистоту, логічну стрункість і багатство мовлення, доречність вживання відповідних виражальних засобів тощо. Вивчаючи основні лінгвістичні дисципліни, передовсім сучасну українську літературну мову, студенти керуються принципом «правильно – неправильно», культура ж мови ставить на меті усвідомлення специфіки функціонування мовних одиниць на рівні «краще, точніше, доречніше», що дозволяє мовцю знайти якнайкращу форму для висловлення думок і показати всю красу та багатство рідної мови, її виражальний потенціал.

Саме усвідомлення в єдності суті лінгвістичної теорії та правил її застосування в мовленні, мовних норм та комунікативних якостей мовлення, як-от: правильність, змістовність, точність, доречність, послідовність, логічність, різноманітність, виразність, образність – сприяє виробленню в майбутніх учителів-словесників умінь і навичок доречного, вільного, бездоганного, точного, стилістично виправданого володіння лінгвістичними одиницями задля досягнення поставленої комунікативної мети.

Отже, здійснення постійної, цілеспрямованої, системної роботи, орієнтованої не лише на вивчення лінгвістичної теорії та вдосконалення практичних умінь і навичок, а й на формування комунікативних якостей мовлення в процесі навчальної, науково-пізнавальної та виховної діяльності сприяють формуванню мовнокомунікативної компетентності майбутнього фахівця-словесника. Упровадження пропонованих ідей в практику навчальної роботи на філологічних спеціальностях довело доцільність та ефективність

пропонованої роботи: студенти краще та ефективніше застосовують мовнокомунікативні вміння в практику мовленнєвої діяльності.

Література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів освіти / С. Караман. – К. : Ленвіт, 2000. – 272 с.
3. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовно комунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : [монографія]. / К. Я. Климова. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 560 с.
4. Коваль В. О. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах / В. О. Коваль. – Умань : ПП О. О. Жовтий. – 2013. – 459 с.
5. Кретьова О. І. Проблема професійного мовлення соціального працівника у контексті його професіоналізму / О. І. Кретьова // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 травня 2003 р., Ужгород / заг. ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича. – Ужгород : Мистецька лінія, 2003. – С. 168–171.
6. Сучасна українська літературна мова : програма для студентів спеціальності 2102 «Українська мова і література» філологічних факультетів педагог. інститутів УРСР / уклад. А. Грищенко, П. С. Дудик. – К., 1988. – 36 с.
7. Українська мова. Українська література : методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі програми для 5–9-х класів ЗНЗ; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи. – К. : УОВЦ «Оріон», 2017. – 192 с.

УДК 37.014.6-044.3

Яригіна Єлизавета, м. Харків

ОЦІНЮВАННЯ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ КОМПОНЕНТ ГАРАНТІЇ ЯКОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються деякі аспекти системи оцінювання, а також основні компоненти та етапи ефективного оцінювального процесу.

Ключові слова: *якість, процеси, оцінювання, система оцінки якості.*

Some aspects of the evaluation system as well as the main components and stages of an effective evaluation process are considered.

Keywords: *quality, processes, evaluation, quality assessment system.*

Феномен глобалізації все більш відчутний в останні роки, обумовлюючи якісні зміни в системі вищої освіти в усьому світі. Швидкий розвиток інформаційних технологій потребує серйозних змін в сфері вищої освіти, яка вже не може зберегти свій традиційний, національний характер, який регулюється державною політикою. Освіта прагне отримати міжнародний вимір. Ця важлива ідея – створення «європейського простору вищої освіти» – викладена в Болонській декларації, де відзначаються, що досягнення більшої сумісності й порівняності національних систем вищої освіти сприяє формуванню й зміцненню інтелектуального, культурного, соціального й науково-технічного потенціалу Європи, а також підвищенню престижності європейської вищої освіти [1, с. 20].

Формування єдиного освітнього простору здійснюється на основі певної структури вищої освіти, проектування стандартів вищої освіти, загального розуміння базових підходів до організації освіти і докорінних інновацій у теорії та практики освітнього процесу.

Як зазначає Н. Кузнєцова, в процесі навчання студент повинен набути навички логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх характеру і значення, навички у професійній діяльності та навички самостійної підготовки проектів документів, пов'язаних з майбутньою професією. [2, с. 67]. У цьому контексті, якість, безсумнівно, є однією із найважливіших вимог будь-якого результату освітнього процесу.

Для досягнення конкурентоспроможності фактори якості повинні розвиватися. Но це неможливо без системної оцінки процесів та результатів діяльності закладу вищої освіти.

Оцінювання має розглядатися не як самооцінка, а як процес встановлення певного рівня, ступеня, якості знань студента. А для цього необхідна наявність конкретних способів, сукупність прийомів, тобто відповідних методів, за допомогою яких викладач мав би змогу дійти конкретної думки, висновку щодо рівня, глибини знань студентів. Оцінювання знань студентів має відбуватися не тільки на іспитах чи заліках, але й через вибіркове опитування студентів перед лекцією, у ході лекції, на семінарських та практичних заняттях, колоквиумах, співбесідах, при атестації, а також через контрольні, курсові, бакалаврські роботи тощо. Однак традиційною формою оцінювання знань студентів залишається іспит [3, с. 96]. Періодичні процедури оцінювання навчання, які забезпечуються викладацьким складом, є основною гарантією того, що заклад вищої освіти може забезпечити якість навчання та свій вплив на професію. Оскільки формування якості здійснюється на рівні освітніх відносин, очевидно, що першою інстанцією оцінювання якості є сам заклад вищої освіти. Керівництво закладу вищої освіти повинно забезпечити відповідну систему оцінювання, аналізу, поліпшення досягнутих результатів. Така система передбачає:

- планування діяльності за аналізом, оцінюванням та поліпшення результатів;
- визначення методології оцінювання якості;
- встановлення методології оцінювання та моніторингу системи менеджменту закладу вищої освіти;
- визначення методології оцінювання та моніторингу набутих компетентостей, знань та навичків;
- збір, обробку та передачу даних, необхідних для моніторингу та поліпшення результативності закладу вищої освіти в кожному структурному підрозділі.

Результати оцінювання мають стати основою для початку дій, пов'язаних з якістю навчання. Оцінювання та моніторинг – це систематичний та безперервний процес. Повинен проводитися постійний аналіз на основі результатів самооцінки та моніторингу. Об'єктом оцінювання і предметом самої оцінки засвоєння положень вивченої дисципліни є виключно система знань, їх сукупність у свідомості студента.

Для здійснення цих заходів необхідно проводити постійний моніторинг якості вищої освіти по таких напрямках:

- оцінка результативності закладів вищої освіти;
- досягнення максимального балансу між кількістю випускників та вакансіями на ринку праці;
- затребуваність випускників цього закладу на ринку праці;
- постійне вдосконалення критеріїв якості вищої освіти та розробка нових з урахуванням змін в освітньому процесі;
- вдосконалення законодавчої бази в системі рейтингу закладів вищої освіти.

В Європі на сьогодні відсутня єдина система оцінки якості освіти в закладах вищої освіти. В кожній країні існують свої підходи до забезпечення якості.

Однак, треба відмітити й загальну тенденцію – в останній час в Європі все більшої популярності набуває зовнішня оцінка якості вищої освіти. Основними принципами з боку зовнішньої оцінки є: регулярні перевірки рівня відповідності діяльності та змісту освітніх програм основним цілям та задачам університетів; наявність відповідальної особи або відділу для проведення експертних оцінок діяльності та планування розвитку університету; наявність ефективної інформаційно-технічної системи для підтримки процедур самооцінювання; своєчасна реакція на результати зовнішніх експертиз шляхом вдосконалення методів та структур управління, освітніх програм, введення в практику системи заохочення та санкцій тощо.

Аналіз методів забезпечення та оцінювання якості вищої освіти свідчить про те, що існують різні підходи, методи та тенденції. Однак в різних підходах та системах оцінювання особлива увага приділяється цілям, критеріям, ресурсам, процесам та результатам.

Наприклад, в результаті реформування польської вищої освіти запроваджено дві системи – внутрішню та зовнішню оцінювання підготовки фахівців. Внутрішню оцінювання проводиться безпосередньо закладом вищої освіти. Його задача – визначити рівень умінь та знань, ступінь їхньої відповідності вимогам державного освітнього стандарту, мотивувати студентів до початкової роботи, інформувати про ефективність її роботи, особистий розвиток студента. Метою зовнішнього оцінювання – підводити підсумки навчання; підвищити якість вищої освіти; забезпечити ідентичність закладів вищої освіти, дипломів; накопичити інформацію про реалізацію програм закладу вищої освіти. Крім того, зовнішню оцінювання – це тестова перевірка знань, умінь та навичок поза навчального закладу комісією. Результати таких тестів є формою перевірки діяльності закладу вищої освіти, педагогічної майстерності викладачів.

Під час оцінювання науково-педагогічні кадри повинні керуватись такими стандартами:

- корисність (оцінювання не має значення, якщо не буде використано певним способом);
- ретельність (оцінювання потрібно проводити використовуючи засоби, які дають гарантію на вірогідність результатів);
- реалістичність (оцінювання проводиться з погляду доцільності, економічних та організаційних мотивів);
- етичність (оцінювати потрібно лише коректно) [4].

Зовнішнє оцінювання досягнень – це складна форма контролю успішності. Але воно є необхідним у процесі реформування освітньої системи. Таким чином, у Польщі впроваджено модель зовнішнього оцінювання з перспективою покращення контролю якості вищої освіти, вдосконалення якості навчальних програм, діагностування навчальних переваг та недоліків студентів.

У Німеччині, приміром, складається трирівнева система експертизи, що включає наступні фази:

1) самодослідження; 2) зовнішню оцінку; 3) впровадження в практику заходів за результатами перевірки.

Для всіх етапів застосовується специфічний діалоговий характер, важливість і необхідність якого підкреслюється в численних дискусіях про розвиток вищої освіти.

Самодослідження проводиться спеціально організованою робочою групою. До неї входять представники керівного і професорсько-викладацького складу вузу, а також студенти. Можливо також залучення одного експерта, що не є співробітником цього учбового закладу, наприклад, статиста.

Діяльність робочої групи полягає у вивченні звітів і проведенні опитування викладачів і студентів у формі анкетування [5, с. 34].

Таким чином, можна стверджувати, що заклад освіти спроможний бути конкурентноздатним, якщо буде постійно оцінювати, розвивати та поліпшувати власні організаційні, навчальні, навчально-методичні процеси та людський капітал.

Розвиток закладу вищої освіти в найсильнішому ступені залежить від компетентного керівництва, які здатні просувати інновації. Вважаємо дуже важливим підкреслити факт проведення систематичного та системного оцінювання якості вищої освіти, як внутрішнє так і зовнішнє.

Література

1. Комаров В. Вища юридична освіта України: нові виміри / В. Комаров. – Право України. – 2017. – № 10, С. 20–37.
2. Кузнєцова Н. Забезпечення якісної практичної підготовки студентів-юристів як невід’ємна складова реформування юридичної освіти / Н. Кузнєцова. – Право України. – 2017. – № 10, С. 66–73.
3. Михайленко О. Р. Методичні оцінювання знань студентів з правових дисциплін / О. Михайленко. – Проблеми вищої освіти. – 2002. – № 11. – С. 95–97.
4. Swiderski E. Juzzaroknowamatura // NowaSkola. – 2016. – № 53.
5. Шеремет Л. А. Система оцінки якості вищої освіти в Німеччині / Л. Шеремет // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 57. – Філософські науки. – 2011. – С. 33–37.

Відомості про авторів

Абрамян Олександр Вагаршакович, науковий співробітник науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Андрусяк Наталія Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, директор ННЦ «Інститут міжнародної освіти» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси

Анненков Віктор Петрович, кандидат педагогічних наук, професор Національного авіаційного університету, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Анпілогова Тетяна Володимирівна, старший викладач кафедри іноземних мов за фахом Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ

Ануфрієва Надія Володимирівна, викладач української мови, літератури та історії Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

Безносок Олександр Олексійович, кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Т. Шевченка, Тернопільська область, м. Кременець

Білан Максим Борисович, кандидат філологічних наук, доцент, заступник начальника з наукової роботи науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Біляковська Ольга Орестівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені І. Франка, м. Львів

Бобро Тетяна Михайлівна, учитель фізики Канівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4 Канівської міської ради Черкаської області, м. Канів

Боднарівський Віктор Сергійович, студент гр. ЗВ-15-1 факультету інженерної механіки Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

Бордюг Юлія Василівна, аспірант кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

Боровик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальнонаукових та інженерних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Бруяка Ольга Олегівна, кандидат технічних наук, доцент, завідувач підготовчого відділення громадян України Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету, м. Київ

Бугайов Олександр Євгенович, кандидат технічних наук, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету, м. Київ

Власюк Оксана Анатоліївна, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник сектору освіти в галузях природничо-математичної та аграрної освіти відділу модернізації вищої освіти Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

Восковцова Ірина Вікторівна, вчитель англійської мови Комунального закладу Запорізький обласний ліцей «Захисник» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя

Гальчус Андрій Олександрович, начальник відділу науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Гришук Юлія Володимирівна, науковий співробітник НДЛ освітології Київського університету імені Б. Грінченка, м. Київ

Грущинська Наталія Миколаївна, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри публічного управління і адміністрування Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ

Гулько Любов Олександрівна, провідний фахівець кафедри авіаційної англійської мови Факультету аеронавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ

Дараган Тетяна Петрівна, завідувач сектору освіти в галузях природничо-математичної та аграрної освіти відділу модернізації вищої освіти Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

Дем'янюк Олексій Степанович, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри тактики та загальновійськової підготовки Військового інституту Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Дубінченко Юрій Миколайович, молодший науковий співробітник науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 18 квітня 2018 року

- Єфремова Галина Леонідівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та менеджменту КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
- Іванова Ірина В'ячеславівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ
- Коваль Юрій Веніамінович**, доцент, старший науковий співробітник науково-організаційного відділу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
- Ковальчук Наталія Василівна**, викладач природничих дисциплін Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ
- Ковтун Наталія Володимирівна**, завідувач відділення Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ
- Кондратюк Людмила Тимофіївна**, викладач Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ
- Костенко Галина Іванівна**, викладач економічних дисциплін, завідувач відділення № 1 Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ
- Кресан Тетяна Дмитрівна**, старший викладач Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, м. Ніжин
- Лугова Тетяна Миколаївна**, заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I–III ступенів № 15 Маріупольської міської ради Донецької області», м. Маріуполь
- Максимчук Віра Борисівна**, викладач вищої категорії Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, вчитель-методист, відмінник освіти України, м. Київ
- Максютенко Ірина Євгеніївна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, економіки та підприємництва Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ
- Мержвинська Анна Миколаївна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри інноваційних технологій професійної освіти Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету, м. Київ
- Моїсєєва Наталія Олександрівна**, старший лектор Білоруського державного університету, м. Мінськ, Білорусь
- Муранова Наталія Петрівна**, доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету, м. Київ
- Нежива Ольга Миколаївна**, кандидат філософських наук, доцент кафедри сучасних європейських мов Київського національного торгово-економічного університету, м. Київ
- Одарченко Роман Сергійович**, кандидат технічних наук, доцент кафедри телекомунікаційних систем Факультету аеронавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ
- Островська Людмила Іванівна**, учитель біології та географії, заступник директора з навчально-виховної роботи Рокитнянської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 Рокитнянської районної державної адміністрації Київської області, Київська область, смт. Рокитне
- Полющенко Ірина Вікторівна**, завідувач навчально-методичного кабінету Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету, м. Київ
- Попов Петро Аркадійович**, кандидат фізико-математичних наук, доцент, викладач математики Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ
- Примакова Віталія Володимирівна**, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії й методики виховання, психології та інклюзивної освіти Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, м. Херсон
- Приходько Оксана Юріївна**, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету, м. Київ
- Рудик Олександр Юхимович**, кандидат технічних наук, доцент кафедри зносостійкості і надійності машин Хмельницького національного університету, м. Хмельницький
- Самойленко Наталія Борисівна**, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри лінгводидактики та зарубіжної філології Севастопольського державного університету, м. Севастополь
- Свентицька Валентина Андріївна**, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного

університету, м. Київ

Сидорович Марина Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри біології людини та імунології, завідувач лабораторією активних форм навчання біології та екології Херсонського державного університету, м. Херсон

Сіткар Віктор Ілліч, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Сіткар Степан Вікторович, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри машинознавства та транспорту Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Скоробагатько Катерина Вікторівна, вчитель української мови та літератури Запорізького обласного ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою «Захисник», Запорізька область, с. Новоолександрівка

Степанюк Наталія Михайлівна, студентка спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ

Супрун Дар'я Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної психології та медицини Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, м. Київ

Тандир Лариса Володимирівна, кандидат педагогічних наук, завідувач навчально-методичною лабораторією Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету, м. Київ

Тимошенко Наталія Іванівна, методист вищої категорії сектору освіти в галузях природничо-математичної та аграрної освіти відділу модернізації вищої освіти Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

Трегубова Галина Миколаївна, викладач української мови та літератури Промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету, м. Київ

Триколенко Софія Тарасівна, старший викладач кафедри основ архітектури і дизайну Факультету архітектури, будівництва та дизайну Національного авіаційного університету, м. Київ

Федірко Наталя Олександрівна, викладач англійської мови, старший викладач Коледжу Національного фармацевтичного університету, м. Харків

Федулова Любов Іванівна, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту Київського національного торгово-економічного університету, м. Київ

Хребет Валерій Григорович, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету, м. Київ

Чібісова Ірина Валентинівна, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ

Шевченко Вікторія Андріївна, студентка спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ

Шевченко Віта Олександрівна, викладач Коледжу інженерії та управління Національного авіаційного університету, м. Київ

Шевченко Олександр Іванович, викладач вищої категорії, викладач-методист, голова комісії «Землепорядкування та картографія» Коледжу інформаційних технологій та землепорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

Ямкова Тетяна Андріївна, викладач першої категорії, викладач комісії економічних дисциплін Коледжу інформаційних технологій та землепорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

Ямковий Олександр Юрійович, кандидат педагогічних наук, заступник директора з навчально-виробничої роботи Коледжу інформаційних технологій та землепорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

Янчук Наталія Володимирівна, старший викладач кафедри української мови Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Яригіна Єлизавета Петрівна, кандидат юридичних наук, провідний методист навчально-методичного відділу, асистент кафедри трудового права, Національного юридичного університету імені Я. Мудрого, м. Харків